

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.В. КАРАЗІНА

TEXAS A&M UNIVERSITY-COMMERCE

Мовна особистість у полікультурному світі

*МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА СТУДЕНТСЬКА
КОНФЕРЕНЦІЯ*

31 березня 2016 р.

Харків
2016

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Харківський національний університет
імені В.В. Каразіна

Texas A&M University-Commerce

МОВНА ОСОБИСТІТЬ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СВІТІ

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА СТУДЕНТСЬКА
КОНФЕРЕНЦІЯ

31 березня 2016 р.

Харків
2016

УДК 81'243=161.1

ББК 81

М - 75

М-75 Мовна особистість у полікультурному світі: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної студентської конференції. – Х.: ХНАДУ, 31 березня 2016 г., 2016. – 426 с.

У збірнику представлено статті та доповіді учасників Міжнародної науково-практичної студентської конференції «Мовна особистість у полікультурному світі», в яких аналізуються проблеми навчання студентів у ВНЗ України та інших країнах світу, вивчення української/російської мови як іноземної, взаємозв'язку національних мов та національних культур, а також екстралінгвістичні, загальнокультурні, країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні характеристики мовної особистості іноземних студентів в умовах міжкультурного спілкування і толерантного ставлення до представників інших культур.

Для студентів, аспірантів та стажистів, які вивчають українську та російську мови як іноземні, а також для викладачів і для всіх, хто цікавиться соціолінгвістичними проблемами міжкультурної комунікації та особливостями навчання іноземних студентів у ВНЗ України та інших країн.

© ХНАДУ, 2016

ЗМІСТ

СУЧАСНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ, СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ТОЛЕРАНТНОСТІ

Освіта у Марокко

Аїт Маді Мохаммад (Марокко), доц. Т.Г. Копиткова, ХНАДУ8

Національна специфіка стилю навчання арабських студентів

Аїт Саяд Аюб (Марокко), ст. викл. А.І. Попова, ХНАДУ12

Толерантність як основа державотворення та виховання

Алаят Ахмед (Лівія), викл. Л.М. Печенікова, КНЕУ17

Молодь у ХХІ столітті

Бабаєв Акмухаммет (Туркменістан), ст. викл. Т.М. Цимбал, ХНАДУ20

Проблеми адаптації іноземних студентів в українських університетах

*Беніауф Мохамед (Марокко), Раммаш Смаїл (Марокко),
ст. викл. Н.В. Ушакова, ХНАДУ*24

Педагогічна взаємодія викладачів і іноземних студентів

у студентській науково-дослідницькій роботі

Ельфаріссі Умайма (Марокко), ст.викл. Н.В. Ушакова, ХНАДУ29

Вибір й оптимізація мовних вправ для вивчення

російської мови як іноземної

Ерріталі Саїд (Марокко), ст. викл. Л.М. Бондаренко, ХНАДУ34

Конфлікти у вузівському середовищі

*Зауї Ель Мехді (Марокко), Харрас Аюб (Марокко),
доц. В. Є. Штиленко, ХНАДУ*39

К вопросу о проживании иностранных студентов в студенческой резиденции (общежитии) во время обучения в Великобритании

Кинту Мулека Синтия (Конго), преп. Т.А. Кравцова, ХГУПТ44

Вивчення іноземних мов в сучасному світі

Лазаар Нажлаа (Марокко), доц. Л.С.Безкоровайна, ХНАДУ46

Прийоми самостійної роботи з лексичним матеріалом

*Лахраш Омайма (Марокко), Мухді Абделуахед (Марокко),
викл. Ю.О. Малихіна, ХНАДУ*51

Вплив ментальних особливостей іноземних студентів на мотивацію до навчання

*Лімам Брахім (Марокко), Ель Фаріша Ахмед (Марокко),
ст. викл. Л.М. Бондаренко, ХНАДУ*59

Ступінчаста освіта в системі вищої школи. Китай і Україна:

порівняльний аналіз

Лю Сяолін (КНР), доц. О.С. Валіт, ХНУ ім. В.Н. Каразіна66

Виды конфликтных ситуаций и способы их разрешения

Мамедзаде Джамалладин (Азербайджан), преп. Т.А. Кравцова, ХГУПТ70

Володіння українською мовою як важливий чинник соціалізації та адаптації іноземних студентів в українському суспільстві <i>Олександра Турик (Україна), Іванна Тимофійчук (Україна), Малав Даве (Індія)</i> <i>викл. Л.А.Роман, ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», Чернівці.....</i>	72
Система освіти в Польщі: погляд із України <i>Равшанбеков Жахонгір (Туркменістан), ст. викл. А.М. Приходько, ХНАДУ.....</i>	75
Емоційна складова навчального процесу та міжособистісних відносин у поліетнічних групах <i>Расул Аріан (Іран), ст. викл. І.А. Сладких, НТУ «ХПІ».....</i>	81
Вплив кольору на працездатність студента <i>Таррико Хаула (Марокко), Арескі Сухайл (Марокко),</i> <i>викл. Ю.О. Малихіна ХНАДУ.....</i>	84
Інформаційна культура сучасного іноземного студента <i>Халед Арук (Ізраїль), ст. викл. В.В.Яковенко, ХНУ імені В.Н.Каразіна.....</i>	89
Якості характеру і успішність навчання у вузі <i>Халфауї Сальма (Марокко), доц. О.Л. Штиленко, ХНАДУ.....</i>	94
Формування соціокультурної та міжкультурної компетенції в процесі навчання іноземних студентів українській мові в економічному ВНЗ <i>Чабан Олена (Придністров'я), ст. викл. Г. В. Ковальчук</i> <i>Одеський національний економічний університет.....</i>	100
Китайська система освіти <i>Чен Чжипен (Китай), доц. І.Є. Семененко, ХНАДУ.....</i>	102
Освіта в арабських країнах: історія та сучасність <i>Шаїрі Ільясс (Марокко), Зауї Набіль (Марокко),</i> <i>ст. викл. Н.О. Опришко, ХНАДУ.....</i>	107
Effects of globalization in a Nation and benefits of tolerance <i>Khan Abdul Malik (India), Supervisor - Ph. D. in Philology, Antonina V.Anistratenko</i> <i>Higher State Educational Establishment of Ukraine, «Bukovinian State Medical</i> <i>University», Chernivtsi.....</i>	114
Ukraine between east and west: a case study of realism <i>Hays Sarah, Henderson Tyler, Garcia, Ricardo, Cotton Ashley,</i> <i>Research Supervisor – Rodriguez, Robert G., Texas A&M University Commerce... </i>	118
МОВА ЯК ВІДБИТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ	
Конфесійний стиль у становленні релігійної лексики української мови <i>Абдурахманов Сердар (Туркменістан), викл. Ю.Є. Манохіна , ХНАДУ.....</i>	166
Тактильна комунікація як спосіб невербального спілкування <i>Абуменділ Яссін (Марокко), Лагдач Мохаммед (Марокко),</i> <i>ст. викл. Н.О.Опришко, ХНАДУ.....</i>	171

Інтернет : особливості повсякденного спілкування	
<i>Базаров Руслан (Туркменістан), ст. викл. Т.М. Цимбал, ХНАДУ</i>	177
Історія вживання особових займенників <i>ти і ви</i>	
<i>Вагне Куадіо Сімеон(Кот-д'Івуар), Уаттара Хуссан (Кот-д'Івуар), ст. викл. В.О. Іванова, ХНАДУ</i>	182
Невербальні засоби комунікації в українському і казахському спілкуванні	
<i>Дільмуханова Айтолкин (Казахстан), викл. С.О. Моргунова, ХНАДУ</i>	186
«Пульс» у слові	
<i>Ель Атрасі Алі (Марокко), ст.викл. Л.Є. Солодова, ХНАДУ</i>	191
Употребление метафорических оборотов в русском и английском языках	
<i>Иле Аумиориа (Нигерия), ст. преп. Л.Е. Солодова, ХНАДУ</i>	196
Історія створення фінікійського алфавіту	
<i>Лага Бараа (Ліван), ст. викл. В.В. Тараненко, ХНАДУ</i>	201
Це важливо, цікаво, важко (російська мова очима іноземного студента)	
<i>Лейла Валід Закі Ібрахім Наср (Єгипет), ст. викл. О. М. Пушкарьова ХНУ імені В. Н. Каразіна</i>	205
Арабські запозичення в російській мові	
<i>Любане Сундус (Марокко), доц. О.М. Вержанська, ХНУ імені В.Н. Каразіна</i>	211
Єдність людини й мови	
<i>Лян Цзежу (Китай), доц. Т.М. Лагута, ХНУ імені В.Н. Каразіна</i>	216
Ахмад Шамлу – засновник нового стилю у сучасній іранській поезії	
<i>Марзіє Гаффарі (Іран), ст. викл. В.О. Гура, ХНАДУ</i>	222
Мовленнєвий етикет російської телефонної розмови	
<i>Мохаммад Барракат (Єгипет), доц. О.С. Бурякова, ХНУ імені В.Н. Каразіна</i>	226
Марокканська література арабською мовою	
<i>Мхізлі Аїша (Марокко), Тахі Ханае (Марокко), ст. викл. О.В. Шаранова, ХНАДУ</i>	231
Місце вигуків у частиномовній системі російської мови та їхня класифікація	
<i>Нкундхланде Сініківе Наомі (Зімбабве), ст. викл. І.В. Хотяїнцева ХНУ імені В.Н. Каразіна</i>	235
Выражения благодарности в английском и русском языках	
<i>Парцванія Темур (Грузія), преп. Т.А. Кравцова, ХГУПТ</i>	240
Інтернаціональні слова або«хибні друзі перекладача»	
<i>Рекік Амін (Туніс), Бенденун Фатіма (Марокко), ст. викл. О.І. Артёмова, ХНАДУ</i>	243
Картина світу казахського народу крізь призму прислів'їв	
<i>Сагінтаєва Салтанат (Казахстан), доц. Н.С. Моргунова, ХНАДУ</i>	249
Про що можна говорити з росіянами, а про що – не слід	
<i>Сайду Файт Корезжд Анаг (Нігерія), ст. викл. Л. В. Задорожня ХНУ імені В. Н. Каразіна</i>	254

Тасмниця імені: значення і походження інтернаціональних імені	
<i>Халіс Сукайна (Марокко), доц. Л.С.Безкоровайна, ХНАДУ</i>	258
Роль речевого етикета в межкультурному общенні	
<i>Хатамов Аннагулы (Туркменістан), преп. Т.А. Кравцова, ХГУПТ</i>	264
Антропоніми в соціально-психологічному аспекті	
<i>Шахетт Закарія (Марокко), ст. викл. О.В. Незовибатько, ХНАДУ</i>	265

КУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Особливості національного етикету

<i>Абдулкасім Бакр (Марокко), ст. викл. В.В. Ігнатова, ХНУБА</i>	271
--	-----

Архітектурні курйози: незвичайні будівлі в різних країнах світу

<i>Аїт Уїссаден Хамза (Марокко), доц. Л.С. Безкоровайна, ХНАДУ</i>	272
--	-----

Етнокультурні стереотипи комунікативної поведінки

<i>Ал-Дулаїм Мустафа Абдулкадер Джаббар (Ірак), ст. викл. С.В. Варава ХНУ імені В. Н. Каразіна</i>	277
--	-----

Сприйняття кольору різними народами світу

<i>Аламі Мерруні Мохамед Амін (Марокко), викл. К.В. Писаревська, ХНАДУ</i>	281
--	-----

Марокканські фестивалі духовної музики: традиції і тенденції

<i>Алубі Ель Мехді (Марокко), викл. К.І. Гайдей, ХНАДУ</i>	286
--	-----

Обереги в українській та арабській культурах

<i>Амарір Хамза (Марокко), Хажрі Мохаммед Реда (Марокко), ст. викл. О.В. Незовибатько, ХНАДУ</i>	291
--	-----

Студентські традиції, звичаї, ритуали українців

<i>Батбаяр Долгормаа (Монголія), доц. В.Г. Дем'янова, ХНАДУ</i>	297
---	-----

Традиція носіння каблучок: значення та етикет у міжкультурній комунікації

<i>Бенрахмун Яссін (Марокко), Бекрауї Яссін (Марокко), ст. викл. В.В. Рубцова, ХНАДУ</i>	303
--	-----

Андрій Шевченко – зірка українського та європейського футболу

<i>Бердієв Куват (Туркменістан), доц. Т. В. Мелкумова, ДВНЗ «Криворізький національний університет», Кривий Ріг</i>	311
---	-----

Визначні пам'ятки Кот-д'Івуару

<i>Болі Жиль Вільфріед (Кот-д'Івуар), ст. викл. Т.Г. Доценко, ХНАДУ</i>	314
---	-----

Символіка синього кольору в світогляді монголів

<i>Болорма Хонгорзул (Монголія), ст. викл. В.В.Тараненко, ХНАДУ</i>	320
---	-----

Гвінея: цікаві факти про мою країну

<i>Гілабогі Кпабівой (Гвінея), ст. викл. Н.М. Кальниченко, ХНАДУ</i>	324
--	-----

Культура і традиції марокканців

<i>Ель Каддурі Ашраф (Марокко), доц. Т.Г. Копиткова, ХНАДУ</i>	330
--	-----

Теоніміка нижчих істот слов'янської міфології

<i>Ель Маскурі Ель Хусаїн (Марокко), Зідан Ель Мехді (Марокко), ст. викл. В.В. Рубцова, ХНАДУ</i>	335
---	-----

Багатовікова історія звичних речей із таємним сенсом <i>Ель Юсфі Іман (Марокко), Нік Бушаїб (Марокко),</i> <i>ст. викл. В.В. Рубцова, ХНАДУ.....</i>	343
Східні мотиви в історії та культурі України <i>Ер-Рабуї Міріам (Марокко), Аишиуї Ахмед (Марокко),</i> <i>ст. викл. Н.М. Кальниченко, ХНАДУ.....</i>	351
Клятва Гіпократата і професійна етика лікаря <i>Зауї Ель Мехді (Марокко), Зухрі Закарія (Марокко), доц. В. Є. Штиленко,</i> <i>ХНАДУ.....</i>	356
Міфи про мінеральні камені та їхні дивовижні властивості <i>Ісмаїл Інґріуї (Марокко), ст.викл. В.О. Гура , ХНАДУ.....</i>	361
«Українська» Канада <i>Тарас Кальнооченко (Канада), York University, Toronto,</i> <i>ст. викл. О.В. Незовибатько, ХНАДУ.....</i>	367
Дзеркало як символ долі у творчості Алішера Навої та узбецькому фольклорі <i>Корашев Носирбек (Узбекистан), ст. викл. Т.Ю.Уварова , ХНАДУ.....</i>	372
Стародавнє місто Фес – символічне серце Марокко <i>Ламніаі Ашраф (Марокко), Шаббуба Абделлах (Марокко),</i> <i>ст. викл. Т.Г. Доценко, ХНАДУ.....</i>	375
Національна кухня Гвінеї та пов'язані з нею традиції <i>Мамі Ежен Кідо (Гвінея), ст. викл. Т.Ю. Уварова, ХНАДУ.....</i>	383
Психологічні особливості китайців <i>Мао Хаочже (КНР), викл. І.О. Володіна, ХНУ імені В.Н. Каразіна.....</i>	387
Особенности узбекского национального гостеприимства <i>Рашидов Махсуд (Узбекистан), преп. Т.А. Кравцова, ХГУПТ.....</i>	392
Я пізнаю Україну... <i>Салако Пол Олутосін (Нігерія),</i> <i>ст. викл. А.О. Гусарчук, ХНУ імені В.Н. Каразіна.....</i>	394
Ботсвана: країна і люди <i>Гломеланг Боемо Кутло (Ботсвана), ст. викл. В.О.Іванова, ХНАДУ.....</i>	400
Внесок арабських вчених у світову науку <i>Фікрі Нада (Марокко), доц. О.Л. Штиленко, ХНАДУ.....</i>	404
Весняне рівнодення – астрономічний Новий рік <i>Хамді Мохаммед (Судан), ст. викл. А.М. Приходько, ХНАДУ.....</i>	410
Марокканське весілля: переплетення старовини і сьогодення <i>Харбуш Сальма (Марокко),ст. викл. О.І. Артёмова, ХНАДУ.....</i>	416
<i>Musical Culture of Côte d'Ivoire</i> <i>Такі Куаку Вінсан (Кот-д'Івуар), Гондо Гонкаліо Арсен Деві (Кот-д'Івуар)</i> <i>ст. викл. Н.М. Кальниченко, ХНАДУ.....</i>	421

СУЧАСНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ, СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ТОЛЕРАНТНОСТІ

Освіта у Марокко

Аїт Маді Мохаммад (Марокко)

науковий керівник – доц. Т.Г. Копиткова

ХНАДУ, Харків

У сучасному світі все більш актуальною і популярною стає не тільки європейська освіта, а й освіта, здобута в арабських, східних країнах. Це пов'язано з тим, що дані країни надають досить широкі можливості для навчання за доступними цінами, поступово стаючи ключовими гравцями на світовому ринку освіти. Незважаючи на деяку культурну закритість і відособленість, мусульманські країни все ж зацікавлені в притоці студентів з-за кордону в якості ресурсів, які сприяють розвитку країни і створенню її позитивного іміджу на міжнародній арені.

Багато студентів розглядають в якості одного з варіантів навчання в Марокко. У цій країні офіційною мовою є арабська, незважаючи на те, що вивчати тут можна не тільки її. Так, основною мовою дипломатії і торгівлі вважається французька, яка викладається у багатьох вузах на високому рівні. У північній частині використовують іспанську мову, серед освіченої молоді все більшого поширення набуває англійська мова, необхідна для міжнародного спілкування.

Сучасна програма освіти в Марокко досить своєрідна і відрізняється від програм країн Європи. Так, спочатку учень повинен п'ять років провчитися в початковій школі, після – вступити до середньої школи і вчитися там чотири роки. Далі необхідно відучитися три роки у вищій школі і, в якості завершення освітнього процесу, скласти державні іспити, які аналогічні іспитам для отримання ступеня бакалавра в навчальних закладах Франції. Навчання впродовж перших чотирьох років здійснюється виключно на арабській, середня школа допускає використання поряд з арабською французьку мову [2, с. 27].

Навчання у вищій школі може відбуватися на різних мовах, що безпосередньо залежить від вибору конкретного предмета і програми. Всі освітні програми розробляє міністерство освіти. У державних університетах навчання здійснюється на французькій мові, тому правила прийому до вищих навчальних закладів іноземних студентів передбачають достатнє володіння французькою мовою.

На сьогоднішній день в Марокко функціонує 14 державних університетів. Однією з найбільш відомих шкіл країни є Університет Мухаммеда П'ятого, де на дуже високому рівні проводиться навчання таких дисциплін, як юриспруденція, природні, гуманітарні науки, медицина і т.д. Найстарішим центром ісламських досліджень є університет Аль-Карауїн, розташований у місті Фес. У Марокко можна вступити й до приватного університету, де освіта ведеться англійською мовою за американською моделлю. Зовсім недавно був створений університет Аль-Ахавайї, який тут же зробився популярним серед молоді.

Вступаючи до будь-якого з вищих навчальних закладів Марокко, студент може бути впевнений, що отримає глибокі, всебічні знання, добрий рівень як теоретичної, так і практичної підготовки. Але доведеться жити за укладом, прийнятим в країні, поважаючи традиції місцевих жителів і підкоряючись місцевим законам, що потребують відмови від багатьох звичних речей, але дадуть можливість звикнути до дисципліни.

Кількість марокканців, досить впевнено володіють російською мовою, становить близько 10000 чоловік. В основному, це випускники українських вищих навчальних закладів і вишів країн СНД.

Загальна динаміка кількості студентів, які вивчають російську мову, виглядає наступним чином.

У вишах Марокко російська мова викладається з 1969 року. У період до 1991-го року російську мову в Марокко вивчали понад півтори тисячі осіб. З 1992 року кількість студентів, які вивчають російську мову, скорочувалася з кожним роком. Починаючи з 1998 року, спостерігається тенденція зростання

інтересу до вивчення російської мови серед марокканської молоді (наприклад, в університеті міста Фес з 1998 по 2001 рік кількість студентів, які вивчають російську мову, зростає в шість разів і досягла приблизно 150 чоловік) [1, с. 103].

Всього за даними Асоціації викладачів російської мови Марокко (АВРММ) в університетах Рабату, Касабланки, Мохаммадії і Феса російську мову вивчають в тепершній час близько тисячі студентів-марокканців. Крім того, російська мова викладається в ліцеї Ель-Жабер (Касабланка).

Викладання російської мови для марокканських учнів і всіх бажаючих ведеться також на Курсах російської мови (КРМ) в Рабаті. Кількість слухачів становить близько 30 чоловік.

Курси є також методологічним центром з вивчення російської мови в Марокко. У 2002–2003 роках активізувалася співпраця АВРММ і КРМ: налагоджено проведення спільних методичних семінарів, розповсюдження підручників з російської мови. Окремою формою роботи КРМ є організація занять з поглибленого вивчення російської мови для дітей від змішаних шлюбів. Іншим джерелом, що підтримує інтерес до російської мови, є марокканська Асоціація випускників вузів СНД. Асоціація проводить активну роботу серед випускників різних поколінь і членів їх сімей, має в своєму розпорядженні велику бібліотекою наукових і художніх видань російською мовою, бере участь у проведенні різних заходів.

Після того, як в 1956 році Марокко проголосило себе незалежною державою, в галузі освіти і професійно-технічного середовища почалися реформи. У 2000-х роках в країні були економічні проблеми, але навіть вони не позначилися на позитивному розвитку освіти. У порівнянні з такими країнами як Оман, Кувейт і Єгипет, у 2006 році в Марокко рівень витрат на освіту був 5,5% від валового внутрішнього продукту. У порівнянні з 2004 роком, в якому відсоток випускників початкової школи складав 57,8 %, цей показник виріс до 61,7 % в 2006 році. Одними з основних проблем в країні є дискримінація жінок, а також рівень неписьменності, який в сільських районах може становити до 85 % [3, с. 17].

У Марокко існує три напрямки освіти. Перше бере за основу курс на французьку систему навчання. Друге орієнтоване на вивчення Корану, третє готує технічних фахівців. Всі діти, починаючи з 1963 року, і віку 6 років в обов'язковому порядку отримували освіту. При вивченні таких дисциплін як, наприклад, математика французька мова була основною. Однак незабаром арабська мова стала головною, і викладання французькою з 1989 року ведеться тільки в технічних вузах і університетах. Так зване «Десятиріччя освіти» почалося в Марокко з 1999 року, і мало на меті зосередження зусиль уряду країни на основних напрямках. Ними вважалися – дошкільна, початкова (6 років навчання), неповна середня освіта (3 роки); повна загальна середня освіта (3 роки).

У віці до 6 років всі діти обов'язково здобувають дошкільну освіту. Її можна отримати в мусульманській школі, в якій навчають рахунку і грамотності, готуючи дітей до початкової школи. Охоплення дошкільної освіти становить 60–70 % хлопчиків і 50% дівчаток [3, с. 16].

Починаючи з 6 років, діти отримують початкову освіту. Після закінчення випускники повинні отримати сертифікат початкового рівня освіти для того, щоб мати можливість продовжити навчання в середній школі. Великою проблемою є діти, які не отримали початкової освіти, однак останнім часом їх кількість значно знизилася.

Після отримання сертифікату про закінчення початкової школи, школярі переходять до середньої школи. У процесі навчання в середній школі вони отримують знання з різних напрямків науки і мистецтва. Відсоток дітей, які здобули освіту, становить 55,8 % за станом на 2012 рік, при цьому дітей, відрахованих зі шкіл, досить багато.

У Марокко вищі навчальні заклади являють собою приватні і державні установи. Останнім часом відсоток випускників становить лише 11%, наприклад, в 2012 році їх кількість склала близько 90000 чоловік.

Однією з проблем є те, що приватні установи набирають до свого штату некваліфікованих працівників, і мають недостатнє фінансування. У державних

університетах переважають медичні, технічні та економічні напрями навчання. Для вступу до вузу претендент повинен отримати ступінь бакалавра. Якщо марокканець хоче вступити до технічного вищого навчального закладу, він має скласти фахові тести, що підтверджують знання, отримані за ступенем бакалавра. Однією з сучасних тенденцій є використання у вищих навчальних закладах нових інформаційних технологій. Марокканські вузи також співпрацюють з провідними навчальними закладами Європи і Канади.

Позитивним явищем вважається створення спеціалізованих програм для дорослого населення, які підвищують рівень освіченості марокканців. Урядові програми підвищення якості вищої освіти також передбачають заходи, покликані перешкодити відтоку кваліфікованих працівників до закордонних країн.

Література:

1. Вайсман М. Марокко с первого взгляда / М. Вайсман, С. Гандлевский, И. Михайлов, Л. Вышинская. – М. : ВикМар, 2015. – 224 с.
2. Марокко. Спутник путешественника / Справочник. – М. : Вокруг света, 2011. – 176 с.
3. Мельников И.В. Северная Африка: Марокко / И.В. Мельников. – М. : Литрес, 2013. – 31 с.

Національна специфіка стилю навчання арабських студентів

Аім Саяд Аюб (Марокко), Еттабагі Ашраф (Марокко)

науковий керівник – ст. викл. А.І. Попова

ХНАДУ, Харків

Навчальна група студентів – це мікросоціум, де спілкування здійснюється не тільки на основі навчальної діяльності, але й з урахуванням міжособистісних та соціально-статусних та національно специфічних характеристик студентів. Індивідуально-психологічні характеристики особистості іноземних студентів впливають на процес оволодіння російською мовою. Під час навчання у ВНЗ України іноземні студенти використовують різні стилі навчання, тобто індивідуальні особливості сприйняття та обробки інформації. Психологи, педагоги-практики, науковці до характеристик стилів навчання відносять стійкість і відносну стабільність у проявах; стилі навчання є вподобаннями, до яких індивід довільно або мимоволі вдається.

Дуже важливо знати індивідуально-психологічні характеристики арабських студентів, зокрема марокканських, а також особливості їх міжособистісних стосунків на заняттях.

Для арабських студентів Північної Африки дуже важливим є досягнення, значущі для суспільства загалом, та суспільне визнання. Вони намагаються досягнути наступних цілей: якомога більше взяти від життя та покращити своє матеріальне становище; вони намагаються бути необхідним (можливо, найкращим). Багато хто не цураються амбіційності, наприклад, у моноетнічних групах більш успішні у навчанні студенти задля визнання їх найкращими пояснюють складний граматичний матеріал іншим, а не для того, щоб тільки допомогти. Крім того, така поведінка пов'язана з такими їх психологічними особливостями, як схильність до підпорядкування всередині свого моноетнічного середовища. Експериментальні психологічні дослідження доводять, що у арабських студентів значно вищий рівень групової адаптації в моноетнічній групі порівняно з представниками інших національностей, скажімо, з китайцями.

Для арабських студентів також важливо досягти матеріальних успіхів у сімейному житті. При цьому бути самостійними та незалежними бути цілком не обов'язково. Це пов'язано, перш за все, з тим, що в арабських країнах традиційно склалася система взаємної родинної допомоги: кожний араб знає, що його ніколи не залишать сам на сам з труднощами, родина завжди допоможе.

Більшість арабських студентів віддає перевагу підприємницькій діяльності та комерції, багато хто з них вирішує стати лікарями та фармацевтами, бо ці професії є затребуваними у марокканському суспільстві, крім того, зазвичай арабські студенти саме тому й обирають ці спеціальності, що орієнтуються на піклування з боку рідних людей – у більшості студентів родичі вже працюють за цим фахом. Таким чином, арабські студенти відчують потребу у допомозі та довірі з боку оточення. Але вони швидко пристосовуються до умов життя, що пояснюється вимогами ісламу бути

терплячим і мужнім у складних життєвих випадках. Це слід знати викладачам, що працюють в арабській аудиторії.

У поліетнічній групі арабські студенти поводяться інакше. Психологічні дослідження доводять, що у стосунках з представниками іншої культури рівень їх податливості впливу та тиску з боку «не своїх» нижчий: виявляється певна агресивність в іншому етнічному середовищі. Така поведінка самими арабами не засуджується, бо вважається, що вони змушені так вчиняти, щоб захистити своє «я» [2]. У міжетнічній взаємодії арабські студенти стають більш впевненими в собі, майже повністю відмовляються від залежної та слухняної поведінки, виявляють самостійність, прагнуть домінувати. При цьому у них проявляється прагнення до незалежності, завзятість у відстоюванні власної точки зору. У таких випадках головними мотивами їх поведінки є збереження власної гідності та відстоювання національних інтересів. Така поведінка арабських студентів підтримується законами ісламу, який проповідує релігійну самопожертву та мужність.

Етнопсихологічною особливістю арабських студентів є підвищена емоційність та імпульсивність. Наприклад, на заняттях вони завжди голосно розмовляють, жваво обговорюють проблеми, які не стосуються тематики уроку, при цьому бурхливо жестикулюють, мають емоційно виразне обличчя.

У процесі вивчення російської/української мови як іноземної також слід враховувати стиль навчання арабомовних, зокрема марокканських студентів. Необхідно пам'ятати, що ці студенти вже володіють французькою (англійською) мовою як другою (третьою) іноземною, тому вони мають певні стратегічні стилі у мовній підготовці, це дає їм потенційні можливості для активізації продуктивної інтелектуальної діяльності, зокрема для більш успішної обробки навчальної інформації у процесі вивчення російської/української мови як іноземної.

Марокканські студенти належать до комунікативного типу оволодіння іноземною мовою: краще аналізують і синтезують мовний матеріал, швидше

орієнтуються у флексійній системі мови, яку вивчають, і оволодівають навичками монологічного та діалогічного мовлення, вони легко засвоюють мову у процесі усного спілкування, з бажанням наслідують носіїв мови, імітуючи їх інтонації та розмовні кліше. Однак при цьому значно погіршується комунікативна якість мови – граматична правильність мовлення. Лексико-граматичні помилки у мовленні арабських студентів, що розмовляють російською, часто заважають їм сольоно вживати мовні одиниці в практичних цілях.

Марокканські студенти володіють розвинутою механічною пам'яттю та користуються незначною кількістю додаткових стратегій, які полягають у повторюванні та візуальній уяві. Вони віддають перевагу аудіальному сприйняттю навчальної інформації, тобто наслух, а не візуальному; у рецептивній діяльності намагаються досягти балансу між читанням та слуханням, у продуктивній діяльності виявляють більш сформоване усне мовлення, ніж письмове. Вони не люблять писати, тому викладач має придумувати цікаві форми навчання письма. На уроках з мови марокканські студенти з цікавістю виконують завдання комунікативного характеру, люблять групові справи, різноманітні ігри.

Важливе значення у процесі вивчення мови для арабських студентів має контроль знань. Викладач має пам'ятати, що контроль треба проводити систематично, кожного дня, кожного уроку, тільки так можна домогтися позитивних результатів у навчанні, привчити студентів працювати серйозно. Крім того, слід зауважити, що арабські (марокканські) студенти потребують аналізу власної навчальної діяльності, іноді зазнають труднощів в оцінці власної діяльності, зорієнтовані на отримання індивідуальної методичної допомоги, тобто такі студенти обов'язково потребують зворотного зв'язку з викладачем.

Часто імпульсивність як етнопсихологічна риса арабських студентів заважає їм успішно складати модульне тестування. Психологами експериментально доведено, що імпульсивні студенти частіше виконують завдання швидко и неправильно. Крім того, на заняттях з природничо-наукових

дисциплін зазнають труднощів в оформленні власної ціннісно-змістовної позиції стосовно наукових фактів, подій, думок інших людей [3].

Характерною етнопсихологічною відмінністю студентів з арабських країн, з якими постійно стикається у своїй роботі викладач, є ставлення до часу. Представники європейської культури, налаштовані на результат нашої діяльності, тому шанують кожен хвилину, намагаємося поважати не лише свій, а й чужий час. В арабів усе навпаки: час – це ніщо, головне – процес. Таким може бути процес спілкування, сидіння, слухання музики тощо. Араби вільно розпоряджаються і своїм, і чужим часом. Їм досить складно не запізнюватись на заняття не тільки у перші місяці навчання, тому що на батьківщині така поведінка не вважається негожою. До того ж вони не можуть зосередитися на одній справі, намагаючись займатися одночасно кількома справами. Деяким марокканцям важко сприймати часові обмеження виконання завдань та тестів, але це скоріше, індивідуально-психологічна риса, ніж національна. На уроках віддають перевагу спілкуванню, а не монотонній одноманітній роботі, залюбки читають діалоги за ролями, люблять інсценувати тексти.

Як бачимо, викладачеві дуже важливо знати не тільки індивідуально-психологічні особливості іноземних студентів для побудови ефективної педагогічної взаємодії, а й їх національно специфічні характеристики для підвищення результативності навчального процесу, використання на заняттях різноманітних комбінацій методів, прийомів та форм навчальної роботи.

Література:

1. Білик О. М. Етнопсихологічні та національно-культурні особливості іноземних студентів у контексті соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу / О.М.Білик // Актуальні питання освіти і науки : зб. наук. ст., матеріали III міжнар. наук.- практич. конф., 10-11 листоп. 2015 р. / Національна академія Національної гвардії України. – Х. : ХОГОКЗ, 2015. – С.10-15.

2. Завгородній, В.А. Урахування національних особливостей як фактор успішного навчання арабських студентів [Текст] / В.А. Завгородній // Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі : збірник наукових праць / Ред.кол.: Л.В. Біденко, О.М. Волкова, С.І. Дегтярьов; Упоряд. Л.Д. Біденко. – Суми : СумДУ, 2015. – Вип.2. – С. 74-88.

3. Формирование иноязычной межкультурной компетентности студентов в условиях современного образовательного процесса / С.К. Гураль, Е.Л. Богданова, О.Е. Богданова, В.М. Смокотин, Л.В. Михалева; Под ред. проф. С.К. Гураль. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2008. – 196 с.

Толерантність як основа державотворення та виховання

Алаят Ахмед (Лівія)

науковий керівник – викл. Л.М. Печенікова

КНЕУ, Київ

*Толерантність – це мистецтво жити
з іншими людьми та з іншими ідеями*

Кофі Аннан

Життєвий досвід людей дозволяє стверджувати, що вони створюють навколо себе не тільки матеріальний світ, але й світ людських взаємин, що включає в себе систему соціальної поведінки, яка регулюється звичаями, традиціями, нормами, характерними для певних національних і культурних спільнот. Кожна відособлена соціальна група, представники населення різних країн – живуть у світі своїх правил і норм, звичаїв і традицій, які виражаються в особливій мові, манері поведінки, релігії, системі етнічних поглядів, соціальних інститутах.

Ще в часи глибокої античності виникла ідея толерантності як рішення проблеми відношення до релігійних меншин. Поступово вироблялися принципи гуманних взаємин з людьми інших поглядів, що охоплювало такі компоненти, як терпимість, лояльність, повага до віри та поглядів інших людей, народів.

Вагомий внесок у розробку та розвиток правового оформлення і законодавчого запровадження принципу свободи совісті та віротерпимості внесли гуманісти епохи Відродження і Реформації, діячі Просвітництва: Дж. Локк “Листи про віротерпимість“, Вольті “Трактат про віротерпимість“.

Дослідження питання толерантності і її формування є першочерговим завданням кожної держави, саме у літературі зустрічаємо підходи до розуміння толерантності як життєвої філософії (О. Грива, Ю. Іщенко, В. Лекторський), ставлення до іншого (С. Акопян, С. Бондирєва, Д. Колесов, В. Маралов), як характеристики свідомості (О. Асмолов, О. Кондаков, О. Насиновська), як потреби, переконання, цінності (І. Бех, Є. Головаха, В. Пухляк, Т. Шихардіна), особистісної риси (О. Клепцова, М. Климова, Г. Солдатова, В. Чернявська), правового принципу (А. Дєдкова, М. Мчедлов, М. Сичова, Н. Шилборд),

моральної категорії (Є. Касьянова, В. Кукушин).

Звертаючись до історії становлення і розвитку ідеї толерантності, не можна не згадати таку яскраву і незвичайну постать в історії України, як філософ Г.С. Сковорода. Гуманістичні, толерантні ідеї сповідували передусім українські письменники XIX-XX ст., які наполегливо висвітлювали думки про національні та загальнолюдські цінності – взаєморозуміння, терпимість, щастя, добро, гуманізм. Зокрема Т.Г. Шевченко виділяв як найвище благо – добро, волелюбність, вірив в їх перемогу над злом, тиранією. Істинним гуманізмом пронизана творчість Лесі Українки, Богдана Лепкого, Василя Стуса, Василя Симоненка, публіцистична і педагогічна спадщина Б.Д. Грінченка, В.О. Сухомлинського.

Існує чимало поглядів та підходів до розуміння поняття “толерантність”. У філософських словниках толерантність (від лат. *Tolerantia* – терпимість) визначають як термін, що позначає доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей: релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних тощо [5, с. 642].

В словнику з етики під редакцією А.А. Гусейнова і І.С. Кона ми знаходимо таке визначення: «Терпимість – моральна якість, яка характеризує ставлення до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки інших людей. Виражається в прагненні досягти взаємного розуміння і узгодження різнорідних інтересів і поглядів без застосування тиску, переважно методами роз'яснення і переконання ...» [3, с. 351].

У 1995 році під час проведення конференції ЮНЕСКО Організацією Об'єднаних Націй було прийнято «Декларацію принципів толерантності», де проаналізовано сутність толерантності. У першій статті цієї декларації визначено, що толерантність означає повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Толерантність – це єдність у різноманітності. Саме завдяки толерантності стає можливим досягнення миру. Крім того, толерантність

розглядається не як поступка, поблажливість чи потурання, а передусім, як активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність – це обов’язок сприяти утвердженню прав людини, демократії, правопорядку, культурного плюралізму [1].

Отже, вищезазначені поняття “толерантність” дають можливість нам стверджувати, що ця категорія потребує особливої уваги в умовах зіткнення різних культур, оскільки посилення міжкультурної взаємодії, відповідно і зіткнення культур, пов’язане з процесом глобалізації. Варто підкреслити, що в процесі глобалізації толерантність набуває нового навантаження і виступає як цінність суспільства, яка лежить в основі взаєморозуміння між людьми різних рас, національностей і віросповідань. Толерантність – це повага і визнання рівності, рівноправність між представниками різних народів, взаємна повага, доброзичливе та терпиме ставлення один до одного [2, с. 47–52].

Ідеї толерантності набувають все більшого визнання в сучасному світі, все більше країн активно запроваджують їх у свою освіту, державно-суспільне життя, розглядають їх як дієвий засіб досягнення взаєморозуміння, взаємоповаги, злагоди своїх громадян.

На наш погляд, проблему толерантності варто розглядати як проблему виховання. Необхідно розуміти, що ми всі різні і нам треба сприймати іншу людину такою, яка вона є, ми не завжди поводимося коректно, але важливо бути терпимим у відношенні один до одного, що, на жаль, є дуже непросто.

Формування таких якостей, як визнання людиною іншого, прийняття, розуміння, полегшило б виховання толерантності. Звернімося до визначення цих понять. Більшість науковців розглядають *визнання* як “здатність бачити в іншому саме іншого, як носія інших цінностей, іншої логіки мислення, інших форм поведіння”, *прийняття* – “позитивне відношення до таких відмінностей”, а *розуміння* – «уміння бачити іншого з середини, здатність глянути на його світ одночасно з двох точок зору: своєї власної і його» [4, с. 6].

Таким чином, ми простежили, що змістове наповнення категорії

“толерантність” змінювалося і поглиблювалося з розвитком суспільства і моралі, розпочавши шлях від віротерпимості, поступово проникаючи в інші аспекти життя людей (етнічний, міжособистісний, расовий, віковий, статевий тощо).

Питання про толерантність – це питання про те, як в умовах різноманіття стає можливим створення єдиного культурного простору. Глобалізація сьогодення постійно нам нагадує, що світ є різноманітним, і в той же час – єдиним.

Література:

1. Декларація принципів толерантності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_503
2. Малахова О.М. Толерантність – цінність у глобалізованому світі // Філософія. – № 10 (114) жовтень. – 2014. – С. 47-52
3. Словник з етики / Под ред. А. А. Гусейнова і І.С. Кона. М. –.: Политиздат, 1989.
4. Педагогический словарь / Загвязинский В., Закирова А., Строкова Т. и др.. – М.: Академия 2008. – 352 с. 7.Филатов А. Полиэтническая среда :
5. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.

Молодь у ХХІ столітті

*Бабаєв Акмухаммет (Туркменістан)
науковий керівник – ст. викл. Т.М. Цимбал
ХНАДУ, Харків*

ХХІ століття ознаменоване різким загостренням соціальних проблем молоді у різних країнах світу. У більшості з них молодь приблизно вдвічі частіше, ніж представники старших вікових категорій, опиняється в маргінальному становищі при виборі місця праці, непропорційно великою є її частка в когорті безробітних, найнижчими показниками характеризується рівень її доходів й стартові можливості отримання освіти та самоствердження.

Водночас молодь є майбутнє держави. Тому проблеми молоді хвилювали суспільство в усі часи: і тоді, коли сучасні люди похилого віку були молодими і коли їх батькам було по вісімнадцять, і вони тільки вибирали якою дорогою їм піти. Але «століття нинішнє» і «століття минуле» завжди в протиріччі. Те, що старшому поколінню здається необхідним, для молодих людей звучить безглуздо і смішно. І так буде завжди. Але чому нам здається, що старше покоління завжди не праве, що шукає витоки проблем, коли вони на поверхні

або шукає їх не там? Напевно, тому, що в сучасній молоді не так сильно розвинене почуття відповідальності, або воно ще не сильно вкоренилося в молодих душах. Коли тобі вісімнадцять років, то здається, що ти повний сил і все життя попереду. І завжди попереду є достатньо часу, щоб виправити будь-які помилки. Але в житті все інакше. У сучасному суспільстві дуже гостро стоїть проблема наркоманії та смертності. Гострота її пов'язана ще і з тим, що це в основному біда молодих. Зневірені, нікому не потрібні підлітки, які не потрібні в першу чергу собі, намагаються знайти заспокоєння в грамах і кілограмах наркотиків. Їм здається, що нічого не станеться, якщо спробувати один раз, а потім зупинитися. Але ми всі добре знаємо, що це не так. Старше покоління, лікарі і психологи, знають, що навіть одна ін'єкція здатна перетворити все життя в низку днів, проведених в пошуках чергової порції наркотику. Наркомани – це люди, що добровільно погодилися прожити лише п'ять років після першої «дозы». Тому що п'ять років – це межа, що відпущена наркоману.

Людство вже переступило столітній рубіж боротьби з наркоманією. ООН офіційно визнає: наркоситуація погіршується з кожним роком. А проблема наркотизації населення є третьою за значимістю загрозою для людської цивілізації після ядерної та екологічної.

Аналіз досліджень українських вчених свідчить, що серед наркоманів 80% складає молодь, у тому числі 40% – неповнолітні. Щорічно у скоєнні тяжких злочинів бере участь більше 25 тисяч молодих людей.

На тлі світової статистики ситуація в Туркменістані також виглядає досить трагічно. Представники правоохоронних органів говорять про наркоманію як про загрозу національній безпеці. Наркоманія призводить до важких психічних, особистісних і поведінкових розладів, адміністративних правопорушень і кримінальних злочинів, залишення освітніх установ, бродяжництва, зараження гепатитом, СНІДом та іншими захворюваннями. Вживання дітьми і молоддю психотропних речовин, перетворилося на серйозну соціальну, педагогічну і медичну проблему Туркменістану.

Загрозливо виглядає процес підвищення питомої ваги молоді серед людей, які добровільно відходять з життя. Феномен самогубства все більше набирає молодого обличчя (особливо у віці 15–19 років). Щороку величезна кількість людей вирішує покінчити життя самогубством. За даними ВООЗ, щороку в світі реєструється близько 1 мільйона суїциду. Самогубство знаходиться на третьому місці серед причин смерті підлітків у всьому світі.

На думку медиків, психіатрія минулого вважала, що практично всі самогубці – люди, які мають психічні розлади. Зараз же фахівці основні причини суїциду серед неповнолітніх бачать в нерозділеному коханні, конфліктах з батьками і однолітками, страху перед майбутнім і самоті. Щорічно кожен дванадцятий підліток намагається зробити спробу самогубства. ВООЗ налічує 800 причин самогубств. З них, 41% – невідомі, 19% – страх перед покаранням, 18% – душевна хвороба, 18% – домашні засмучення, 6% – пристрасті, 3% – грошові втрати, 1,4% – пересиченість життям, 1,2% – фізичні хвороби. І саме в рішенні цих проблем необхідна допомога старшого покоління: психологічна, моральна і медична. І ця проблема вирішується, хоча і не так скоро, як хотілося б.

З наркоманією нерозривно пов'язана проблема самовизначення і пошуку себе в житті, втрата відповідальності і майбутнього. Насправді це страшно. Людина, зневірена в собі і своїх силах, – це небезпечна людина. Небезпечна, перш за все, для себе. А сучасним молодим людям це властиво. Тут теж необхідна допомога дорослих. Пояснити молодій людині, що все в його силах, що варто тільки захотіти і докласти зусилля, і справа почне рухатися. Не потрібно потурати юнацькому максималізму, принцип якого або все, або нічого. Краще спокійно і ненав'язливо пояснити, що якщо кожен день робити один крок до чогось бажаного, то через рік буде вже триста шістдесят п'ять кроків, а це, погодьтеся, немало. Коріння будь-яких проблем лежать в психології, в свідомості людини, і якщо хочеться що-небудь змінити в житті, то починати потрібно перш за все зі зміни себе і свого ставлення до світу. Але не

варто думати, що сучасна молодь тільки вживає наркотики і безцільно шукає, чим би зайнятися в житті. Це не так! Дуже багато в наш час мають величезну спрагу вчитися. Це цілеспрямовані люди, які вчаться в декількох університетах, підробляють вечорами, а в вихідні пишуть статті для публікацій в товсті наукові журнали. Саме за такими майбутнє. Але і тут теж існують проблеми. Такі молоді люди, наприклад, не бачать свого майбутнього в Україні. Захистивши кандидатську, вони розуміють, що прожити на скромну зарплату кандидата наук практично неможливо. На Заході вони були б шанованими людьми. Університети виділяли б їм стипендії на проведення досліджень, наприклад в області генної інженерії, і різні інститути запрошували б читати лекції для своїх співробітників. В Україні все по-іншому. Однак, не всі їдуть на Захід, спокусившись швидким заробітком, багато хто залишається і продовжує тягнути українську науку вперед. Чи оцінять їх? Чи не зневіряться вони в своїх силах і не будуть шукати рішення проблем в горезвісних грамах і кілограмах або в літрах? Невідомо. Але це ще одна проблема сучасної молоді, і над нею необхідно дуже серйозно подумати уряду.

Дійсно, проблеми хвилюють сучасну молодь різноманітні. Сьогоднішні молоді люди здаються набагато дорослішим своїх однолітків 60-х або 70-х років. Але це означає також і те, що сьогоднішня молодь розумнішає і розуміє, що сподіватися, окрім як на себе, ні на кого. Ось це і є той переломний пункт. Зрозумівши це, хтось ступає на слизький шлях забуття, а хтось наполегливо, з усіх сил продовжує боротися. І ті, хто продовжує боротися, заслуговують на повагу. Напевно, проблема безпеки також хвилює сьогоднішню молодь. Безпеки не тільки фізичної, а й соціальної захищеності. Ці проблеми, що хвилюють нинішнє покоління молодих людей, все ті ж самі, що і у старшого покоління. Вони абсолютно нічим не відрізняються. Просто в молодості все сприймається набагато гостріше, ніж в зрілі роки, і хочеться все зробити відразу (знову спливає юнацький максималізм). Але, загалом і в цілому, наша сьогоднішня молодь прекрасна. В рядах її ми все ж бачимо більше студентів, ніж тих, що не

вчаться; більше тих, що працюють, ніж наркоманів, більше багатих, ніж бідних. І це не може не радувати. Пройде час, і сьогоднішні молоді люди будуть вирішувати проблеми двадцять першого століття, застосовуючи свій досвід, нелегко засвоєний ними на рубежі тисячоліть. А поки вони продовжують жити і радіти життю, і вирішувати нагальні проблеми. І вони вирішують їх, бо «дорогу подужає той, хто йде».

Проблеми адаптації іноземних студентів в українських університетах

*Беніауф Мохамед (Марокко), Раммаш Смаїл (Марокко)
науковий керівник – ст. викл. Н.В. Ушакова
ХНАДУ, Харків*

У різних країнах світу збільшується кількість іноземних студентів. Для таких новаків настає тяжкий період пристосування до нових умов життя та навчання в іншій країні. В центрі педагогічної системи підготовки іноземних громадян стоїть людина – студент, який постає як суб'єкт та об'єкт педагогічного впливу не тільки окремого викладача, а й в цілому освітнього середовища українського ВНЗ. Нагальна потреба сучасності здобуття професійної освіти за кордоном вимагає від студента швидкої та ефективної адаптації до нових умов діяльності, засвоєння норм та цінностей соціуму.

Нашою метою було розкриття найважливіших особливостей адаптації іноземців до освітнього середовища українських ВНЗ.

Проблема адаптації, психологічні механізми адаптації людини до зовнішніх умов розглядалися в працях вітчизняних психологів О. Абдулліної, К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Є. Климова, О. Леонтєва, К. Платонова, Г. Солодухової та ін., а також в дослідженнях Т. Шибутані, Ж. Піаже, Г. Сельє та ін. Сучасні науковці, серед яких А. Ременцов, М.О.Іванова, О.І.Суригін та ін., досліджуючи загальні складові системи підготовки спеціалістів для зарубіжних країн, її програмно-цільовий та адаптаційний компоненти, зауважують, що навіть за наявності тридцятирічного

досвіду професійної підготовки спеціалістів для зарубіжних країн ця система потребує постійного коригування відповідно до швидкоплинних суспільних змін.

Спираючись на основні положення теоретичних досліджень Б. Баллу, В. Брудного, Б. Вульфова, О. Гури, І. Дубровіної, В. Кіндратової, І. Кулагіної, Г. Філонова та ін. ми розглядає *адаптацію* як багатоаспектний процес взаємодії індивідуума з оточуючим середовищем.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях в залежності від цілей розглянуто різні види адаптації: *психологічну, соціальну, дидактичну, методичну, наукову, специфічну, виховну, біологічну, фізіологічну, економічну, побутову, політичну, правову, етнічну, кліматично-географічну* тощо.

Більшість науковців підкреслює, що адаптація студента до ВНЗ – це складний процес пристосування студента до вимог, змісту і характеру навчально-виховного процесу, спрямований на здобуття знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Це дозволяє виділити у структурі адаптації такі складові як *дидактична* адаптація, *професійна* адаптація, *соціальна* адаптація.

Дидактична адаптація полягає в оволодінні студентами системою нових способів навчальної діяльності, яка притаманна вищій школі. *Професійна* адаптація потребує формування у студента системи теоретичних знань, практичних вмінь та навичок щодо майбутньої професійної діяльності. *Соціальна* адаптація вимагає від нього опанування нових соціальних ролей, включаючи професійні. Виділені складові динамічного процесу адаптації існують одночасно у всіх видах взаємодії суб'єкту(студента) з оточуючим середовищем. У процесі адаптації він набуває нових особистісних якостей, оволодіває нормами та цінностями оточуючого середовища, збагачує власний досвід емоційно-ціннісних відносин [4, с.72].

Серед компонентів адаптаційного процесу визначено такі найбільш важливі: *макросередовище та мікросередовище, індивід, що адаптується, адаптивна ситуація, адаптивна потреба.* [2, с.9]

Макросередовище – це вся соціально–економічна система з усіма притаманними їй особливостями соціально–економічного розвитку даного суспільства, серед яких, у першу чергу, рухливість політичної та економічної сфер. *Мікросередовище* – це вищий навчальний заклад як соціально–педагогічна система. Ця система має певні відмінності від шкільної, тому з початком навчання в ВНЗ з’являється певне протиріччя між звичними способами та формами навчальної діяльності індивіда та новими обставинами. *Індивід*, студент, який прагне змінити свою поведінку та спосіб діяльності, стає суб’єктом *адаптивної ситуації*. Його активність свідчить про наявність *адаптивної потреби*: потреби в отриманні інформації про зміни в середовищі, в засвоєнні нових норм, оцінок, в оволодінні необхідними вміннями і навичками у становленні доцільних відносин. Результатом процесу адаптації стає *адаптованість*, яка виражається у свідомому виборі студентом відповідних до ситуації взаємодії з середовищем способів діяльності та поведінки.

Сучасна професійна освіта характеризується парадигмою, у якій найважливішим фактором є особистісний та професійний розвиток студентів в процесі взаємодії всіх суб’єктів навчання з урахуванням їх попереднього досвіду, їх індивідуальних особливостей, а також специфіки змісту освітньої програми та освітнього середовища. Особистісний та професійний розвиток студента передбачає його активність у процесі навчання. Стандарти освіти виступають засобом визначення напряму та змісту освіти як бази щодо розвитку особистості на різних етапах учіння.

На відміну від вітчизняних студентів іноземні студенти мають адаптуватися не тільки до освітнього середовища українського ВНЗ, а й до соціально-культурних умов перебування в нерідній країні. Вітчизняні студенти починають професійну освіту рідною мовою у звичайних умовах рідного макросередовища. Норми поведінки та культурні цінності, для цих студентів у новому мікросередовищі мають єдину основу з іншими його представниками. Картина змінюється, коли мова йде про іноземців. В процесі навчання іноземні

студенти стикаються з великою кількістю проблем. Одна з головних – незнання культури звичаїв, традицій, морально-етичних цінностей нового соціокультурного середовища. Це визначає таких специфічний напрям адаптаційної діяльності як соціокультурний.

З прибуттям до України студенти-іноземці опиняються у новому культурному соціумі, де вони починають навчально-пізнавальну діяльність. Ця діяльність здійснюється засобами нерідної мови. Найпростіші контакти стають для іноземного студента проблемою та потребують не аби яких зусиль для вирішення. Можна констатувати, що студенти «знаходяться в стані культурного шоку [1, с. 283–287]».

Поняття культурного шоку було вперше розглянуто в науковій практиці в 1960 році американським антропологом Карлом Обергом. Він виділив такі його симптоми: відчуття власної безпорадності, бажання повернутися додому, психологічні та фізіологічні прояви стресу, тривожності та відчаю. Карл Оберг та його послідовники досліджували адаптаційний процес [5, с. 21], у якому виокремили кілька періодів адаптації осіб, що тимчасово перебувають в чужій країні – студентів, аспірантів тощо. Перший етап характеризується ентузіазмом та великими очікуваннями, наступний – відчуттям розчарування та розгубленості. Третій етап характеризується максимальним проявом шокового стану, коли іноземець відчуває повну безпорадність. Саме в цей період студенти допускають велику кількість пропусків занять, частина студентів повертається додому, інші обмежують своє спілкування колом вихідців з тієї ж країни. Наступний адаптаційний період характеризується спроможністю більшості іноземних студентів подолати соціокультурні розбіжності, оволодіти певним рівнем мови, загальний настрій змінюється оптимізмом та задоволеністю.

В цілому, студент має пережити таку послідовну низку внутрішніх змін, яка надає йому можливість стати активно діючим суб'єктом у нових незвичайних умовах. Тривалість адаптації залежить як від індивідуальних рис особистості так і від рис, притаманних певній групі за національною,

культурною ознаками. До індивідуальних факторів належать особистісні риси студента та власний досвід пристосування до нових умов. Знання викладачем цих двох груп факторів та застосування цих знань для побудови педагогічного спілкування з іноземними студентами суттєво впливають на успішність адаптації іноземців.

Іноземні студенти оволодівають нерідною мовою «з нуля» та одночасно ця мова стає засобом здобуття певних професійних знань, підвищення загальнокультурного рівня розвитку особистості. Навчальна діяльність відбувається за допомогою мови та заради мови [2,с.20]. Надбання студентом початкового рівня володіння іноземною мовою є метою навчання на підготовчому факультеті та потребує напруженої роботи протягом тривалого часу.

Адаптивний компонент підготовки студентів-початківців визначається як програмний. Він втілюється в навчальних планах та навчальних програмах дисциплін всіх професійних напрямів підготовки. Поступове введення загальнонаукових дисциплін і збільшення їх обсягу реалізує таку складову адаптаційного процесу, як послідовне підвищення рівня володіння мовою навчання іноземцями. Навчальне навантаження студентів має зростати протягом року у відповідності до процесів фізіологічної та психологічної адаптації. За умови вивчення загальнонаукових дисциплін з урахуванням адаптаційних складових посилюється мотивація до опанування мови навчання, це сприяє виникненню у студентів адаптивної потреби [3, с.30].

Ці фактори прискорюють дидактичну адаптацію студентів-іноземців до навчання в українських ВНЗ, сприяють подоланню культурного шоку та появи відчуття успішності за умови чіткої координації між викладачами іноземної мови та загальнонаукових дисциплін. Бажаним результатом початкової підготовки іноземних студентів стає адаптованість студентів, яка забезпечує його готовність до навчально-пізнавальної діяльності та сформовану потребу в цій діяльності [2, с.15].

Отже, на відміну від інших, система підготовки іноземних студентів має дві особливі складові, які визначають характер та основні напрямки адаптації іноземців: нерідне соціокультурне середовище та нерідна мова навчання, яка виступає об'єктом та засобом навчання одночасно.

Зміст, організація навчального процесу повинні враховувати характер адаптаційних процесів. Одне з головних завдань викладачів, які працюють з іноземцями, – це ознайомлення студентів з культурою, історією, сучасним життям країни, де він навчається, тобто постійне підвищення рівня міжкультурної компетентності іноземних студентів-початківців.

Література:

1. Божко Н.М. О некоторых особенностях лингвокультурной адаптации студентов из Китая // Психолого-педагогические и лингвометодические аспекты обучения в вузе: Сборник научных статей. – Харьков: ХНАДУ, 2007. – 420 с.
2. Иванова М.А. Психологические аспекты успешной адаптации иностранных студентов к высшей школе. – СПб.: СПбГТУ, Несторю, 2000
3. Сурыгин А.И. Педагогическое проектирование системы предвузовской подготовки иностранных студентов. – СПб: Издательство «Златоуст», 2001. –128 с.
4. Федорова Е.Е. Проблемы адаптации студентов к профессиональной деятельности в вузе // Педагогика № 5, 2007 .
5. Хармз В. Психологическая адаптация эмигрантов (на материале исследования иракских эмигрантов в Швеции). – СПб., 2002

Педагогічна взаємодія викладачів і іноземних студентів у студентській науково-дослідницькій роботі

Ельфари́ссі Умай́ма (Марокко)

науковий керівник – ст.викл. Н.В. Ушакова

ХНАДУ, Харків

Система освіти іноземців, що навчаються в за напрямом «Підготовка до вступу в ВНЗ України», має певні відмінності від їх вітчизняної системи освіти за змістом, загальними цілями, організацією навчального процесу. Тому набувають сили складові професійної діяльності викладача, що впливають на перетворення студента-іноземця в активного та творчого суб'єкта, який може самостійно організувати свою діяльність в нових умовах навчання нерідною мовою в ВНЗ України.

Ми маємо на меті актуалізувати складові управлінської діяльності викладача в формуванні у студента спроможності та готовності самостійно здійснювати навчально-пізнавальну діяльність засобами нерідної мови в процесі навчання студентів підготовчого факультету основам науково-дослідницької діяльності, яка притаманна вищій школі.

Річне навчання на підготовчому факультеті має готувати іноземця до подальшого здобуття професійної освіти нерідною мовою [5, с.16]. Вимоги професійної підготовки передбачають необхідність навченості студента планувати та організовувати свою навчально-пізнавальну діяльність: самостійно обирати засоби навчання, використовувати вміння та практичні навички відповідно до форм організації навчального процесу (лекція, семінарські, практичні, лабораторні заняття та ін.) та власних навчальних цілей (наприклад, слухати та конспектувати лекцію, запросити або повідомити інформацію, користуватися довідниками та словниками, знайти літературу з певної теми у бібліотеці та ін.).

Реалізація цілей навчання здійснюється під час педагогічної взаємодії, яка передбачає особистісний контакт викладача та студента, випадковий або навмисний, приватний або публічний, тривалий або короткочасний, вербальний або невербальний, що має наслідком зміни в поведінці, діяльності, відносин, установок даних суб'єктів [4, с. 363].

Управлінська діяльність викладача передбачає визначення, по-перше, очікуваних навчальних результатів, яких необхідно досягти студенту, а по-друге, проектування програми виконання певних дій на конкретному навчальному матеріалі, чітку організацію вправ для досягнення бажаних освітніх результатів [2, с.186]. Проектування траєкторії розвитку особистості студента вимагає посилення діалогічності спілкування зі студентом в процесі оволодіння ним основами діяльності, що притаманна вищій школі, наукове дослідження.

Вже кілька років наприкінці другого семестру на підготовчому факультеті ХНАДУ проводиться студентська конференція для іноземних

студентів. Цілями конференції є підвищення пізнавальної активності студентів в навчальній діяльності, підвищення інтересу до вивчення мови та країни навчання, формування у студентів навичок та вмінь самостійної дослідницької діяльності, оволодіння методами наукового пізнання.

Підготовка до конференції проводиться викладачем у позааудиторний час та передбачає індивідуальні форми роботи з окремими студентами. Велика доля роботи виконується студентом самостійно. Слід зазначити, що викладач повинен враховувати рівень володіння мовою іноземним студентом, та у разі необхідності спроектувати програму самостійної роботи для студента у консультаційний час.

По-перше, це аналіз доступних за складністю для іноземця джерел соціокультурної інформації з метою визначення найбільш привабливої та актуальної теми дослідження для опрацювання студентом. Обираючи сумісно тему доповіді, викладачу необхідно враховувати бажання студента розповісти про лінгвокультурологічні особливості своєї рідної країни, що, безперечно, посилює мотивацію студента на включення та виконання дослідницької роботи. Викладач повинен ознайомити студента з загальними прийомами пошуку інформації (роботою з бібліографічними матеріалами, каталогами, довідниками, словниками, енциклопедіями). Автентичні матеріали та ресурси Інтернету стають джерелами цілеспрямовано та впорядковано представлених мовних засобів та способів формування і формулювання думки, що відображує вагомі для студентів культурологічні реалії [1, с. 186].

Іноземні студенти на основі власних спостережень життя в Україні, аналізу та порівняння нових соціокультурних реалій з національними з задоволенням висловлюють власні думки та проводять велику пошукову роботу для підготовки доповіді. Так на студентських конференціях, що відбувалися останніми роками на підготовчому факультеті ХНАДУ, були представлені такі доповіді лінгвокраїнознавчої тематики: «Китайська міфологія

та свята», «Як народжуються вірші», «Мова жестів арабів», «З історії слов'янських імен», «Форми звернення в російській та французькій мовах», тощо.

Робота над створенням тексту доповіді сприяє вдосконаленню комунікативних вмінь [3, с.151]. Так, студент під час опрацювання доповіді вдосконалює вміння композиційної побудови тексту доповіді, логіко-сміслової та лінгвістичної організації тексту, вербальної публічної презентації доповіді.

До композиційних складових доповіді як правило входять назва або заголовок, вступ, основна частина, висновок. *Назва* вказує на тему та аспект її розгляду. *Вступ*, виповнюючи як і назва доповіді функцію введення теми та аспекту її розгляду, надає коротку історію предмету розгляду, відбиває постановку проблеми, виконує функцію встановлення контакту зі слухачами і мотивує їх для подальшого слухання. *Основна частина* розкриває зміст проблеми: формулює головну тезу, надає аргументи, головні властивості, класифікаційні, процесуальні, роз'яснювальні характеристики та ілюстративний матеріал щодо предмету розгляду. *Висновок* включає сформульоване рішення проблеми або дослідження, прогнози, особистісні оцінки та висловлювання подяки. Зовнішня композиція відбиває взаємовідношення між формальним початком, серединою та закінченням тексту.

Якщо зовнішня організація тексту відповідає його композиційній побудові, то внутрішня організація тексту базується на його тематичній єдності, змістовній завершеності та самостійності, зв'язку між частинами та фразами, їх відповідним фонетичним, лексичним та граматичним оформленням мовними засобами.

Діяльність викладача націлена на навчання студентів прийомам змістовної переробки першоджерел, виокремлення головної, другорядної, ілюстративної інформації для тексту доповіді. Формування вмінь побудови та послідовного поєднання змістовних частин тексту у відповідності до законів логічного викладу теми, відповідне використання обмежених мовних ресурсів потребують найпильнішої уваги з боку викладача.

В процесі проектування тексту доповіді задача викладача полягає у навчанні студента концентрування уваги та використання різних видів самоконтролю, допомозі в подоланні лексичних та граматичних труднощів, що перешкоджають розумінню автентичних текстів. Дуже суттєвим є етап сумісної підготовки до публічного виступу, яка має на меті вдосконалення мовленнєвих вмінь студента. Вагомість даного етапу підтверджується тим фактом, що для іноземного студента участь у студентській конференції – це перший публічний виступ нерідною мовою перед великою аудиторією. Отже потребує від студента максимальної мобілізації.

Досвід проведення студентських конференцій свідчить про високу мотивацію студентів на досягнення успіху: вони, як правило, запрошують друзів, родичів, здійснюють відеозапис виступу. У зв'язку з цим задача викладача всебічно сприяти студенту в досягненні визнання, навчити прийомам публічної доповіді. Підготовка студента передбачає роботу над культурою мовлення: оптимальний вибір темпу, дотримання правил інтонування та логічного наголосу.

Участь в конференції потребує від студента вміння відповідати на запитання з обраної тематики, відверто висловлювати власні думки, відстоювати власну точку зору. Робота протягом навчального року над розв'язанням проблемних завдань в аудиторії дозволить студенту скористатися сформованими комунікативними вміннями та навичками.

Слід зазначити, що велику підготовчу роботу логічно завершує попередня презентація доповіді в групі. По-перше, студенти здобувають досвід виступу, обговорення доповіді в невеликій та знайомій аудиторії, що, безумовно, сприятиме психологічній адаптації доповідачів-початківців. По-друге, попередній виступ надає студенту можливість здійснити самооцінку виконаної роботи, а викладачу допомогти студенти ліквідувати недоліки роботи.

Як правило, виступ на конференції супроводжується ілюстративними електронними презентаціями. Знання та практичні навички роботи в комп'ютерних

редакторах та в мережі Інтернету забезпечують необхідну самостійність студента у створенні таких наочних електронних матеріалів, а творчий характер завдання сприятиме посиленню мотивації студента в ході роботи.

Таким чином, можна стверджувати, що сумісна дослідницька діяльність сприяє укріпленню суб'єктних відносин між викладачем та студентом на основі довіри та поваги. Реалізацією управлінської функції професійної діяльності викладача за таких умов є розвиток студента в активного самостійного суб'єкта освітнього процесу, який адаптований до навчання в українському ВНЗ. Керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів, що мають початковий рівень володіння мовою навчання, має забезпечити необхідний диференційований, особистісно-орієнтований підхід в оволодінні та практичному застосуванні вмінь та навичок елементарної науково-дослідницької діяльності.

Література:

1. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – М.: «Логос», 2007. – 384 с.
3. Капитонова Т.И., Московкин Л.В. Методика обучения русскому языку как иностранному на этапе предвузовской подготовки. – СПб.: Златоуст, 2006. – 272 с.
4. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посібник / За ред. В.І. Лозової. – Харків: «ОВС», 2006. – 496 с.
5. Сурыгин А.И. Педагогическое проектирование системы предвузовской подготовки иностранных студентов. – СПб.: Златоуст, 2001. – 128 с.

Вибір й оптимізація мовних вправ для вивчення російської мови як іноземної

Ерріталі Саїд (Марокко)

науковий керівник – ст. викл. Л.М. Бондаренко

ХНАДУ, Харків

Незважаючи на багаторічний досвід викладання мови іноземним студентам, що налічує не один десяток років, перед викладачами-практиками на підготовчих факультетах як і раніше зберігає свою актуальність питання: на якому практичному матеріалі готувати студентів до майбутньої навчальної діяльності.

З огляду на це, основним завданням підготовчих факультетів і мовних кафедр сьогодні має стати завдання переорієнтації навчального процесу підготовки майбутніх фахівців. Навчання ми повинні будувати з урахуванням мотиваційного забезпечення особистісних вимог кожного конкретного студента. Адже студенти, які приїжджають до нас на навчання, їдуть за власні гроші, а не за державний кошт. Кожен із них орієнтується на результат з огляду на свої особистісні орієнтири та соціально-економічні особливості як країни навчання, так і своєї власної країни, тобто кожен по-своєму моделює свою подальшу трудову кар'єру. У зв'язку з чим суттєво зросла конкуренція серед вищих навчальних закладів нашої країни з питань надання освітніх послуг. Перемогти в «боротьбі за студента», тобто в конкурентній боротьбі за рахунок демпінгування вартості освітніх послуг у ситуації, що склалася, вже неможливо. Закони ринкових відносин у всіх сферах життя торкнулися й системи вищої освіти.

Сьогодні перемагає лише той вищий навчальний заклад, який надає найбільш якісні освітні послуги, у стінах якого можна отримати сучасні конкурентоздатні на світовому ринку праці знання.

На наш погляд, кожен викладач мови для іноземних студентів у своїй практичній роботі повинен керуватися двома основними методологічними прийомами: принципом свідомості навчання та дотримання у своїй практичній діяльності принципу особистісно-орієнтованих технологій. Слідом за Є.І. Пасовим, ми вважаємо, що принцип свідомості навчання, побудований на індуктивному методі презентації граматичного матеріалу, є сьогодні найоптимальнішим [1].

Схематично навчання мови як іноземної на підготовчому факультеті, згідно з цією методикою, будується наступним чином:

Презентація матеріалу → Засвоєння знань про предмет мови → Граматична форма → Практична реалізація засвоєного матеріалу в усній і письмовій мові студента-іноземця.

Ефективність роботи даної схеми забезпечується системою лінгводидактичних завдань, які відповідають реальним комунікативним потребам студентів-іноземців підготовчого факультету. Як показує багаторічний досвід практичної аудиторної роботи, чим складнішою є смислова проблематика тексту, тим вищими є реальні результати оволодіння мови, що вивчається. З чого випливає закономірність: чим довшим є перший період знайомства з мовою (елементарна ситуативна мова на мінімальному побутовому рівні), тим нижчими є темпи формування навчально-професійної компетенції в подальшому навчанні. А чим нижчі темпи формування навчально-професійної компетенції, тим нижчий професійний мотиваційний рівень, тим більша ймовірність того, що студент-іноземець, у кращому випадку, змінить спеціальність, у гіршому випадку, змінить навчальний заклад. Для того щоб цього не сталося, як раз і потрібно максимально задіяти в навчальному процесі з навчання іноземної мови іноземних студентів особистісно-орієнтований (індивідуальний) підхід.

Сучасні вимоги до формування особистісного підходу в навчанні поступово визначалися в дослідженнях таких відомих учених-психологів як К. Гольдштейн, А. Маслоу, Дж. Олпорт, К. Роджерс, Р. Мей, Е. Фром, К. Хорні, В. Франкл, Р. Бернс, а також І.С. Кон, І.Д. Бех, О.В. Петровський та інші.

Особистісно-орієнтований підхід (індивідуальний підхід) усе більш активно впроваджується в повсякденну практику методичної організації навчального процесу з навчання студентів-іноземців мови як іноземної. Від успішної реалізації цього психолого-педагогічного прийому багато в чому залежить переорієнтація, дещо «застиглої» у методичному плані за кілька останніх десятиліть, методики викладання мови як іноземної.

Особистісно-орієнтований підхід доцільно розглядати як дуже важливий методологічний інструментарій, основу якого становить сукупність вихідних концептуальних уявлень і цільових установок на кінцевий результат. Сьогодні викладачі повинні у своїй роботі зі студентами, і не тільки іноземними,

використовувати психодіагностичні й психолого-технологічні засоби, які забезпечують більш цілісне та більш глибоке розуміння особистості студента. А це, у свою чергу, дозволить тим, кого навчають отримувати не тільки моральне задоволення від процесу навчання, а й самостверджуватися.

Особистісно-орієнтована система навчання будується на фундаментальних дослідженнях особистісно-розвиваючих функцій навчання й виховання (І.С. Якиманська, І.Д. Бех, В.В. Рибалка).

І.С. Якиманська, розробляючи концепцію особистісно-орієнтованої освіти, наполягає на тому, що теоретичне призначення даної методичної та психолого-педагогічної системи навчання полягає в розкритті природи й умов реалізації особистісно-розвиваючих функцій освітнього процесу.

Інші прихильники розвитку цього освітнього методичного спрямування (В.В.Серіков) вбачає його основну функцію в тому, щоб, перш за все, забезпечити розвиток кожного суб'єкта навчального процесу й наполягає на визнанні за студентом права на самореалізацію в пізнавальному процесі [2].

Під правом самореалізації студентів-іноземців ми розуміємо врахування їх побажань щодо комунікативної і професійної компетенції, а також їх цільові установки щодо отримання вищої освіти в нашій країні. Так, наприклад, в'єтнамські студенти на заняттях з російської мови висловлюють побажання, щоб якомога більше уваги приділялося таким видам мовленнєвої діяльності як читання, говоріння та аудіювання, і як можна менше письму, оскільки найбільшу складність для них представляє фонетика. Арабські студенти, як правило, віддають перевагу письмовим видам навчальних завдань – для них говоріння та аудіювання представляють менші труднощі. Таким чином, особистісно-орієнтоване навчання, стосовно навчання студентів-іноземців на підготовчому факультеті – це таке навчання, центром якого є конкретна особистість студента-іноземця з її самобутністю, самоцінністю, лінгвістичними особливостями рідної мови й екстралінгвістичними особливостями національної приналежності [3, с. 132–148].

Головні вимоги до особистісно-орієнтованих технологій були сформульовані І.С. Якиманскою в роботі «Розробка технології особистісно-орієнтованого навчання» [4, с. 37–38] таким чином:

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду студента, включаючи досвід його попереднього навчання;
- виклад навчального матеріалу в підручнику (викладачем) має бути спрямованим не лише на розширення його обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, але також і на постійне перетворення набутого суб'єктного досвіду кожного конкретного студента;
- у процесі навчання повинно відбуватися постійне узгодження суб'єктного досвіду студентів з практичним змістом отриманих знань;
- активне стимулювання студентів з боку викладача до самостійної навчальної діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати студенту можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями. Однієї природної мотивації щодо чужого мовного середовища, як показує досвід роботи, тут недостатньо;
- конструювання й організація навчального матеріалу, який дає можливість студенту вибирати його зміст, вид і форму при виконанні вправ і завдань;
- контроль самостійної роботи студента-іноземця, тобто визначення та оцінка методики самостійної роботи, її продуктивності;
- забезпечення постійного контролю оцінка не тільки результатів навчальної діяльності студента, а й, головним чином, самого процесу навчання;
- освітній процес повинен забезпечувати побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку навчання як суб'єктної діяльності.

Не менш важливою особливістю сучасного етапу навчання мови як іноземної є білінгвістичне мовне середовище. В усіх сферах життєдіяльності впроваджується державна українська мова, що, природно, викликає проблеми інтерференційного характеру. Однак паралельне вивчення двох

близькоспоріднених мов не тільки не створює труднощів в освоєнні мов при правильному використанні контрастивної методики викладання, але вони ще й взаємодоповнюють одна одну[5]. Й останнє, на що слід окремо зауважити – це система вправ з навчально-професійного спілкування, що базується на формуванні, у першу чергу, мовного досвіду.

Основні типи вправ, які використовуються для навчання студентів-іноземців підготовчих факультетів навчально-професійного спілкування:

- імітативні вправи;
- підстановчі вправи;
- трансформаційні вправи;
- репродуктивні вправи.

Основним завданням перелічених вправ є формування мовних граматичних навичок, навчання вибору форм (структури) відповідно до комунікативного завдання й ситуації спілкування, у нашому випадку з навчання навчально-професійного спілкування.

Література:

1. Пассов Е.И. Условно-речевые упражнения для формирования грамматических навыков / Е.И. Пассов. – М. : Просвещение, 1978. – 128 с.
2. Сериков В.В. Личностно-ориентированное образование – поиск новой парадигмы Монография. – М., 1998. – 180 с.
3. Китайские, вьетнамские, монгольские образовательные мигранты в академической среде: Коллективная монография / В.В. Бондаренко, Л.Н. Бондаренко. – Томск : Издательство Томского политехнического университета, 2013. С. 132 – 148.
4. Якиманская И.С. Разработка теории личностно-ориентированного обучения // Вопросы психологии, 1995. – № 2. – С. 13 – 21.
5. Зорівчак Р. П. Юрій Олексійович Жлуктенко (31. 08. 1915 – 4. 02. 1990) / Р.П. Зорівчак, О. І. Чередниченко // Теорія і практика перекладу = Теория и практика перевода. 1990 / Респ. міжвід. наук. зб. Київ. держ. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. – К., 1991. – Вип. 17. – С. 172 – 179.

Конфлікти у вузівському середовищі
Зауї Ель Мехді (Марокко), Харрас Аюб (Марокко)
науковий керівник – доц. В. Є. Штиленко
ХНАДУ, Харків

У сучасному світі кожна людина може зіткнутися з різними поглядами, переконаннями та інтересами людей, які його оточують. Подібні сутички,

спричинені особистісними особливостями людей, їх взаємодією з оточуючими, суб'єктивними і об'єктивними чинниками, що можуть призвести до виникнення конфліктних ситуацій. Вони відбуваються між студентами, викладачами, між студентами і викладачами як усередині навчального закладу, так і за його межами.

Студентські конфлікти вражають своєю масштабністю і своєю різноманітністю. Причинами конфліктів у студентських групах зазвичай є особисті антипатії, відмінність точок зору на погляди групових цінностей, а також стан високої психічної напруги членів групи. Але більш за все вони пов'язані з навчальним процесом і з особистими причинами соціального та психологічного характеру. Зупинимось більш детально на психологічному підході в розумінні причин конфліктів.

Психологи визначають конфлікт як «важко розв'язне протиріччя, пов'язане з гострими емоційними переживаннями» [1, с. 161]. У період перебування студента в вузі конфлікти неминучі. Психологи виділяють різні типи конфліктів. Зокрема, за складом учасників конфлікти можна розділити на: 1) внутрішньоособистісні; 2) міжособистісні; 3) між особистістю і групою; 4) міжгрупові.

Практично всі перераховані вище види конфліктів зустрічаються у вищому освітньому закладі. Розглянемо більш детально міжособистісні конфлікти, тобто конфлікти між окремими індивідами в процесі їх соціальної і психологічної взаємодії. Причини таких конфліктів – як соціально-психологічні, так і особистісні, власне психологічні. До перших відносяться: втрата і перекручування інформації в процесі міжособистісної комунікації, незбалансована взаємодія двох людей, відмінності у способах оцінки діяльності та особистості один одного, напружені міжособистісні відносини, прагнення до влади, психологічна несумісність. Тут під психологічною несумісністю розуміється невелике поєднання темпераментів і характерів взаємодіючих осіб, протиріччя у життєвих цінностях, ідеалах, мотивах, цілях, розбіжності у світогляді, ідеологічних установах тощо.

Інші причини конфліктів пов'язані з індивідуально-психологічними особливостями його учасників: оцінка поведінки іншого як неприпустимого, низький рівень соціально-психологічної компетентності (коли, наприклад, людина не уявляє собі, що є багато виходів із конфліктної ситуації), недостатня психологічна стійкість, погано розвинена здатність до емпатії, завищений або занижений рівень амбіцій, надмірна виразність окремих рис характеру.

Крім суб'єктивних причин конфлікту (відмінності в характерах, поглядах, манерах поведінки людей) відзначаються і об'єктивні причини, в основі яких лежать розбіжності значущих матеріальних і духовних інтересів студентів. Найчастіше до таких причин відносять: а) протилежні ціннісні орієнтації студентів; б) зіткнення протилежних ідеологій і релігій; в) соціально-економічну нерівність у групі; г) соціально-психологічну несумісність; д) морально-етичні цінності і норми-правила, які домінують в студентській групі. Наприклад, у студентів-іноземців найчастіше відбуваються конфлікти з українськими студентами внаслідок розбіжностей релігійних поглядів, традицій і звичаїв. Хоча треба відзначити, що «як ворожість до іноземців, так і упереджене ставлення проти якоїсь конкретної народності, не є домінантним» [2, с. 198]. Найчастіше вони виникають ситуативно під впливом причин соціального характеру.

Досить часто в студентських групах зустрічається такий різновид конфлікту, як конфлікт між особистістю і групою. Такий конфлікт виникає тоді, коли хто-небудь з членів студентської групи порушує усталені норми поведінки або спілкування. Так, наприклад, в групу студентів з високим рівнем етичної культури був переведений студент з більш низьким рівнем. Неетичну поведінку нового однокурсника, що виявляється в особистих образах на адресу інших студентів, викликало негативну реакцію всієї групи. В результаті чого вибухнув конфлікт між особистістю і групою.

Особливо часто конфліктні ситуації виникають на початку навчання у вузі. У середовищі студентів на перших курсах йде процес самоствердження в

групі. В цей час на мотивацію їх поведінки великий вплив мають темперамент, риси характеру і рівень вихованості. Дослідники вказують, що першокурсників характеризує загострене почуття власної гідності, максималізм, категоричність і однозначність моральних критеріїв, оцінки фактів, подій, своєї поведінки. Властиві цьому періоду раціоналізм і небажання приймати все на віру створюють недовіру до старших, у тому числі і викладачів вузів. До старших курсів міжособистісні взаємодії студентів набувають більш усвідомлений характер, відбувається формування мікрогруп за принципом міжособистісної сумісності, у яких міжособистісні конфлікти стають рідкісним явищем. Конфлікти вирішуються самими студентами, але можуть закінчуватися розривом відносин.

Найбільш поширена причина конфліктів між студентами і викладачами – неадекватність оцінки знань студентів. У таких ситуаціях суб'єктивною стороною можуть виступати необ'єктивні претензії студента на більш високу оцінку і суб'єктивність викладача, який занижує оцінку студенту. Є викладачі, які майже ніколи не ставлять оцінку «відмінно», вони переконані в тому, що досконало знають предмет тільки вони самі. Такий викладач постійно знаходиться в конфліктній ситуації зі студентами. Вплив на оцінку можуть надавати особистісні якості студента, його поведінка на лекціях і практичних заняттях (репліки, суперечки, спори).

Іноді студенти, вважаючи оцінку їх знань неадекватною, вступають у конфлікт з викладачем у відкритій формі, але частіше студент забирає з собою приховані форми протесту у вигляді негативних почуттів: недовіри, ненависті, ворожості, ревності, бажання помсти тощо, якими ділиться з усім своїм оточенням або на студентських форумах сайтів в інтернеті.

Міжособистісні конфлікти з колегами і керівництвом існують і серед викладачів вищої школи. Протиріччя можуть виникати через розбіжності думок під час обговорення на кафедрі проблеми, не обов'язково наукової, наприклад, при обговоренні вимог трудової дисципліни (це різного роду дні,

коли викладач повинен бути присутнім на кафедрі, чергування в гуртожитку тощо); через нерівномірний розподіл навчального навантаження, особливо в тих випадках, коли надається можливість додаткового заробітку.

Якщо конфліктні ситуації при взаємодії студент – студент вирішуються самими студентами, то міжособистісний конфлікт на рівні викладач – студент набуває більш складної форми. Основну роль у їх попередженні та розв'язанні відіграє викладач, який може використовувати для цього деякі обов'язкові в цих випадках методики та вимоги:

а) при звіті студента необхідно психологічно розташувати його до максимально можливого плідної відповідальності, виключити виникнення стресової ситуації;

б) у разі незадовільної відповіді, студент повинен усвідомити, що його відповідь не задовольняє не викладача, а не відповідає вимогам програми;

в) ні в якій формі і ні з якого приводу не допускаються образи студента.

Попередження конфліктних ситуацій при взаємодії викладач – викладач, викладач – керівництво залежить від багатьох факторів, в тому числі і від наступних:

а) компетенції керівника та його майстерності управління міжособистісними взаємовідносинами;

б) високого рівня особистісного розвитку кожного викладача;

в) надання можливостей для реалізації творчого потенціалу кожного учасника навчальної групи.

Більшість людей вважають, що конфлікт – це щось таке, чого обов'язково потрібно уникати. Але якщо більш вдумливо поставитися до цього явища, то можна прийти до висновку, що конфлікт має не тільки неминучий, але і необхідний характер, оскільки пошук сприятливого і позитивного його завершення передбачає інтелектуальні зусилля, які пов'язані з аналізом причин його виникнення, а також шляхів вирішення та подолання протиріч, що склалися між людьми. Якщо в колективі не буде конфліктів, то він зупиниться

у своєму розвитку. Конфлікти можуть або зруйнувати структуру колективу, або можуть сприяти його згуртуванню.

Таким чином, виходячи з вищевикладеного матеріалу, можна зробити висновок про те, що конфлікти в вузівському середовищі є перманентним явищем. Їх наслідками є спад інтересу до навчального процесу, погіршення морального і фізичного здоров'я, поява тривожності, невпевненості членів колективу в собі. Щоб мінімізувати отримання негативних емоцій і напруги від своїх однокурсників або колег, їх треба навчити знаходити адекватні способи виходу з конфліктних ситуацій. Треба спеціально вивчати різні тактики поведінки в конфліктних ситуаціях, вибір яких залежить від причин виникнення конфліктів і його контексту.

Література:

1. Психологический словарь / Под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др. – М.: Педагогика, 1983. – 448 с.
2. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация: Учебное пособие. М.: Альфа - М; ИНФРА - М, 2006. – 288 с.

К вопросу о проживании иностранных студентов в студенческой резиденции (общежитии) во время обучения в Великобритании

Кинту Мулека Синтия (Конго)
научный руководитель – преп. Т.А. Кравцова
ХГУПТ, Харьков

Одним из вариантов проживания во время обучения в Великобритании является размещение в студенческой резиденции, или общежитии. Часто английские школы и колледжи имеют такие резиденции, предназначенные для студентов-юниоров до 16 лет, которые находятся прямо на территории учебного заведения. Здесь учащиеся всегда будут под присмотром специального персонала – воспитателей; их быт и досуг будут организованы и в большой мере подчинены определенным правилам и распорядку данного учебного заведения. Это позволит родителям не беспокоиться о том, чем будет занят их ребенок во время своего обучения в Англии. Различные спортивные и

культурно-развлекательные мероприятия, экскурсии и поездки, чаще всего, включены в обязательную программу проживания в студенческих резиденциях.

Для более взрослых студентов, прибывших на обучение Великобританию, условия проживания в студенческих резиденциях будут несколько иными. Как правило, такие резиденции для взрослых находятся на отдаленном расстоянии от учебного заведения и представляют собой обычные общежития. Предлагаемый уровень комфортности проживания будет зависеть от стоимости, которую готовы заплатить учащиеся. Следует иметь в виду, что здесь дешевле и проще не всегда обязательно значит хуже. Основная цель обучения в Англии – это освоение языка, а не вкушение радостей быта.

Преимущества подобного вида проживания – это независимость во время обучения; более разнообразный досуг; множество новых друзей из разных стран, совместная жизнь с которыми, несомненно, сближает. Поскольку все иностранные студенты в той или иной степени плохо говорят по-английски, то им будет проще преодолеть языковой барьер и не комплектовать по поводу своего несовершенного английского языка.

Комнаты в студенческих резиденциях могут вмещать от одного до четырех студентов. В распоряжении окажется все самое необходимое – кровать, рабочий стол, шкаф для одежды. Иногда комната оборудована туалетом, умывальником или даже душем. Однако чаще всего душевая комната с отдельными кабинками и туалет – общие, по одному в каждом крыле здания, чего вполне достаточно для демократичного любознательного студента, приехавшего на обучение в Великобританию, прежде всего, за знанием языка, новыми друзьями и незабываемым опытом.

Для знакомства и общения с новыми друзьями в резиденции существуют специальные общие залы-гостиные, оборудованные для совместного отдыха и развлечений. Здесь можно поиграть в настольный теннис или бильярд, в различные настольные игры, посмотреть телевизор в перерывах обучения.

Часто в таких залах установленны компьютеры с выходом в интернет, автоматы с напитками, шоколадками, печеньем и прочими легкими закусками.

Обязательной составляющей студенческой резиденции являются также комнаты со стиральными машинами и гладильным оборудованием, которыми можно пользоваться самостоятельно. Постельное белье предоставляется резиденцией и меняется, как правило, один раз в одну-две недели.

Для юниоров до 16 лет, проживающих во время обучения в Англии в студенческих резиденциях, предусмотрен полный пансион, то есть трехразовое питание. Студенческие резиденции для взрослых, как правило, не предоставляют своим жильцам питания. Они оборудованы специальными кухонными комнатами, где можно самостоятельно готовить для себя и своих новых друзей блюда своей национальной кухни или попрактиковаться в приготовлении английской овсянки.

Также в большинстве студенческих общежитий имеются буфеты или столовые с относительно невысокими ценами.

Если именно такой способ проживания в Великобритании по душе, нужно заранее, задолго до начала своего приезда, позаботиться и забронировать место в студенческой резиденции, поскольку места бывают ограничены. И в силу своей относительной дешевизны, особенно по сравнению с ценами в Лондонских отелях, они пользуются большим спросом у студентов всех возрастов.

Вивчення іноземних мов в сучасному світі

Лазаар Нажлаа (Марокко)

науковий керівник – доц. Л.С. Безкоровайна

ХНАДУ, Харків

Що таке мова, яке її значення в житті людини, скільки мов існує в світі, для чого ми вивчаємо мови? Ці та інші питання, пов'язані з мовами, не раз ставила собі будь-яка цивілізована людина.

Мова являє собою систему звукових і писемних знаків, які використовують люди з метою передачі думок і почуттів. Вчені вважають, що мова виникла близько півмільйона років тому. Однак до сих пір ніхто не може з упевненістю пояснити, як саме сталося її зародження.

Кожна мова самобутня. Вона має власні вислови, які відображають менталітет і звичаї народу. Подібно до нашого імені, ми отримуємо рідну мову від нашої матері в дитинстві. Мова формує нашу свідомість, скріплює закладеною в ній культурою. Знання мов розширює кругозір і відкриває перед нами різноманітні світи. Якщо ми користуємося лише однією мовою, частина нашого мозку розвивається менше, наші творчі здібності багато втрачають. Коли людина вивчає іноземну мову, то вона не просто дізнається нові слова, а розширює кругозір і вчиться дивитися на світ по-новому.

Знайомство з людьми, що говорять на інших мовах, дає можливість дізнатися про наші відмінності, розсіяти породжені національною ворожнечею стереотипи, зробити наше мислення вільнішим. Визнання і пошана всіх мов є ключем до збереження миру.

Різноманіття мов є величезним надбанням людської спадщини. За даними ЮНЕСКО, у світі існує понад 6 000 живих мов. Половина з них знаходиться на межі зникнення. 96% мов використовує тільки 4% населення. 80% африканських мов не мають писемності. Щорічно вимирає десяток мов, і ця тенденція буде посилюватися в майбутньому. Для того, щоб мова існувала і нормально функціонувала, потрібно щоб нею говорили щонайменше сто тисяч осіб.

Яка мова є найпоширенішою? Найбільше на планеті носіїв китайської мови – понад 1,2 мільярда. Другою за поширенням в світі можна назвати іспанську, якою говорять понад 400 мільйонів жителів Іспанії, Латинської Америки і США. Варто відзначити, що в даному випадку йдеться саме про кількість людей, для яких мова є рідною. Деякі фахівці на друге місце за поширеністю ставлять арабську, але підрахунки залежать від того, чи вважати єдиною мовою її різновиди.

Третє місце займає англійська мова, вона не поступається китайській за загальною кількістю людей, які знають або вивчають її. Число носіїв англійської мови, тобто тих, для кого вона є рідною, – 335 мільйонів. Але це мова міжнародного спілкування, внаслідок цього кількість людей, що говорять нею, – близько одного мільярда [1].

У багатьох країнах світу англійська мова є офіційною (в Великобританії, США, Ірландії, Канаді, Мальті, Австралії, Новій Зеландії, а також в Індії, Пакистані та деяких державах Африки). Поширення англійської мови в світі нерозривно пов'язане з посиленням політичного й економічного впливу англомовних країн протягом історії. Початок процесу поширення англійської мови в світовому масштабу поклала Великобританія. В результаті її активної політичної діяльності англійська мова проникла в Азію, Африку, Австралію і Новий Світ. Після придбання економічної і політичної незалежності в процес поширення англійської мови в світі включилися США. Особливо інтенсивно і цілеспрямовано пропаганда англійської мови стала проводитися після Другої світової війни.

В даний час англійська – це одна з офіційних мов багатьох міжнародних організацій: ООН, НАТО, ЮНЕСКО. Це також мова бізнесу і науки. Різні міжнародні конференції, конкурси, спортивні змагання проводяться англійською мовою. Крім того, популярність англійської можна зв'язати ще і з тим, що це мова туристичної сфери. Люди, які планують зарубіжну поїздку і володіють англійською мовою, завжди впевнені, що не будуть відчувати мовних труднощів при спілкуванні з місцевим населенням.

Створення Інтернету також сприяло зміцненню позицій англійської мови в світі. Більше 80% сайтів в Інтернеті існують саме англійською мовою, і спілкування людей з різних країн у всесвітній мережі ведеться також англійською.

Мовна картина в світі прямо залежить від демографічної ситуації і незабаром світовими лідерами можуть стати інші мови. Наприклад, цю роль пророкують іспанській мові. Але, згідно з останніми філологічними дослідженнями, англійська

мова в світі буде тільки зміцнювати свої позиції в найближчому майбутньому, залишаючись, перш за все, міжнародним засобом спілкування.

2016 рік в Україні оголошено роком англійської мови. Указ про це в листопаді 2015 року підписав президент України Петро Порошенко. Президент прийняв таке рішення, «враховуючи роль англійської мови як мови міжнародного спілкування, з метою сприяння її вивчення для розширення доступу громадян до світових економічних, соціальних, освітніх і культурних можливостей, які відкриває знання та використання англійської мови, забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний і науково-освітній простір, на підтримку програми Go Global, яка визначає вивчення англійської мови одним із пріоритетів стратегії розвитку» [2].

Згідно з наказом, Кабінету міністрів України доручили розробити та затвердити комплекс заходів на 2016 та наступні роки, спрямований на активізацію вивчення громадянами англійської мови, зокрема передбачено організацію на базі вищих навчальних закладів курсів з вивчення англійської мови, сприяння розширенню викладання у вищих дисциплін англійською мовою, збільшення мережі гуртків у позашкільних навчальних закладах.

Згідно з наказом, має бути проведено оцінювання рівня володіння державних службовців англійською мовою й організовано мовні курси для її вивчення. Вивчення англійської мови повинне бути включено в програми підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

Також має бути забезпечено проведення професійних конкурсів, олімпіад та інших змагань з англійської мови, розвиток взаємного обміну учнями та студентами між навчальними закладами України та держав, в яких англійська мова є основною мовою спілкування, активізовано участь загальноосвітніх навчальних закладів України в Програмі Європейського союзу E-Twinning Plus. Крім того, згідно з наказом, має бути розширено мережу літніх мовних таборів з метою вивчення іноземних мов в Україні. «Йдеться і про розвиток міжнародного співробітництва з метою залучення до викладання англійської

мови іноземних фахівців – носіїв мови, в тому числі волонтерів, спрощення порядку в'їзду в Україну та перебування в Україні таких фахівців», – повідомляє прес-служба.

Уряд також має передбачити удосконалення законодавства у сфері освіти та науки, а також впровадження поетапної сертифікації вчителів іноземних мов з метою визначення їхнього рівня володіння мовою і відповідної диференціації оплати праці. Крім того, планується впровадження освітніх теле- та радіопрограм з вивчення англійської мови для різних категорій населення, поширення практики демонстрації фільмів англійською мовою із субтитруванням державною мовою. Уряду доручили опрацювати питання щодо залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги для реалізації зазначених заходів.

Обласним адміністраціям доручили забезпечити розробку та реалізацію відповідних регіональних планів заходів, спрямованих на популяризацію вивчення англійської мови [3].

Таким чином, за умови реалізації планів і програм, спрямованих на зміцнення в Україні позицій англійської мови, Україна зможе ще більш активно включитися в світовий процес політичної і економічної інтеграції. Мова є найсильнішим інструментом збереження і розвитку матеріальної і духовної спадщини людства. Мова – знаряддя комунікації, сприйняття та мислення. Мова описує те, яким ми бачимо світ, і відображає зв'язок між минулим, сьогоденням і майбутнім. Вивчення іноземної мови – це спосіб познайомитися з іншим баченням світу.

Мова споруджує і зміцнює мости дружби між представниками різних національностей, сприяє просуванню і популяризації інформації про духовне багатство, поваги до культурних особливостей всіх народів.

Література:

1. Английский язык. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Английский_язык.
2. Урядовий кур'єр. - № 215. – від 18.11.2015 р.
3. Сегодня. – № 209. – від 17.11.2015 р.

Прийоми самостійної роботи з лексичним матеріалом
Лахраш Омайма (Марокко), Мухді Абделуахед (Марокко)
науковий керівник – викл. Ю.О. Малихіна
ХНАДУ, Харків

Засвоєння іншомовної лексики є однією з різновидів форм навчальної діяльності при вивченні іноземної мови. При роботі з лексичною одиницею необхідний певний алгоритм дій не тільки з боку викладача, а й з боку студента.

Необхідно зазначити, що механізм засвоєння лексики і найбільш ефективні прийоми роботи з нею є проблемною областю для методики навчання іноземної мови. Над цим питанням працювали: Н.Ф. Коряковцева, Ю.Н. Кулюткин, Л. В. Щерба, Н. Шмітт, Р. Оксфорд і Р. Скарселла та ін.

Скорочення аудиторного навантаження студентів і надання їм широкої автономії у навчанні зумовлює необхідність посилення ефективності їх самостійної роботи (СРС) з вивчення іноземної мови для професійного спілкування. Тому проблема ефективної організації іншомовної мовленнєвої діяльності під час позааудиторної роботи студентів є досить актуальною і висвітлюється у роботах І.П. Задорожньої, Н.В. Аникеевко, І.О. Зимньої, В.О. Козакової, А.В. Конишевої, Н.В. Ягельської, Малихіна О.В. та ін.

Звісно, студенти-іноземці, що тільки-но приїхали в Україну і починають вивчати українську чи російську мови на підготовчих факультетах, потребують допомоги викладача. Адже обмежений словниковий склад – справжня перешкода не тільки на шляху до вивчення іноземної мови в цілому, а й для повсякденного спілкування за межами аудиторії зокрема. Задача викладача – познайомити студентів з ефективними прийомами роботи з новим лексичним матеріалом для того, щоб вони могли обирати ті з них, які відповідають їхнім потребам. Студенти повинні звертати увагу на індивідуальні мовні потреби особливо на середньому та просунутому етапах вивчення української (російської) мови як іноземної, коли викладачу вже досить складно обирати матеріал, однаково корисний для всіх студентів.

Н.Ф. Коряковцева зауважує, що володіння стратегіями (прийомами) складає базовий компонент навчальної компетенції [3, с. 12]. На думку Ю.Н. Кулюткіна, навчальна компетенція означає «способність учеников приймати функції учителя на себя», позицію «я – учитель» [4, с.22-28]. Р. Оксфорд і Р. Скарселла наголошують на необхідності систематичного застосування прийомів роботи з лексикою в аудиторії з метою їх подальшого використання поза її межами [6, с.231–243].

Допомагаючи студентам зрозуміти, як більш ефективно вивчати мову в різних навчальних контекстах, викладач допомагає їм стати більш самостійними і мотивованими.

Знання механізмів пам'яті допомагає викладачеві іноземної мови використовувати прийоми навчання, що сприяють кращому запам'ятовуванню нових лексичних одиниць та підвищують ефективність навчання. Однак не треба забувати про те, що прийом, який чудово підходить одному студенту, може бути абсолютно неприйнятний для іншого і що в певній навчальній ситуації один прийом може бути більш ефективний у порівнянні з іншим.

У процесі засвоєння іноземної лексики можна виділити такі етапи: робота з джерелами нових слів, створення чіткого образу форми слова, з'ясування значення слова, встановлення міцного взаємозв'язку між формою і значенням слова, вживання нової лексики.

Н.Ф. Коряковцева виділяє такі 5 етапів у процесі самостійного накопичення мовних засобів у діяльності учня:

- 1) виділення мовного матеріалу в джерелі (усному і письмовому контексті);
- 2) відбір і фіксація «первинної» інформації про мовну одиницю;
- 3) обробка здобутої інформації;
- 4) складання власних довідкових записів (як результат обробки зібраної лінгвістичної інформації – тематичних словників, словникових коментарів, типових моделей словотворення);

5) реорганізація довідкових записів з метою подальшого використання інформації про мовні засоби та їх безпосереднього використання [3, с. 27].

Повний об'єм інформації про мовну одиницю служить певною опорною схемою для засвоєння і використання в процес спілкування.

На нашу думку, найбільш повну класифікацію прийомів роботи над лексикою запропонував Н. Шмітт. Він відзначає, що навчання – це «процес, в результаті якого інформація извлекается, хранится, вспоминается и используется... следовательно, приемы работы с лексикой могут быть любыми стратегиями, связанными с учебным процессом» [7, с. 203]. Його класифікація включає в себе 58 прийомів, розділених на п'ять груп: прийоми встановлення значень слів (словотвірний аналіз, контекстуальна здогадка, робота з двомовними і одномовними словниками і т. д.), соціальні стратегії (запит студента про тлумачення значення слова до викладача або до інших студентів, спілкування з викладачами – носіями мови і т. д.), стратегії запам'ятовування (робота з семантичними картами, вживання нових слів у реченнях та ін.), когнітивні (виготовлення карток зі словами, ведення словничка-зошита та ін.) і метакогнітивні стратегії (виконання лексичних тестів, систематичне повторення слів) [7, с. 207]. Підкреслимо, що кордони між даними групами досить умовні.

Н.Ф. Коряковцева виділяє групу лінгводидактичних стратегій [3, с.53], до яких відносить семантичні стратегії, пов'язані з роботою над значенням лексичних одиниць, лінгвосистематизуючі стратегії, пов'язані побудовою певної системи мовних засобів (наприклад, лексичних), а також лінгвокультурознавчі стратегії (наприклад, тлумачення ідіоматичних засобів, фразеології, безеквівалентної лексики). Автор також виділяє групу компенсаторних стратегій [3, с. 50], які в рецептивних видах мовленнєвої діяльності включають в себе використання лінгвістичної здогадки (опору на словотвір), використання контекстуальної здогадки і користування словниками різного типу. Група навчально-тренувальних стратегій включає в себе стратегії

самостійного ознайомлення з мовними засобами, стратегії запам'ятовування (на рівні ізольованої мовної одиниці або в мінімальному контексті), стратегії контекстуалізації (використання мовної одиниці в контексті) і стратегії використання мовних засобів в текстовій діяльності. Класифікація Н.Ф. Коряковцевої містить також ресурсні стратегії (ведення словників, словникових карток, складання словникових коментарів) і екзаменаційні стратегії (володіння технікою виконання стандартизованих завдань – завдань на заповнення пропусків, завдань на множинний вибір та ін.) [3, с. 59].

Розглянемо деякі з прийомів, спрямованих на запам'ятовування лексичних одиниць.

Запам'ятовування – один з основних процесів пам'яті, завдяки якому відбувається закріплення нового шляхом поєднання його з набутим раніше. Мимовільне запам'ятовування здійснюється без спеціально поставленої мети запам'ятати. На нього впливають яскравість, емоційна забарвленість об'єкта. Це така форма запам'ятовування, яка є продуктом певної діяльності (пізнавальної, рухової та ін.), але здійснюється автоматично, без мнемонічної мети. Мимовільному запам'ятовуванню сприяє наявність інтересу. Все цікаве запам'ятовується легше і довше утримується у свідомості. Для мимовільного запам'ятовування позитивну роль відіграють емоції, які переживає студент під час перегляду цікавих фільмів, у процесі змістовного діалогу з носієм мови, при читанні захоплюючих книг мовою, що вивчається.

Довільне запам'ятовування відрізняється ступенем вольового зусилля, наявністю завдання та мотиву. Воно має цілеспрямований характер; у ньому використовуються спеціальні засоби та прийоми запам'ятовування. Найбільш дієвим шляхом покращання запам'ятовування є оволодіння прийомами продуктивного запам'ятовування. Ці прийоми Р.М. Грановська поділяє на дві групи: ті, що будуються на привнесенні ззовні штучних логічних зв'язків у матеріал, який запам'ятовується (мнемонічні прийоми), і ті, що будуються на виявленні логічних зв'язків в інформації, яка запам'ятовується [2, с.498–503].

Мнемонічні прийоми (від грец. *mnemonic* – мистецтво запам'ятовування) побудовані на утворенні асоціативних зв'язків між елементами ряду, що запам'ятовується, та опорного ряду. Як опорний ряд можна використовувати добре знайомі об'єкти і зорові образи; слова, які упорядковані у певну фразу. Мнемонічні прийоми включають методи, які роблять запам'ятовування ефективнішим.

Метод асоціативного запам'ятовування – матеріал, що запам'ятовується, можна асоціювати з образами чи подіями, які добре зберігаються у пам'яті. Чим більша кількість різноманітних асоціацій використовується, тим міцніше вони закріплюються у пам'яті. Ірраціональні, нелогічні асоціації також сприяють кращому запам'ятовуванню.

Метод «Локі» (від лат. «*loci*» (мн. від *locus*) – місцезнаходження), який ще часто називають «Палацом Пам'яті» або «розумовою прогулянкою» теж являється мнемотичним методом, що базується на мисленнево-просторових асоціаціях. Він полягає у розвитку пам'яті шляхом візуалізації. Тобто студент запам'ятовує, наприклад, план будь якого приміщення чи місцезнаходження магазинів на певній вулиці, або других географічних об'єктів, що складаються з певного числа різних локацій (місць). Коли студентові, що використовує такий спосіб, необхідно запам'ятати якісь слова чи факти, він ніби вирушає на «прогулянку» згаданими вище локаціями і асоціює певне слово (яке треба запам'ятати) з одним із об'єктів свого «Палацу Пам'яті» шляхом формування свого роду зображення, яке логічно об'єднує необхідне для запам'ятовування слово і відмінну особливість локації (наприклад, кімната у Палаці чи предмет, що знаходиться у цій кімнаті).

Ідея полягає в тому, що людина створює у своїй уяві простір, в якому може зберігати чималу кількість інформації.

Метод ключових слів — це мнемонічний прийом, який полягає у тому, що перелік слів, вивчених заздалегідь, або певні рими слугують як своєрідні

«гачки» для сприйняття та засвоєння інформації. Наприклад, ключові слова можуть бути подані у вигляді коротенького вірша, який легко завчити:

*Мы учим новые слова
(антонимы, синонимы)...
Сейчас мы читаем их,
А вы все нам поможете!
Улыбка – это хорошо,
А слёзы – это плохо.*

*«Пятёрка» – это хорошо,
А «двойка» – это плохо...
Пришёл учиться – хорошо,
Гуляешь – это плохо.
Язык ты знаешь – хорошо,
Не знаешь – это плохо [5, с.95-96].*

Логічні прийоми містять цілу низку логічних операцій: поділ матеріалу на частини (виокремлення в ньому смислових одиниць — груп); надання назви кожній виділеній частині (виокремлення смислових опорних пунктів); складання плану.

Ведення словничка-зошита, виготовлення карток зі словами Н. Шмітт відносить до когнітивних прийомів [7, с. 207], а Н.Ф. Коряковцева розглядає як «ресурсні стратегії» [3, с. 59].

Робота з картками – популярний простий спосіб запам'ятати нову лексику. На тонькому розрізаному на невеликі прямокутники картонові пишуться слова чи фрази мовою, що вивчається, а його переклад – на іншій. Ці картки можна розподілити за тематикою фраз або за фонетичним звучанням слів. Постійно тримаючи такі картки при собі і за будь-якої зручної нагоди повторюючи матеріал, студент зможе перевести свій пасивний словниково-фразовий запас в активний, тобто пам'ятати і вільно використовувати мовленнєві конструкції.

Спосіб маркування (або використання стікерів) – теж належить до когнітивних прийомів. Однак недолік цього способу полягає в тому, що промаркувати можна тільки конкретні поняття. А абстрактні поняття, такі як «любов», «радість», доведеться запам'ятовувати іншим шляхом.

На нашу думку, одним з найефективніших прийомів організації самостійної позааудиторної роботи студентів-іноземців над російськомовною лексикою є текстова діяльність, управління якою здійснюється за допомогою комплексу навчальних програм, що забезпечують єдність слухо-зорово-моторного та семантичного образів слова і сприяють поетапному формуванню пізнавальної самостійності студентів.

Робота з текстом як з носієм змістовно-сислової і лінгвістичної інформації, спонукає студентів до дослідницького пошуку, навчає їх вмінню видобувати необхідну інформацію з джерела. Під час роботи з іншомовним текстом студент повинен керуватися таким правилом: охопити ціле, що допоможе вяснити деталі, зменшить ступінь невизначеності і підкаже узагальнений зміст тексту, уміти виділити опори у тексті, ігнорувати незнайомі слова, якщо вони не впливають на загальне розуміння, уміти виділяти головну ідею, робити висновки з прочитаного, використовувати заголовки, питання, малюнки, що супроводжують текст, як інформаційну опору.

Метакогнітивні прийоми, що представляють собою стратегії вищого порядку, використовуються для постановки цілей і завдань, вибору відповідних когнітивних стратегій і контролю їхнього використання, самооцінки. Практика показує, що метакогнітивні стратегії розвиваються поступово і залежать від знань і досвіду студентів. Вибіркова увага – одна з метакогнітивних стратегій, якою повинні оволодіти студенти при вивченні іноземної мови. Студент повинен вміти встановити, коли про значення слова можна здогадатися з контексту, а коли є необхідність звернутися до словника, знати, які слова важливі для розуміння тексту, а які слова важливі для вивчення.

Засобами зовнішнього самоконтролю послуговують тести для самоперевірки, що активно використовуються на нашому факультеті при самостійній роботі студентів. Вони забезпечують розвиток внутрішнього контролю, який разом з контролем викладача формує здатність концентруватися на змістовно-сисловому плані мовлення і включає автоматичний контроль

вживання мовного матеріалу. Без сумніву, всі прийоми самостійної роботи з лексикою сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що багато фахівців в області методики навчання іноземної мови особливу роль у поповненні лексичного запасу студентів відводять їх самостійності. Студент має звернути увагу на індивідуальні мовленнєві потреби, застосовуючи ті прийоми, які йому більш підходять. Адже хто, як не сам студент може обрати найзручніший для себе спосіб запам'ятовування нових слів. Володіючи прийомами роботи з лексикою (словотворчим аналізом, роботою зі словниками та глосаріями, контекстуальною здогадкою), студенти можуть вирішувати, яким чином вони будуть працювати з новими лексичними одиницями. Вміння застосовувати ці прийоми в потрібній ситуації сприяють кращому засвоєнню іншомовних слів. Використання навчальних прийомів, зокрема прийомів роботи з лексикою, дозволяє студентам більшою мірою контролювати своє навчання, тобто брати відповідальність за результати своєї роботи.

Важливо звернути увагу на те, що розвиток самостійності студентів вимагає особливої ролі викладача, яка базується не на традиційній передачі інформації, а на навчанні, орієнтованому на сам процес, що забезпечує активну участь в ньому студентів. Нестандартні завдання, підібрані викладачем, допоможуть створити передумови для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів і будуть спонукати їх до виконання таких завдань позааудиторно. Не викликає сумніву той факт, що творчі завдання допомагають розкрити приховані можливості студентів для досягнення успіху у вивченні навчального матеріалу.

Література:

1. Аникеенко Н. В. Самостоятельная работа студентов при кредитно-модульных технологиях обучения иностранным языкам/ Н. В. Аникеенко// Міжнародний форум «Мовна освіта: шлях до євроінтеграції»: тези доповідей/ за ред. С. Ю. Ніколаєвої, К. І. Онищенко. – К. : Ленвіт, 2005. – С. 130–132.
2. Грановская Р. М. Элементы практической психологии. – СПб.: Речь, 2003. – С. 498-503.
3. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: Пособие для учителей. – М.: Аркти, 2002. – 176 с.

4. Кулюткин Ю.Н. Рефлексивная регуляция мыслительных действий // Психологические исследования интеллектуальной деятельности. – М.: МГУ, 1979. – С. 22 – 28.
5. Учение с увлечением: сборник учебных стихов и занимательных материалов по русскому языку для учебной и внеаудиторной работы с иностранными учащимися. (Пособие для преподавателей). Составители: Доценко Т.Г., Кальниченко Н.Н. – Харьков, 2009. – С. 93-94.
6. Oxford R., Scarcella R.C. Second language vocabulary learning among adults: state of the art in vocabulary instruction// System. – USA: Elsevier Science, 1994. – № 22. – P. 231-243.
7. Schmitt N. Vocabulary Learning Strategies// Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy. – Cambridge, CUP, 1997. – P. 199-227.

Вплив ментальних особливостей іноземних студентів на мотивацію до навчання

*Лімам Брахім (Марокко), Ель Фаріша Ахмед (Марокко)
науковий керівник – ст. викл. Л.М. Бондаренко
ХНАДУ, Харків*

Студенти-іноземці, що приїждять в Україну, на початковому етапі навчання зустрічаються з величезною кількістю проблем. Найбільшою з них, безумовно, є проблема мовного бар'єру. Потрапляючи в абсолютно незнайоме соціальне середовище, відірвані від звичних умов життя, практично жодного слова не розуміючи з того, про що говорять навколо них, студенти-іноземці переживають досить сильний психологічний стрес, що за своєю силою наближається до шокового стану.

Як зазначає С.Г. Тер-Мінасова, якщо мовний бар'єр абсолютно очевидний, то бар'єр культури стає явним тільки при зіткненні (або порівнянні) рідної культури й чужими, відмінними від неї: у кращому випадку дивними, а частіше просто неприйнятними, шокуючими (звідси якраз і походить поняття «культурний шок»).

У межах власної культури складається стійка ілюзія свого бачення світу, образу життя, менталітету й т.п. як єдиного можливого та, що є головним, єдиного прийняттого. Дивним чином, переважна більшість людей не усвідомлюють себе в якості продукту своєї культури навіть у тих рідких випадках, коли вони розуміють, що поведінка представників інших культур визначається їх особливою, дуже часто абсолютно неповторною, культурою.

Тільки входячи за рамки своєї культури, тобто, зустрівшись з іншим світоглядом, світосприйняттям тощо можна зрозуміти специфіку своєї суспільної свідомості, можна «побачити» різницю або конфлікт культур.

Культурний бар'єр, таким чином, є набагато небезпечнішим і неприємнішим за мовний. Небезпечніший він ще й тому, що культурні помилки звичайно сприймаються набагато болючіше, ніж помилки мовні, незважаючи на той факт, що перші набагато легше вибачаються: різноманітні культури не поєднані у зібрання правил, як відмінності мов, вони не мають ні граматик, ні словників культур [1, с. 33–34].

Механізм подолання стресової ситуації, в яку потрапляють студенти-іноземці підготовчих відділень, полягає в мотиваційному сплескові, спрямованому на засвоєння мінімального лексичного запасу мови країни перебування. Але, на жаль, період активного засвоєння лексики є явищем достатньо скороплинним. Як тільки студенти-іноземці набирають мінімальний лексичний багаж, що дозволяє їм спілкуватися на елементарному побутовому рівні (гуртожиток, громадський транспорт, магазин, ринок), одразу ж настає затухання «першої хвилі» мотиваційного сплеску до навчання мові.

Метою дослідження є механізм вивчення будь-якої мови як іноземної через порівняння національно-культурних особливостей двох контактуючих культур: рідної культури, що притаманна студентів практично на генетичному рівні, і чужої, що необхідна йому для адаптації в новому соціальному середовищі для отримання вищої освіти.

Д.С. Лихачов, свого часу, підкреслював: «Мова нації є сама по собі стислим, алгебраїчним виразом усієї культури нації» [2, с. 3]. С.Г. Тер-Мінасова ж зі свого боку, вважає, що в якомусь сенсі людина є рабом своєї мови: вона з дитинства потрапляє під вплив і владу мови батьків і разом із мовою засвоює культуру того мовного колективу, що її зберігає, членом якого вона зовсім випадково, не маючи жодного вибору, опинилася [1, с. 134]. «Людина не народжується ні росіянином, ні німцем, ні японцем і т.д., а стає ним у

результаті перебування у відповідній національній спільноті людей. Виховання дитини відбувається через вплив національної культури, носіями якої є люди, які її оточують» [3, с. 25].

Про співвідношення національної культури й особистості написано багато представниками різних наук. Таким чином, неспростовним є той факт, що мова формує свого носія. Кожна національна мова не лише відображує, але й формує національний характер. Інакше кажучи, якщо мова формує представника народу – носія мови, до того ж формує його як особистість, то вона повинна відігравати таку же конструктивну роль й ц формуванні національного характеру. [1, с.136].

Виходячи з вище зазначеного, можна зробити висновок, що головним завданням для викладачів будь-якої мови як іноземної є виділення елементів культури, що найбільш яскраво характеризують середньостатистичного носія мови, яка вивчається, і порівняння їх з елементами культури, носіями яких є студенти-іноземці. Тільки після того, як будуть виокремлені елементи, в яких можуть проявлятися відмінності носія однієї культури від носія іншої культури, як раз і можливий «другий мотиваційний сплеск». В основі цього «другого мотиваційного сплеску» лежать психологічні механізми інтересу до всього того, що відрізняє носіїв різних етносів.

Необхідно підкреслити, що у зв'язку з процесами глобалізації, які відбуваються в сучасному світі та які все більше стають необоротними, у зв'язку з постійним розширенням міжкультурних контактів, культурні відмінності між представниками країн, що знаходяться приблизно на одному щаблі соціально-економічного розвитку, відносно невеликі. «Ті ж нові специфічні явища культури, що з'являються в тій або іншій етнічній одиниці, дуже швидко стають надбанням інших народів» [4, с.8]. До цього хіба можна додати, що найбільш помітні вони між носіями різних континентів: Європи – Азії, країн Близького Сходу – Африки.

Вибір викладачами культурологічних елементів для порівняльного аналізу через мову, що вивчається, а також їх осмислення та сприйняття обов'язково повинні ґрунтуватися на специфіці базового культурного знання студента-іноземця, тобто на його соціалізації.

Під соціалізацією ми, слідом за Є.В. Соколовим, розуміємо «засвоєння обов'язкового мінімуму культури суспільства» [5, с. 68]. У процесі соціалізації людина адаптується до умов соціуму, культури, норм, що формуються впродовж життєдіяльності суспільства, і своєю активністю перетворює їх на власні цінності, орієнтації, установки тощо. Чи не найважливіша роль у процесі соціалізації індивідів належить мові. Це зумовлено тим, що в мові сконцентровано соціальний досвід попередніх поколінь й усього людства. Оволодіваючи мовою, людина привласнює цей досвід, робить його складовою своєї особистості. Усе це відображається в процесах спілкування, яке в кожній культурі має свої особистості. Процес оволодіння людиною культурою суспільства відбувається не спонтанно, а контролюється цим суспільством. Культурні знання засвоюються особистістю в тому обсязі й настільки глибоко, наскільки це необхідно для рольової діяльності, яка формує її рольовий репертуар (студента, керівника, гостя тощо). Одна з ролей особистості – національна, яка формується на перших етапах соціалізації завдяки родинному вихованню та вихованню оточенням, – є спільною для всіх носіїв будь-якої мови. Культурні знання, засвоєні в межах цієї ролі, є ядром феномену, що називають національною специфікою мислення та спілкування.

Як вважають деякі етнолінгвісти, людина сприймає світ крізь категорії рідної мови, яка пронизана неповторним народним духом. Звідси витoki теорії лінгвістичної відносності, сутність якої полягає у визнанні повної залежності мислення та поведінки людини від структури мови, якою людина послуговується від моменту свого народження. Ми слідом за переважною більшістю дослідників вважаємо, що когнітивна діяльність людини лише певною мірою визначається мовою, оскільки в пізнавальних процесах істотну

роль відіграє наука, практична та перцептивна діяльність людини, які формують поняттєву картину світу. Вона не завжди відповідає мовній картині світу.

Спілкування людей – це знакова діяльність, в якій роль предметів виконують їх знакові заступники. Вони за своєю сукупністю є носіями як експліцитних, так й імпліцитних властивостей предметів. Імпліцитні властивості предметів стають зрозумілими людині лише за допомогою мовних знаків. Наприклад, для українців коровай – це не лише хліб, а й символ родини, достатку й дому. Саме тому, наприклад, в Україні прийнято молоде подружжя зустрічати короваєм.

У процесі комунікації важливе значення має не тільки універсальне, а й ідіоетнічне спілкування. Як зазначає сучасний американський дослідник Д. Хамс, люди, які належать до різних культур, володіють особливими комунікативними системами, а не одними й тими самими природними комунікативними можливостями лише з різними звичаями. Культурні цінності й вірування створюють мовну реальність.

Існує національна культурна специфіка вербальної та невербальної поведінки представників різних культурномовних спільнот, яка виявляється насамперед в особливій системній комбінаториці елементів досвіду, які можуть повторюватися в багатьох культурах. Те, що в одній монокультурній спільноті може виражатися засобами мови, в іншій – засобами паралінгвістики чи ритуалу. Наприклад, в європейській культурі спілкування друзів може відбуватися без слів (привітання кивком голови, жестове запрошення йти поряд, відмова за допомогою жесту тощо), в японській та китайській культурах таке спілкування абсолютно неприпустиме.

Яскравий приклад конфлікту культур при сприйнятті зарубіжної літератури наводить американський антрополог Лора Бохеннен, яка переповіла «Гамлета» Шекспіра туземцям Західної Африки. Вони сприйняли сюжет через призму своєї власної культури: Клавдій – молодець, що одружився із вдовою брата, так і повинна поступити порядна, культурна людина, але потрібно було

це зробити одразу після смерті чоловіка й брата, а не чекати цілий місяць. Привид батька Гамлета взагалі не вкладається в свідомості: якщо він мертвий, то як він може ходити й розмовляти? Полоній викликав невдоволення: навіщо він заважав дочці стати коханкою сина вождя, адже це й честь, і, головне, багато дорогих подарунків. Гамлет вбив його абсолютно правильно, у повній відповідності до мисливської культури туземців: почувши шурхіт, крикнув «що, пацюк?», а Полоній не відповів, за що й був убитий. Саме так і поступає кожний мисливець в африканському лісі: почувши шурхіт, гукає і, якщо не слідує людського відгуку, вбиває джерело шерхоту, тобто небезпеки. Таким чином, читання зарубіжних авторів – це «проникнення до чужого монастиря». Ми бачимо й, що є головним, оцінюємо цей чужий світ через призму своєї культури, що, відповідно, також виявляється конфліктом культур. [6, с. 38–39].

Отже, безумовним є той факт, що завдяки певному наборові елементів культури тієї чи іншої особи студента-іноземця можна зробити висновок про його соціалізацію, тобто про належність його до певної національної культури. Більше того, аналіз набору елементів культури дозволяє нам також зробити висновок про його базовий освітній рівень, про особливості його релігійного і світського виховання, а також про відповідність професійних інтересів щодо обраної спеціальності.

Виходячи з усього вище сказаного, кожний викладач підготовчого факультету для підтримки мотиваційного рівня до навчання мові країни перебування повинен досить чітко уявляти собі ментальні особливості кожного студента-іноземця з урахуванням психологічних особливостей його менталітету. Тільки отримавши відповіді на поставлені питання, викладач підготовчого відділення зможе набагато ефективніше здійснювати процес навчання мові, використовуючи культурний багаж студента й культурні відмінності.

Абсолютно очевидно, що врахування культурних відмінностей повинно відбуватися досить обережно, можна навіть сказати дозовано. Дозованість врахування культурних відмінностей залежить, перш за все, від рівня

оволодіння студентом-іноземцем мови і цілей, що стоять як перед ним, так і перед викладачем. Так, на початковому етапі навчання (підготовчий факультет) мова може йтися лише про нейтральне порівняння культурних відмінностей на рівні їх констатації. Це пов'язано навіть не стільки з обмеженням лексичного запасу студентів-іноземців, скільки з недостатнім знанням менталітету середньостатистичного носія мови країни навчання і, як слідство, психологічною настороженістю до сприйняття нової культури. Така настороженість ґрунтується на особливостях психологічного сприйняття всього нового, оскільки все нове руйнує звичне, тобто те, що до цього часу було «правильним».

Таким чином, міжкультурний контакт є важливим елементом мотивації в навчанні будь-якій мові як іноземній на початковому, підготовчому етапі. Саме використання такого підходу, як показує досвід практичної роботи автора на підготовчому факультеті, забезпечує «другий мотиваційний сплеск» стосовно мови, що вивчається. Порівняння культурних відмінностей на рівні «зіткнення» двох різних культур дозволяє успішно встановлювати міжкультурний контакт викладача зі студентом-іноземцем. А допоміжним інструментом для здійснення міжкультурного контакту може слугувати менталітет студента-іноземця, тобто саме той екстралінгвістичний фактор, який у нашому випадку є вирішальним для успішного оволодіння мовою навчання на підготовчому факультеті.

Література:

1. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: (Учеб. пособие) – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
2. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Известия Академии наук: Серия литературы и языка. – Т. 52. 1993. – №1. – с. 3-9.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. – М.: Русский язык, 1990. – 246 с.
4. Бромлей Ю.В. Этнические функции культуры и этнография // Этнознаковые функции культуры. – М., 1991. – с. 5-22.
5. Соколов Э.В. Понятие, сущность и основные функции культуры. – Л.; 1989.– 83 с.
6. Shakspeare in the Bush. Applying Cultural Anthropology. Ed. By A. Podolefsky / Peter Brown. Mayfield Publishing Company, 1991.

**Ступінчаста освіта в системі вищої школи.
Китай і Україна: порівняльний аналіз**

*Лю Сяолін (КНР)
науковий керівник – доц. О.С. Валіт
ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Харків*

За умов значного розширення співпраці між Китаєм та Україною важливого значення набуває повне відновлення взаємовигідних зв'язків у галузі освіти й науки, що були перервані з різних причин у недалекому минулому. При цьому необхідно враховувати ті докорінні зміни, що відбулися в обох країнах, особливо в їхній економічній політиці.

З розпадом СРСР Україна здобула статус незалежної суверенної держави з ринковою економікою західного зразка [4].

У червні 2011 року в рамках візиту Голови КНР Ху Цзіньтао в Україну було підписано спільну декларацію щодо встановлення і розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною і КНР. Ця подія позначила перехід двосторонніх взаємодій між зазначеними країнами на якісно новий етап розвитку. Основними напрямками стратегічного співробітництва в галузі освіти стали:

- Інтенсифікація співробітництва між вузами з акцентом на практичне впровадження результатів наукових досліджень у виробництво, в викладання мов і країнознавства України і Китаю;

- Відкриття, розвиток і просування в столиці і в регіонах України центрів з вивчення китайської мови і інститутів Конфуція, також відкриття центрів з вивчення української та російської мов в Китаї, в Пекіні і провінціях КНР.

Під час модернізації країни Китай створює соціалістичну ринкову економіку. Але економіка (соціалістична або капіталістична) може успішно розвиватися за сучасних умов лише тоді, коли її фундаментом буде наука та освіта.

За умов глобалізації світової економіки, посилення конкуренції на світових ринках та інших викликах ХХІ століття, освіта повинна бути конкурентоспроможною. Без конкурентної освіти не може бути конкурентоздатної робочої сили, а без неї – конкурентної економіки [3]. З цим

висновком згодні у вищих органах державного управління як в КНР, так і в Україні. Тут ми порівнюємо стан вищої освіти КНР зі станом України з боку ступінчастої освіти, щоб добре пізнати системи вищої освіти двох країн, які носять суто національний характер, а також їхні переваги та недоліки, і думаємо про те, що існує низка проблем в освіті нашої країни.

Вища освіта в Україні має складну структуру європейського типу й містить вищу, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру. Встановлено освітні рівні: неповна вища освіта, базова вища освіта та повна вища освіта. Встановлено також освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр [1].

Для будь-якого ступеня освіти може бути визначена професійна або академічна (освітня) кваліфікація, отримані громадянами одночасно під час виконання відповідної освітньо-професійної програми певного освітньо-кваліфікаційного рівня та відповідного йому освітнього рівня. Їхня освіта, що є одночасно і сертифікатом, і в більшості випадків, ліцензією.

Підготовка кадрів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра є першим ступенем професійної вищої освіти, що має переважно академічну спрямованість. В Україні реалізовано 3–4-річний цикл підготовки кадрів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра на основі повної загальної середньої освіти, що надає їм право займати відповідні вакансії на ринку праці. Одночасно бакалаври здобувають освітній рівень базової вищої освіти, тобто освітню кваліфікацію [6]. Отримана академічна (освітня) кваліфікація надає бакалаврам право на продовження навчання за будь-якою освітньо-професійною програмою підготовки кадрів освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста й магістра за цим напрямком підготовки, після закінчення якої випускники вищого навчального закладу здобувають повну вищу освіту і професійну кваліфікацію відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Освітній рівень повної вищої освіти надає їм право на продовження навчання за програмою підготовки наукових і науково-педагогічних працівників.

Підготовка кадрів освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста та магістра становить інший щабель професійної вищої освіти й має переважно професійну спрямованість. Цей цикл підготовки не перевищує 1–2 років.

Таким чином, в Україні існує гармонійне поєднання двоступеневої структури вищої академічної освіти, що відповідає базовому і повному рівням вищої освіти і професійній підготовці за трирівневою структурою, яка відповідає освітньо-кваліфікаційним рівням молодшого спеціаліста, бакалавра та спеціаліста-магістра. Таке органічне об'єднання є найбільшим надбанням національної системи вищої освіти України, гарантією її адаптації до мінливих соціально-економічних реалій і потреб суспільства в довгостроковій перспективі та широкому сенсі, а також до освоєння нової моделі освіти – освіти упродовж усього життя.

У Китаї інше становище. До створення КНР як напівколоніальної, напівфеодальної країни рівень неписьменності становив 80%. На початку ХХІ століття він знизився до 5% [4, с. 234]. До кінця 2002 р. у країні було 2003 вищих навчальних заклади, у яких навчалося в цілому 16 млн. студентів, з них близько 4 млн. – у регулярних вищих навчальних закладах (4-річних коледжах і університетах) [4, с. 238–239]. Китай увійшов до групи країн, у яких досягнуто масову вищу освіту, подолавши 15-відсоткову планку загального бажання молоді відповідати в певному віці певного статусу – фахівця з вищою освітою [4, с.239].

Освіта вищого рівня в Китаї має структуру, що складається з 4-х напрямків.

1 напрямок: 2-х і 3-х-річні коледжі та університети;

2 напрямок: 3-х, 3-х і 4-х-річні коледжі та університети;

3 напрямок: професійно-технічна освіта в коледжі;

4 напрямок: освіта «для дорослих» (вечірня, заочна та дистанційна форми навчання). Встановлено освітні рівні: молодший коледж і коледж за програмою бакалаврату, аспіранта і доктора [2]. Встановлено також наукові ступені вищого освітнього рівня: бакалавр, магістр, доктор.

Наявність такої багатоступінчастої схеми за рівнями має принципове значення, оскільки гарантує особистості вільний вибір і надає можливості отримання освіти відповідно до розумових і професійних здібностей. Такі можливості додатково розширюють право громадян на отримання освіти за вибором різних форм навчання: очною, заочною, вечірньою та дистанційною [5].

Аспірантура і докторантура в Китаї мають окремі системи. Цикл підготовки освітнього рівня аспіранта не перевищує 3-х років, і після закінчення його випускники вищого навчального закладу отримують диплом із вченим ступенем магістра. Цикл підготовки наукового рівня доктора також не перевищує 3-х років, після закінчення його випускники отримують диплом із науковим ступенем доктора.

Подальша модернізація систем освіти і в Україні, і в Китаї є зараз найважливішою соціокультурною проблемою. Це значною мірою обумовлюється процесами глобалізації та потребами у формуванні сприятливих умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації та саморегуляції.

Звичайно, обидві країни враховували під час стратегічного планування розвитку своїх освітніх систем цілі й завдання економічних реформ, що проводилися одночасно з освітніми реформами, історико-національні особливості, досягнутий рівень розвитку освіти й реальні можливості досягнення висунутих цілей і завдань. Але вони не тільки не затушовували головного курсу розвитку освіти в обох країнах, але швидше стверджували правильність його вибору.

Література:

1. Андрущенко В. Высшее образование в Украине // Персонал. – 2005. – № 1. – С. 80 – 84.
2. Боревская Н. Е. Система образования состояние с китайской спецификой // Народное образование. – 2003. – № 7. – С. 38–45.
3. Галаган А. Е. Высшая школа: в поисках новых путей // Свободная мысль. – 1992. – № 5. – С. 91.
4. Галанан А. И., Цзян Хуа, СюйХун. Образование в КНР и России в 1990 – 2002 гг. Сравнительный анализ // Социально-гуманитар. знания. – 2004. – № 6. – С. 232–245.
5. Чжу Саомань// Реформа содержания образования в Китае // Педагогика. – 2005. – № 1. – С. 96–99.

Виды конфликтных ситуаций и способы их разрешений

*Мамедзаде Джамалладин (Азербайджан)
научный руководитель – преп. Т.А Кравцова
ХГУПТ, Харьков*

Конфликт – неизбежное явление социальной жизни. Как решить проблему возникающих и назревающих конфликтов, как предотвратить их, как управлять им – вот вопрос, который стоит перед современным человеком. Конфликты в известных научных источниках определяются с позиции общей характеристики, где делается акцент на стихийно возникающих ситуациях. Они отражают отношение человека с окружающими. Слово «конфликт» в переводе с латинского означает «столкновение». Конфликт – это столкновение противоположных интересов, целей, позиций, мнений двух или более людей.

В любой конфликтной ситуации выделяют участников конфликта и объект конфликта. Объектом конфликта становится то, на что претендует каждая из конфликтующих сторон, предмет их спора. Непосредственными участниками конфликта (оппонентами) могут быть отдельные люди и группы. На этом основании можно выделить следующие типы конфликтов.

Межличностный конфликт – это, пожалуй, самый распространенный тип конфликта. Межличностный конфликт может также проявляться и как столкновение личностей с различными чертами характера, взглядами и ценностями. Конфликт между личностью и группой, который возникает, если ожидания группы находятся в противоречии с ожиданиями отдельной личности или если личность занимает позицию, отличающуюся от позиции группы. Межгрупповой конфликт, который также распространен, поскольку организации состоят из множества групп, как формальных, так и неформальных. Даже в самых лучших организациях между такими группами могут возникать конфликты.

Существуют различные причины возникновения конфликтов:

- **Позиционный дефицит.** Невозможность одновременного исполнения одной роли или функции несколькими субъектами, что ставит их в отношении состязательности.

- **Дефицит источников.** Разные представления о ценностях, в результате чего несколько человек одновременно не могут удовлетворить свои притязания в полной мере.

- **Формирование агрессивных реакций человека.**

- **Ограниченность в ресурсах; различия в уровне образования, манерах поведения, жизненном опыте.**

- **Низкий уровень коммуникации.**

- **Низкая культура поведения.**

К.У. Томасом и Р.Х. Килменном были разработаны основные наиболее приемлемые стратегии поведения в конфликтной ситуации [1]. Они указывают, что существуют пять основных стилей поведения при конфликте: приспособление, компромисс, сотрудничество, игнорирование, соперничество или конкуренция.

Этапы разрешения конфликта:

- создать атмосферу сотрудничества;

- стремиться к ясности отношений и общения;

- признать наличие конфликта;

- договориться о процедуре (где, когда и как начнется работа по его преодолению);

- очертить конфликт, т.е. определить его в терминах обоюдной проблемы, подлежащей урегулированию;

- добиться соглашения;

- установить срок решения;

- воплотить план в жизнь;

- оценить принятое решение.

Чтобы предотвратить конфликт, следует придерживаться следующих правил:

- не отвечайте на агрессию агрессией;

- не оскорбляйте и не унижайте оппонента ни словом, ни жестом, ни взглядом;

- дайте возможность оппоненту высказаться;
- старайтесь выразить свое понимание в связи с возникающими у оппонента трудностями;
- не делайте скоропалительных выводов, не давайте поспешных советов;
- предложите оппоненту обсудить возникшие проблемы в спокойной обстановке.

Для разрешения межличностных конфликтов ученые предлагают пять основных способов их разрешения: 1. избегание, уклонение; 2. сглаживание; 3. принуждение; 4. компромисс; 5. решение проблемы.

Идеального способа на все случаи жизни нет, для каждого человека в определенный период времени, при данных, конкретных обстоятельствах существует какой-то один наиболее оптимальный вариант решения конфликтной ситуации.

Литература:

1. Томас, К. Тест описания поведения К. Томаса (адаптация Н.В. Гришиной) // Психологические тесты / под ред. А.А. Карелина: в 2 т. – Т. 2. – М.: Академия, 2001. – С. 69-77.

**Володіння українською мовою як важливий чинник
соціалізації та адаптації іноземних студентів в українському суспільстві**

Олександра Турик (Україна), Іванна Тимофійчук (Україна),

Малав Даве (Індія)

науковий керівник – викл. Л.А. Роман

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», Чернівці

Статус української мови як державної зумовлює її пріоритетне використання в усіх сферах суспільного життя в країні. Володіння нею має особливе значення для соціалізації як громадян України, так й іноземних громадян різних національностей, їх успішної адаптації та інтеграції в культуру українського народу. Вхідження нашої країни в новий історичний період розвитку всіх сфер соціального життя, відновлення національних традицій, повернення до першоджерел духовності та культури українського народу виводять на перший план проблему соціалізації та адаптації молоді. Визначення соціалізації численні, але більшість визначень цього поняття

містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає в засвоєнні індивідом соціального досвіду.

На сьогодні в науці багато досліджень проблеми соціалізації особистості. Так, Б.Скінер, А.Бандура, В.Уолтерс розглядають соціалізацію як процес як процес соціального навчання. Ч.Кулі, Дж.Мід досліджують соціалізацію як результат соціальної взаємодії людей, тоді як Т.Парсон і Р.Мертон сприймають соціалізацію як процес рольового тренування, при цьому основним інститутом соціалізації Т.Парсон вважає родину. Отже, одним із загальноприйнятих визначень є наступне: «Соціалізація – це процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин. У процесі соціалізації людина набуває переконань, громадсько схвалюваних форм поведінки, необхідних для нормального життя в суспільстві» [3, с. 189]. Як відомо, соціалізація відбувається у взаємодії дітей та молоді з великою кількістю різноманітних умов, які певною мірою впливають на її розвиток. Ці діючі на людину умови прийнято називати факторами. Фактично вони навіть не всі виявлені, а з відомих не всі вивчені. Перш за все визначимо, що означає термін «фактор». У перекладі з латинського «factor» – той, що створює, виробляє; це рушійна сила, причина будь-якого процесу, явища або істотна обставина в будь-якому процесі [3, с. 42]. Про фактори, які досліджували, знання дуже нерівномірні: про одні відомо дуже багато, про другі – мало, про треті – зовсім трохи. Більш-менш вивчені умови чи фактори соціалізації умовно об'єднані в чотири групи. Це мегафактори (космос, планета, світ); макрофактори (країни, етнос, суспільство, держава); мезофактори (тип населення, засоби масової інформації, субкультури); мікрофактори (сім'я, сусіди, групи однолітків, виховні організації) [4, с. 189].

Звернемося до наукових досліджень поняття мікрофактори. Мікро – у перекладі з грецької «micro» – малий. Отже, до мікрофакторів належать сім'я, освітні заклади, групи однолітків, трудове об'єднання молоді, що складає найближчий простір та соціальне оточення, в якому перебуває особистість і в

безпосередній контакт з яким вона вступає. Це найближче середовище, в якому відбувається соціалізація особистості, називають соціумом. Його особистість засвоює поступово.

Але одним із недостатньо досліджених факторів, який безпосередньо впливає на успішну як особисту, так і професійну соціалізацію, а відтак і адаптацію молодої людини, є володіння мовою того суспільства, в яке вона планує інтегруватися. Володіння мовою суспільства завжди означало стати «своїм серед чужих», розмовляти з представниками соціуму «на одній мові». І якщо такий процес інтеграції завжди є непростим і хвилюючим навіть для носіїв рідної мови в рідній країні, то, безперечно, цей процес є набагато важчим для молоді – представників інших націй, інших країн.

Як зазначає Б.Г.Ананьєв, через вивчення мови можна створити «мовленнєву модель світу» будь-якого етносу [1], а отже, оволодіння іноземною мовою є одним з найпотужнішим засобом соціалізації та адаптації в будь-якому суспільстві. Навчання іноземної мови як предмета, який займається феноменом національної культури дозволяє сформувати в іноземного студента лінгвосоціокультурну компетенцію, забезпечуючи тим самим крос-культурний діалог, тобто міжкультурне спілкування і взаєморозуміння представників різних національностей [2], що є першоосновою для успішної адаптації.

Як показує практика, на формування лінгвосоціокультурної компетенції впливає цілий комплекс чинників: світосприйняття, погляди, соціальні взаємовідносини, засоби спілкування, релігія, мова тощо. Якщо для носія рідної мови формування вербальних та невербальних структур відбувається в процесі соціалізації, то для студента-іноземця, який вивчає іноземну мову, важливішим є формування навичок і стереотипів мовленнєвої поведінки як необхідної умови оволодіння культурою іншомовної комунікації, що в майбутньому сприятиме кращій та швидшій соціалізації.

Вищезазначені аргументи спонукають нас до висновку, що вивчення, а потім і володіння мовою (в нашому випадку – українською) допоможе

студенту-іноземцю розширити власні культурно-пізнавальні інтереси; сприятиме самоосвіті, професійному самовдосконаленню та оперативній орієнтації в культурному, науковому та політичному житті українського суспільства, одним словом, допоможе адаптуватися до професійного та культурного середовища України.

Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, – 1987. – 380 с.
2. Бориско Н.Ф., Ишханян Н.Б. Социально-психологические предпосылки формирования лингвосоцио-культурной компетенции // Иноземні мови. – №1. – 1997. – С. 53-55.
3. Словарь иностранных слов / под ред. А. Г. Спиркина. – М. : Педагогика, 1979. – 471 с.
4. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / за заг. ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. – К. : Логос, 2000. – 260 с.

Система освіти в Польщі: погляд із України

Равшанбеков Жахонгір (Туркменістан)

науковий керівник – ст. викл. А.М. Приходько

ХНАДУ, Харків

Система вищої освіти в Польщі динамічно розвивається. Протягом останнього десятиліття створено більше двохсот нових вищих навчальних закладів, а чисельність студентів зросла з 350 тисяч до більш, ніж 1,5 млн. Такі міста, як Варшава, Краків, Познань, Вроцлав, Гданьськ, Щецин, Лодзь є традиційними студентськими центрами в Польщі.

Освіта в Польщі обов'язкова до 18 років. Основою системи освіти є 12-річна школа, в якій перші 8 класів складають початковий ступінь. Чотири старші класи утворюють ліцей. Існують два типи ліцеїв – загальної освіти і технічного. Особлива увага приділяється розвитку ремісничих і технічних училищ. Диплом ліцею – необхідна умова для вступу до вузу.

Професійне навчання і підготовка кваліфікованих робочих здійснюється в профільних ліцеях, в технікумах і базових професійних школах.

Зазначимо, що нині найважливішими фундаментальними властивостями університету є автономія, свобода ведення наукових досліджень і освіти, продовження європейської гуманітарної традиції. Звертається увага на тісні

зв'язки між науковими дослідженнями і учбовими заняттями за принципом Д.Г. Ньюмена, який свідчить, що вища функція університету – заняття наукою.

Однак сучасний університет, на думку більшості вчених, еволюціонує у бік ринкової моделі. Він організований за зразком підприємства, функціонування якого спирається на комерційні ринкові критерії. Університетська освіта в цій моделі є формою освітніх послуг, адресованою потенційним клієнтам відповідно до заявлених ними потреб. Комерціалізація освіти робить із студента-клієнта найважливіший елемент процесу освіти, тому головним принципом цього процесу виявляється вимога освіти, відповідної потребам студента.

Облік потреб студентів призвів до того, що сьогодні найважливішим і вищим завданням університетської освіти є гарантування її учасникам компетенцій (вони відносяться до кінцевих результатів навчання і є складними вміннями вищого рівня). Ключовими для сучасного студента компетенції є: навчання, мислення, пошук, самовдосконалення, комунікація, співпраця, діяльність. Вони орієнтовані на розвиток самостійності і відповідальності молодих поляків і показують одночасно значення підготовки сучасних студентів до безперервної освіти, самоосвіти і вдосконалення.

Розглянемо професійні звання, що привласнюються випускникам вузів. Ліценціат – звання, що отримується після 3-3,5 років навчання у вузі. Інженер – звання, що отримується після закінчення вищого технічного учбового закладу по напрямках: технічне, сільськогосподарське, економічне. Навчання триває 3,5- 4 роки. Магістр, а також звання, рівнозначні йому: магістр освіти, магістр мистецтв, магістр-інженер, лікар-стоматолог або лікар-ветеринар – даються після проходження п'ятирічного стандартного курсу освіти. У напрямі медичних і ветеринарних наук навчання продовжується 6 років. Звання магістра відповідного профілю можна отримати також після закінчення 2-2,5-річного магістерського курсу підвищення кваліфікації. Це звання можуть отримати особи, які закінчили вищі професійні училища із званням ліценціат або інженер.

Для отримання однієї з перелічених кваліфікацій студент повинен здати всі учбові дисципліни і практики, передбачені учбовим планом, представити і захистити дипломну роботу, а також успішно скласти дипломний іспит.

Доктор – вчений ступінь привласнюється особі, яка після успішної здачі докторських іспитів підготувала і захистила докторську дисертацію. Отримати ступінь доктора наук можуть особи, що мають звання магістра або рівнозначне йому.

Доктор хабілітований – вчений ступінь, він дається особі, яка вже має ступінь доктора і зробила значний внесок у науку або мистецтво, пройшла процедуру хабілітації і успішно захистила дисертаційну роботу (пшевуд хабілітаційний).

Професор - наукове звання, що привласнюється Президентом Польської Республіки. Володар його іменується професором звичайним, на відміну від професора надзвичайного (виняткового). Це звання надається ректором за особливі заслуги в масштабі вузу (в Україні це - професор кафедри).

Посада ад'юнкта в польському вузі відповідає посаді доцента у вузі білоруському, в той же час доцент в Польщі посада достатньо рідкісна і привласнюється за особливі заслуги разом з професором надзвичайним.

Слід зазначити, що з 1998 року почали в Польщі з'являтися державні і недержавні професійні вищі школи. У них ведеться професійне навчання студентів, кваліфікація яких достатньо висока завдяки включенню в програму освіти обов'язковою 15-ти тижневої практики.

Заслуговують на увагу принципи професійного навчання і особливості їх реалізації при підготовці кваліфікованих робітників у Польщі. У реформах системи вищої освіти, що відбуваються в 90-і роки, справа стосується двох основних питань: стрімкого зростання кількості молоді, яка одержує освіту на вищому рівні, збереження і вдосконалення якості освіти і підготовка кваліфікованих робітників. Ці вимоги знайшли своє відображення в новому законі про систему вищої освіти, в якій на перший план висунуті зміни в організації і управлінні закладами вищої освіти.

З самого початку процесу реформ в системі вищої освіти тривала дискусія про те, чи слід створювати новий тип професійних вузів або ж залишити ініціативу в руках тих, що існують, які збагачуватимуть свою освітню пропозицію шляхом введення коротких циклів освіти. Це пов'язано з суперечкою навколо функцій вищої школи і, зокрема, з тим, чи зобов'язаний університет давати загальні знання про світ, учити творчому мисленню, формувати пізнавальні здібності і інші бажані властивості особи, у тому числі і вихованість, або ж давати, перш за все, спеціальні знання для негайного використання в майбутній роботі.

Поза сумнівом, ці функції не можна розуміти альтернативно, проте майже безперечно, що перенесення упору на «професіоналізацію» вузу несе з собою велику небезпеку і, мабуть, не самим кращим чином служить підготовці майбутніх робітників.

Польське Міністерство національної освіти розробило проект створення самостійного сектора спеціальних вузів. Новий формат вузів створений на основі Закону про спеціальні вузи. Його проект всесторонньо обговорювався і перевірявся у вузах, університетах, Головній пораді з вищої освіти і в парламентських комісіях. Закон був ухвалений Польським Сеймом в травні 1997 року і затверджений Сенатом і надав університетам і вузам Польщі самостійність у визначенні їх структури, учбових програм і тематичних планів. Після створення Комітету з наукових досліджень відбулося вирішальне розмежування компетенцій вузів від колишніх центрально-адміністративних структур (Міністерство освіти і галузеві міністерства). Комітет вважається за центральний державний орган по питаннях здійснення наукової політики і розвитку технічної політики країни. Він є організацією, стимулюючою дослідження, і складається частково з представників уряду і на 2/3 – з представників вузів і учених (професорів). Комітет розробляє стратегічні завдання наукової політики, і право його ініціативи розповсюджується також на видання законів у сфері науки і розподіл засобів на наукові цілі.

Базою для створення спеціальних вузів служать невеликі технічні вузи або великі центри професійних училищ, фінансування яких в здійснюється державою, засобами общин і спонсорів. Міністерство освіти бачить у спеціальних вузах не тільки установи освіти, але і насамперед новаторів технічного прогресу. До цього слід додати дослідницькі роботи, експертизу технічних рішень і впровадження інновацій в економіку. Тривалість навчання в середніх учбових закладах складає 7-8 семестрів, причому один семестр проводиться практика на виробництві. Випускник такого вузу отримує диплом і кваліфікацію дипломованого фахівця з тієї або іншої спеціальності

Організаційна структура польських коледжів така: колегіальні органи – сенат і ради факультетів; органи, представлені окремими особами, які так само обираються, як ректор і декани. Право експертизи з усіх питань розвитку вищої школи належить Головній Пораді (створеному ще в 1947 році). У нього входять 50 членів, з них 35 докторів наук, 10 – що не мають вченого ступеня доктора наук, а також 5 представників від студентства.

Ефективність навчання на базі нових технологій, коли воно здійснюється окремими викладачами в певних учбових програмах в рамках організаційної системи, характерної для традиційної освіти, як показує досвід, виявляється низькою, оскільки таке навчання вимагає великих додаткових витрат на створення нової технологічної основи учбового процесу. Для того, щоб ці витрати виправдалися в результаті процесу освіти, привели до кількісного і якісного зростання цього результату, необхідно розробляти і поширювати організаційні інновації у сфері освіти. Якщо нові технології застосовуються в старих організаційних структурах, то цей процес зустрічається з великими перешкодами і складнощами, основні з яких узагальнені в короткому переліку Інертність організації навчання, слабе освоєння і розповсюдження організаційних інновацій у сфері освіти – основна перешкода застосування нових технологій в учбовому процесі.

Методика навчання і проведення занять в учбових закладах Польщі часто змінюється. Опишемо одну з найцікавіших останніх методик. Деякі заняття полягають, перш за все, в «начитці» матеріалу, тоді як інші можуть бути зорієнтованими на обговорення або роботу в лабораторії. Розміри груп змінюються від декількох студентів до декількох сотень.

Практикуються різні стилі викладання, більшість польських професорів хочуть почути думку учнів на лекціях і заохочують студентів брати участь у дискусіях під час занять. Є комп'ютерні лабораторії, гуртожитки оснащені доступом до мережі Інтернет, однак усі домашні завдання мають бути виконані на комп'ютері.

Навчальний процес відбувається за такою формою: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, практичні заняття, контрольні роботи, самостійна робота.

При організації самостійної роботи студентів з використанням складного оснащення або установок, складних систем доступу до інформації (наприклад, комп'ютерних баз даних, систем автоматизованого проектування, автоматизованих учбових систем і ін.) передбачається можливість отримання необхідної консультації або допомоги з боку фахівця кафедри.

Використовуються нестандартні прийоми організації навчального процесу: ділові ігри, прес-конференції, рольові ігри, уроки-конференції, уроки-семінари, інтегровані уроки, уроки-екскурсії і ін. Також викладачі використовують ділові ігри.

Отже, загальні тенденції в розвитку освіти в Польщі обумовлені процесами глобалізації і універсалізації у сфері економічної і соціально-культурної діяльності, становлення все більш взаємозв'язаної людської цивілізації, а також значним посиленням ролі інформаційних технологій і телекомунікацій, формування інформаційної домінанти в розвитку суспільства і виробництва.

Разом з цим на підставі порівняно-педагогічного аналізу виявлено, що в Польщі має місце відставання від інших держав в об'ємах державного фінансування професійно-технічної освіти.

До недоліків системи утворення Польщі, на наш погляд, можна віднести: відвідини лекцій не обов'язкові, але обов'язкове складання іспитів (студентам, які не мають навиків організації часу, варто вчитися планувати час, необхідний для навчання); у Польщі існує система переведення на наступний семестр «з умовою доздачи нескладених іспитів». Іноді студенти сприймають це як необов'язковість здачі деяких предметів. Проте студент може не отримати диплом до тих пір, поки не складе всі іспити і не набере необхідні бали за Європейською Системою Перерахунків Балів, вживаною в польській системі освіти.

Емоційна складова навчального процесу та міжособистісних відносин у поліетнічних групах

*Расул Аріан (Іран)
науковий керівник – ст. викл. І.А.Сладких
НТУ «ХПІ», Харків*

Процес навчання іноземних громадян на довузівському етапі підготовки має бути спрямованим на розвиток тих рис особистості, що закладені в них генетично, детерміновані особливостями мислення, ментальністю та навіть темпераментом, який властивий представникам тієї чи іншої національності.

Дослідженню шляхів удосконалення підготовки іноземних громадян присвячено чимало праць українських і зарубіжних педагогів і психологів: Л. Рибаченко, Я. Кміт, Н. Булгакова, О. Палка, А. Шевченко, О. Резван, Л. Хаткова, О. Тетьянченко, О. Євдокимова, О. Борисенко, Дін Сінь, Ши Сі Нін, Т. Дементьєва, М. Олефір, Н. Терещенко, О. Ременцов, О. Суригін, О. Ареф'єв, Г. Тохтар, В. Бондаренко, Л. Безкоровайна, В. Штиленко, М. Бондарчук, І. Жогіна, І. Ясницька, Т. Шмоніна, С. Калашникова, А. Горошенко та ін.

Теоретичну основу дослідження становлять концептуальні положення щодо: *формування особистості як суб'єкта власної життєдіяльності й відносин* (А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський); *міжособистісних відносин у поліетнічних групах з огляду на успішність навчальної й*

психофізіологічної адаптації студентів (В. Костомаров, О. Митрофанова); *культурно-історичного розвитку особистості* (Л. Виготський, О. Леонт'єв), які розкривають взаємозв'язок мови, культури й особистості; *становлення ціннісних уявлень та орієнтацій* (Л. Архангельський); *навчання мові й культурі* (М. Бахтін, В. Біблер); про те, що *мова нерозривно пов'язана з культурою*, культура детермінує зміст мовних одиниць, а вони, в свою чергу, зумовлюють поведінку носіїв тієї або іншої культури (Е. Hall, Н. Triandis, В. Гумбольдт, Є. Верещагін, В. Костомаров); *міжкультурної комунікації*, де досліджуються такі феномени, як «культура», «комунікація», «міжкультурна компетенція», «діалог культур», «конфлікт культур», модель освоєння чужої культури (М. Бахтін, В. Біблер, М. Каган, Є. Верещагін, О. Леонт'єв, В. Костомаров, С. Тер-Мінасова, Е. Hall, А. Nicols, S. Storti, К. Sitaram, R. Cogdell, F. Kluckhohn, F. Strodtbeck); *теорії «мовної особистості», «вторинної мовної особистості», «міжкультурної особистості»* (В. Виноградов, Г. Богін, Ю. Караулов, М. Корочкіна, Н. Гальскова, Р. Adler, R. Norton).

Розвиток особистості може бути співвіднесений з формуванням її свідомості, ціннісних орієнтацій, мотиваційно-спонукальної сфери. Від зовнішнього до внутрішнього, від діяльності, організованої педагогом, до самостійної діяльності студента, і таким чином до саморозвитку студента-іноземця. Освіта, спираючись на систему цінностей, виступає вагомим чинником формування особистості. У таких умовах дослідники (В. І. Астахова, В. Більскі, А. Г. Здравомислов, О. Е. Коваленко, В. А. Петрук, О. С. Пономар'єв, О. Г. Романовський, С. Шварц, В. А. Ядов) вирішують питання створення моделі сучасного фахівця та розробки його кваліфікаційних характеристик. На сучасному етапі актуальні такі принципи: принцип адекватності моделі фахівця сучасним умовам розвитку суспільства та виробництва; принцип динамізму – сьогodнішньому фахівцеві необхідно бути готовим до постійних суспільних трансформацій та наукових досягнень.

Особливістю іноземних студентів є різноманітність освітнього рівня, здібностей до навчання, менталітету, а також психологічних характеристик. Оскільки кожен іноземний студент – це представник своєрідного менталітету, носій своєї національної культури, то фактично, характер кожного прибулого на навчання – це об'єднання, синтез найбільш стійких психологічних характеристик людини, які відображають його ставлення до навколишнього середовища, виявляються в поведінці, вчинках і являють собою єдність індивідуального і загального, типового [4]. Перебування у новому культурному, ментальному та навчальному середовищі супроводжується внутрішньо-особистістними та міжособистістними конфліктами, і як наслідок відсутності емоційного комфорту. Вочевидь, актуалізація психічних резервів молодшої людини в нових ускладнених життєвих ситуаціях є стресозахисним та адаптивним засобом. Особистісна оцінка значущості сприйнятого й результатів власної поведінки є необхідністю для реалізації інтелектуального механізму. Науковці вважають, що адаптація та соціалізація починаються саме з розвитку емоційного реагування, інтелектуалізації емоцій, становлення емоційно-почуттєвого досвіду. В умовах соціальних змін особливу роль відіграє не академічний розум, а здатність керувати своїми емоціями, тобто емоційний інтелект [2]. Доведено, що основа формування емоційного інтелекту лежить у стосунках між людьми, які тісно пов'язуються зі співчуттям, жалем, умінням зрозуміти іншу людину, перейнятися його прикростями та радощами. За результатами дослідження та практичної педагогічної діяльності, зроблено висновок, що ментальні особливості іноземних громадян, їх сумісне проживання в гуртожитку та їх природна здатність до співпереживання є позитивним підґрунтям до розвитку цієї якості особистості. Поведінка за кастовими устоями, яка притаманна студентам з країн Африки, Азії та Близького Сходу сприяє зниженню емоційної напруги на довузівському етапі навчання.

Сумісність іноземних студентів, їх типів менталітету досягається вихованням у студентів етнічної свідомості, що є завданням викладача.

Згуртованість є характеристикою ступеня збігу думок, оцінок, установок і життєвих позицій студентів. В основі згуртованості лежить поєднання двох начал – особистісного і групового [3]. Збіг моральних і професійних цінностей студентів, а також управлінський стиль викладачів – запорука згуртованості студентської групи та комфортних міжособистісних відносин.

Таким чином, атмосфера міжособистісних відносин у студентському колективі є результатом спільної роботи іноземних студентів і викладачів.

Література:

1. Полянская И.В. Коммуникативно-интенциональная модель преподавания языков как инновационный проект современного образования / И.В. Полянская, В.Ф. Шевченко, И.А. Сладких // Оралдың ғылым жаршысы, – Уральск, Республика Казахстан: ТОО «Уралнауцкнига», – 2014. – № 47 (126). – С. 51-56.

2. Сладких І .А. Розвинутий емоційний інтелект студентів-іноземців як умова готовності до навчання / І.А. Сладких // Наука і освіта: педагогіка. – Одеса: Південний науковий центр НАПН України, 2014. – № 2. – С. 103-107.

3. Сладких І .А. Міжособистісні відносини в багатонаціональному студентському колективі / І.А. Сладких // Крос-культурні взаємодії у сучасному суспільстві: матеріали круглого столу, 28 листопада 2013 р. – Харків: Інститут сходознавства і міжнародних відносин “Харківський колегіум”, 2014. – С. 18-23.

4. Сладких И. А. Эмоциональная ответственность преподавателя в системе подготовки иностранных студентов / И.А. Сладких // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXIII міжн. наук-практ. конф. Ч IV (20-22 травня 2015 р., Харків)/ за ред. проф. Сокола С.І. –Х., НТУ «ХП». – С. 26.

Вплив кольору на працездатність студента

Таррико Хаула (Марокко), Арескі Сухайл (Марокко)

науковий керівник – викл. Ю.О. Малихіна

ХНАДУ, Харків

«Все живе прагне до кольору»

Йоганн Вольфганг Гете

Знання значення кольору в житті кожної людини необхідне, оскільки колір впливає на настрій, почуття, думки і, в цілому, на здоров'я людини. Вважаємо необхідним вивчення впливу кольорової гами на студентів з метою покращення їх розумової працездатності.

Питання впливу кольору на людину у повсякденному житті неодноразово привертало увагу дослідників. Силу впливу кольору на людину, на його здоров'я і свідомість давно помітили представники різних наук: філософи, фізики, фізіологи і лікарі. Кольором цікавилися Арістотель, Леонардо да Вінчі,

Ньютон, Гете. Значну увагу вивченню питання про вплив кольору на людину та її працездатність приділили Г. В. Попов, Д. Ліндсі, А. В. Миронов, Ж. Агостон, Г. Клар, Г. Фрілінг і К. Ауер та ін.

Сприйняття кольорів і відтінків людиною Дженіс Ліндсі порівнює з тим, як музикант налаштовує свій інструмент: «Все оттенки способны вызывать в душе человека неуправляемые отклики и настроения, поэтому он и ищет резонанс колебаний цветовых волн с внутренними отголосками своей души» [1, с. 69]. Як зазначають Г. Фрілінг і К. Ауер, «цвет способен радовать и огорчать, он может влиять на наше самочувствие и трудоспособность» [5, с. 13].

Символіка кольору має давню історію. Люди з незапам'ятних часів надавали особливого значення читанню «мови фарб», що знайшло відображення в стародавніх міфах, народних переказах, казках, різних релігійних і містичних вченнях.

Білий колір символізує чистоту, незаплямованість, безвинність, чесноту, радість. Однак білий колір може набувати і протилежного значення. За своєю природою він ніби поглинає, нейтралізує всі інші кольори і співвідноситься з порожнечою, безтілесністю і, насамкінець, – зі смертю.

Чорний колір, як правило, символізує нещастя, горе, жалобу, загибель.

Червоний колір, насамперед, асоціюється з кров'ю і вогнем. Червоне символізує радість, красу, любов і повноту життя, а з іншого боку – ворожнечу, помсту, війну. Цей колір здавна пов'язують з агресією.

Жовтий – колір золота, що зі стародавніх часів сприймався як застиглий сонячний колір. Це колір осені, колір зрілого колосся і зів'ялого листя, але також і колір хвороби, смерті, потойбічного світу.

Синій колір у багатьох народів символізує небо і вічність, доброту і вірність. Крім того, синій колір близький до чорного й одержує подібні з ним символічні значення. У слов'янських народів синій був кольором суму, горя, асоціювався з бісівським світом.

Зелений – колір трави і листя. У багатьох народів він символізує юність, надію, веселощі, хоча часом – і незрілість, недосконалість.

Стародавня символіка кольорів і їхня інтерпретація в різних культурах знаходять своє підтвердження в сучасних теоріях взаємозв'язку кольору й емоційно-вольових станів людини.

Колір відіграє особливу роль в естетичній організації навчального середовища, оскільки він справляє багатоплановий вплив на людину, а отже, має багатфункціональне призначення. Колір впливає на фізіологічні і психічні процеси, емоційні стани, працездатність і продуктивність праці студентів. Незважаючи на те, що кожна людина сприймає колір по-своєму (залежно від віку, статі, виду діяльності), існують загальні характеристики, з допомогою яких можна виявити колір, що сприяє покращенню навчальної працездатності.

Для того щоб дослідити вплив кольору на людину, необхідно розібратися, яким чином це відбувається. Колірний тон залежить від довжини хвилі, яка вимірюється в мілімікронах. Пропонуємо розглянути малюнок, на якому показана довжина хвилі всіх кольорів спектра.

(«+» тонізуюча дія, «-» заспокійлива дія)

Як бачимо, найдовші хвилі мають червоний та оранжевий кольори. Довжина хвилі фіолетового кольору найменша. Встановлено, що довгохвильові і короткохвильові кольори несприятливо впливають на людину і викликають найбільшу зоруву втому. А середньохвильові кольори заспокійливо впливають на нервову систему, сприяють зниженню втоми.

Червоний колір, зокрема, діє як сильний подразник і збуджує нервову систему. Помаранчевий колір надає тонізуючий ефект, діє в тому ж напрямку, що і червоний, але не так інтенсивно. Різні м'які відтінки цього кольору сприятливо впливають на працездатність. Жовтий колір позитивно впливає на

нервову систему і сприяє активній розумовій діяльності, стимулює зір. Зелений, як бачимо на малюнку, займає нейтральне положення. Він позитивно впливає на самопочуття і здоров'я людей. Має заспокійливу дію на організм. Блакитний – теж заспокійливий колір, знижує м'язову напругу, кров'яний тиск, уповільнює дихання, знижує температуру тіла, освіжає, налаштовує на терпіння. Цей колір анітрохи не поступається зеленому у своєму позитивному впливі на здоров'я. Синій, хоча і близький до блакитного, сприяє гальмуванню функцій фізіологічних систем людини, розсіює увагу, знижує працездатність. Фіолетовий поєднує у собі ефект червоного і синього. Чинить пригнічувальний вплив на нервову систему. (Див. табл. 1)

Таблиця 1. Вплив кольору на емоційний стан людини і її працездатність

Колір	Емоційний стан	Працездатність
Червоний	Збуджує, стимулює	Спочатку підвищується ненадовго, а потім зменшується наполовину
Оранжевий	Збуджує, бадьорить	Так само, але менш виражено
Жовтий	Урівноважує	Суттєво не змінюється
Зелений	Урівноважує	Трохи підвищується
Блакитний	Заспокоює	Трохи підвищується
Синій	Заспокоює, трохи загальмовує	Підвищується
Фіолетовий	Пригнічує	Стабільно знижується

Психологічно кольори сприймають як теплі і холодні. Теплі кольори (червоний, оранжевий, жовтий) викликають психологічне відчуття тепла, стимулюють діяльність нервової системи, зосередження уваги та короткотривале підвищення продуктивності праці. Холодні кольори (синій, блакитний, зелений) викликають психологічне відчуття холоду, заспокоюють, полегшують напруження очей, сприяють зосередженню уваги. Однак, як відзначив М. Люшер, такі кольори «могут вызвать у окружающих вас людей чувство дистанции, закрытости, отстраненности» [3, с. 60].

Сила впливу різних кольорів на людину залежить від їх насиченості та яскравості. Насичені кольори покращують настрій і стимулюють роботу

аналізаторів, ненасичені та малонасичені кольорові відтінки діють заспокійливо, сприяють зосередженню уваги. Світлі кольори, яскраві і насичені також покращують настрій, а темні – викликають песимістичні настрої.

Виходячи з цих властивостей, окремі кольори, їх відтінки і поєднання використовуються для зниження монотонності роботи і втоми, забезпечення психологічного комфорту, підвищення працездатності і продуктивності праці.

Враховувати ефект впливу кольору на емоційно-вольовий стан студента з метою підвищення працездатності необхідно не тільки при оформленні навчальних приміщень, а й при роботі над забезпеченням навчального процесу дидактичним матеріалом (навчальними посібниками, граматичними таблицями, наочним матеріалом, комп'ютерними програмами, дистанційними курсами, сайтами і т. ін.). Правильно підібрана гама кольорів дозволяє створити для спостерігача потрібне емоційне тло, яке сприяє кращому сприйняттю і засвоєнню інформації.

Вдало підібране освітлення теж позитивно впливає на працездатність студента. Білий люмінесцентний колір має подразнюючий вплив на нервову систему, а жовто-жовтогаряче світло ламп сприяє творчому мисленню і доброзичливій атмосфері. Блакитний колір сприяє кращому засвоєнню інформації і встановленню дружніх взаємин.

Для дошки найкраще підійде темно-зелений тон. Вибір такого кольору сприятиме скороченню кількості помилок та зростанню таким чином відсотка правильних відповідей.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, зазначимо, що для збереження здоров'я студентів і підтримки високої ефективності їхньої навчальної діяльності необхідно підібрати оптимальне поєднання кольорів з врахуванням особливостей впливу кольорової гами на людину.

Література:

1. Дженис Линдси «Все о цвете». – М.: Изд. «Книжный клуб 36.6», 2011. – 432 с.
2. Ж. Агостон «Теория цвета и её применение в дизайне» М. «Мир» 1982.
3. Люшер М. Оценка личности посредством выбора цвета. – М.: Изд. «ЭКМО-Пресс», 1998. – 156 с.

4. Попов Г. В. Спектроскопия и цвета тел в курсе физики средней школы. Пособие для учителей, – М., Просвещение, 1971.
5. Фрилинг Г., Ауэр К. Человек – цвет – пространство. – М.: Изд. «Питер», 1995. – 76 с.

Інформаційна культура сучасного іноземного студента

Халед Арук (Ізраїль)

науковий керівник – ст. викл. В.В. Яковенко

ХНУ імені В.Н.Каразіна, Харків

Сучасний освітній процес носить яскраво виражений міжнародний характер, спостерігається стале зростання академічної мобільності студентів [4; 5]. За період з 2004 по 2014 роки кількість іноземних студентів в Україні збільшилася приблизно в 3,5 рази [7, с. 8–9]. Адаптація іноземного студента до нових соціально-побутових умов життя становить складний процес перебудови сфери його потреб, мотивацій, навичок, умінь, звичок. Найчастіше під соціально-психологічною адаптацією розуміють особистісну адаптацію. Разом з тим, активне повсякденне застосування молоддю сучасних цифрових пристроїв, широкого спектру програмного забезпечення, різноманітних сервісів глобальної комп'ютерної мережі Інтернет робить їх так званими «*digitalnatives*»– «цифровими уродженцями»[1, с. 28–29]. І молоді люди, які прибули в Україну з метою здобуття вищої освіти, не є винятком. Проте особистість все більше відокремлюється від соціуму, створюючи за допомогою інноваційних комунікаційних систем власний простір.

Сталися зміни в системі освіти іноземних студентів: знизився рівень їх базової підготовки на батьківщині; скоротилися терміни їх навчання у ВНЗ; зазнали змін форми навчання іноземців (майже повний перехід іноземних громадян на контрактну форму навчання) та ін. Разом з тим, наявні протиріччя: між кількістю годин, відведеним на вивчення кожної навчальної дисципліни в навчальній програмі, і реальною кількістю годин, які отримує студент в залежності від часу прибуття у ВНЗ; між великим потоком нової інформації, яку іноземні студенти повинні засвоїти і застосувати на практиці засобами нерідної мови, і рівнем володіння даною мовою; між традиційною

методикою навчання і сучасними технологіями навчання [6, с. 11–12]. Всі вищезазначені тенденції, а також конфлікт інтересів особистості і сучасного інформаційного суспільства, «експансія» цифрових та інформаційних технологій у культурний простір особистості, що повсякчас призводить до безкультур'я, зумовлюють актуальність даного дослідження.

Під *культурою особистості*, в загальному сенсі, розуміють рівень освіченості, вихованості людини, а також рівень оволодіння нею якоюсь галуззю знань або діяльності [3, с. 182]. В процесі розвитку інформаційного суспільства особливе значення має інформаційна діяльність і, отже, інформаційна культура – фундаментальний вимір життя сьогоденного суспільства. Інформаційна культура включає в себе, в загальному розумінні, вміння користуватися засобами інформаційних технологій (від телефону і комп'ютера до комп'ютерних мереж), найбільш поширеними програмними продуктами, знання особливостей передачі інформації, вміння її отримувати та ефективно використовувати [2, с. 89].

Уміти адекватно аналізувати свої практичні завдання, грамотно користуватися джерелами інформації, поповнювати й систематизувати потрібну інформацію, правильно поводитися з обчислювальною технікою необхідно кожному. Для більшості молодих людей, які перетнули український кордон з метою здобуття вищої освіти, використання цифрових пристроїв, комп'ютерних та мережних технологій є дієвим засобом комунікації і, як наслідок, чинником процесів адаптації до нових соціально-побутових і культурних умов життя.

Сучасне наукове знання розглядає *культуру* в цілому та *культуру особистості* зокрема у тісному взаємозв'язку з середовищем і умовами сучасного етапу розвитку людства. Зокрема, Е. В. Бейтс [1, с. 15-17] виділяє наступні риси, необхідні особистості в сучасному «суспільстві знань» (*knowledge society*):

- комунікаційні навички (*communications skills*): вміння використовувати в своїй діяльності сучасні засоби масової комунікації для реалізації власних ідей, обміну інформацією з іншими, моніторингу нових тенденцій у інформаційному просторі;
- здатність до самостійного навчання (*the ability to learn in dependently*): розробка власної схеми навчання, самостійний пошук навчального матеріалу;
- етика і відповідальність (*ethics and responsibility*): відповідний тип поведінки у соціальних мережах, особливо неформальних;
- гнучкість і здатність працювати в команді (*flexibility and teamwork*): вміння організувати власну професійну діяльність у взаєморозумінні і тісному співробітництві, хоча подекуди на великій відстані, з колегами, клієнтами, партнерами;
- розумові навички (*thinking skills*): критичне мислення, креативність, оригінальність, вміння розробляти стратегії;
- «цифрові» навички (*digital skills*): вміння використовувати сучасні інформаційні технології у конкретній професійній галузі;
- управління знаннями (*knowledge management*): вміння знаходити, аналізувати, застосовувати і поширювати інформацію в конкретному контексті (на думку Е. В. Бейтса, є ключовим вмінням у сучасному «суспільстві знань»).

У зв'язку з цим великого значення набуває саморозвиток, самоосвіта, самовдосконалення особистості іноземного студента, реалізацію яких доречно, на нашу думку, розглядати як формування основ його інформаційної культури. Допомогою в цьому може стати широкий спектр соціальних сервісів глобальної комп'ютерної мережі Інтернет. Розглянемо деякі з них.

Крім *служби пошуку даних* у веб-середовищі, *електронної поштової скриньки* та *онлайн-перекладача* (які, вважаємо, є одними з початкових інструментів «мережевої соціалізації»), комунікації та самоосвіти іноземного

студента), *Google* пропонує ряд додаткових можливостей. Так централізоване «хмарне» сховище інформації *Диск(Google Drive)* призначене для створення, зберігання і редагування основних типів даних (текстових документів, електронних таблиць, презентацій тощо) і з-поміж подібних сервісів вирізняється можливістю спільної, в тому числі й синхронної, роботи з файлами кількох користувачів. В навчальній діяльності, під час роботи над проектами, кейсами, рефератами, діловими іграми, майбутнім економістам, інженерам, програмістам така функціональна особливість *Диску* буде особливо корисною.

Сервіс *Планета Земля(Google Earth)* дозволяє здійснити віртуальну подорож у будь-яку точку світу, відео-тур до глибин океану або вершин найвищих гір, ознайомитися з 3D-моделями об'єктів на поверхні планети, рельєфом, історичними фотознімками міст, вулиць, будівель. Можливість тривимірної подорожі поверхнею Місяця або навіть Марса надають відповідні режими даного сервісу. Користувачі можуть продивлятися 3D-моделі космічних апаратів, кругові панорамні знімки місячного та марсіанського пейзажів з коментарями справжніх астронавтів.

Студентам мистецьких навчальних закладів і просто поціновувачам мистецтва онлайн-платформа *Академія культури(Google Cultural Institute)* надає широкий доступ до світових культурних цінностей. Тут можна ознайомлюватись з колекціями експонатів і рідкісними архівними матеріалами найвідоміших музеїв та картинних галерей, віртуально відвідувати вистави в концертних і театральних залах, репетиції та виступи відомих оркестрів і театральних колективів.

Проекти *Healthline Body Maps*, *Zygote Body* і *Google Body Browser* являють собою інтерактивні анатомічні атласи і дозволяють за допомогою динамічних 3D-моделей вивчати будову людського тіла. Майбутні медики та біологи мають змогу віртуально пересуватися по моделі тіла, виокремлювати будь-яку з систем органів, вивчати її структуру й функції.

Зазначимо, що кожен з описаних сервісів дозволяє створювати фото- та відео-звіти для використання їх в своїй навчально-пізнавальній діяльності, їх використання мотивує іноземного студента, стимулює його дії з засвоєння та відтворення лексики відповідної предметної галузі.

Академія Хана і *TED* – одні з найпопулярніших освітніх ресурсів, які містять величезну базу навчальних відео-уроків кількома десятками мов з будь-якої галузі знань, записи наукових конференцій з усього світу, виступи відомих науковців, підприємців, митців тощо.

Спілкування у соціальних мережах *Facebook*, *Вконтакте*, *LinkedIn*, *Google+* як з російсько- та україномовними однолітками, так і з викладачами, стимулює в молодій людині розвиток комунікативних навичок, логічного і творчого мислення, психічної та соціальної активності, основ мережевого етикету, рефлексії. А широкі можливості обміну різними видами інформації (текстові повідомлення, фото, аудіо- та відео-контент) сприяють оволодінню новими способами оперування даними, розвитку навичок писемної мови, сенсомоторики і пам'яті. Відсутність «живої присутності» співрозмовника компенсує викликану мовленнєвими недоліками невпевненість.

Отже, система мережевих інформаційних сервісів створює сприятливі умови для самореалізації іноземної молоді. Проте занурення у віртуальне інформаційне середовище може сприяти розвитку залежності, ізоляваності від реальності. В умовах інформаційного суспільства українська система освіти покликана запобігти негативним тенденціям і допомогти іноземному студенту закріпити знання і навички роботи в інформаційному просторі, інформаційна культура освітнього мігранта повинна стати одним з результатів освітнього процесу.

Література:

1. Bates A. W. Teaching In A Digital Age [Електронний ресурс] / Anthony William Bates. – 2015. – Режим доступу : <http://opentextbc.ca/teachinginadigitalage>.
2. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Текст] / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Изд-во ИКАР, 2009. – 448 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

4. Добрянський І. Іноземні студенти у вищій освіті України та Росії: стан, тенденції, перспективи : (порівняльний аналіз) [Текст] / І. Добрянський, О. Наумець // Вища школа : Науково-практичне видання. – 2012. – №7. – С. 7-18.

5. Козієвська О. І. Стратегії інтернаціоналізації вищої освіти : міжнародний досвід та українські перспективи [Текст] / О. І. Козієвська // Вища школа . – 2012 . – №7 . – С. 30-39.

6. Кутузова Г. И. Междисциплинарные связи в обучении иностранных студентов [Текст] / Г.И. Кутузова. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2008. – 378 с. (40)

7. Ромашова Я. В. Регулювання освітньої міграції в Україні [Текст] / Я. В. Ромашова. – Харків, 2014 . – 20 с.

Якості характеру і успішність навчання у вузі

Халфауї Сальма (Марокко)

науковий керівник – доц. О.Л. Штиленко

ХНАДУ, Харків

Кожен студент – це індивідуальність зі своїми поглядами, принципами, здібностями і навичками, які необхідні для життя. Одні молоді люди легко досягають успіху в навчанні, а інші прикладають неймовірні зусилля, щоб стати успішним. У залежності від здібностей, сили волі, організованості учнів можна умовно розділити на такі категорії:

1. Учні, які отримують успіх у навчанні без особливої праці. Вони дуже легко заглиблюються в складні завдання і їм легко сприймати інформацію. Таке успішне навчання має і свої мінуси. Це, насамперед, лінь й ілюзія легкості життя. Вони вважають, що так само, як і в школі, їм вдається досягти успіху, не докладаючи значних зусиль.

2. Працьовиті студенти, які завойовують успішність у навчанні, завдяки своїй посидючості й запасу терпіння. Зі шкільної лави такі учні готові до труднощів життя, адже вони заздалегідь знають про те, що нічого не дається легко. Єдиним мінусом такого підходу в навчанні є надмірна тривожність через можливі поразки.

3. Студенти, які не бажають отримувати знання в навчальному закладі. Це лінівні люди, які прийшли у вуз, щоб отримати диплом. Вони отримують погані оцінки і не турбуються про те, щоб їх виправити. Але, незважаючи на низькі показники успішності в навчанні, вони намагаються довести, що можуть добре проявити себе в інших сферах діяльності.

У навчальній діяльності завжди є дві протилежні тенденції, представлені: «прагненням досягти успіху і прагненням уникнути не успіху при виконанні завдання» [1, с. 198]. І цей фактор також впливає на успішність в навчанні. Адже для того, щоб стати успішним під час навчання у вузі, студенту треба запам'ятати кілька нескладних правил. Навчитися планувати свій робочий день. Чим більше справ заплановано, тим більше студент зможе зробити. Ця істина, яка перевірена не одним поколінням. Можна взяти аркуш паперу і чітко планувати всі свої справи, а ввечері з приємним почуттям виконаного обов'язку викреслювати все те, що зроблено за весь день. Також важливо позбутися лінії й відшукати свої джерела натхнення і заряду енергією. Потрібно щодня виконувати домашні завдання, навіть якщо викладачі нічого не задають. Корисно буде повторювати пройдений матеріал, це дозволить освіжити трохи призабуті знання, а також сприяє тренуванню пам'яті, щоб надалі легше досягти успіху в будь-якій сфері. При виконанні домашньої роботи можна розділити завдання на прості й складні. Спочатку можна зробити складні, а потім прості. Такий підхід підвищить успішність у навчанні. А після будь-якого розумового навантаження варто згадати про фізичні вправи. Легенька зарядка відмінно підбадьорить і в той же час зніме напругу з організму від монотонної роботи.

Слід пам'ятати, що найуспішніший студент – це не «заучка», який не уявляє свого життя без нудного зубріння предметів, а розумна і всебічно розвинена людина, здатна добре вчитися, проводити час з друзями і впевнено наближатися до успіху.

Є і більш глобальні положення, які треба враховувати в період навчання у вузі. Виявляється набагато важливіше не навчання, а виховання якостей характеру, які можуть сприяти успіху як в навчанні, так і в житті. Людина повинна навчитися поважати будь-якого викладача, який йому дає знання. І навіть в тому випадку, коли на уроці учень не отримує нових знань, у зв'язку з тим, що або він вже знає предмет, або викладач не може пояснити матеріал кваліфіковано. Але, навчившись поважати, учень, по-перше, під час уроку

зможе переконатися, що він вже володіє всією інформацією, яку дає викладач. А, по-друге, якщо навіть викладач має поганий характер, а учень все-таки намагається виявляти до нього повагу, він напружує терпимість і повагу до думки інших людей, і в результаті за один такий урок він працює над якимись не дуже гарними рисами характеру, від яких він і повинен позбутися.

А як же визначити, чи має людина позбутися поганих якостей? Якщо при погляді на іншу людину Ви відчуваєте неприязнь, значить, у Вас є ті ж самі недоліки, що й у людини, яка й викликає гнів, це може бути в прихованому від Вашої свідомості вигляді. Наприклад, якщо перед вами учитель, у якого немає, на вашу думку, позитивних якостей характеру, то треба розуміти, що так сталося не випадково. Учень повинен намагатися стримано ставитися до його недоліків, і тим самим він викоринить ті свої недоліки, які провокуються цією людиною.

Кожна людина і подія вчать нас по іншому сприймати наше життя. Тому немає причин не прислухатися до наших вчителів. Проте, якщо викладач з неповагою ставиться до іншої людини, його не завжди потрібно слухати. В цей момент потрібно подумки у нього попросити вибачення, виховуючи при цьому в собі толерантність і лагідність в характері.

Отже, виходить, що виховання хороших якостей характеру важливіше, ніж вивчення інформативних знань. Тому треба налаштовувати своїх студентів на те, щоб вони вчилися виховувати в собі гарні якості характеру.

Людина, у якої гідний характер, може не мати якихось особливих здібностей у навчанні. Аналітичного мислення, гарної пам'яті тощо. Здатність вчитися багато в чому залежить від сили характеру. Людина, якій виховали правильний характер, незважаючи на оцінки в її дипломі, може дуже добре підготуватися до іспитів. Тому що у нього частіше, ніж у інших проявляється сильне натхнення. А натхнення – це сила розуму, а не знання інформації.

Дуже часто людина, маючи дуже добру освіту, не отримує успіху в житті саме в силу нестерпного характеру. Така людина швидко зіпсує з усіма відносинами, і буде постійно змінювати роботу, показуючи всім свої дипломи.

Його будуть, як кажуть, зустрічати по одягу, а проводити по розуму, та якостям характеру. Така людина буде бігати все своє життя, не розуміючи, чому так несправедливо влаштований світ. Адже він так довго вчився, але... не тому.

Як бачимо, не завжди успіх у житті визначається успіхами у навчанні. Успіх у навчанні вимірюється високою оцінкою вчителя, золотою медаллю. Але не факт, що такий відмінник, закінчивши навчальний заклад, вдало впишеться в реальні рамки життя, в якому немає кому тебе оцінювати. Оцінює саме життя: чи є гідна робота, сімейне щастя, відчуття повноти життя, або їх відсутність.

Психологи давно помітили, що «трієчники» – цікавий тип учня. Все їх життя присвячене в основному своїм інтересам, але в навчанні їм часто просто щастить. Не люблять трієчники «гризти граніт науки, оскільки граніт твердий. Вони вибирають легкі шляхи, присвячуючи себе хобі, спілкування з ровесниками. Коли вони бачать професійну неспроможність вчителя то всіляко намагаються скинути його з п'єдесталу, славлячись при цьому хуліганством. Авторитет у них ще треба заслужити. Тоді як у відмінників слово педагога – закон. І зрозуміло – навіть гнівати вчителя, ще знизить оцінку! Ставши дорослими, «відмінники» зі знайомим зі шкільної лави завзятістю борються за місце під сонцем, а «трієчники» думають, як отримати з цього вигоду. І в підсумку наймають на роботу відповідальних і дисциплінованих «відмінників».

Мета «відмінника» – хороша оцінка, – так і залишається головною метою його життя. А ось для трієчника мета – бути щасливим, робити те, що подобається, жити так, як хочеться, – є головними орієнтирами у виборі життєвого шляху. Вони легше переживають невдачі, і, на відміну від відмінників, які звикли «брати висоту», не наполегливо стукають у зачинені двері, коли навколо повно інших. «Відмінники» хочуть стати щасливими, добившись чогось, а трієчники не надають значення досягненням, вони просто роблять себе щасливими. А щасливу людину оточує хороше, так як вони в гармонії з оточуючим світом.

Є ще інша категорія трієчників. Це якраз справжні трієчники, які не тільки йдуть легким шляхом, але й змушують сіру речовину працювати шляхом найменшого опору. Той комфорт, який вони облаштовують навколо свого життя, робить їх по-своєму щасливими. Вони не уявляють, як можна прожити життя інакше. Вони не ставлять перед собою питання, що таке щастя, а насолоджуються життям.

До речі, відмінники, як і трієчники, бувають різними. Одним від природи все дається легко, і вони не сидять у гарну погоду вдома. У них є час погуляти з друзями, зайнятися улюбленою справою. Вони, як правило, поповнюють ряди щасливчиків. Є так само відмінники-трудяги, які отримують оцінки завдяки слухняності та старанності. Часто вони обирають професії, які давно вибрали за них батьки.

Треба сказати, що українська система освіти дуже часто і створює виконавчих, але не творчих особистостей. Кому комфортно в системі «школяр – вчитель» / «викладач – студент»? Звичайно, відмінникові, – він не викликає нарікань у викладача.

У вищих навчальних закладах, на жаль, недалеко відійшли від початкової школи. Лектор диктує, студенти записують. Таке відчуття, що ніхто не знайомий з комп'ютером, хоча він є у кожного студента. Адже так просто вирішити проблему нудних лекцій під диктовку, навіть в аудиторії без підтримки технічних засобів: наприклад, роздати студентам роздруківку лекції, в результаті чого маємо багато часу для обговорення питань і прикладів, якими наповнена голова лектора які збагачують його. І лекція стає більш живою, її хід програмують самі студенти, – адже вона для них, а не для лектора, який зачитує лекцію 102 раз. Погодьтеся, читати (в прямому розумінні цього слова) вміє кожен. Наприклад, вчений складає і роздає текст таким ось «читцям», які з розстановками і виразом читають його студентам. Студент вивчив «від сих до сих» і переказав на практичному занятті або іспиті. Став він розумніший? От, звичайно, перебільшений алгоритм викладання у вузі.

В першу чергу, дана проблема стосується гуманітарних дисциплін, хоча і манеру викладання технічних дисциплін непогано б переглянути теж. Безсумнівно, зустрічаються педагоги від Бога, які вкладають в даний процес особисте розуміння того, як він повинен відбуватися. Але йде вчитель в інший вуз, школу, і знову бачимо «вивчив від сих до сих, переказав». Школа, безумовно, дає базу знань, якими кожен розпоряджається на свій розсуд. Медаліст, якому пророкували щасливе майбутнє, може згодом стати невдахою. Але якщо за час навчання у вузі студент зрозумів, чого йому хочеться від життя, що йому подобається робити, навчився спілкуватися і спрямовувати свої сили на визначенні цілі, то незалежно від оцінки в дипломі він стане щасливою людиною.

І все-таки в житті існує і просто удача. Але успіх приходить до тих, хто вірить в свої сили, налаштований на успіх і має позитивну установку. Зробити це можна в тому числі, за допомогою сили слова.

Ще в давні часи люди зрозуміли, що слова, сказані з переконаністю і неодноразово повторювані, здатні чинити сильний вплив на життя і долю людини. Було помічено, що часте вживання слів з різко негативним значенням призводить до збільшення проблем, і, навпаки, більший відсоток в мові «позитивних» слів дає людині таку силу, що той виплутується з найскладніших життєвих ситуацій і досягне успіху. Сучасні психологи підтвердили, що слова, часто вимовлені нами, відкладаються у підсвідомості і викликають особливу реакцію організму, впливаючи на нашу поведінку і життя в цілому. Ось список з 7 слів, які допоможуть привернути успіх кожній людині.

Удача. Удача любить, коли її називають по імені. Але вживати це слово треба впевнено і тільки з позитивним настроєм.

Успіх. Щоб усі ваші починання були успішні, частіше вимовляйте це слово. Так ви запрограмуєте себе на успіх і досягнете бажаного.

Кохання. Здатність любити себе і навколишній світ – запорука успіху, люди які не кохають стають «залізними». Нагадуйте, говоріть близьким про свої почуття, і не бійтеся зізнатися у любові до світу. І світ відповість вам взаємністю.

Благополуччя. Слово складається з двох частин, і якщо переставити їх місцями, ми побачимо поєднання «отримувати благо». Якщо ви будете часто вживати це слово, і особливо якщо будете бажати благополуччя іншим людям, ви дійсно почнете отримувати благо від життя і притягнете до себе успіх.

Подяка. Потрібно частіше «дарувати благо» оточуючим людям. Дякуйте за свої успіхи близьких людей, і успіх завжди буде поруч з Вами.

Впевненість. Впевненість – одне з основних почуттів щасливих людей. Якщо ви повірите в себе, відчуєте впевненість у своїх силах, успіх не покине Вас.

Надія. Надія змушує людину зібрати сили в кулак і рухатися далі навіть у самих важких ситуаціях. Говоріть: «Я сподіваюся на краще». І удача обов'язково вас почує і виправдає сподівання.

Однак треба пам'ятати, що той, хто розраховує тільки на успіх, глибоко помиляється. Як зазначає В.Д. Пекеліс, «природа подарувала кожному колосальний кредит, але, на жаль, ми не завжди користуємося ним, часто лінуємося займатися інтелектуальної гімнастикою, щоб підняти рівень своїх можливостей до рівня талантів і геніїв. Звичайно, не кожному дано стати Ейнштейном, Шостаковичем, Станіславським, але кожен може – незалежно від професії і посади – бути в своїй справі «генералом», розкрити свої потенційні можливості»[2, с. 6]. Пам'ятайте, життєвий успіх – у ваших руках.

Література:

1. Пекеліс В. Д. Твои возможности, человек! Изд. 4-е, перераб. и доп. – М.:Знание, 1984. – 272 с.
2. Психологический словарь / под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др. – М.: Педагогика, 1983. – 448 с.

Формування соціокультурної та міжкультурної компетенції в процесі навчання іноземних студентів українській мові в економічному ВНЗ

Чабан Олена (Придністров'я)

науковий керівник – ст. викл. Г. В. Ковальчук

Одеський національний економічний університет, Одеса

Як відомо, мова є способом пізнання навколишнього світу та засобом комунікації. Водночас вона виступає у якості берегині та виразника духовної

культури, котра передається як від покоління до покоління, так і за умов освітніх установ. Не випадково рівень культури епохи (та окремої людини) визначається ставленням до мови як окремої складової цілісної культури.

У процесі *міжкультурного спілкування* виникає чимало проблем, ряд труднощів, серед яких мовна відмінність є далеко не єдиною. Неспівпадіння у сприйнятті навколишнього світу носіями різних культур породжує нерозуміння, конфлікт. Національна специфіка комунікативної поведінки представників інших народів зазнає помилкової інтерпретації з позиції власної культури. Відповідна міжкультурна комунікація виявляється неможливою без знайомства з когнітивною базою того лінгвокультурного співтовариства, мовою котрого відбувається спілкування. Студентам необхідно пропонувати, насамперед, ті знання і уявлення, котрі входять до іншомовної когнітивної бази. Слід відбирати матеріал, який підлягає презентації у процесі навчання. Формування *міжкультурної компетентності* іноземних студентів є однією із найбільш важливих цілей сучасної освіти. Належну увагу приділено культурознавчому матеріалу на заняттях з практикуму української мови. Назвемо теми, які дозволяють ознайомити студентів з культурою, історією, звичаями, традиціями українського народу: «Видатні українські вчені»; «Українська народна творчість»; «Український мовленнєвий етикет»; «Українська гостинність»; «Українські народні пісні» тощо. Ефективним способом залучення іноземних студентів до незнайомого культурного середовища з метою наблизитися до розуміння менталітету та духовних цінностей українців є читання вдало підібраних текстів. Цікаві тексти, що відображають соціокультурний портрет держави, мову якої вивчають представники різних націй і народностей, є цінним засобом для взаємозв'язаного комунікативного, соціокультурного та особистісного розвитку. Розвиток соціокультурної компетенції, що є складовою глобальної *комунікативної компетенції*, досить ускладнюється у студентських групах, котрі вивчають мову з алфавіту. Для студентів молодших курсів ми пропонуємо

переважно адаптовані тексти, що містять лінгвокраєзнавчу інформацію. Студенти-старшокурсники опановують знання з української мови, застосовуючи автентичні тексти.

Студенти, що вивчають поглиблений курс з української мови, в жодному разі не повинні обмежуватися матеріалами одного посібника. Окрім базового підручника, слід черпати мовні знання з інших джерел, наприклад, Інтернету, фільмів, відеозаписів телепередач, української преси, енциклопедій, альбомів, сучасних документальних фільмів, творів сучасних українських письменників тощо.

Словесники застосовують метод проектів, котрий надає студентам можливості самостійно набувати знання, виконуючи ряд практичних задач. У методиці викладання мов використовується декілька видів проектів. Найбільш продуктивними, на наш погляд, є ґрунтовні та індивідуальні короткострокові або середньої тривалості проекти, а також міні-проекти.

Отже, міжкультурна компетенція має багатоаспектний характер, що робить процес навчання творчим, котрий вимагає чималих зусиль як з боку викладача, так і студента. Організуючи роботу, спрямовану на підготовку студентів до конкретного міжкультурного спілкування, слід враховувати те, що успішне пізнання навколишнього світу студентом, що вивчає мову, здебільшого залежить також від самостійної діяльності, креативності молодого людини.

Література

1. Гладіна Г.І. Сеніна В.К. Питання мовленнєвої культури та стилістики. –К.,1997.
2. Українська мова для економістів: навчальний посібник /Добровольська К.П., Кіршо С.М., Купрата Н.Я., Висоцька З.І.,Джунусалієва Г.Д., Ковальчук Г.В., та ін. – 2-е видання, виправлене та доповнене. – Одеса: «ВМВ», 2010. – 400с.

Китайська система освіти

Чен Чжипен (Китай)

науковий керівник –доц. І.Є. Семененко

ХНАДУ, Харків

Батьки в Китаї дуже переживають за майбутнє своїх дітей. У китайців навіть є прислів'я: «Батьки сподіваються, що їхній син обов'язково стане драконом, а дочка – феніксом». Треба відзначити, що конкуренція серед дітей

по досягненню успіху в житті і кар'єрі надзвичайно сильна і тому батьки щосили намагаються дати своїй дитині освіту.

Заради того, щоб дитина отримала потрібні знання і престижний диплом батьки щодня змушують її навчатися і готові платити будь-які гроші (навчання в Китаї платне).

Знання в Китаї оцінюють за стобальною шкалою, а після сьомого класу учні здають дуже серйозні іспити, які для багатьох стають перешкодою до отримання середньої освіти вищого ступеня і вступу до університету. Батьки докладають всіх зусиль, щоб дитина це випробування витримала, бо не склавши іспит, неможливо навчатися в школі вищого ступеня, і треба йти працювати. Тут уже ніщо не допоможе.

Що стосується підготовки до університету, то вона коштує недешево - близько 1500 доларів. Також платним є і навчання у вищому навчальному закладі.

Вся система освіти в Китаї націлена на досягнення найвищого результату. Китайська школа готує «тигрів» для західних університетів.

У школі діти навчаються 12 років. Для того щоб вступити туди, діти шести років здають свій перший іспит у вигляді тестування. Навчальне навантаження в школі дуже велике. Крім занять у школі, діти дуже багато займаються вдома. Часто батьки наймають репетиторів по двом-трьом предметам навіть в початковій школі. На робочі місця претендують тисячі фахівців, і перемагає той, у кого освіта краща. Конкурс до вищих навчальних закладів просто шалений, по 200–300 осіб на місце. Тому, абітурієнти намагаються мати блискучу шкільну освіту.

Все більше китайських студентів навчаються за кордоном. В Європі, США, та й в Україні вони вигідно виділяються на тлі місцевої розбавленої молоді: китайці набагато краще підготовлені з профільних дисциплін, відповідально ставляться до навчання, не порушують університетський розпорядок тощо.

Всі ми чули про успіхи китайської економіки. Китай вважається дуже перспективною країною. В останні роки в Китаї швидко розвивається почуття гордості за свою країну.

Цікаво, що до 1949 року 80% 500-мільйонного населення Китаю не вміли читати та писати. Проблему вдалося вирішити за рахунок відкриття великої кількості шкіл. Для них у свою чергу були створені педагогічні вищі навчальні заклади. Вочевидь, подібна масовість не могла позитивно впливати на якість. І все ж, робота в цій галузі була проведена просто титанічна. До теперішнього часу 91 % районів країни охоплені обов'язковим початковим навчанням, 99 % дітей шкільного віку ходять в школу, скорочується кількість дітей, які з тієї чи іншої причини перервали навчання.

Дотепер в країні величезна кількість людей – це сільські мешканці або вихідці з сільської місцевості. Ці китайці в середньому мають більш низький рівень освіти і культури. Як правило, їхні діти менш виховані. Такий ось приклад: найчастіше селяни керуються традицією. Наречений і наречена беруть шлюб за велінням батьків. У них може бути дуже мало спільного. Є думка, що це часто стає причиною взаємного невдоволення і насильства в сім'ях. Це дійсно серйозна проблема. Більше 30% китайців знаходячись у шлюбі, стикаються з проблемою насильства всередині сім'ї, яка є головною причиною самогубств жінок з сільської місцевості.

Терпимість та врівноваженість часто допомагають китайцям в повсякденному житті. Китайська сім'я частіше будувалася і будується на основі своєрідної субординації. Всі конфлікти між членами родини вирішувалися за принципом верховенства старшого над молодшим, батьків над дітьми, чоловіка над дружиною. Єдність досягалася не шляхом компромісів, а тільки шляхом односторонньої жертви молодших. Нероздільна родина повинна була у всьому підкорятися всевладному батькові-патріарху.

Нижчий ступінь у китайській сімейній ієрархії традиційно займає жінка. У дитинстві вона має в усьому беззаперечно підкорятися батькові; після укладення шлюбу – чоловікові та свекрусі, а після смерті чоловіка – синові.

Китайці дуже люблять дітей. Недарма в древньому Китаї тяжкою образою вважалося побажати людині бездітності. Мати багато дітей, велику родину вимагало вчення Конфуція ще з незапам'ятних часів.

Дитина стає предметом загального обожнювання батьків і родичів. Таких дітей тепер називають в Китаї "маленькими імператорами". Тож, з вихованням і здоров'ям такої дитини виникає маса проблем. У неї є всі шанси вирости примхливим, розпеченим і придбати зайву вагу, оскільки "його загодовують". У громадських місцях можна нерідко зустріти перегодованих, товстих хлопчиків і дівчаток. При цьому звичайне китайське виховання – дуже суворе, діти ростуть вихованими, слухняними і досягають високих результатів.

У Китаї прийнято віддавати дитину бабусям і дідусям на виховання на пару років, поки вона маленька. Ця традиція пов'язана насамперед з тим, що дорослим китайцям ніколи сидіти з дітьми – вони повинні багато працювати.

На сьогоднішній день більше 90% регіонів в Китаї входять в програму обов'язкового початкового навчання, майже 100% дітей відвідують школу, а число школярів з незакінченою освітою постійно скорочується. Для громадян Китаю освіта безкоштовна, а освітні програми контролюються державою. Як говорить китайське прислів'я, «знайти хорошого вчителя нелегко; знайти хорошого учня – ще важче». Кожен китайський учень намагається стати кращим. В школу діти починають ходити з 6 років, і перед цим проходять перше з численних тестувань. Вся система шкільної освіти в Китаї спрямована на конкуренцію і досягнення найкращого результату, тому навантаження в китайських школах просто величезні. Зазвичай навчальні заняття не обмежуються шкільними уроками, а тривають дома з репетиторами. Навіть в початковій школі діти займаються з репетиторами з кількох предметів.

Тривалість навчання в школі: 9 років. У китайського учня кожен день по 6-7 уроків. Що ж стосується дисципліни, то в китайських школах вона жорстка: варто пропустити без поважної причини 12 уроків – і ти відрахований. Так, і ось ще одна важлива відмінність навчального процесу: за кожним класом закріплена власна аудиторія – не учні ходять з кабінету в кабінет, а вчителі. Після закінчення 7 класу китайські учні складають іспити – це своєрідна перехідна сходи́нка до середньої освіти і вступу до університету. У разі, якщо учень не складає ці іспити, він не допускається до вищої школи, і для нього стає неможливими вступ до вищого навчального закладу і високооплачувана робота.

У Китаї діє система єдиного державного іспиту, його складають по всій країні, і до вищих навчальних закладів зараховуються найкращі. З огляду на величезну кількість шкіл і нерівномірний рівень освіти в містах і на селі, іспит більш-менш доцільний.

Кількість вищих навчальних закладів у Китаї досить велика – більше сотні. Щороку зростає кількість китайських випускників, які намагаються вступити (і в більшості випадків успішно) до університетів Європи, США, інших країн. Студент з Китаю вигідно відрізняється на тлі своїх однокурсників: він дисциплінований, старанний, відповідальний.

Багато університетів Китаю є величезними комплексами – невеликі містечка, в яких є все необхідне для життя. Таке облаштування студентських містечок вельми доцільно, якщо знову ж врахувати перенаселеність Китаю. Кожен студент щорічно платить 300-700 доларів, це багато для китайського селянина, так що він бере кредити у держави. Але якщо після закінчення курсу ти йдеш агрономом у село, кредит повертати не треба. А хочеш йти в комерцію і бути багатим – повертай кредит.

Китайці – ранкова нація, встають рано, о 5-6 годині, і дійсно великими групами на вулиці роблять різні зарядки. Китайський сніданок близько 7 години ранку, обід з 11 до 12, вечеря не пізніше 17.00. О 22.00 більшість

китайці сплять ... Саме літні китайці встають раніше п'ятої години, десь о четвертій - і влаштовують ранкові прогулянки. Дуже корисно для здоров'я.

Дуже багато китайців під час ходьби широко махають руками. Схоже на розпущеність, але в інших випадках абсолютно явно, що вони роблять зарядку, коли гуляють: роблять спеціальні махи руками, піднімають ноги, співають ... На автобусній зупинці вони можуть підняти ногу на поручень і робити розтяжку.

У нації є майбутнє – націю творять жінки, а тут, в Китаї, жінок, що біжать в спортивному варіанті більше, ніж чоловіків. Мама йде поруч з сином, на ходу піднімає високо ноги, робить махи, син за нею це повторює ... Жінок, що палять в Китаї немає, інакше у такої жінки практично немає шансів вийти заміж. І це при тому, що дівчата тут скоріше в дефіциті, народжується більше хлопчиків і жінки можуть вибирати, за кого їй вийти заміж.

Всі хочуть, щоб їх дитина стала переможцем. У китайських дітей майже немає вільного часу. У Китаї дуже багато людей, велика конкуренція. І страшне безробіття. Щоб пробитися, треба докласти дуже багато зусиль. Тому батьки змушують дітей вчитися.

Література:

1. Уиткомб, Ванесса Лайд; Современный Китай / Ванесса Лайд Уиткомб и Майкл Бенсон; [пер. с англ. И. В. Павловой]; Москва : АСТ :Астрель, 2006.
2. Чен, Ханне; Эти паразитические китайцы : [перевод с немецкого] / Ханне Чен; Москва : АСТ :Астрель, 2006.

Освіта в арабських країнах: історія та сучасність

Шаірі Ільясс (Марокко), Зауї Набіль (Марокко)

науковій керівник – ст. викл. Н.О.Опришко

ХНАДУ, Харків

Питання освіти в даний час міцно займають головні позиції як спосіб формування сучасної людини, гармонійно розвиненої особистості. Це питання не місцевого, а глобального значення. Не чужі вони й арабським країнам. Проблема отримання знань і методів залучення до них через виховання і навчання в арабському світі має давню історію.

У доісламський період це були практичні знання й навички, необхідні для виживання в суворих умовах кочового життя. Головним методом їх отримання і передачі було домашнє виховання, наслідування дорослим і настанови старших. Серед «наук джахілії» можна перерахувати такі: науку про родовід; історію, перемішану з легендами; передбачення по положенню води і зірок на небі, здоров'ю тварин, польоту птахів; майстерність вистежувати слід, а також основи давньої астрономії, медицини, ветеринарії. Методикою виховання і навчання в цей період було наслідування старшим, настанови і вказівки батьків. «Навчальними посібниками», що збереглися з тих часів, можна вважати, наприклад, настанови Амам бинт аль-Харіса її дочці Умм Іяас, складені у віршованій формі, поради Ауса бен Харіса синові, а також прислів'я та приказки, епічні поеми про героїв і історичні хроніки «Дні арабів».

З приходом ісламу в часи пророка Мухаммада з'являються нові підходи до проблеми знань. У цей період знання постає у вигляді божественного одкровення – Корану. Серед методів отримання освіти цього періоду, поряд з домашнім вихованням і навчанням у приватних викладачів, набуває поширення відвідування релігійних шкіл першого і другого ступеня та військового навчання. У момент виникнення ісламу арабське традиційне суспільство, засноване на родоплемінних відносинах і пов'язане з кочовим способом життя, переживало період занепаду й переходу до класового суспільства. Арабам були потрібні нові ідеї, які відповідали б велінням часу. Пророк Мухаммад запропонував таку ідею – нову релігію іслам. При цьому він розумів, що об'єднати навколо себе кочівників треба на основі постановки та вирішення таких питань, які були б близькі й зрозумілі «вільним синам Хиджазу». Не випадково в Сунні пророка Мухаммада ми знаходимо закріплення і освячення в рамках нової релігії основних принципів існування арабів у доісламський період. У хадисах містяться заклики дотримуватися таких правил поведінки, які завжди входили в так званий кодекс честі бедуїнів – мурувву. Це терпіння, правдивість, прямота, неприпустимість того, щоб слова розходилися зі справами, ставлення до

сусідів, ставлення до батьків і підтримка родинних зв'язків, повага до старших і жага до знань, щедрість і великодушність, осуд скупості, непохитність у боротьбі з ворогами.

З розвитком і зміцненням Арабського халіфату відбувається подальше вдосконалення освітньої системи, виникає педагогічна наука. Створюються школи нового типу – медресе, в яких, крім богословських, вивчалися і світські науки. У період правління пророка Мухаммада і перших чотирьох (праведних) халіфів освіта в халіфаті була ступінчастою: початкова школа; середній ступінь; найвищий ступінь; сімейне (домашнє) навчання і виховання. З другої половини VII ст. істотно змінюється картина в сфері освіти і грамотності населення. Школи з'являються не тільки в містах, але і в великих селищах ісламського світу. Починають існувати приватні релігійні школи початкового навчання (кітаб). До таких шкіл ходили діти торговців і ремісників, а також діти заможних селян, хоча і меншою мірою. Феодальна верхівка віддавала перевагу домашньому навчанню своїх нащадків. У програмі домашньої освіти, поряд з Кораном, молитвами, фізичним вихованням, значилися читання, письмо, лічба; приділялася увага також вивченню граматики та літератури. Значна частина населення халіфату була грамотною (на відміну від більшої частини населення країн тодішнього християнського світу).

З IX по XIV ст. в халіфаті розвивалася не тільки система навчальних закладів. Продовжували удосконалюватися освітні програми, поглиблювалася та розширювала свої можливості педагогічна наука, в розвиток якої величезний внесок внесли найбільш освічені люди ісламського світу. Серед них назвемо засновника арабської філософії Кінді (801–873); вченого і філософа ал-Фарабі (870–950); видатного мислителя Сходу ал-Бі-Руні (970–1048); видатного радника правителів різних країн Близького і Середнього Сходу Ібн Сіну (Авіценна) (980–1037), названого сучасниками «владикою наук»; одного з найбільш видатних філософів Сходу ал-Газалі (1056/59–1111); активного прихильника Аристотеля, самобутнього вченого з Андалузії ібн Рушда (Аверроеса) (1126–1198); видатного

представника сузір'я мислителів Середньовічного Сходу арабського вченого Абдуррахмана ібн Халдуна (1332–1406) та інших відомих людей того часу.

Ідеї і практика виховання та освіти ісламського світу дуже вплинули на європейські досягнення в цій сфері, адже нерідко були еталоном для Заходу. Через арабів до Європи прийшли знання про вчення Арістотеля, на які багато в чому спиралася філософсько-педагогічна думка в Західній Європі в епоху Середньовіччя. Започатковані на Сході школи університетського типу значною мірою виявилися прообразами середньовічних університетів Європи. Першим з таких навчальних закладів був Університет і мечеть Аль-Карауїн (Фес, Марокко). Це найстаріший у світі постійно діючий вищий навчальний заклад був заснований в 859 р. Університет Аль-Карауїн на 130 років старший за університет аль-Азхар в Каїрі. Він входить до когорти найбільш шанованих освітніх і духовних центрів ісламського світу. У цьому марокканському університеті навчалися такі відомі філософи і вчені ісламського світу, як Лев Африканський (ал-Хассан бін Мухаммад ал-Ваззан), Ібн Арабі, Ібн Халдун, Аль-Ідрісі. Європейці мандрували до Північної Африки й арабської Іспанії, щоб відвідати місцеві школи, пізнати мудрість Сходу. Багато з них згодом стали вченими, політичними і релігійними діячами.

Сучасна система освіти в багатьох арабських країнах значною мірою копіює систему освіти колишніх метрополій. Йдеться, перш за все, про систему початкової та середньої освіти в країнах Магрибу, яка формувалася під впливом французької освітньої системи, хоча в ряді випадків вона враховує специфічні національні особливості.

Серед країн третього світу країни Магрибу демонструють досить хорошу динаміку загального рівня грамотності. При цьому при статистичній обробці, що спирається на дані переписів населення, враховуються люди у віці від 15 років і старше, які вміють читати і писати. У 1995 р. в Алжирі 62% дорослого населення країни було грамотними (74% чоловіків і 49% жінок), до 2003 р. відсоток грамотного населення становив уже 70% (79,6% чоловіків і 60,1%

жінок), а в 2008 році він досяг 77,4% (серед чоловіків – 84,1%, серед жінок – 70,6%) [2]. До здобуття незалежності Марокко в 1956 р. освіта в країні була доступною лише для 15% населення. Але після того, як королівство стало незалежною державою, в Марокко з'явився закон про обов'язкову освіту. У період 1970-1990-х рр. рівень грамотності в Марокко досяг 50%, в 2004 році він становив 52, 3% (серед чоловіків – 65,7%, серед жінок – 39,6%), а 2006 р. підвищився до 61,7% [2]. У Тунісі в 2004 р. загальний рівень грамотності досяг 74,3% (серед чоловіків – 83,4%, серед жінок – 65,3%) [2].

До початку 2000-х рр. школи в Алжирі були державними. Приватні школи почали діяти тільки протягом останнього десятиліття. Крім того, з 2003 р. в районах компактного проживання туарегів існують спеціальні програми навчання їхніх дітей. У Марокко також є як державні освітні установи, так і приватні школи і курси. Після закінчення базового рівня і отримання диплома про повну загальну середню освіту першого ступеня учні можуть продовжити навчання в ліцеях або професійно-технічних школах (Марокко), щоб отримати повну середню освіту або середню освіту другого ступеня, що триває 3 роки в Алжирі і 4 роки Марокко. У професійні центри йдуть ті, хто не подолав необхідну планку рівня знань. Навчання в таких центрах триває від шести місяців до трьох років – в залежності від обраної спеціальності [3]. На цьому ступені у всіх країнах Магрибу юнаки та дівчата вчаться з 15-16 до 18 років. Диплом про повну загальну середню освіту (Baccalauréat або Baccalauréat Technique) отримують в даний час більше 40% (43%), що вважається хорошим показником.

У початковій школі учні зазвичай вивчають граматику, читання, іноземні мови, суспільствознавство і арифметику. У середній школі навчання передбачає вибір напрямку навчання: гуманітарні, природні або соціальні науки, економіка або математика тощо. Учні середніх шкіл зобов'язані вивчати в школі мінімум одну іноземну мову. Наприклад, в приватних школах Марокко учні вивчають класичну арабську, французьку, англійську, іспанську і навіть російську мови.

У професійно-технічних центрах школярі можуть навчатися за такими напрямками, як інженерія, економіка, сільське господарство.

З урахуванням кліматичних умов країн Магрибу шкільний час ділиться, як правило, на дві частини: ранкові та денні уроки. Між ними перерву на обід 1-2 години. Однак учні не обідають в школі, а йдуть додому поїсти, а потім повертаються назад, щоб продовжити навчання. У невеликих же містах, де школа знаходиться в декількох кілометрах від дому, діти просто можуть перечекати цей час. Більшість з них бере їжу з собою. Зазвичай кожна школа оточена стіною з великими воротами. Напис на них сповіщає, що це за школа і чиє ім'я вона носить. З початком занять ворота закривають, а тих, хто запізнився пускають тільки в присутності батьків [3].

Освітній процес в країнах Магрибу знаходиться під контролем держави, яка приділяє цій сфері велику і постійну увагу. І тим не менш слід виділити кілька моментів, поліпшення яких змогло б удосконалити систему освіти в арабських країнах в найближчому майбутньому. Дослідники виділяють наступні рекомендовані зміни і можливі реформи.

1) Суттєва обов'язкова освіта: ця система передбачає, що поняття «основна освіта» й «обов'язкова освіта» є тотожними. Це означає, що освіта на стадії обов'язкової основної повинна бути універсальною для всіх дітей незалежно від їх соціального класу, статі, або етнічної групи. [4] Такий процес вимагає перегляду цілей експертиз і контролю якості знань. Це показує, що іспити повинні використовуватися як оціночний інструмент, а не як засоби, що допомагають ся класифікувати студентів за показником навичок запам'ятовування.

2) Послідовні механізми забезпечення якості освіти: є чотири механізми, які дозволяють провести точну оцінку якості освіти. Вони включають навчальні цілі, експертизи та іншу оцінку, навчальні матеріали та навчання класної кімнати. Однак, в регіоні Близького Сходу школи занадто відчують нестачу в ресурсах, аби зосередитися виключно на виконанні освітніх цілей. Наприклад, підручники невірно організовані таким чином, що не розглядають відмінних освітніх

здібностей студентів. Отже, координація між навчальними цілями, механізмами, що використовуються вчителями, і відповідним вибором експертиз, може бути ефективною в передачі функціональної і послідовної освітньої системи [4].

3) Збільшення професіоналізму вчителів: в регіоні вчителі не проходять відбір відповідно до їхньої професійної компетентності, творчого потенціалу чи навчальної роботи. Професійна ідентифікація проходить на підставі їх освітніх досягнень. Однак, шкала заробітної плати мало чим відрізняється для вчителів з різним рівнем досвіду. Цей самий факт перешкоджає превентивному удосконаленню навчання, що згодом призвело до зменшення якості навчання взагалі. Ефективне вирішення такої проблеми полягало б у тому, щоб ввести кілька ступеневі тривалі оцінки та експертизи, щоб оцінити роботу вчителів у класній кімнаті. Викладачі, які досягають успіху в цих оціночних експертизах, можуть претендувати на більш високий рівень заробітної плати. Цей процес не тільки змусив би вчителів поліпшувати свою роботу, але й міг би позитивно впливати на якість освіти взагалі.

4) Освітні матеріали: у країнах Близькосхідної і Північної Африки є загальна тенденція до того, що освітні матеріали рідкісні і недоречно використовуються. Однак, через постійну зміну природи ринкового попиту є потреба у більш фаховому наданні студентам професійних і технічних навичок. Дійсно, уявлення про освітні курси із повним програмним забезпеченням має бути заохочено, організовано і здійснено. Зрозуміло, що такий процес виправив би сучасну освітню систему, яка виробляє всесвітньо конкурентоспроможну робочу силу. Отже, це не тільки покращує якість освіти, але також і створює цінну і ефективну робочу силу.

5) Реформи в царині вищої освіти: більшість країн Близького Сходу не змінила політику, за допомогою якої вони керують своєю вищою освітою, з часу центральних урядів в 1960-х і 1970-х. Інакше кажучи, процедури фінансування і постачання освітньої галузі були ідентичні протягом більш, ніж тридцяти років. Це пояснює причину, чому якість вищої освіти зменшилася.

Однак, щоб уникнути такого застою в інститутах, варто поліпшити освітню матеріальну базу за допомогою модернізованих методик викладання, піднімаючи доступ до вищої освіти, забезпечуючи якісні структурні реформи.

б) Освітня інформація: інформація про якість освіти в країнах Близького Сходу недостатня, і доступні дані є часто невідповідними і ненадійними.

Однак, щоб бути в змозі пристосуватися до глобального відкритого ринку, уряди в регіоні повинні заохотити використання статистики та різних інструментів аналізу даних, які прагнуть розкривати статус освіти і для місцевих органів виконавчої влади, і для міжнародних організацій. Такий процес дозволяє ефективну оцінку та оцінку переваг і недоліків освіти в регіоні. Однак навіть тепер можна зробити висновок про те, що освіта в країнах арабського світу має багату давню історію, адаптується до різноманітних потреб сьогодення та наділена значними перспективами для розвитку.

Література:

1. Акунов В. Обучение и воспитание в исламский период. Обучение арабов при пророке Мухаммеде [электронный ресурс] / Режим доступа: // <http://www.proza.ru/2012/10/24/203>
2. Джуринский А. Воспитание и школа на средневековом Востоке [электронный ресурс] / Режим доступа: // <http://en.coolreferat.com>
3. Кухарева Е. В. Образование в арабских странах из глубины веков до наших дней / Елена Кухарева // Вестник МГИМО . 2014. №2 (35). – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/obrazovanie-v-arabskih-stranah-iz-glubiny-vekov-do-nashih-dney> (дата обращения: 20.03.2016).
4. Хайнеман С. П. Образование и коррупция [Текст] / Хайнеман Стефан // Высшее образование сегодня. - Москва: Логос, 2006. – N5. – С. 32-39 .

Effects of globalization in a Nation and benefits of tolerance

Khan Abdul Malik (India)

Supervisor - Ph. D. in Philology, Antonina V. Anistratenko

Higher State Educational Establishment of Ukraine

«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi

Globalization has become one of the most debated subjects of recent times. It has been hailed as one of the best things to happen to the world by its proponents, while opponents have labeled it as neo-imperialism. Despite its challenges, the

positive role it has played in changing the lives of millions of people around the world is commendable.

“Globalization has changed us into a company that searches the world, not just to sell or to source, but to find intellectual capital - the world's best talents and greatest ideas” (Jack Welch) [3].

Not all good practices were born in one civilization. The world that we live in today is a result of several cultures coming together. People of one culture, if receptive, tend to see the flaws in their culture and pick up values that are more correct or in tune with the times. Societies have become larger as they have welcomed people of other civilizations and backgrounds and created a whole new culture of their own. Cooking styles, languages, and customs have spread all due to globalization. The same can be said about movies, musical styles, and other art forms. They too have moved from one country to another, leaving an impression on a culture which has adopted them. “The inconsistency between the theoretical prediction and the data is referred as the Lucas Paradox ” [2, p.12]. The economics empirical studies are used in humanities sciences as well. The distance between empirical studies and practical results opens real difference between national and global.

The multifarious phenomenon of Globalization has had a massive impact on people around the world from the bustling metropolises of the industrialized world to the most sparsely-populated hamlets of developing countries. It has resulted in high-frequency and high-intensity interaction among people from different backgrounds. This came about as a consequence of the recent advent of new communication technology which has enabled people not residing in geographically proximal places to exchange ideas, as well as the not-as-recent phenomenon of mass immigration that has resulted in significant demographic changes, especially in large cities. These changes necessitate an increased promotion of tolerance of differences among people because tolerance enhances trust, freedom of expression in society and provides learning opportunities for people.

Why would globalization relate to a willingness to create tolerant societies? We propose two grounds for such an expectation. First, globalization could influence the values of adults such that they internalize a positive outlook on others who are different [1, p. 437]. This could come about in different ways, through cultural influences and through economic interaction, where people come to realize that others who are different can be decent and honest. This in effect means that globalization could instill a taste for tolerance in adults. And if they think that their own preferences are desirable for the new generation, they may consequently, in an “imperialistic” fashion, consider it important for their offspring to be tolerant as well. Second, globalization implies that children likely become more successful in life if they interact freely with others irrespective of characteristics such as gender, ethnicity, nationality, sexual.

When governments enact policies that protect the rights of minorities be they political, religious or sexual, this ensures there is a minimum level of trust that people can have in the society they constitute a part of. Trust is the glue that holds society together making it possible for its members to engage in economic and social exchanges secure in the knowledge that their fundamental rights will be respected. Without trust, members of society are likely to form homogenous clique-resembling sub-groups that are composed of people who trust one another but are otherwise suspicious of members of other sub-groups within the larger society. Societies where the value of tolerance is not promoted often experience constant tension that undermines its stability and distracts it from tackling problems that impact all of its members.

Tolerance is also inextricably linked to the value of freedom of expression and conscience. People are much less likely to voice dissenting views if they feel that they run the risk of being persecuted or ostracized. A society that compels its members to conformity, contributes to the creation of a culture of sedition that can metastasize in the shadows and bring about its demise. And a country that fails to guarantee its citizens the right to express their ideas no matter how divergent from

mainstream views they may be, but otherwise allows for elections, can be described as a hollow democracy at best.

The preeminence of tolerance in a society presents many learning opportunities for its members. First, exposure to various viewpoints and cultures provides an enriching experience for members of society. Like when I arrived in Chernivitsi , Ukraine , it was a whole new experience and so much exciting adventure. I was very much affected by the new culture and learned a lot from it. Second, learning to accept others as people even when we disagree with their views allows us to focus on the content of their ideas and engage in conversation and debates. The resulting exchange of information can be mutually beneficial even if it doesn't result in a party adopting another party's views or modifying their own. When people recognize some of the merit in the arguments of others with whom they disagree, they feel the need to develop more complex arguments to affirm their own views. As here in Ukraine, it is a good manner to look into the eyes of the person you are talking to elder or younger, but in India we were taught to not to look in the eyes of elders as it is considered a disrespect. This is the example of change of thoughts between Indians and Ukrainians.

Tolerance is needed in all spheres of life, and on every level and on every stage, because it plays a vital role to establish peace and love, from the smallest unit up to the highest unit of society. Tolerance does not mean that only one person or party shows tolerance and the others do not. When some people disagree on a certain issue they must advocate and express their opinion in a respectful manner, and hateful and provocative words should not be used. Tolerance must be shown from both sides on issues, in order for it to be effective.

Here, let it be clear that showing respect and tolerance to the opinions of others does not necessarily mean you have to compromise your principles or embrace or accept others' ideas. It is simply a matter of fundamental human rights.

In conclusion, fostering the value of tolerance results in enhanced levels of trust, promotes an atmosphere where freedom of expression is respected and

encourages people to learn about others who are different from them. The benefits of tolerance do not have to be confined to the societies of different countries, but can rather be extended to the international community. The closer-than-before contact between people from different cultures, religions, and ideologies brought about by globalization makes this more necessary than it has ever been to avoid conflict and make something good of the anarchy that underpins the international system.

References:

1. Machida S. Does Globalization Render People More Ethnocentric? Globalization and People's Views on Culture [Text] // American Journal of Economics and Sociology, 2012. - 71(2). – P. 436–469.
2. Shell H. G., Liping Zh. The Interaction Effects of Globalization and Institutions on International Capital Flows [Text] / Shell Hannah G. and Liping Zheng // International Journal of Economics and Finance, 2015. - №7(4). – P. 12-22.
3. Welch J. Quotes [Electronic resource] / <http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/j/jackwelch163678.html>.

Ukraine between east and west: a case study of realism
Hays Sarah, Henderson Tyler, Garcia, Ricardo, Cotton Ashley
Research Supervisor – Rodriguez, Robert G.
Texas A&M University-Commerce
(USA)

Abstract

The fall of the Soviet Union in 1991 radically altered the world order. The Cold War was over, and the USSR became 15 independent states. This interdisciplinary research focuses on the political history of the bi-lateral relationship between the US and Ukraine in the post-Communist Era, primarily by analyzing executive-level interactions between both states. The purpose of this study is to explain how US-Ukrainian relations have evolved from Ukraine's independence from the USSR to the present day in an effort to determine the future of US-Ukrainian relations in the short- and long-term future. This study includes an analysis of US government documents, official communications by the US, Ukrainian, and Russian governments, media reports from all three states, and the integration of numerous academic publications on the subject. Our central argument is that the policies pursued by the United States and Ukraine in this time frame reflect what International

Relations scholars term “realism”. In sum, all of the realism criteria are met in the case of US-Ukraine Relations. This leads us to conclude that as states, the US and Ukraine will continue to act in a rational self-interested manner, for their own self-preservation, without regard to the expressions of international organizations.

Introduction

The fall of the Soviet Union in 1991 radically altered the world order. The Cold War was over, and the USSR became 15 independent states. The United States of America was then faced with reinventing its foreign policy in the region, and began the process of establishing formal political relations with each newly independent state of the former-USSR. Among these is Ukraine, a state that has undergone tremendous changes over the past twenty-five years.

This interdisciplinary research focuses on the political history of the bi-lateral relationship between the US and Ukraine in the post-Communist Era, primarily by analyzing executive-level interactions between both states. Therefore, the subject matter is neatly divided into the following eight historical periods of US-Ukraine Relations that mirror the executives elected to the presidency of each state:

1. 1991-1992: Leonid Kravchuk & George H.W. Bush

Relations between the US and Ukraine begin with Ukraine’s transition to democracy and the election of longtime Communist Party Leader Leonid Kravchuk as the newly independent state’s first democratically elected president. Then-US President George H.W. Bush assisted Ukraine’s transition with an eye toward dismantling the country’s nuclear arsenal.

2. 1993-1994: Leonid Kravchuk & Bill Clinton

Bill Clinton pressured Ukraine to become a non-nuclear state to sign a Non-Proliferation Treaty and establishing a Trilateral Statement between the US, Ukraine and Russia to guarantee Ukraine’s security.

3. 1994-2000: Leonid Kuchma & Bill Clinton

During Clinton’s second term in office, which coincided with Leonid Kuchma’s reign of power in Ukraine, the pursuit of NATO membership for Ukraine,

the resolution between Ukraine and Russia over the stationing of Russia's Black Sea Fleet in Crimea, the adoption of the Trilateral Statement and Budapest Memorandum that was to guarantee Ukraine's territorial integrity, and funding to shut down the Chernobyl plant were all major themes.

4. 2001-2004: Leonid Kuchma & George W. Bush

By the time George W. Bush ascended to the US presidency, Kuchma's scandalous involvement in the Heorhiy Gongadze murder and Ukrainian sales of military equipment to Iraq were beginning to unravel and had dire effects on US-Ukrainian relations.

5. 2004-2008: Victor Yushchenko & George W. Bush

The Orange Revolution popular movement that brought Victor Yushchenko to power, and George W. Bush's reelection set the tone for a revival in US-Ukraine relations.

6. 2009-2010: Victor Yushchenko & Barack Obama

The demise of the Orange Revolutionaries resulting in the ironic election of Victor Yanukovych, and the shift in US foreign policy objectives brought upon by the election of Barack Obama to the US presidency resulted in a new era for both Ukraine and the United States.

7. 2010-2014: Viktor Yanukovych & Barack Obama

Ultimately, Yanukovych's rejection of the EU Association Agreement would bring US-Ukraine relations to the forefront of politics in both states. Unlike the Orange Revolution a decade before, the protest movement that came to be known as the Euromaidan would turn violent, serving as a catalyst that would result in a dramatic series of events including Yanukovych's self-exile to Russia, the Russian annexation of Crimea, revolts by pro-Russian forces in the Donbas; US economic and military assistance to Ukraine, the downing of a Malaysia Airlines by pro-Russian forces acting in Ukraine, and a series of US economic sanctions on Russia.

8. 2014-Present: Petro Poroshenko & Barack Obama

Eventually, the election of chocolate magnate Petro Poroshenko to the Ukrainian presidency, and the pursuit of the Minsk I & II ceasefires between

Ukrainian and Pro-Russian forces would lead the US and Ukrainian foreign policies to become intertwined.

The purpose of this study is to explain how US-Ukrainian relations have evolved from Ukraine's independence from the USSR to the present day in an effort to determine the future of US-Ukrainian relations in the short- and long-term future. This study includes an analysis of US government documents, official communications by the US, Ukrainian, and Russian governments, media reports from all three states, and the integration of numerous academic publications on the subject. Our central argument is that the policies pursued by the United States and Ukraine in this time frame reflect what International Relations scholars term "realism".

Realism in international relations has four central components: The most important actors in global politics are states; international bodies do not have the authority to force states to act (or not to act); states are rational actors that always act in their own self-interest; and finally, the most important responsibility of the state is its self-preservation. These foundations of realism shape the analysis of US-Ukraine relations that follows.

US-Ukraine Relations 1991-1992: Leonid Kravchuk & George H.W. Bush

Following Ukraine's independence, the US and in particular the administration of US President George H. W. Bush (1989-1993), referred to hereafter as "Bush I" to avoid confusion with his son, President George W. Bush, viewed Ukraine as a delicate area with a potential to ignite and disrupt relative peace in the region. Therefore, American authorities initially backed Russia as a regional power because they believed Russia's central power could maintain democracy and peace in the region and had agreed to continue the track towards the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) (Yekelchuk 2015, 69).

The Bush I administration initially preferred to deal with Russia and not so much Ukraine because it had a prior history of negotiation with the USSR (Kubicek 1999, 548). The 1991 Nunn-Lugar Act was initiated to secure and dismantle nuclear weapons in the former USSR. The 1991 act also provided funding and expertise for

former Soviet states, including Ukraine to dismantle their nuclear weapons (Gak 2004, 106-135).

The Ukrainian Parliament declared its independence from the USSR on August 24, 1991, Leonid Kravchuk was elected as Ukraine's first president as an independent nation, and on December 25, 1991, the USSR was dissolved. A month later, the US approved a memorandum for the Secretary of Defense for humanitarian assistance to provide the former USSR, including Ukraine (US Government Publishing Office 1992a). On January 22, 1992, Bush I stated, "As we begin a new year and chart our course for the rest of this decade, let us bring equal commitment to the challenge of helping to build and sustain democracy and economic freedom in the former USSR, just as we did in winning the cold war. Let us help the people throughout the Independent States to make the leap from communism to democracy, from command economies to free markets, from authoritarianism to liberty. And then let us pull together to win the peace in this post-Cold-war era" (US Government Publishing Office 1992b).

The nuclear weapons stationed in Ukraine, and Ukraine's inability to negotiate with its former partner Russia, meant the US would have to assist in negotiating an agreement between the three in order to reduce and disarm some of the nuclear weapons located in the former Soviet Union (Fink 1997, 12). Roman Popadiuk became the first US ambassador to Ukraine on March 27, 1992, and the first US embassy was established in the country (American Reference Library 2001, 1) Following Popadiuk's installment, Bush sent a letter to congressional leaders stating "we have already seen an improvement in the willingness of these new governments to adhere to arms control obligations" (US Government Publishing Office 1992c).

President Kravchuk then visited the US on May 6, 1992 and met with Bush I to sign agreements on economic and security issues. After the "successful meeting", Bush I voiced his opinion on the outcome of the negotiations, "We welcome President Kravchuk's assurance that Ukraine will remove all nuclear weapons from its territory and join the Non-Proliferation Treaty as a non-nuclear weapons state" (US Government Publishing Office 1992d). Kravchuk said that about 50% of the

nuclear tactical weapons had been withdrawn and the rest would be removed by July 1, 1992 (US Government Publishing Office 1992d). The meeting also included talks about economic assistance from the US to help rebuild and establish a new currency in Ukraine through a commodity credit of \$110 million dollars to allow the sale of American commodities that could possibly strengthen the free market system and expand trade with Ukraine (US Government Publishing Office 1992d). After the meeting, Bush I thanked Kravchuk for the agreements signed by both governments and changed Ukraine's status to a most-favored nation, which was a long way from its status only two years prior, and hinted toward the establishment of future agreements. George H. W. Bush expressed the US stand to support a "democratic" Ukraine, which sent a clear signal that Ukraine should remain on a road towards democracy or face losing US assistance.

Ukrainian concerns over the heavily ethnic-Russian population regions in Ukraine became apparent soon after the USSR's dissolution. Prophetically, Kravchuk addressed his concerns about Ukrainian security during a joint press conference with Bush I by discussing political forces in Russia and their attempted territorial claims to parts of Ukraine. Kravchuk wanted some form of guarantee to ensure the national security of Ukraine, specifically from Russia. There was a question on whether Ukraine was afraid of losing the Crimean region to Russia. Kravchuk responded that the 1954 Act to transfer Crimea to the Republic of Ukraine from the USSR was "totally legitimate", but that there are "some forces from the outside that stimulate and instigate separatist moods" (US Government Publishing Office 1992d). Kravchuk provided the Russian vice-president Alexander Rutskoy's statement that "Crimea is Russian" as an example and proclaimed his wish for peace in the region (US Government Publishing Office 1992d). The Crimean region, which is highly populated by ethnic Russians, has been vastly contested by ethnic Ukrainians, Crimean Tatars. In sum, while Bush I's concerns dealt specifically with the NPT, Kravchuk was more focused on the territorial and economic issues that revolved around the future security of an independent Ukraine. On July 2, 1992, Bush I submitted a yearly

report on NPT and thanked the presidents of Ukraine, Kazakhstan, Russia and Belarus for their cooperation to fulfill the withdrawals of tactical nuclear weapons from the former Soviet Republics (US Government Publishing Office 1992e).

US-Ukraine Relations 1993-1994: Leonid Kravchuk & Bill Clinton

William Jefferson Clinton (Bill Clinton) became president of the United States in January 1993 and served two terms until January 2001. The Clinton administration believed that improving relations between the US and Ukraine was critical because if Ukraine returned to Russia it would also mean the return of Russia as an empire (Yekelchuk 2007, 195). In addition, Ukraine's nuclear armament was a threat to the US and world peace in general. Therefore, the Clinton administration switched from the "pressure" tactic mostly used by the previous Bush I administration and focused more on making Ukraine a partner in the negotiations in order to gain international security through the NPT. The strategy pursued early on by the Clinton administration illustrates a change from the previous administration, and was more inclusive of Ukraine in its negotiations.

On January 8, 1994, President Clinton sent a memorandum to the Secretary of Defense on the assistance to the states of the former Soviet Union (US Government Publishing Office 1994a). In the memorandum, Clinton expressed the importance in assisting Ukraine and the region to improve security for the US and the world in general. President Clinton stated, "The political and economic transformation of the Newly Independent States (NIS) of the former Soviet Union into peaceful market-oriented democracies will directly reduce the security threat to the United States and lead to substantial savings in the cost of the defense of the United States" (US Government Publishing Office 1994a). In a news conference held in Kiev on January 12, 1994, Clinton, Kravchuk and Russian President Boris Yeltsin expressed their willingness to sign the agreement that would commit Ukraine to eliminate its nuclear arsenal and how the agreement would increase Ukraine's security as well as the entire world. Their meeting centered around the strategic importance of the Ukrainian territory, a US invitation for Ukraine to participate in NATO's Partnership for Peace

(PFP), and the enhancement and expansion of economic relations between both countries (US Government Publishing Office 1994b). Clinton also announced an enterprise fund set up for the region to assist new small businesses and existing firms that sought to privatize and he expressed that US policy guarantees to assist Ukraine economically and in terms of security, depended on Ukraine's pledge to follow through with its plan denuclearize. President Kravchuk recognized nuclear weapons as the most important problem facing the world during that time and acknowledged the importance of economic support to Ukraine as well as his willingness to participate in NATO's PFP (Clark and McGwire 2008, 1281-1287).

The process to make Ukraine a Non-Nuclear State would become closer following the signing of the Trilateral Statement between US, Russia, and Ukraine. On January 14, 1994, the Trilateral Statement was signed by all three leaders at a meeting in Moscow. After the signing ceremony, Kravchuk said that Ukraine was also guaranteed compensation for the enriched uranium once the nuclear warheads had been dismantled as well as security assurances from both US and Russia (US Government Publishing Office 1994c).

In March 1994, Clinton informed Congress about his resolution to add Ukraine to the Generalized System of Preferences (GSP), which would allow Ukraine access to the US market by adding it to the list of developing countries (US Government Publishing Office 1994d). At a news conference to welcome Kravchuk and his delegation at the White House, President Clinton expressed his contentedness with Ukraine's signing of the TA, which allowed the removal of 1,800 nuclear warheads from Ukraine (US Government Publishing Office 1994d). Clinton thanked and praised the Kravchuk administration and Ukrainians for their ability to move forward with democracy in Ukraine.

Notably, Clinton re-assured Ukraine of US support for the independence, economic stability and territorial integrity of Ukraine. Clinton also hinted at additional economic support from international financial institutions, Nunn-Lugar funds and G-7 nations that totaled \$700 million in assistance for the year 1994 (US

Government Publishing Office 1994d). Clinton was asked about Russian imperialism and whether it threatened the stability of an independent Ukraine. Clinton responded by pointing to the “Crimean issue” as an example that things could be worked out through Ukrainian-Russian policies (US Government Publishing Office 1994d). However, Clinton seemed more concerned for the immediate issue of the NPT and less attentive to any territorial disputes between Ukraine and Russia. When asked about additional US assistance, Clinton reiterated the US willingness to assist Ukraine with \$700 million for denuclearization and economic assistance.

In sum, Leonid Kravchuk left a lasting image as a great compromiser for Ukraine because of his ability to accommodate both sides of the political spectrum. Kravchuk led the way for the independence of Ukraine and followed through with policies that appeased both the US and Russia while at the same time assuring Ukraine’s place as a new democracy. During his administration, Kravchuk was able to negotiate Ukraine’s deal on NPT in exchange for economic and security assistance from the US. The US was more focused on the denuclearization of the region and most of the necessary steps to remove the nuclear weapons from Ukraine had been worked out. Kravchuk succeeded in making the Ukrainian language the national standard for education and civil service that contributed to a sense of Ukrainian identity. However, the language issue, the use of the new blue and yellow Ukrainian flag and the new national anthem led to serious opposition in the heavily ethnic Russian areas of the east, which contributed to the division of Ukrainian society. This, along with blatant corruption, and economic collapse led to early presidential elections held in June and July 1994 when Kravchuk was defeated and succeeded by his Prime Minister Leonid Kuchma.

US-Ukraine Relations 1994-2000: Leonid Kuchma & Bill Clinton

During Kuchma’s first presidential term, Ukraine became the first country of the Commonwealth of Independent States (CIS) to sign a cooperation agreement with NATO as part of the Partnership for Peace Program in 1995, and announced its desire to join the European Union in 1996 (Yekelchuk 2015, 70). It was also at this time that

there was a coincidence of interests that inflated US-Ukraine relations to what was then called a “strategic partnership” where Ukraine was described as the “keystone in the arch” of European security (Kuzio 2003b). It seemed that during Kuchma’s first term, Ukraine was on its way to becoming a successful functioning democracy and forging strategic partnerships with other democratic countries. US-Ukraine relations improved between 1994-1996 because the US saw Kuchma as a reformer whose government program would obtain support from the IMF and World Bank; Ukraine’s reward for this was becoming the third-largest recipient of US aid (Kuzio 2003b). With the US by its side, it was hopeful that Ukraine in the 1990s could become a functioning democratic state and a future member of NATO.

Five months after Leonid Kuchma was elected president of Ukraine, Kuchma met with US President Bill Clinton on November 22, 1994, to discuss economic and nuclear reform. During the November 1994 meeting, President Clinton assured President Kuchma that the United States would continue to work with Ukraine to dismantle its nuclear arsenal while providing foreign aid (Clinton & Kuchma 1994). Kuchma and Clinton signed the Charter of Ukrainian-American Partnership, Friendship, and Cooperation and the Agreement of Cooperation on Space Research for Peaceful Purposes. As for Ukraine’s interest in joining NATO during Kuchma’s presidency, Clinton encouraged it economically, politically, and in terms of security; and assured that he would not get in the way or do anything that would exclude the possibility of Ukrainian membership to NATO (Clinton & Kuchma 1994). The Ukrainian parliament voted overwhelmingly to make Ukraine a nuclear-free country and agreed to carry out two major arms control agreements on December 5, 1994.

Ukraine’s parliament placed a few conditions on the treaty, known as the Budapest Memorandum on Security Assurances, whereby the US, Russia, and the United Kingdom agreed they would respect Ukraine’s borders and never use nuclear weapons against it (Greenhouse 1994). Within the memorandum, the Russian Federation, the United Kingdom, and the United States expressed their commitment to respect the independence, sovereignty, and the existing borders of Ukraine. The

US, Russia, and UK agreed to refrain from economic coercion designed to subordinate Ukraine's sovereignty and also stated that the three countries would seek immediate United Nations Security Council action to provide assistance to Ukraine if Ukraine should become a victim of aggression or an object of a threat of aggression in which nuclear weapons are used. Finally, Russia, the US, and the UK agreed not to use any nuclear weapons against any non-nuclear weapon state of the NPT, except in the case of an attack on themselves, their territories or dependent territories, their armed forces, or their allies (Budapest Memorandums on Security Assurances 1994). The Budapest Memorandum was reaffirmed in 2009 by the United States and the Russian Federation.

In February 1996, Freedom House honored Kuchma as a recipient of the Freedom Award for contributions to world peace, regional security, and inter-ethnic cooperation. Freedom House had strong ties to Ukraine in 1996, and chaperoned Kuchma's trip to the US, where he met with President Clinton and spoke about Ukraine's painful transition from an authoritarian regime to a democratic system of government. The leaders also discussed the importance of Ukraine's new constitution, which would help deepen the democratic development of Ukrainian society and provide legal safeguards against the threat of returning to authoritarian political control (Lew 1996).

On May 31, 1997, Russian President Boris Yeltsin visited Kuchma in Kiev to sign a Friendship Treaty. Yeltsin specifically stated that within this treaty, Russia would respect and honor the territorial integrity of Ukraine, despite the urging of Russian leaders to try to claim the city of Sevastopol in the Crimea as Russian (Specter 1997). The main points of the treaty stress political and commercial cooperation between the two countries, and it includes a joint statement on the Black Sea Fleet that permitted Russia to operate on Ukrainian territory. The Agreement on Status and Conditions of Deployment of the Russian Black Sea Fleet on the Territory of Ukraine established the terms of the Russian Black Sea Fleet presence in Ukraine for 20 years, and stipulated that its activity would be carried out in accordance with

universally accepted norms of international law (Ukrainian Weekly 1997). It also assured the people of Sevastopol that their social well-being would remain important to the leaders of both countries and that the city would not become a military annex of Russia (Specter 1997).

That same year, the Congressional Ukrainian Caucus was founded in the US House of Representatives. The creation of the Caucus was announced to the public at a reception held at the Embassy of Ukraine in the US, commemorating the first anniversary of the adoption of the Ukrainian Constitution written under Kuchma. The Caucus sought to expand bilateral cooperation between the US and Ukraine, including authoring legislation, disseminating information to members of Congress about current political, economic, social, and cultural events occurring in Ukraine, as well as drafting recommendations on the further development of US policy toward Ukraine (Embassy of Ukraine in the United States of America 2012). The main goal of the Caucus is to support Ukraine in democratization and market-oriented reforms, as well as to shape the US Congress official position regarding Ukraine's success in their implementation.

President Kuchma narrowly won a second term as president in 1999 thanks to his control of the media and his willingness to engage in political manipulation, including ballot stuffing (Yekelchuk 2015). The following year, President Bill Clinton visited Kiev to advance and deepen the strategic partnership between the US and Ukraine. Clinton announced that President Kuchma would shut down the Chernobyl nuclear power plant and the US would pledge \$78 million for the Chernobyl Shelter Fund to contain any radiation from the destroyed reactor, and another \$2 million to expand efforts to improve safety at Ukraine's other power plants (Clinton 2000). Clinton announced a 5-year, \$25 million business development program to help small and medium-sized businesses in Ukraine to participate in the growing economy. It was also mentioned that because of Ukraine's efforts to prevent missile proliferation, the US eliminated commercial space quotas to expand US cooperation with Ukraine's space program (2000).

Ukraine's record on human rights and democratization since the late 1990s has been negatively assessed by many Western governments and think tanks (Kuzio 2003a, 23). This is due, in part, by a stream of allegations on the inner workings of the Kuchma regime known as "Kuchmagate" that were publicized in the Western media. On September 16, 2000, a journalist named Heorhiy Gongadze disappeared. Gongadze was known for speaking out openly against the government and used his popular radio show and website to expose the widespread corruption in Kuchma's cabinet (Bailey 2013). Gongadze's body was found decapitated and burned in November 2000. The questionable handling of the body and the autopsy reports created the impression that someone was trying to hide something, and the focus of suspicion turned to Kuchma's government (D'Anieri 2007). Gongadze's body was found the same month tapes containing a recording of Kuchma ordering his Interior Minister, Yuriy Krawchenko, to deal with Gongadze were released. The tapes also revealed that Krawchenko told Kuchma that this was to be undertaken using his "White Eagles" special police unit (Kuzio 2003a, 23). Due to this political scandal, the Committee to Protect Journalists, based in the US, ranked President Kuchma in the top ten worst "enemies of press freedom" in 1999 and 2001 (Kuzio 2003a, 23). The Kuchmagate scandal was also one of the first scandals that led to a decline in the relationship between the US and Ukraine. Beginning around the year 2000, the US-Ukraine strategic partnership that had developed under President Clinton floundered and Ukraine's relationship with the US fell to its lowest level by the end of Clinton's presidency; Kuchma became isolated in the West (Kuzio 2003a, 26).

US-Ukraine Relations 2001-2004: Leonid Kuchma & George W. Bush

On December 15, 2000, student protesters known as the Pora Youth Group gathered in Kiev's Independence Square and demanded accountability from their government, calling on Kuchma to step down from office (Bailey 2013). By February 2001, the opposition parties that ran in the 1999 elections joined the protesters, and the European Union began an inquiry into the Gongadze murder case (Bailey 2013). The movement also gained support from the Ukrainian Socialist party, represented by

Oleksandr Moroz, and a selection of other marginalized political groups in Ukraine. Protesters carried signs and created slogans to protest the corruption and oppression of their government, calling their movement “Ukraine Without Kuchma.” On March 9, 2001, the government ended the crisis by forcibly removing the protesters, arresting many of them, as the Berkut (special police forces) struck protesters with batons (Bailey 2013). These violent actions by the Kuchma government solidified the Ukrainian opposition around Victor Yushchenko and Yulia Tymoshenko.

In the United States, George W. Bush (hereafter referred to as Bush II to avoid confusion with his father), assumed power on January 2001, and within two months of taking office wrote a letter to Kuchma assuring him of the important place Ukraine held in American foreign policy and the important role Ukraine had in building a stable and prosperous Europe (Bush 2001). Nevertheless, Bush II refused to meet with Kuchma until the Gongadze scandal was resolved. After the September 11 terrorist attacks on the US, everything that was not directly related to the war on terror was downgraded in the list of US foreign policy priorities, and the entire post-Soviet space found itself in that category (Dubovyk 2006, 2).

By September 2002, US-Ukraine relations took an even sharper turn for the worse as an FBI probe showed Kuchma had authorized the sale of Kolchuga aerial surveillance systems to Iraq (Kuzio 2003a, 25). In response to the military equipment sales, the US put a hold on a portion of its aid to Ukraine. US foreign assistance to Ukraine, which had been the third largest after Israel and Egypt in the 1990s, declined by nearly half from \$229 million in 2001 to \$125 million in 2002 (Kuzio 2003a, 26). After the Iraqi scandal became public, Kuchma was cold-shouldered by Western and NATO leaders at a November 2002 NATO summit (Kuzio 2003a, 25). US Congressman and co-chairman of the Ukrainian Caucus, Bob Schaffer, wrote a letter to Bush II urging him against meeting with Kuchma during the summit.

Prior to Bush II attending the 2002 NATO summit in Prague, the letter stated that Kuchma clearly expressed his intention to violate United Nations sanctions imposed in Iraq by approving the sale of Kolchuga aerial surveillance systems

(Brama 2002). Schaffer wrote that Kuchma's behavior was reckless and directly threatened the lives of US soldiers and allies. Schaffer also urged Bush II to isolate Kuchma and his associates while improving relations with other Ukrainian officials. Schaffer claimed that Ukraine was vital to the long-term security of the US and NATO allies, and it was in America's interest to support the people of Ukraine in their quest for permanent independence.

By 2003, Relations between the US and Ukraine were at their lowest level since the USSR disintegrated (Kuzio 2003a, 26). However, Kuchma sent Ukrainian troops to Iraq in September of 2003 as part of the international stabilization force to win the good graces of the US and the United Kingdom, and on June 5, 2003, the Ukrainian parliament approved to send 1,800 peacekeeping troops to Iraq. (Zalizniak 2003). During the Iraq War, the Ukrainian newspaper Dzerkalo Tygnia published a poll that showed 90% of Ukrainians opposed military solution to the crisis and only 4.6% approved the war; while 38% of Ukrainians agreed that Saddam Hussein was dangerous for peace in the world, 57% said the same for George W. Bush (Zalizniak 2003).

On September 11, 2004, Kuchma sent a letter to Bush II promising that Ukraine would remain true to its commitments as an active participant in the Anti-Terrorism Coalition and would do its best to counter terrorism (Ukrainian Weekly 2004). Clearly this letter was written to Bush II as a way to regain the US's trust after the Kuchmagate and Kolchuga scandals. US-Ukraine relations towards the end of Kuchma's second term were in decline, to say the least, and many US officials were hesitant to trust Kuchma's politics. The stage was now set for a *de facto* referendum on Kuchma's ten years in office marred by crises and scandals, with the presidential election scheduled for October 31, 2004 (Kuzio 2005).

US-Ukraine Relations 2004-2008: Victor Yushchenko & George W. Bush

The 2004 Ukrainian presidential election was mired in controversy. Victor Yushchenko and Viktor Yanukovich had received 39.22% and 39.88% of the vote, respectively. Since neither gained the required 50% to win the election outright, a run-off election was scheduled to be held three weeks later. The election served as a benchmark

for Ukrainian democracy – future relations with the United States and the West as a whole depended upon free and fair elections for the next Ukrainian president. The United States did not officially endorse either candidate, though Yushchenko was viewed as more friendly with the West. The US emphasis was on free and fair elections.

After the election, the Ukrainian Central Election Commission reported that Yanukovych had won the run-off, with 49.42 percent of the vote in comparison to Mr. Yushchenko's 46.7 percent, though most exit polls had shown former Minister of Finance Yushchenko having a significant lead over Prime Minister Yanukovych (108 S.R. 485). Nongovernmental organizations (NGOs), Ukrainian observers, and representatives for foreign governments, among them US Senator Richard Lugar, an Indiana Republican, had witnessed brazen violations of Ukrainian campaign law and "international standards for democratic elections" (108 S.R. 485). Less than a day after the election ended, before the winner had even officially been declared, tens of thousands of protesters had gathered at Independence Square (the Maidan) in Kiev. Protests broke out across Ukraine, as more and more Ukrainians gathered at the Maidan. The United States government, the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), and other international actors were quick to condemn the election, with the exception of the Commonwealth of Independent States (CIS). Russian President Vladimir Putin allegedly congratulated Prime Minister Yanukovych on his win before the Central Election Commission (CEC) had even officially declared the results; the Bush II administration filed a complaint with the Russian ambassador to the United States in response (Torbakov 2004). The Orange Revolution, as the protests came to be called, remained remarkably nonviolent, with neither the protestors nor Ukrainian government forces resorting to violent measures.

On November 24, the Ukrainian Supreme Court barred the CEC from publishing the official election results, preventing Mr. Yanukovych's inauguration as president until the court could review the allegations of voter fraud. Eventually, both candidates agreed on the need for another election. The Ukrainian Supreme Court ruled that the November 21 election was invalid and that a new runoff election would

be scheduled for December 26 (108 S.R. 487). The US Department of State was quick to respond to these developments and provided an additional three million dollars in funding for the 26 December election to “support election observers, exit polling, parallel vote tabulations, training of election commissioners, and voter education programs” in addition to the \$13.8 million in election-related assistance that had already been provided in 2004 (US House 2004).

After the rampant fraud of the earlier elections, early reports of the December 26 run-off by observer organizations were promising. Overall, the electoral process had improved significantly over the past month with international observers reporting more balanced media coverage, the ending of editorial instructions for journalists by the government, and less abuse and misuse of state resources in pressuring voters. As in the prior elections, CIS observers differed from their Western counterparts in their analysis of the election. The Russian reaction was a sole voice of dissent against the other observing organizations. Yushchenko announced his victory just hours after the polls closed, though his rival Yanukovych refused to concede the election until the CEC announced the official results on January 10. Though the United States commended Ukraine for a democratic election immediately after it had taken place, it reserved its congratulations for Yushchenko’s election until the official results were announced. On January 22, 2005, the evening before Yushchenko’s inauguration, Bush II personally telephoned Yushchenko to congratulate him on his victory and affirm the United States’ support of Ukraine.

In early February 2005, Senators John McCain (a member of the Republican Party from the state of Arizona) and Hillary Clinton (a member of the Democratic Party from the state of New York) led a delegation of 11 members of Congress to Kiev and met with newly appointed Prime Minister Tymoshenko and other members of the Ukrainian government to discuss Ukraine’s dependency on Russian energy and the normalization of trade relations between the US and Ukraine (Nuzhinskaya 2005).

In Ukraine, in contrast to the optimism of the United States, the reaction to the Orange Revolution and second run-off election was somewhat mixed. Less than 60%

of Ukrainians believed that the December 26 election was “completely or mostly fair;” that number rose to 87% for Yushchenko supporters and plummeted to 13% for Yanukovich supporters (IFES 2005a, 3). More importantly, the revolution had somewhat alienated Crimea and eastern Ukraine from the rest of the country. The differences reported between Yanukovich and Yushchenko supporters were magnified in these areas. Reflecting their ethnic makeup, they were far more likely to support strengthening relations with Russia in comparison to Ukrainians in other areas. This rift would continue to grow over the upcoming years.

The next significant step in US-Ukraine relations was at the NATO Summit in Brussels in late February 2005. President Yushchenko was the only non-NATO head of state to attend, and he met with Bush II in person for the first time before the summit. President Bush stressed that “it’s up to President Yushchenko and his Government and the people of Ukraine to adapt the institutions of a democratic state... but we want to help them achieve that work” (US Government Publishing Office 2005a). To that end, he announced additional funding from the United States towards NATO’s newly created small arms disarmament program for Ukraine (US Government Publishing Office 2005a). Separately, a few weeks later the House authorized an additional \$33.7 million in assistance for Ukraine in an emergency appropriations act (*Cong. Rec.* 2005, 151, pt. 31, H1471), although this amount was nearly doubled after President Yushchenko’s visit to the United States in April 2005.

At the summit President Yushchenko announced, “Ukraine has made its position clear about joining the Membership Action Plan” (NATO 2005). Shortly after the summit, however, the government of Ukraine announced that it was withdrawing all Ukrainian troops from the NATO mission in Iraq by the end of the year. In response, Senator Lugar stated that this withdrawal “was not a plus factor” in Ukraine’s relationship with the United States but the Yushchenko administration was handling the situation “tactfully” and he remained enthusiastic about the prospects of economic reform in Ukraine (Bihun 2005).

President Yushchenko's visit to the United States in April 2005 was a marker of the growing relationship between Ukraine and the US. Together, Yushchenko and Bush II reiterated Ukraine's intention to "move closer to, and ultimately join European, Euro-Atlantic and international institutions" with full US support (US Government Publishing Office 2005b). The press release announced the two presidents' support of permanent normal trade relation status between the two nations, mirroring bills that had already been introduced in Congress (US Government Publishing Office 2005b). They announced the creation of a dialogue about Ukraine's energy sector between the energy departments of each nation for the "restructuring and reform of Ukraine's energy sector," which was dependent on Russian natural gas (US Government Publishing Office 2005b). In addition to a general expansion of healthcare-related assistance for Ukraine, the United States provided an additional \$45 million towards the Chernobyl Shelter Implementation Plan, though it was noted that in the future "US assistance to Ukraine will particularly focus on solidifying democratic advances through anti-corruption and rule-of-law programs... and other steps to improve electoral institutions and practices" (US Government Publishing Office 2005b). Last, to facilitate contact between Ukraine and the United States, visa requirements in Ukraine for Americans were eliminated while the United States reduced visa fees for Ukrainians. President Yushchenko addressed a Joint Session of Congress during his visit. He stressed the reforms that Ukraine had been undertaking for the past several months, noted the increased independence of the media and the government's commitment to judicial reform, and assured that the parliamentary elections scheduled for March 2006 would be free and fair. He reiterated his government's intentions to strengthen ties with the West, with a "vision of the future [with] Ukraine in a united Europe" and that "Ukraine wishes to guarantee security to its citizens... it is only logical that we target our efforts towards the integration to NATO" (*Cong. Rec.* 2005, 151, pt. 38, H1785). The goal of Yushchenko's visit to the United States was to "establish a new era in Ukraine-US relations... a new Ukraine offers the US a genuinely strategic partnership" (*Cong.*

Rec. 2005, 151, pt. 38, H1785). Overall, President Yushchenko's visit marked the beginning of a major step forward in Ukraine-US relations that continued to manifest through the rest of 2005.

In early May 2005, at the administration's request, Congress increased the emergency appropriations allocated to Ukraine in March from \$33.7 million to \$60 million in aid earmarked for the "government of Ukraine's highest priorities for political and economic reform, including anti-corruption initiatives and support for the upcoming parliamentary elections" (*Cong. Rec.* 151, pt. 38, H3007). In June, US Senator Chuck Hagel, a Republican from Nebraska, led a high level delegation to Kiev to meet with senior Ukrainian officials where they discussed "strengthening bilateral ties in defense and economic affairs" and he "congratulated the new Ukrainian government on its commitment to adopting market-oriented economic reforms that will promote a healthy business climate and ensure long-term prosperity" (Embassy of the United States to Ukraine 2005).

In late August, Senator Lugar, escorted by freshman Senator Barack Obama, a Democrat from Illinois, travelled to Kiev to discuss an expansion of the 1991 Nunn-Lugar Act, which had established the Cooperative Threat Reduction Program to fund the elimination of weapons in the former Soviet Union. The new agreement brokered by Senators Lugar and Obama included initiatives to expand biological threat capabilities in Ukraine by funding the creation of "epidemiological laboratories that store biological pathogens and [to] establish a national network of epidemiological monitoring stations" that could effectively combat outbreaks of infectious disease "whether naturally occurring or as a result of bioterrorism" (Sedova 2005). The senators also discussed economic relations with the Ukrainian government. On August 31, the Office of the US Trade Representative announced that it would be ending a \$75 million sanction on Ukrainian imports to the United States in response to the Rada passing laws that improved intellectual property rights in Ukraine, further easing access to the WTO (US Trade Representative 2005).

In December 2005, Secretary of State Condoleezza Rice spoke to students at Taras Shevchenko University in Lviv. Secretary Rice praised the political and economic reforms that had occurred over the past year, and told the students that “the United States now imagines a Ukraine that serves as an anchor of democratic stability in Europe and Eurasia. The United States will help Ukraine to implement the necessary political and economic reforms to achieve the goal of membership in the European Union and the World Trade Organization” (US Department of State 2005).

While the prospect of strengthening US-Ukraine relations and Ukrainian efforts toward democratic and economic reform remained positive in the United States throughout 2005, it was not matched by a similar enthusiasm in Ukraine. Less than 40% of respondents believed the March 2006 parliamentary elections would be somewhat or completely free and fair and support for President Yushchenko, the Cabinet of Ministers, and the Rada had all plummeted by around 20% in only nine months (IFES 2005b, 3). The Party of Regions, the bloc of former Prime Minister Yanukovych was already taking a significant lead over the fractured Orange coalition parties by the time of the survey as well, with just under one in five respondents answering that they would vote for the Party of Regions if the election was held on the upcoming Sunday, foreshadowing the results four years later (IFES 2005b, 21).

Early in 2006, the primary focus of US-Ukraine relations was on closer economic ties between the two nations and further improvement of Ukraine’s economic situation. The Generalized System of Preferences benefits for Ukraine was reinstated and Congress passed legislation normalizing trade relations with Ukraine. Bush II signed the bill into law on March 23, remarking that it was “the beginning of a new era in our history... The cold war is over, and a free Ukraine is a friend to America and an inspiration to those who love liberty,” and “our nations’ friendship will grow” as a result of increased trade (US Government Publishing Office 2006). Ultimately, however, these growing economic ties in early 2006 were somewhat offset by the results of the March 26 election that propelled Yanukovych’s Party of Regions back into a prominent position in the Rada, leading to a cooling of relations

between the United States and Ukraine. The OSCE chose Representative Alcee Hastings, a Democrat from Florida to serve as the special coordinator for the OSCE observers present during the March 26 elections, which the organization found to be free and fair (Ukrainian Weekly 2006a).

A month later, speaking in Bulgaria, Secretary of State Rice commented that “The Ukrainian government and the Ukrainian people will have to decide whether or not [joining NATO] is something that they wish to pursue,” referring to the Party of Regions opposition to Ukraine’s membership in NATO (Embassy of the United States 2006). In early June, Bush II’s planned trip to Kiev was “postponed... due to the lack of a government in Ukraine” after coalition talks between the former Orange parties had still not resulted in an agreement (Ukrainian Weekly 2006b).

Relations between the United States and Ukraine continued to deteriorate in 2007. During a speech at the Embassy of Ukraine, Minister of Foreign Affairs Arseniy Yatsenyuk summarized the political infighting in Ukraine as “domestic problems... what is going on right now is part of a normal political process” (Bihun 2007). Minister Yatsenyuk extended thanks to the United States for staying out of the affair and added, “Ukrainian political problems should be resolved by Ukrainian politicians and not by the US Congress or government” (Bihun 2007). The Bush administration maintained its distance through 2007. Early in September, USAID announced that it was cutting all funding to the US-Ukraine Foundation (USUF), a NGO that the editors of the *Ukrainian Weekly* claimed had “an excellent track record—one that may be second to none in helping Ukraine by working with what the foundation likes to call its ‘democratic modernizers’” (Ukrainian Weekly 2007). That same month, Tymoshenko replaced Yanukovich as Prime Minister after parliamentary elections, leading to warmer relations between the Bush administration and Ukraine in 2008. The focus during this time was on Ukraine’s eventual joining of NATO. Relations with Ukraine were viewed as part of US relations with Russia. The renewed support for Ukraine joining NATO was partially in response to Russian threats against Ukraine earlier in the year (US Senate 2008, 4). In testimony before

the US Senate, James Townsend, Jr. of the Atlantic Council stated, “Ukraine represents both an emotional and strategic center of gravity for Russians, and Ukrainian membership in NATO raises, for Russians, not just misplaced fears of NATO encroachment on its borders, but a shrinking of what Russian strategists see as their sphere of influence. But, Russian pressure should have no control over the decisions that a sovereign nation like Ukraine should make about what institutions it wants to affiliate with” (US Senate 2008, 69). Notably, then-Senator Obama asserted that “Russia cannot have a veto over which countries join the alliance” (US Senate 2008, 86). Overall, the hearing concluded that a NATO Membership Action Plan (MAP) status was necessary not only in recognition of the reforms over the previous years, but also simply in an attempt to curb Russian influence in the region.

In a show of public support, President George W. Bush made his first official state visit to Kiev on March 31-April 1, 2008, on his way to NATO’s Bucharest summit. President Bush praised Ukraine’s actions continuing cooperation with NATO, noting that “Ukraine is the only non-NATO nation supporting every NATO mission,” and pledged the full support of the United States in persuading NATO to grant MAP status (US Government Publishing Office 2008). Ukraine was not extended a MAP at the summit. At the summit, Russian President Vladimir Putin allegedly snapped at President Bush, stating “Do you understand, George [W. Bush], that Ukraine is not even a state” (Burne, Rachkevych, and Marson 2010).

The Russian invasion of Georgia in August 2008 in support of separatist movements cast serious doubts on the ability of the West to guarantee Ukrainian territorial integrity. President Yushchenko visited Washington in September and met with Bush II, but their joint statement carefully avoided any mention of the crisis in Georgia. On December 19, 2008, Secretary of State Rice and Ukrainian Foreign Minister Volodymyr Ohryzko signed the US-Ukraine Charter on Strategic Partnership. While it was an affirmation of the renewed relations between the two nations during 2008, it was also a last attempt by the Bush II administration to curb Russian aggression in the region without the support of NATO. The first section of

the charter addressed maintaining Ukrainian territorial integrity, with principle 1 stating “Support for each other’s sovereignty, independence, territorial integrity and inviolability of borders constitutes the foundation of our bilateral relations” (US Department of State 2008).

US-Ukraine Relations 2009-2010: Victor Yushchenko and Barack Obama

The government of Ukraine was unsure where it stood in relation to the United States after President Barack Obama took office in January 2009. Both President Obama and Vice President Biden had been friendly with Ukraine during their tenure as US Senators. While the Obama administration would continue to oppose Russia’s zero-sum view of foreign relations, Vice President Biden stressed that “the last few years have seen a dangerous drift in relations between Russia and [NATO]... it’s time to press the reset button and to revisit the many areas where we can and should be working together with Russia” (The White House 2009a). To reassure Ukraine that this did not mean a similar reset for relations between the United States and Ukraine, Vice President Biden visited Kiev in July 2009. However, Vice President Biden was careful to never state that the United States supports Ukraine joining NATO or being granted a MAP. Instead, he only brought up US support for “deepening ties” between NATO and Ukraine (Office of the Vice President 2009b). For the rest of the year, relations with Ukraine focused on economics rather than security. In December, following a visit to Washington by Foreign Affairs Minister Petro Poroshenko, the Overseas Private Investment Corporation (OPIC) restored its programs in Ukraine, stimulating investment by US companies (Embassy of the United States 2009).

The lead-up to the January 2010 presidential elections in Ukraine witnessed more in-fighting between former Orange allies Yushchenko and Tymoshenko, while Victor Yanukovych secured an early lead in the polls. Several weeks before the election, it was clear that Yanukovych was the most popular candidate, with 31.2% of respondents saying they would vote for him, followed by 19.1% of Ukrainians supporting Tymoshenko (IFES 2009). President Yushchenko was by far the least popular of the major candidates with only 14% of Ukrainians expressing a positive

opinion of him and less than 4% of Ukrainians claiming that they would vote for him in the 2010 election (IFES 2009).

None of the candidates received the required majority needed to win outright, but in a February 7, 2010 run-off, Yanukovich defeated Tymoshenko by a margin of 3.5% (Zawada 2010). Thus, a grand irony emerged in Ukrainian politics when the people elected the candidate accused of rigging the 2004 election which sparked the Orange Revolution. To further the ironic twist, President Obama congratulated Yanukovich three days before the official tally was announced, while Russian President Dmitry Medvedev cautiously only congratulated Yanukovich for his “election campaign, which received a high evaluation from international observers” (The White House 2010a and Zawada 2010).

US-Ukraine Relations 2010-2014: Viktor Yanukovich and Barack Obama

Upon assuming the presidency, Yanukovich assured various European partners that accession to the European Union was one of Ukraine’s top aims, noting “European Union membership remains Ukraine’s strategic goal” (Alexe 2010). Despite Yanukovich’s promises for a healthy balance between the West and Ukraine’s neighbor to the east, his administration pulled Ukraine closer to Russia, reversing various diplomatic cleavages created by Yanukovich’s predecessor, Yushchenko.

In April 2010, US President Barack Obama and Yanukovich released a joint statement reaffirming the partnership between the United States and Ukraine, vowing to uphold and build upon the United States-Ukraine Charter on Strategic Partnership the two countries signed in December 2008. The statement was another hopeful gesture by Western actors who wished to encourage the new administration to lean further Westward and away from its historic ties with Russia (The White House 2010b). Ukraine under Yanukovich nearly fell into bankruptcy as oligarchs looted the country’s coffers and deepened decades of corruption Ukraine had yet to completely eradicate.

Though Yanukovich faced scrutiny by various international actors and Ukrainian citizens alike, the turning point in his increasingly unpopular administration came in November 2013 when he declined to sign the country’s much

anticipated EU Association Agreement, an agreement that took more than two decades to secure. Described as a “miracle [that] did not happen” (Euronews 2013), Yanukovich’s government suddenly backed out of the agreement, retreating from the country’s long journey to gain closer ties to the West, instead opting to renew relations with Russia. Immediately following the decision, the US Department of State expressed its disappointment, but affirmed that the US “stand[s] with the vast majority of Ukrainians who want to see this future for their country” (US Department Of State 2013a).

In the immediate aftermath of Yanukovich bowing to Russian pressure, tens of thousands of Ukrainian citizens took to the country’s capital to protest the decision on November 21, 2013. The subsequent protests became known as the Euromaidan as demonstrators held continuous public protests in Kiev’s main Maidan Nezalezhnosti or “Independence Square,” the same site of the country’s infamous Orange Revolution in 2004. For the second time in less than a decade, the actions of Viktor Yanukovich motivated thousands to descend upon the square in protest. The initial protests remained peaceful, with few exceptions of vandalism and outbursts of skirmishes between protestors and the Berkut, Ukraine’s special police force employed by the government’s Ministry of Internal Affairs.

Peaceful demonstrations turned violent on November 30 as police attacked Maidan protestors in an attempt to disperse them from the square, injuring dozens of people which triggered hundreds of thousands of protestors – roughly 700,000 according to Ukrainian media (Hananekrat 2013) – to march toward the Maidan on December 1. Over the next few days, protestors created makeshift camps in the Maidan, complete with tents, barricades and campfires, and masses gathered in downtown Kiev in ways somewhat reminiscent of the Orange Revolution. Despite relatively peaceful demonstrations in downtown Kiev, in the early morning of December 11, in what appeared to be a coordinated attack, Berkut police forces surrounded the Maidan where some 15,000 protestors had gathered and attempted to destroy the makeshift barricades scattered about the square; protestors and police clashed violently.

The acts of violence inflicted upon protestors garnered international outrage, particularly among US representatives. Secretary of State John Kerry condemned the events, stating, “The United States expresses its disgust with the decision of Ukrainian authorities to meet the peaceful protest in Kyiv’s Maidan Square with riot police, bulldozers, and batons, rather than with respect for democratic rights and dignity. This response is neither acceptable nor does it befit a democracy...” (US Department Of State 2013b). Though US officials were quick to extend their support for the protestors, the United States, particularly in terms of foreign policy, had been largely uninvolved in Eastern Europe for some time. The gesture, limited strictly to words of encouragement for the protestors, highlighted the Obama administration’s tendency to prioritize issues of international concern, an administration much more hesitant to engage in conflicts that did not directly affect the nation, unlike its predecessor.

Despite the United States’ verbal encouragement, Moscow outright condemned US presence and support in their former republic, calling US involvement in Kiev “the desperate subversion of Ukraine” (Robles 2013), while Russia’s Deputy Foreign Minister Sergei Ryabkov warned that “[United States] interference in domestic processes in Ukraine may have very serious consequences” (Interfax-Ukraine 2013a). Russia’s contempt was historically consistent with its fear of western encroachment into former Soviet satellite states or republics. With thousands of protestors in Kiev emboldened by US encouragement and upset with the increasingly corrupt and pro-Russian Yanukovich, Ukraine, one of Russia’s last strongholds in keeping the West at bay, seemed to be slipping away.

On January 16, 2014, Ukraine’s parliament passed sweeping anti-protest legislation that were, in many ways, as outrageous as the process by which they were approved: a show of hands (BBC News 2014d). The United States was quick to condemn the laws, expressing concern over their shockingly undemocratic nature. US Department of State Spokesperson Jen Psaki issued a statement regarding the passage of this legislation, noting that the measures were pushed through “without adhering to proper procedures” and that “the substance of the Rada’s actions...cast serious doubt

on Ukraine's commitment to democratic norms" (US Department Of State 2014a). Additionally, Secretary of State John Kerry described the laws as "anti-democratic," "wrong," and "extremely disturbing" (US Department Of State 2014b).

The passage of the January 16 anti-protest laws pushed protests in a much more violent direction. Ukraine's Euromaidan rapidly descended into chaos deliberately orchestrated by far right, radical, and arguably fascist groups. The notable state-funded Russia Today (RT) published numerous stories describing the events unraveling in Kiev as peaceful protests "usurped by masked rioters with guns" (Russia Today 2014a) and "an attempt at a coup by radicalized protestors" (Russia Today 2014c). The Russian media's continued and unwavering labeling of these radical protestors in Kiev as fascists, anti-Semites, and neo-Nazis fueled a passive-aggressive journalistic debate between Russian and western media outlets who insisted that "Euromaidan officials are not fascists, nor do fascists dominate the movement" (BBC News 2014e) and preferred to label Right Sector as a "right-wing coalition" with "unstinting nationalism" (Kramer 2014). Russia, however, did not buy into this narrative, and condemned the violent protestors attempting to seize control of government buildings in Kiev.

In a series of phone conversations with President Yanukovich on January 23, 27, and 28, United States Vice President Joe Biden repeatedly urged Yanukovich to call for an immediate de-escalation of the violent standoff between protestors and police, and called on him to repeal the "anti-democratic laws" passed by Ukraine's Rada earlier that month (The White House 2014f, 2014g, 2014h). During an emergency session of the Rada on January 28, Ukrainian Prime Minister Mykola Azarov tendered a sudden resignation and the dominant Party of Regions compromised with opposition leaders to all out repeal, or at least lessen the intensity of, the anti-protest laws passed less than two weeks prior.

In an attempt to address the clear, immediate economic needs of Ukraine, officials from the US and EU began talks of assembling an aid package for the restless country, what *The Wall Street Journal* called the US and EU's way of

“stepping up efforts to sway the outcome of the political crisis in Ukraine” (Norman, Entous, and Cullison 2014). Indeed, both the United States and key members of the EU hoped that stimulating Ukraine’s economy would aid in the country eventually implementing a new, more pro-Western government. Although the bid only hinted at US efforts to influence the political environment of Ukraine, an intercepted and subsequently leaked telephone conversation between two top US officials that emerged in early February all but cemented speculation about direct US involvement in Ukraine, rather than encouragement.

In a “private” conversation between US Assistant Secretary of State Victoria Nuland and US Ambassador to Ukraine Geoffrey Pyatt, the two discussed how to alleviate the political and economic crisis in Ukraine by seemingly installing opposition members as leaders in a new government. The conversation between Nuland and Pyatt laid bare “a deep degree of US involvement in affairs that Washington officially says are Ukraine’s to resolve” (Gearan 2014) and Russia, predictably, condemned the US for what Moscow called a “clear breach” (Macdonald 2014) of the 1994 Budapest Memorandum on Security Assurances which assured the United States would respect Ukraine’s independent sovereignty.

Meanwhile, tensions in Kiev continued to mount. Maidan protestors marched on Ukraine’s parliament on February 18 where they were fired upon by Berkut forces using live and rubber ammunition, prompting US Vice President Biden to call Yanukovich and express his “grave concern regarding the crisis on the streets of Kyiv” (The White House 2014i). On February 21, Yanukovich and notable opposition leaders Vitali Klitschko, Arseniy Yatsenyuk, and Oleh Tyahnybok agreed to a deal that would hopefully end the crisis gripping the country. Despite the success of any compromise at all, opposition leaders speaking at the Maidan faced boos and jeers by protestors who remained dissatisfied that the proposed deal kept Yanukovich in power (BBC News 2014c). In the face of the first sign of negotiation in months, a Right Sector activist took the stage and threatened to begin armed attacks on the government if the President did not tender an immediate resignation (Higgins and Kramer 2014).

Reports soon began circulating that Yanukovich had fled Kiev for the predominantly ethnic-Russian city of Kharkiv in the east. Less than 24 hours after Yanukovich fled Kiev, the Rada, backed by 328 of its 447 members, voted to remove him from his presidential office, citing his guilt in various human rights violations and the desertion of his duties as Ukraine's president (Al Jazeera 2014; Booth 2014). In his place, parliament voted to elect their speaker, Oleksander Turchynov as interim president to serve until the early elections on May 25; opposition leader Arseniy Yatsenyuk was voted in as Ukraine's new Prime Minister, replacing Serhiy Arbutov who took over as interim PM following Mykola Azarov's sudden resignation.

Although the United States did not overtly endorse the ouster of Yanukovich, Washington stated that it would work with its allies, including Russia, to support Ukraine in its efforts going forward as they pursued a path to democracy. Moscow, however, condemned Ukrainian protestors, opposition leaders, and the United States in one fell swoop. Prime Minister and former president Dmitry Medvedev criticized the legitimacy of Ukraine's interim government and warned that Moscow may not cooperate with or even recognize the government that emerged out of the more violent participants of the Euromaidan revolution.

The unexpected finale to Ukraine's months-long revolution raised questions about the constitutionality of impeaching Yanukovich who had recently been granted sanctuary in Russia. The runaway president had not tendered an official resignation, he had not been found unfit to due to illness, nor had he died. The hasty actions taken by the Rada on February 22 were somewhat murky in their constitutionality (Sindelar 2014), particularly because the Rada did not follow protocol as outlined in Ukraine's constitution regarding proper impeachment procedure.

In what appeared to be a direct response to the events in Kiev, in the early hours of February 27, dozens of armed, masked men stormed government buildings in Crimea's administrative hub, Simferopol, barricaded themselves inside and effectively took control of the city. Though the gunmen were initially unidentifiable in their unmarked uniforms, the "little green men" patrolling the streets of Simferopol

spoke Russian, carried guns issued by the Russian army, drove trucks with Russian plates, and perhaps, in the most telling display, raised the Russian flag over the parliamentary building once they seized control (Shevchenko 2014). Immediately, officials in Kiev expressed outrage, calling the events “an armed invasion and occupation in violation of all international agreements and norms” (Reuters 2014); the recently disposed Yanukovich, however, called the occupation of Crimea “an absolutely natural reaction to the bandit coup that has occurred in Kiev” (Ostroukh 2014; Walker 2014b). Any sense of moral high ground that Russia had in regards to the so-called hostile takeover of Kiev by radicals completely collapsed following their armed invasion of Crimea.

President Barack Obama issued a statement on February 28 that warned Russia of the potential costs of intervening in Ukraine and noted that Russian military action in Crimea would be a “clear violation of Russia’s commitment to respect the independence and sovereignty and borders of Ukraine, and of international laws” that would be “deeply destabilizing” and against the best interests of Ukraine, Russia, and Europe (The White House 2014m). Putin, however, denied that Russian troops were behind the events unfolding in Crimea, claiming it was local self-defense units who took up arms against what they felt was an illegitimate government in Kiev, and that any presence of Russian troops was an attempt to control for any radicals that may move toward Crimea (Kelley 2014).

In response to Russia’s audacity to move into Ukraine unauthorized, on March 6, President Obama authorized sanctions against individuals responsible for violating Ukraine’s territorial integrity and sovereignty (The White House 2014b) and in a phone call with President Putin, emphasized that Russia’s actions in Ukraine were not internationally acceptable (The White House 2014e). Although the crisis in Crimea defined the relationship between Russia and the US, it also shed light on the relationship between the US and Ukraine that was largely defined by strategic maneuvers to counterbalance major powers in the region. The inaction of the United States in the face of the events in Crimea, a clear violation of the Memorandum,

spoke volumes about the United States' bond with Ukraine. In the days and months that followed, it appeared that the only action the US was willing to take was a bit of diplomatic finger-wagging.

On March 12, President Obama and Ukraine's Prime Minister Arseniy Yatsenyuk held a bilateral meeting to discuss the ongoing events in Ukraine, particularly the threat posed by Crimea's occupation. The meeting came just days before what President Obama called a "slapdash" referendum "patched together" in Crimea in which the autonomous region would vote to secede from Ukraine - a referendum, the President added, that the United States would "completely reject" (The White House 2014). The referendum results claimed that votes in favor of Crimea seceding from Ukraine reached 96.77% (Morello, Englund, and Witte 2014), but a report accidentally released by a Russian government website in May 2014 revealed that the referendum had garnered a maximum 30 percent turnout with only half of this percentage voting in favor of annexation from Ukraine (Gregory 2014). Before the international community had ample time to react to the sham of a referendum, Putin had already signed an executive order recognizing the status of the Republic of Crimea as an independent state at 10:30pm on March 17, and at 1:00pm Moscow time the following day, signed an executive order absorbing Crimea into the Russian Federation (Putin 2014a, 2014b). In response, the United States upped the ante on sanctions put in place on March 6, placing additional sanctions on Russian officials and individuals in the Russian arms sector. By March 20, Obama had imposed another set of sanctions which included Russian energy companies and banks in the hopes that Russia would de-escalate its looming presence in the east (The White House 2014a).

While the world focused on the crisis unraveling in Crimea, several oblasts in Ukraine's Donbas region were dealing with turmoil of their own. In the weeks following the conclusion of the Maidan, pro-Russian forces took to the streets of Donetsk and Luhansk to express dissatisfaction with and distrust of the new government in Kiev. Pro-Russian demonstrators took control of buildings, burned

Ukrainian-language books and posters of the regionally despised nationalist Right Sector movement, and replaced publicly flown Ukrainian flags with Russian flags (Kushch 2014). Tensions between supporters of the government in Kiev and supporters of greater Russian presence in the country continued to escalate, made worse by so-called “protest-tourists” flowing in from Russia, suggesting that the protests were at least at some degree coordinated by Moscow (Roth 2014).

By late March, Russian forces amassing along the Russian-Ukrainian border grew to nearly 40,000 troops according to some reports by US intelligence officials (Stewart and Hosenball 2014). The Donbas region seemed to be descending into madness, with pro-Russian separatists declaring the Donetsk Oblast to be the People’s Republic of Donetsk on April 6 and a similar declaration of the Luhansk People’s Republic on April 27, highlighting the deep divisions at the heart of the conflict in the Donbas. To make matters worse, on May 11, 2014, Donetsk and Luhansk declared independence from Ukraine in another round of highly unrecognized referendums in their quest to join Russia (Walker and Grytsenko 2014).

US-Ukraine Relations 2014-Present: Petro Poroshenko and Barack Obama

As the Donbas effectively devolved into open revolt, Kiev was preparing to elect a new president in the early elections scheduled for May 25. Among the candidates running were Right Sector’s Dmytro Yarosh, Fatherland’s Yulia Tymoshenko, Svoboda’s Oleh Tyahnybok, and UDAR-backed chocolate mogul Petro Poroshenko. Poroshenko’s promises to fight the debilitating corruption limiting Ukraine’s growth as a democratic nation and his condemnation of the separatists in the east in part led to his victory in which he garnered over 55 percent of the popular vote (BBC News 2014a). During a meeting with Poroshenko in Warsaw, Poland, on June 4, Obama formally extended his support for the election outcome and noted that he had been “deeply impressed by [Poroshenko’s] vision” for a Ukraine free of corruption and filled with democratic opportunities for all of its citizens (The White House 2014k)._Additionally, Obama pledged to provide additional assistance to Ukraine to support its military, bringing total US assistance to Ukraine in 2014 to

\$184 million, not including the \$1 billion loan agreement signed in April (The White House 2014c). Perhaps this was the United States' way of compensating Ukraine financially in light of its inaction regarding Crimea.

Following his inauguration, Poroshenko sat down with EU representatives in Brussels on June 27 to sign the long awaited Association Agreement whose reversal had sparked months of unrest and violence in Ukraine. In a demonstration of just how violent the conflict in the east had grown, the war took a sobering turn on July 17 when pro-Russian rebels shot down passenger jet Malaysia Airlines flight MH17, killing all 298 civilians onboard. The Boeing 777 was shot down by a Buk-surface-to-air missile fired from territory controlled by separatists in Donetsk and reports surfaced that Russians had been operating a similar missile launcher in the area just hours prior to the downing of the flight (Sweeney 2014).

In early September 2014, Ukrainian government officials met with separatists leaders in Minsk, Belarus to discuss a peace plan and ceasefire. Poroshenko visited Washington later that same month to plead with Congress about granting Ukraine's military more lethal and non-lethal assistance. During a joint session of Congress held on September 14, 2014, Poroshenko noted that non-lethal equipment and supplies such as night vision goggles and blankets were crucial to Ukraine's soldiers, "but one cannot win the war with blankets" (Poroshenko 2014). Although the United States agreed to assist Ukraine with an additional \$53 million (The White House 2014d), the flow of non-lethal support to Ukraine revealed the United States' alignment with Ukraine and subsequently its hesitation to challenge Moscow by arming Ukraine with lethal equipment.

Despite hopes that the Minsk agreement would hold, hostilities between rebels and Ukrainian forces continued to mount through October, with accusations from each side that the other had violated the fragile ceasefire. Additionally, the election of pro-Western parties and officials during Ukraine's parliamentary elections on October 26 garnered high praise from Washington, but districts in the Donbas, largely excluded from voting, held presidential and parliamentary elections of their

own on November 2. Tensions thickened when NATO officials confirmed reports on November 12 that a concerning number of Russian tanks, artillery, and troops had poured into eastern Ukraine over several days in what appeared to be preparations to reengage in the military conflict gripping the region (Herszenhorn 2014). By December, tensions in eastern Ukraine remained dangerously high. In fact, Ukraine appeared to be desperately clinging to the ceasefire which had failed weeks, if not months prior; the ceasefire agreed to in Minsk was effectively fictional.

In another blow to Russia's economy, suffering under the economic sanctions imposed by the US and EU, Obama signed into law the Ukraine Freedom Support Act of 2014 on December 18, which authorized the President to "provide Ukraine with *defense* articles, services, and training in order to counter offensive weapons" [emphasis added] (Gerlach 2014). January 2015 was largely defined by increased hostilities and violent battles between separatists and Ukrainian armed forces trying to take or hold specific territories. By the end of the month, separatists leaders in the Donbas pledged that the separatists would make no effort to talk about the ceasefire and the Minsk agreement completely dissolved (Lyman and Kramer 2015). The collapse of the Minsk agreement raised alarms throughout Washington and western Europe, but on February 12, the fears raised by the failed ceasefire quelled as Ukrainian, Russian, German, and French leaders convened in Belarus for another long round of talks that resulted in a renewed ceasefire effective on February 15, the so-called Minsk II.

As the eyes of the world remained fixed on Ukraine, desperate for the renewed ceasefire to hold, in mid-March US soldiers in Germany began a long convoy through six NATO member countries to demonstrate US presence and strength in a region of the world Russia apparently sought to bring back under its sphere of influence. Additionally, the US sent 300 Army paratroopers to Ukraine to help train the country's forces fighting in the east. Although Russia's Defense Ministry claimed US troops were training Ukrainian forces inside the combat zone, the activity of US troops was limited to the International Peacekeeping and Security Center in Yavoriv,

one of Ukraine's westernmost cities near the border with Poland (Reuters 2015b). In response to Russia's accusations, the Pentagon called the allegations a "ridiculous attempt to shift the focus away from what is actually happening in eastern Ukraine" and, by extension, Russia's own involvement (Baczynska and Alexander 2015). Relations between the US and Ukraine from June to July remained amicable, with the US extending military training efforts to members of Ukraine's regular army, a program that brought total US security assistance to Ukraine since 2014 to over \$244 million (Reuters 2015c; Siddons 2015).

As US forces continued to train members of Ukraine's outdated and underfunded military, by July, a growing number of far-right supporters in Kiev became increasingly vocal in their demands for a declaration of war against the rebels in the east. The seemingly fictitious ceasefire had managed to survive nearly five harrowing months of subversive attempts to undermine it, but ultra-nationalists groups like Right Sector called for an immediate dissolution of the ceasefire and an end to all diplomatic relations with Russia who was persistently backing the separatists in the Donbas (Radio Free Europe/Radio Liberty 2015a).

Characteristic of its predictably unpredictable nature, in early September an entire week passed without a single Ukrainian casualty reported in the east. As events in Ukraine continue to hurdle toward the present day, the ongoing relationship between the US and Ukraine raises questions about the future of Ukraine. Inaction on behalf of the US in regards to the crisis in Crimea and its continued supply of non-lethal weapons to modernize Ukraine's military spoke volumes about US hesitation to challenge the largest power in the region, Russia. However, recent developments in Washington may redefine the relationship between the two countries. On November 10, 2015, Congress passed the National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2016 that revived the ongoing discussion about providing lethal arms to Ukraine. Of the \$607 billion budgeted, the bill allocated \$300 million to assist Ukraine in its fight against Russia and the Russian-backed separatists in the east; of that \$300 million, Congress designated \$50 million to provide Ukraine with lethal assistance such as

anti-armor weapon systems, mortars, grenade launchers, small arms and ammunition (Johnson 2015). Despite months of careful diplomatic maneuvering to prevent arming Ukraine and subsequently infuriating Russia, President Obama signed the legislation into law on November 26, 2015 (Reuters 2015a).

Conclusion

This research reveals how the relationship between the US and Ukraine has changed over time, and provides suggestions for what to look for in the future. United States foreign policy towards Ukraine has always reflected US national interest, and has often mirrored America's changing relationship with Russia. In the early Post-USSR days, there was hope around the world for an end to the possibility of a thermonuclear war, and for the normalization of relations between the United States and Russia along with the other former Soviet Republics. Back then, the focus of the United States and Ukraine went from democracy building to nuclear disarmament under Kravchuk, Kuchma, George H.W. Bush and Clinton. Thus, in the early 1990s, relations between the US and Ukraine, like those between the US and Russia, were fairly good. It was in the US national interest for the former Soviet republics to become democracies and form positive relations with the US from both a security and economic standpoint. Once Ukraine signed the Nuclear Non-Proliferation Treaty in 1994, the US and Ukraine could turn to other issues, such as the pursuit of NATO and EU membership. Ukraine was of geopolitical importance to the US, not only from the standpoint of its geographic location between Russia to the East and the EU to the West, but also by curbing Russia's imperial ambitions within the Commonwealth of Independent States (CIS). Because of Ukraine's geopolitical importance, it became the third largest recipient of US aid and the most active CIS state within NATO's Partnership for Peace in the 1990's.

However, the ascension of Vladimir Putin as Prime Minister or President from 1999 to the present complicated Ukraine's plans to "go west." Putin's stance toward Ukraine has always been clear: it has been –and will remain– under the Russian sphere of influence whether it wants to or not. In addition, corruption scandals, in

particular the discovery of Ukraine's sale of military equipment to Iraq during the Kuchma regime, would lead to a distancing between both nations.

By the end of 2004, the Orange Revolution led to a geopolitical reorientation of Ukraine toward the West's open arms. The United States was pleased with Ukraine's popular democratic movement, leading to a newfound period of goodwill. Nevertheless, infighting between the principal actors in the Orange Revolution would soon reveal their ineptitude in solving Ukraine's multitude of problems and corruption scandals of their own emerged. Widespread disillusionment led Ukraine back to an Eastern orientation under Yanukovych. The relatively new Obama Administration took a pragmatic approach toward Yanukovych, though as was the case in the previous administration, attention was far more focused on developments in the Middle East. That is, until Yanukovych reneged on his pledge to sign the EU Association Agreement in November 2013.

The violent protests and government crackdowns forced a renewed attention from the United States toward Ukraine, in a vain effort to come to a peaceful solution. Yanukovych's self-exile would be followed by Russia's eventual violation of Ukraine's territorial integrity by forcefully seizing Crimea and supporting Russian or pro-Russian forces violently occupying the Donbas regions of Donetsk and Luhansk. Despite the fact that such brazen action has violated the Budapest Memorandum, the United States stood by haplessly as Ukrainian territory was seized, and according to United Nations data, the death toll in the conflict has risen to over 9,160 as of March 2016 (Cumming-Bruce 2016). This has led many to question if a Cold War redub is upon us.

There does not appear to be any end to the conflict in sight, at least one that leaves Ukraine territorially intact. The likelihood of Crimea returning to Ukraine is dismal, if not completely unthinkable at this point. Infighting and disagreements continue to plague Ukraine's politics and the politicians, such as Petro Poroshenko and Arseniy Yatsenyuk, initially thought to be the guiding hope after Yanukovych's ouster, appear to be losing steam among the population. Today, the saga continues

with the United States poised to pledge more economic resources than ever to reorient Ukraine to the West under Petro Poroshenko's watch.

At this juncture, we can conclude how the four central components of the international relations theory of realism apply to this case study of US-Ukraine relations. First, the most important actors in this case have clearly been states: The United States, Ukraine, and Russia. It is not possible to discuss US-Ukrainian relations without taking into account US-Russian relations and Ukrainian-Russian relations. Even the "officially" non-state actors that are occupying the Donbas are clearly taking their cues from Moscow, and are therefore agents of a state- the Russian state.

Second, as for the role of international bodies, the European Union, NATO, and the United Nations Security Council, all express their opinions on events transpiring in Ukraine, mostly by condemning Russian actions and activities, yet none of these organizations can --nor truly want to take military action-- to try to resolve Ukraine's territorial dispute with Russia.

Third, it is absolutely clear that the United States has always acted in its own self-interest in its interactions with Ukraine. From democratization, to nuclear non-proliferation, to support of the Orange Revolution, to not intervening militarily in the Russian annexation of Crimea, all of the US actions have been that of a rational actor. Likewise, Ukraine has acted in its own self-interest vis-à-vis its posture toward the US. Upon independence, Ukraine was in a deeply fragile state. With a floundering economy and the transition from Communism to capitalism, it had to turn to the United States for assistance. Although Ukraine would be in a stronger position today if it had retained some of its nuclear arsenal, at the time, it pragmatically decided to sign the NPT and rid itself of nuclear warheads by 1996. Ukraine even sent troops to Iraq to appease the US, despite the fact that most Ukrainians were against it. Many elements of Ukrainian society, particularly the younger generation of people that had little or no memory of living in the Soviet Union, pressed their leaders to look West with their activities in the Orange Revolution, and after gaining office, the leadership did so.

Russia has also acted in its self-interest with respect to US-Ukraine relations. Russia considered its interests threatened by the increasing ties between the US (and more broadly, the West) and Ukraine, such as the NATO Membership Action Plan, the EU Association Agreement, and most recently, the US approval of \$300 million for Ukrainian forces (including \$50 million in lethal military aid). The annexation of Crimea and continuing support of separatists in the Donbas region exemplifies the extent to which Russia will continue to act in its own self-interest.

Finally, self-preservation is the most important focus for Ukraine, which has seen its territorial integrity violated by its Russian neighbors, and has lost over 9,000 people in its fight to regain control over the Donbas. The United States, for its part, is also seeking self-preservation by *not* engaging in a military conflict with Russia over Ukrainian territory. Ukraine is frankly not sufficiently in the US national interest to go to war over, particularly considering the conflicts that still rage in the Middle East, the threat of international terrorism and the necessity of collaborating with Russia in a military campaign against the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS). Russia has taken self-preservation measures by amassing troops along the Ukrainian border in addition to backing separatists in the Donbas, and has even expanded its territorial integrity by annexing Crimea.

In sum, the four criteria of realism are not only met, but exceeded in the case of US-Ukraine Relations, by both the US and Ukraine in addition to that of Russia. The future of Ukraine hangs in the balance of the west's welcoming, open arms and Russia's greedy, grasping hands. At the moment, nothing is certain. But the fact that this is a textbook case in realism leads us to conclude that the states of Ukraine and the US (and Russia) will continue to act in a rational self-interested manner, for their own self-preservation, without regard to the expressions of international organizations. Thus, in conclusion, we can expect the following:

- *Ukraine will continue to fight to recover pro-Russian occupied areas militarily and diplomatically.* Ukraine does not have the military might to remove the pro-Russian forces in the Donbas, but it will continue to battle on. The Ukrainian

government will simultaneously continue to negotiate with Russia to bring an end to the fighting in the Donbas, possibly in exchange for expanded autonomous rights in the region under a more federalist system in order to preserve what is left of its territorial integrity.

- *The United States will provide and expand funding for military aid to Ukraine while continuing to train the Ukrainian military.* It is simply too much of a risk for the United States to completely abandon or isolate Ukraine, as Ukraine would then be more likely to be forced to turn to Russia. It is in the US self-interest to preserve a “buffer state” between Russia and the EU, but it will not engage in direct military confrontation.

- *Russia will never willingly cede Crimea.* Russia will continue to preserve its own territorial integrity, which now includes Crimea. The Ukrainian forces are too weak to recover the Crimean region, and militarily powerful states are unwilling to risk a war with Russia on Ukraine’s behalf.

- *Russia may seek a negotiated settlement in the Donbas region.* Given the recently forged alliance between the US and Russia on a Syrian military campaign against ISIS, it is entirely possible, if not probable, that as Russia focuses its military attention toward the Middle East, it will not choose to sustain (or be able to sustain) the forces in the Donbas.

- *If a negotiated settlement is not established, the current frontlines are likely to hold in the Donbas region.* Since neither the US, nor NATO, nor the EU member states are willing to go to war over Ukrainian territory, and Russia knows that these entities may go to war if Russia invades a NATO member state, it is unlikely that the conflict will spread beyond Ukraine if a negotiated settlement is not established.

Ultimately, it is Russia who seems to have the best position to determine the outcome of what will happen to Ukraine. In the meantime, Ukraine will remain nestled between East and West.

Literature References

1. Alexe, Theodor. 2010. "EU, Ukraine Agree On 'Road Map' For Visa-Free Travel." *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, November 22. <http://www.rferl.org/content/article/2227271.html> (September 27, 2015).
2. Al Jazeera. 2014. "Ukraine President Yanukovich Impeached." *Al Jazeera*, February 22. <http://www.aljazeera.com/news/europe/2014/02/ukraine-parliament-ousts-president-yanukovich-2014222152035601620.html> (October 19, 2015).
3. American Reference Library. (2001). The Nomination of Roman Popadiuk. *Western Standard Publishing Company*, (1), 1-2.
4. Baczynska, Gabriela, and David Alexander. 2015. "Pentagon Dismisses Moscow Claim of US Troops in Ukraine Combat Zone." *Reuters*, April 23. <http://www.reuters.com/article/2015/04/24/us-ukraine-crisis-russia-pentagon-idUSKBN0NE20Q20150424> (November 12, 2015).
5. Bailey, Lydia. 2013. "Ukrainians protest for regime change (Ukraine Without Kuchma), 2000 2003." *Global Nonviolent Action Database*. <http://nvdatabase.swarthmore.edu/content/ukrainians-protest-regime-change-ukraine-without-kuchma-2000-2003> (October 28, 2015).
6. BBC News. 2014a. "Petro Poroshenko Claims Ukraine Presidency." *BBC News*, May 25. <http://www.bbc.com/news/world-europe-27569057> (November 3, 2015).
6. 2014b. "Ukraine Crisis: Opposition Leader Klitschko Booed in Kiev." *BBC News*, February 21. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26298882> (October 18, 2015).
6. 2014c. "Ukraine's President Signs Anti-Protest Bill into Law." *BBC News*, January 17. <http://www.bbc.com/news/world-europe-25771595> (October 12, 2015).
6. 2014d. "Ukraine's Revolution and the Far Right." *BBC News*, March 7. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26468720> (November 11, 2015).
7. Booth, William. 2014. "Ukraine's Parliament Votes to Oust President; Former Prime Minister Is Freed from Prison." *The Washington Post*, February 22. https://www.washingtonpost.com/world/europe/ukraines-yanukovich-missing-as-protesters-take-control-of-presidential-residence-in-kyiv/2014/02/22/802f7c6c-9bd2-11e3-ad71-e03637a299c0_story.html (October 19, 2015).
8. Bihun, Yaro. (2005). "Sen. Lugar Underscores That Ukraine Deserves US Support." *Ukrainian Weekly*, March 13. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/2005/110510.shtml> (October 2, 2015).
8. "Ukraine's New Foreign Affairs Minister Visits D.C." *Ukrainian Weekly*. May 6. https://www.scribd.com/fullscreen/12812337?access_key=key-27bplir8otw938zfy9vk (October 2, 2015).
9. Brama.com. 2002. "Schaffer to Bush: Don't meet Kuchma." *brama.com*, November 1. http://www.brama.com/news/press/021101schaffer_kuchma-kolchuga.html (October 28, 2015).
10. Budapest Memorandums on Security Assurances, 1994. 1994. *Council on Foreign Relations*. <http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484> (November 11, 2015).
11. Bush, George W. 2001. "FOR THE RECORD: George W. Bush's message to Leonid Kuchma." *Ukrainian Weekly*, March 11. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/2001/100111.shtml> (October, 27, 2015).
12. Byrne, Peter, Mark Rachkevych, and James Marson. 2010. "Wikileaks Reveals Sensitive US Talks." *Kyiv Post*, December 3. <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/wikileaks-91997.html> (October 15, 2015).
13. Clarke, Michael and MacGwire, Michael. 2008. "NATO Expansion: 'A Policy Error of Historic Importance.'" *International Affairs*, 84, (6), 1281-1301.
14. Clinton, William J and Leonid D. Kuchma. 1994. "JOINT SUMMIT STATEMENT BY

- PRESIDENT CLINTON AND PRESIDENT OF UKRAINE LEONID D. KUCHMA <http://fas.org/spp/starwars/offdocs/j941122.htm> (October 27, 2015).
15. Clinton, William J. 2000. "Remarks on Signing a Ukraine-United States Joint Statement in Kiev, Ukraine." The American Presidency Project, June 5. <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=58593> (October 27, 2015).
16. Cumming-Bruce, Nick. 2016. "Death Toll in Ukraine Conflict Hits 9,160, U.N. Says." *The New York Times*. <http://www.nytimes.com/2016/03/04/world/europe/ukraine-death-toll-civilians.html> (March 29, 2016).
17. D'Anieri, Paul J. 2007. *Understanding Ukrainian Politics: Power, Politics, and Institutional Design*. New York: M.E. Sharpe, Inc.
18. Dubovyk, Volodymyr. 2006. "US-Ukraine Relations: The Long Road to Strategic Partnership." *PONARS Policy Memo*, 424.
19. Embassy of the United States 2005. "US Delegation Visits Ukraine." *Ukrainian Weekly*. June 12. https://www.scribd.com/fullscreen/12796582?access_key=key-13kg3jfpq6fnmss8dauc (November 1, 2015).
2006. "Secretary of State Rice Comments on Ukraine and NATO Membership." *Ukrainian Weekly*. May 7. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/2006/190610.shtml> (November 13, 2015).
2009. "OPIC Reopens Programs in Ukraine." *Embassy of the United States Kyiv, Ukraine*, December 17. http://ukraine.usembassy.gov/press_releases2009/opic-reopens-programs-in-ukraine.html (November 3, 2015).
20. Euronews. 2013. "Ukraine Fails to Sign Landmark Deal at EU Summit." *Euronews*, November 29. <http://www.euronews.com/2013/11/29/ukraine-fails-to-sign-landmark-deal-at-eu-summit/> (September 29, 2015).
21. Fink, Susan D. 1997. "From 'Chicken Kiev' to Ukrainian Recognition: Domestic Politics in US Foreign Policy toward Ukraine." *Harvard Ukrainian Studies*, 21, (1/2), 11-61.
22. Gak, Lesya. 2004. "Denuclearization and Ukraine: Lessons for the Future." *The Nonproliferation Review*, 11, (1), 106-135.
23. Gearan, Anne. 2014. "In Recording of US Diplomat, Blunt Talk on Ukraine." *The Washington Post* February 6. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/in-purported-recording-of-us-diplomat-blunt-talk-on-ukraine/2014/02/06/518240a4-8f4b-11e3-84e1-27626c5ef5fb_story.html (October 8, 2015).
24. Gerlach, Jim. 2014. "H.R.5859 - 113th Congress (2013-2014): Ukraine Freedom Support Act of 2014." <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/5859?q=%7B%22search%22%3A%5B%22ukraine%22%5D%7D&resultIndex=19> (September 26, 2015).
25. Greenhouse, Steven. 1994. "Ukraine Votes to Become a Nuclear-Free Country." *The New York Times*, November 17. <http://www.nytimes.com/1994/11/17/world/ukraine-votes-to-become-a-nuclear-free-country.html> (November 13, 2015).
26. Gregory, Paul Roderick. 2014. "Putin's 'Human Rights Council' Accidentally Posts Real Crimean Election Results." *Forbes*, May 5. <http://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights-council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-15-voted-for-annexation/> (November 10, 2015).
27. Hanenkrat, Kaley. 2013. "Ukraine Protests Go Deeper Than Trade Agreement." *The Huffington Post*, December 10. http://www.huffingtonpost.com/kaley-hanenkrat/ukraine-euromaidan_b_4418826.html (October 12, 2015).
28. Herszenhorn, David. 2014. "Fears Rise as Russian Military Units Pour Into Ukraine." *The New York Times*, November 12. http://www.nytimes.com/2014/11/13/world/europe/ukraine-russia-military-border-nato.html?_r=1 (November 9, 2015).

29. Higgins, Andrew, and Andrew E. Kramer. 2014. "Ukraine Has Deal, but Both Russia and Protesters Appear Wary." *The New York Times*, February 21. http://www.nytimes.com/2014/02/22/world/europe/ukraine.html?_r=1 (November 11, 2015).
30. Interfax-Ukraine. 2013. "Senior Russian Diplomat Slams US Officials' 'Shocking' Statements on Ukraine." *KyivPost*, December 13. <http://www.kyivpost.com/content/russia-and-former-soviet-union/senior-russian-diplomat-slams-us-officials-shocking-statements-on-ukraine-333625.html> (October 12, 2015).
31. International Foundation for Electoral Systems. 2005a. "Public Opinion in Ukraine After the Orange Revolution, 2005." <http://www.ifes.org/surveys/public-opinion-ukraine-after-orange-revolution-2005> (October 3, 2015).
- 2005b. "Public Opinion in Ukraine November 2005." <http://www.ifes.org/surveys/public-opinion-ukraine-november-2005> (October 3, 2015.)
2009. "Change on the Horizon? Public Opinion in Ukraine before the 2010 Presidential Election." <http://www.ifes.org/publications/change-horizon-public-opinion-ukraine-2010-presidential-election> (October 4, 2015).
32. Johnson, Ron. 2015. "S.1356 - 114th Congress (2015-2016): National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2016." <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/senate-bill/1356?q=%7B%22search%22%3A%5B%221356%22%5D%7D&resultIndex=2> (November 12, 2015).
33. Kelley, Michael. 2014. "PUTIN: What Happened In Kiev Was An Unconstitutional Overthrow And Yanukovich Is Still President." *Business Insider*, March 4. <http://www.businessinsider.com/putin-what-happened-in-kiev-was-an-unconstitutional-overthrow-and-yanukovich-is-still-president-2014-3> (October 20, 2015).
34. Kramer, Andrew E. 2014. "Front and Center in Ukraine Race, a Leader of the Far Right." *The New York Times*, March 11. <http://www.nytimes.com/2014/03/12/world/europe/adept-at-toppling-power-right-wing-ukrainian-learns-to-wield-it.html> (November 11, 2015).
35. Kubicek, Paul. 1999. "Russian Foreign Policy and the West." *Political Science Quarterly*, 114, (4), pp. 547-568.
36. Kushch, Lina. 2014. "Pro-Russian Demonstrators Burn Books, Storm Buildings in Eastern Ukraine." *Reuters*, March 16. <http://www.reuters.com/article/2014/03/16/us-ukraine-east-idUSBREA2F0P220140316> (October 21, 2015).
37. Kuzio, Taras. 2003a. "Ukraine's Relations with the West: Disinterest, Partnership, Disillusionment." *European Security*, 12(2), 21-44.
- 2003b. "US-Ukrainian Relations Will not Revive under Kuchma." *Kyiv Post*, March 13. <http://www.kyivpost.com/opinion/op-ed/us-ukrainian-relations-will-not-revive-under-kuchm-14600.html?flavour=mobile> (October 23, 2015).
2005. From Kuchma to Yushchenko: Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution. *Problems of Post-Communism*, 52(2), 29-44.
38. Lew, Khristina. 1996. Kuchma receives 43rd Freedom Award." *Ukrainian Weekly*, March 3. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/1996/099603.shtml> (October 27, 2015).
39. Lyman, Rick, and Andrew E. Kramer. 2015. "War Is Exploding Anew in Ukraine; Rebels Vow More." *The New York Times*, January 23. <http://www.nytimes.com/2015/01/24/world/europe/ukraine-violence.html> (November 9, 2015).
40. Macdonald, Alastair. 2014. "Putin Aide Warns US on Ukraine, Says Russia Could Act." *Reuters UK*, February 6. <http://uk.reuters.com/article/2014/02/06/uk-ukraine-russia-glazyev-idUKBREA150XA20140206> (October 18, 2015).
41. Morello, Carol, Will Englund, and Griff Witte. 2014. "Crimea's Parliament Votes to Join Russia." *The Washington Post*, March 17. https://www.washingtonpost.com/world/crimea-parliament-votes-to-join-russia/2014/03/17/5c3b96ca-adba-11e3-9627-c65021d6d572_story.html (November 18, 2015).

42. NATO. 2005. "Alliance Ready to Deepen Partnership with Ukraine." *North Atlantic Treaty Organization*, February 23. <http://www.nato.int/docu/update/2005/02-february/e0222b.htm> (October 6, 2015).
43. Norman, Laurence, Adam Entous, and Alan Cullison. 2014. "US, EU Wade Deeper Into Ukraine Standoff With Aid Plan." *The Wall Street Journal*, February 2. <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304851104579358773435642010> (October 17, 2015).
44. Nuzhinskaya, Olga. 2005. "Congressional Delegation Visits Ukraine." *Ukrainian Weekly*, February 20. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/2005/080502.shtml> (October 21, 2015).
45. Ostroukh, Andrey. 2014. "Defiant Yanukovych Emerges in Russia, Vows to Return to Power." *The Wall Street Journal*, February 28. <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304026804579410942949193858> (October 20, 2015).
46. Embassy of Ukraine in the United States of America. 2012. "Political issues of Ukraine and USA." Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. <http://usa.mfa.gov.ua/en/ukraine-us/diplomacy> (October 27, 2015).
47. Poroshenko, Petro. 2014. "Ukrainian President Petro Poroshenko Address to Congress." *CSPAN.org*, September 18. <http://www.c-span.org/video/?321426-1/ukrainian-president-petro-poroshenko-address-congress> (November 9, 2015).
48. US Government Publishing Office. 1992a. "Public Papers of the Presidents of the United States: George H. W. Bush (1992, Book I)." *gpo.gov*, January 22. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1992-book1/html/PPP-1992-book1-doc-pg123-3.htm> (October 16, 2015).
- 1992b. "Public Papers of the Presidents of the United States: George H. W. Bush (1992, Book I)." *gpo.gov*, January 22. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1992-book1/html/PPP-1992-book1-doc-pg127.htm> (October 16, 2015).
- 1992c. "Public Papers of the Presidents of the United States: George H. W. Bush (1992, Book I)." *gpo.gov*, March 27. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1992-book1/html/PPP-1992-book1-doc-pg512-2.htm> (October 16, 2015).
- 1992d. "Public Papers of the Presidents of the United States: George H. W. Bush (1992, Book I)." *gpo.gov*, May 6. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1992-book1/html/PPP-1992-book1-doc-pg693-3.htm> (October 16, 2015).
- 1992e. "Public Papers of the Presidents of the United States: George H. W. Bush (1992, Book I)." *gpo.gov*, July 2. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1992-book1/html/PPP-1992-book1-doc-pg1062.htm> (October 16, 2015).
- 1994a. "Public Papers of the Presidents of the United States: William J. Clinton (1994, Book I)." *gpo.gov*, January 8. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1994-book1/html/PPP-1994-book1-doc-pg17.htm> (October 16, 2015).
- 1994b. "Public Papers of the Presidents of the United States: William J. Clinton (1994, Book I)." *gpo.gov*, January 12. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1994-book1/html/PPP-1994-book1-doc-pg43.htm> (October 16, 2015).
- 1994c. "Public Papers of the Presidents of the United States: William J. Clinton (1994, Book I)." *gpo.gov*, January 14. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1994-book1/html/PPP-1994-book1-doc-pg69.htm> (October 16, 2015).
- 1994d. "Public Papers of the Presidents of the United States: William J. Clinton (1994, Book I)." *gpo.gov*, March 4. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1994-book1/html/PPP-1994-book1-doc-pg372-2.htm> (October 16, 2015).
- 2005a. "Public Papers of the Presidents of the United States: George W. Bush (2005, Book I)." *gpo.gov*, February 22. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-2005-book1/html/PPP-2005-book1-doc-pg555.htm> (October 12, 2015).
- 2005b. "Public Papers of the Presidents of the United States: George W. Bush (2005,

- Book I). *gpo.gov*, April 4. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-2005-book1/html/PPP-2005-book1-doc-pg284.htm> (October 12, 2015).
2006. “Public Papers of the Presidents of the United States: George W. Bush (2006, Book I). *gpo.gov*, March 26. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-2006-book1/html/PPP-2006-book1-doc-pg559-2.htm> (October 12, 2015).
2008. “Public Papers of the Presidents of the United States: George W. Bush (2008, Book I). *gpo.gov*, April 1. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-2008-book1/html/PPP-2008-book1-doc-pg443.htm> (October 12, 2015).
49. Putin, Vladimir. 2014a. “Executive Order on Executing Agreement on Admission of Republic of Crimea into the Russian Federation.” *President of Russia*, March 18. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20600> (October 21, 2015).
- 2014b. “Executive Order on Recognizing Republic of Crimea.” *President of Russia*, March 17. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20596> (October 20, 2015).
50. Radio Free Europe/Radio Liberty. 2015a. “Ukraine’s Right Sector Calls For Referendum To Impeach Government.” *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, July 22. <http://www.rferl.org/content/ukraine-right-sector-rally-government-impeachment/27142450.html> (November 10, 2015).
51. Reuters. 2014. “Ukraine’s Interior Minister Condemns Seizure of Crimea Airports.” *Reuters UK*, February 28. <http://uk.reuters.com/article/2014/02/28/ukraine-crisis-interior-idUKL6N0LX0L120140228> (October 20, 2015).
- 2015a. “Obama Signs U.S. Defense Budget Law with \$300 Mln for Ukraine.” <http://www.unian.info/politics/1194517-obama-signs-defense-budget-law-with-300-mln-for-ukraine.html> (March 29, 2016).
- 2015b. “Russian Defense Ministry Says US Troops in East Ukraine: Interfax.” *Reuters*, April 23. <http://www.reuters.com/article/2015/04/23/us-ukraine-crisis-russia-usa-idUSKBN0NE1N920150423> (November 12, 2015).
- 2015c. “US Troops to Train Regular Ukrainian Military Troops: State Department.” *Reuters*, July 25. <http://www.reuters.com/article/2015/07/25/us-ukraine-crisis-usa-idUSKCN0PY28A20150725> (November 10, 2015).
52. Robles, John. 2013. “US/NATO/EU and the Desperate Subversion of Ukraine.” *Sputnik News*, December 14. http://sputniknews.com/voiceofrussia/2013_12_14/US-NATO-EU-and-the-desperate-subversion-of-Ukraine-8010/ (October 12, 2015).
53. Roth, Andrew. 2014. “From Russia, ‘Tourists’ Stir the Protests.” *The New York Times*, March 3. <http://www.nytimes.com/2014/03/04/world/europe/russias-hand-can-be-seen-in-the-protests.html> (October 21, 2015).
2015. “US Army Trainers Arrive in Ukraine.” *The New York Times*, April 17. <http://www.nytimes.com/2015/04/18/world/europe/us-army-trainers-arrive-in-ukraine.html> (November 10, 2015).
54. Russia Today. 2014a. “From a Sea of Flags to Rivers of Blood: How Kiev’s Peaceful Protests Turned into Maidan Mayhem.” *Russia Today*, February 21. <https://www.rt.com/news/ukraine-maidan-protest-developments-982/> (November 11, 2015).
- 2014b. “Moscow Blames Radicals for Deadly Clashes in Ukraine, EU Leaders Ponder Sanctions against Government.” *Russia Today*, February 19. <https://www.rt.com/news/ukraine-deadly-clashes-reactions-652/> (November 11, 2015).
55. Shevchenko, Vitaly. 2014. “‘Little Green Men’ or ‘Russian Invaders?’” *BBC News*, March 11. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26532154> (October 20, 2015).
56. Siddons, Andrew. 2015. “Ukraine: US Expands Aid to Train Regular Army Troops.” *The New York Times*, July 24. <http://www.nytimes.com/2015/07/25/world/europe/ukraine-us-expands-aid-to-train-regular-army-troops.html> (September 26, 2015).
57. Sindelar, Daisy. 2014. “Was Yanukovich’s Ouster Constitutional?”

- RadioFreeEurope/RadioLiberty*, February 23. <http://www.rferl.org/content/was-yanukovychs-ouster-constitutional/25274346.html> (October 20, 2015).
58. Specter, Michael. 1997. "Setting Past Aside, Russia and Ukraine Sign Friendship Treaty." *The New York Times*, June 1. <http://www.nytimes.com/1997/06/01/world/setting-past-aside-russia-and-ukraine-sign-friendship-treaty.html> (October 13, 2015).
59. Sedova, Yana. 2005. "Sens. Lugar, Obama Reach Agreement with Ukraine On Biological Weapons." *Ukrainian Weekly*. September 4. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/2005/360509.shtml> (October 30, 2015).
60. Stewart, Phil, and Mark Hosenball. 2014. "Russia's Buildup near Ukraine May Reach 40,000 Troops: US Sources." *Reuters*, March 28. <http://www.reuters.com/article/2014/03/28/us-ukraine-crisis-usa-military-idUSBREA2R1U720140328> (October 21, 2015).
61. Sweeney, John. 2014. "MH17 Disaster: Russians 'Controlled BUK Missile System.'" *BBC News*, September 8. <http://www.bbc.com/news/world-europe-29109398> (November 5, 2015).
62. Torbakov, Igor. 2004. "Kremlin Recognizes Yanukovych." *Ukrainian Weekly*. November 28. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/2004/480405.shtml> (November 1, 2015).
63. The White House. 2009a. "Remarks by Vice President Biden at 45th Munich Conference on Security Policy." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-45th-munich-conference-security-policy> (October 7, 2015).
- 2009b. "Remarks By Vice President Biden In Ukraine." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-ukraine> (October 7, 2015).
- 2010a. "Readout of the President's Call with President-Elect Yanukovych of Ukraine." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/readout-presidents-call-with-president-elect-yanukovych-ukraine> (October 25, 2015).
- 2010b. "Joint Statement by President Obama and President Yanukovych." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/joint-statement-president-obama-and-president-yanukovych> (September 28, 2015).
- 2014a. "Executive Order -- Blocking Property of Additional Persons Contributing to the Situation in Ukraine." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/20/executive-order-blocking-property-additional-persons-contributing-situat> (October 21, 2015).
- 2014b. "Executive Order -- Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/06/executive-order-blocking-property-certain-persons-contributing-situation> (October 20, 2015).
- 2014c. "FACT SHEET: US Assistance to Ukraine." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/06/07/fact-sheet-us-assistance-ukraine> (November 4, 2015).
- 2014d. "FACT SHEET: US Support for Ukraine." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/09/18/fact-sheet-us-support-ukraine> (October 15, 2015).
- 2014e. "Readout of President Obama's Call with President Putin of Russia." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/06/readout-president-obama-s-call-president-putin-russia> (October 15, 2015).
- 2014f. "Readout of Vice President Biden's Call with President Yanukovych of Ukraine." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/01/27/readout-vice-president-bidens-call-president-yanukovych-ukraine> (October 15, 2015).
- 2014g. "Readout of Vice President Biden's Call with Ukrainian President Viktor Yanukovych." *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/01/23/readout-vice-president-bidens-call-ukrainian-president-viktor-yanukovych> (October 8, 2015).

2014h. “Readout of Vice President Biden’s Call with Ukrainian President Viktor Yanukovich.” *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/01/28/readout-vice-president-bidens-call-ukrainian-president-viktor-yanukovich> (October 15, 2015).

2014i. “Readout of Vice President Biden’s Call with Ukrainian President Viktor Yanukovich.” *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/02/18/readout-vice-president-bidens-call-ukrainian-president-viktor-yanukovich> (October 8, 2015).

2014j. “Remarks by President Obama and President-Elect Petro Poroshenko of Ukraine After Bilateral Meeting.” *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/06/04/remarks-president-obama-and-president-elect-petro-poroshenko-ukraine-aft> (November 4, 2015).

2014k. “Remarks by President Obama and Ukraine Prime Minister Yatsenyuk after Bilateral Meeting.” *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/12/remarks-president-obama-and-ukraine-prime-minister-yatsenyuk-after-bilat> (October 21, 2015).

2014l. “Statement by the President on Ukraine.” *whitehouse.gov*. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/02/28/statement-president-ukraine> (October 20, 2015).

64. US Congress. Senate. 2004. Expressing the sense of the Senate regarding the November 21, 2004, Presidential runoff election in Ukraine. SR 487. 108th Cong., 2nd sess.

House. Committee on International Relations. 2004. *Ukraine’s Election: Next Steps*. 108th Cong., 2nd sess., December 7.

Congressional Record. 2005. 108th Cong., 2d sess. Vol. 151, pt. 31.

Congressional Record. 2005. 108th Cong., 2d. sess. Vol. 151, pt. 38.

Senate. Committee on Foreign Relations. 2008. *NATO: Enlargement and Effectiveness*. 110th Cong., 1st sess., March 11.

65. US Department of State. 2005. “FOR THE RECORD: Condoleezza Rice Addresses Students in Kyiv.” *Ukrainian Weekly*. December 18 https://www.scribd.com/fullscreen/12796614?access_key=key-22bt5jvq2lzc5i2rg9dv (October 15, 2015).

2008. The Office of Website Management, Bureau of Public Affairs. 2008. “United States-Ukraine Charter on Strategic Partnership.” *US Department of State*. <http://www.state.gov/p/eur/rls/or/142231.htm> (October 14, 2015).

2013a. “State Department on Ukraine’s Decision on Association with EU.” *US Department of State*. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/11/217928.htm> (September 29, 2015).

2013b. “Statement on Events in Ukraine.” *US Department of State*. <http://www.state.gov/secretary/remarks/2013/12/218585.htm> (October 12, 2015).

2014a. “Passage of Undemocratic Legislation in Ukrainian Parliament.” *US Department of State*. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/01/219920.htm> (October 13, 2015).

2014b. “Remarks With Greek Foreign Minister Evangelos Venizelos Before Their Meeting.” *US Department of State*. <http://www.state.gov/secretary/remarks/2014/01/220007.htm> (October 15, 2015).

66. US Trade Representative. 2005. “USTR Lifts Tariff Sanctions Against Ukraine, Announces Out-of-Cycle Review.” Office of the United States Trade Representative, August 31. https://ustr.gov/archive/Document_Library/Press_Releases/2005/August/USTR_Lifts_Tariff_Sanctions_Against_Ukraine,_Announces_Out-of-Cycle_Review.html (November 3, 2015).

67. Ukrainian Weekly. 1997. “FOR THE RECORD: Shcherbak on Ukraine-Russia treaty.” *Ukrainian Weekly*, June 22. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/1997/259720.shtml> (November 11, 2015).

2004. “Kuchma sends letter on 9/11 anniversary.” *Ukrainian Weekly*, September 19. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/2004/380407.shtml> (October 27, 2015).

2006a. “Ukrainian Elections Free and Fair, Says OSCE’s Election Observation Mission.”

- Ukrainian Weekly*. April 2. <http://www.ukrweekly.com/old/archive/2006/140613.shtml> (October 14, 2015).
- 2006b. “Bush Cancels Visit to Ukraine.” *Ukrainian Weekly*. 18 June. https://www.scribd.com/fullscreen/12822075?access_key=key-16nni68q5h3inac9016m (October 14, 2015).
2007. “Fund the USUF.” *Ukrainian Weekly*. September 16. http://ukrweekly.com/archive/2007/The_Ukrainian_Weekly_2007-37.pdf (November 16, 2015).
68. Walker, Shaun. 2014. “Viktor Yanukovich Urges Russia to Act over Ukrainian ‘Bandit Coup.’” *The Guardian*, February 28. <http://www.theguardian.com/world/2014/feb/28/viktor-yanukovich-russia-ukraine-coup> (October 19, 2015).
69. Walker, Shaun, and Oksana Grytsenko. 2014. “Ukraine Crisis: Donetsk Region Asks to Join Russia.” *The Guardian*, May 12. <http://www.theguardian.com/world/2014/may/12/ukraine-crisis-donetsk-region-asks-join-russia> (November 3, 2015).
70. Yekelchik, Serhy. 2007. *Ukraine: Birth of a Nation*. New York, NY: Oxford University Press.
2015. *The Conflict in Ukraine: What Everybody Needs to Know*. New York, NY: Oxford University Press.
71. Zalizniak, Yuriy. 2003. “Kuchma trades troops for respectability.” *The Guardian*, July 3. <http://www.theguardian.com/world/2003/jul/03/iraq> (October 27, 2015).
72. Zawada, Zenon. 2010. “CEC Declares Yanukovich Winner, Tymoshenko Claims Election Fraud.” *Ukrainian Weekly*. February 21. http://ukrweekly.com/archive/2010/The_Ukrainian_Weekly_2010-08.pdf (October 15, 2015).

МОВА ЯК ВІДБИТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Конфесійний стиль у становленні релігійної лексики української мови

*Абдурахманов Сердар (Туркменістан)
науковий керівник – викл. Ю.Є. Манохіна
ХНАДУ, Харків*

Одним із досягнень науки про мову є визначення структурно-функціональних стилів і дослідження основ застосування їх у мовній діяльності суспільства. Ще донедавна виділяли п'ять стилів: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, художній та розмовний. Проте політичні й духовно-культурні процеси останніх двох десятиріч в Україні стали поштовхом до виокремлення в лінгвостилістиці ще одного функціонального різновиду мови – конфесійного.

Сучасна українська релігійна лексика є важливою частиною української лексики, яка стала предметом наукових зацікавлень таких мовознавців, як С. Бібла, О. Горбач, С. Грицак, В. Німчук, М. Онишкевич, А. Петрович та ін.

У пропонованому дослідженні йдеться не про створення конфесійного стилю, а про його відродження, оскільки виформовується він у царині прадавніх, дохристиянських, вірувань українців. Сучасний стиль, що обслуговує сферу релігії, пережив багатовікову історію становлення. У його розвитку виділяються два тривалі періоди: дохристиянський (язичницький) і християнський. Практично неможливо визначити час виникнення конфесійного стилю, оскільки про давні слов'янські вірування маємо дуже неповні й неточні відомості. З християнством, офіційне запровадження якого традиційно датується 988 роком, починається якісно новий період у розвитку конфесійного стилю, про що свідчать численні наукові розвідки. Однак з утвердженням на землях Київської Русі християнство змінювало свої зміст і форму, поступово втрачало окремі візантійські риси, адаптуючись до особливостей духовного світу слов'ян, обростаючи елементами їхньої культури. Під впливом християнства одні елементи язичницьких вірувань і обрядів безслідно зникали, інші зливалися з християнським культом або існували поряд з новою релігією, утворюючи двовір'я, яке перетворилося на національні вірування та звичаї.

Кожний функціональний різновид мови має специфічну організацію на лексичному рівні. Не є винятком і аналізований стиль, лексична база якого була майже сформована на початку ХХ ст. Але у зв'язку з витісненням релігії з усіх сфер суспільного життя України в радянський час конфесійний стиль надовго табується, втрачаючи всі права на повноцінний розвиток. Зрозуміло, що й удосконалення його на лексичному терені в цей час уповільнилося. Протягом тривалої доби так званого застою конфесійний стиль функціонує переважно в одній зі своїх форм – усній. Це стосується як церковно-релігійних обрядових дійств узагалі, так і, зокрема, деяких його елементів – молитов, піснеспівів, читання священних книг, які продовжували своє життя в устах і душах

українців. Не піддавався стиль із зрозумілих причин і науковому обстеженню, про що свідчить відсутність його в класифікаціях, а в лексикографічних джерелах елементи функціонального різновиду фіксувалися, як правило, з позначкою «застаріле».

Сучасні ж умови активно сприяють повноцінному розвитку всіх засобів мовної організації стилю сфери релігійно-церковного культу.

Характерною лексичною ознакою конфесійного стилю є значна кількість маркованих слів, пристосованих до використання саме в царині релігії. Ця лексика диференціюється за певними тематичними угрупованнями:

1) Храм, його зовнішній вигляд, внутрішні атрибути, церковне начиння (*дискос, агнець, копіє, вівтар, олтар, покрівці, жертovníк, звіздця, ікона або образ, іконостас, амвон, крилоси, аналой, престол, притвор, ризниця, лампада, лжниця, облатка, орган, панікаділо, паперть, потир, хоругви*).

2) Священослужителі (*єпископ, владика, архієпископ, митрополит, патріарх, вікарій, священник, пресвітер, протоієрей, протопресвітер, ієромонах, ігумен, архімандрит, диякон, протодиякон, ієродиякон*).

3) Священний одяг, атрибути влади (*стихар, орар, поручіп, підризник, риза, або фелонь, набедренник, палиця, омофор, панагія, скуфія, камилавка, митра, жезл, посох, орлені та ін.*)

4) Церковні служби та їх складові (*вечірня, повечір'я, утрєня, єктєнїя, літургія, меса, стихира, тропар, ондак, прокімен, проскомидія, всєнічна, всєношна і т.д.*).

5) Релігійні свята й пости, обряди (*Благовіщення Прєсвятої Богородици, Вознесіння, Великдень, або Пасха. Різдво Христове, Трійця, Великий піст; Хрещення; Покаяння, або Сповідь; Причастя, або Євхаристія; Священство, або Хіротонія, або Рукопокладення (посвячення духовної особи в певний сан)*).

6) Релігійні книги (*Апокаліпсис, або Одкровення Святого Івана (Іоанна) Богослова, або Об'явлення Святого Івана (Іоанна) Богослова, Євангеліє, Євангелія*).

Зважаючи на те, що релігійна література, якою користується церква в Україні, у своїй основі перекладна, природними є численні лексичні запозичення. З погляду походження словниковий склад конфесійного стилю неоднорідний. Значну групу становлять грецькі запозичення, як-от: *амвон* (від гр. край гори); *деісус* (від гр. моління); *диптих* (від гр. *diptychos* – складений, удвоє); *іконостас* (від гр. *eikon* – ікона і *stasis* – місце стояння).

Деякі лексеми зберегли й грецьке закінчення *-os* (*дискос*, *ірмос*), інші ж пережили повну або часткову морфологічну адаптацію (приспосовування), наприклад, *акафіст* (від гр. *akathistos* – несидячий; одна з форм церковного гімну); *апокриф* (від гр. *apokryphos* – таємний, секретний; твори релігійного змісту, але не визнані церквою священними) і под.

Досить помітними є лексичні запозичення з латинської мови. Наприклад, *вівтар*, або *олтар* (від лат. *altaria*, що походить з *altus* – високий); *келія* (від лат. *kelia* – кімнатка; окрема кімната в житловому приміщенні монастиря).

У сфері культу функціонують і лексичні одиниці, котрі мають відповідники як у грецькій, так і в латинській мовах. До назв такого типу передусім відносимо слова: *амінь* (від гр. і лат. *amen* – „Хай буде Істинно, правильно”); *дух* (від гр. *pneuma*, лат. *spiritus* – релігійне поняття, що означає надприродну істоту; виступає одним з основних об’єктів віри); *душа* (від гр. *psyche*, лат. *anima* – духовна сутність людини) і т.п. Мають місце в конфесійному стилі й інші поодинокі запозичення: італійські, німецько-латинські чи французько-латинські, які свого часу були засвоєні з латинської мови й пережили в мові, що їх прийняла, свою еволюцію.

Важливо наголосити, що лексика релігійно-церковної сфери творилася й на слов’янському мовному ґрунті. У сучасному конфесійному стилі особливо поширені такі старослов’янізми:

а) складні слова з першими компонентами *благо-*, *бого-*, *добро-*: *благовоління*, *благодать*, *благословення*, *боголюбивий*, *Богородиця*, *богослов*, *добросердя*, *доброчесність*, *доброчинець* та ін.;

б) слова з префіксами *воз-, пре-, пред-, со-*: *возвістити, вознести, премилостивий, премудрий, пренепорочна, пресвята, собор, согрішити, сотворити* та под.;

в) слова із суфіксами *-ство, -тва, -тель*: *божество, священство, молитва, вседержитель, покровитель, спаситель, хоронитель* і т.п.;

г) слова з *є, ю* на початку відповідно до східнослов'янських *о, у*: *єдиний, юродивий*;

г) слова з неповноголосними *-ра-, -ла-*, яким в українській мові відповідають повноголосі *-оро-, -оло-*: *глава, прах, храм* тощо.

У контексті творів конфесійного стилю майстерно вплітаються численні зразки синонімів та антонімів. Розлого представлена синонімія. Прикметною рисою є те, що багато одиниць цього типу лексико-семантичних відношень у сфері релігії вживаються попарно: *величати, славити; веселитися, радуватися; жорстокий, холодний; ласка, милосердя; непорочна, пречиста; подяка, славословлення* тощо.

Використання близьких за значенням слів сприяє найточнішій і найвиразнішій передачі висловлюваної думки, а також дає змогу уникати частого повторення тих самих елементів, нерідко надзвичайно посилюючи враження від сприйнятого. Наприклад: *«Не плач, мати, не ридай, сліз своїх не проливай». «Як же мені не тужити – побив Ірод мої діти?»*

Важливим засобом синонімічних заміन у структурі конфесійного тексту є перифрази: *«Святі – сіль землі. Вони – сенс буття. Заради них зберігається і сама земля»* (Патріарх Філарет).

Представлені у творах релігійно-церковного культу й антоніми. Вони становлять чималу групу серед лексичних об'єднань стилю. Наприклад: *життя – смерть, душевний – тілесний, рай – пекло, день – ніч, Христос – антихрист, віруючий – атеїст* і т. ін. Слова з протилежними значеннями є надзвичайно виразним стилістичним засобом. Витворюючи яскраві контрастні картини, вони вичерпно розкривають зміст різноманітних понять, допомагають

розмежовувати якості, почуття, дії, стани, утверджують діалектику життя, що є постійною боротьбою протилежностей.

У сфері релігійного культу використовуються й антонімічні утворення контекстуального типу. Наприклад: «*Чи збирають же з терену виноград, а з реп'яхів смокви?*»; «*Коли ж траву на полі, що сьогодні росте, а завтра вкинуть у піч?*») і под.

Лексичні засоби конфесійного різновиду мови активно використовуються для побудови алегорій, які є могутнім знаряддям образності. На алегорії особливо багаті біблійні притчі. Наприклад: «*Не давайте святощі псам і не кидайте перлів ваших перед свині, щоб не потоптали їх ногами своїми, й, обернувшись, не порвали й вас*» (пси і свині – люди злі й нечестиві).

Усе це свідчить про багатство й своєрідність лексичної системи конфесійного стилю. Як бачимо, вона різноманітна за походженням, її складові активно вступають у синонімічні й антонімічні відношення, служать засобом образності висловленої думки.

Література:

1. Бібла С. В. Динаміка розвитку української церковної термінології / С. В. Бібла // Філол. студії: зб. наук. праць. – Вип. 1. – Луцьк, 1996. – С. 118-123.
2. Німчук В. В. Християнство й українська мова / В. В. Німчук // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 11-34.

Тактильна комунікація як спосіб невербального спілкування

Абуменділ Яссін (Марокко), Лагдач Мохаммед (Марокко)

науковий керівник – ст. викл. Н.О.Опришко

ХНАДУ, Харків

Комунікація – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації. Як бачимо з визначення, слід виділити два основних види комунікації: у людському суспільстві комунікація може здійснюватися як вербальними, так і невербальними засобами. Вербальна комунікація для людини є основним і універсальним способом спілкування. Будь-який інший

спосіб взаємодії теж може бути виражений засобами мови та й комунікативна функція є однією з найважливіших її функцій.

До числа таких вироблених мовою засобів належать як усне, так і писемне мовлення. То ж природно, що в комунікації, яка здійснюється вербальними засобами, передається величезний обсяг інформації. Інакше кажучи, найбільше люди спілкуються з допомогою природного мовлення, що не дивно: це його основне призначення. Однак, поза всяким сумнівом, сучасній людині, аби бути успішною, необхідно володіти базовими знаннями і про невербальні засоби комунікації.

Невербальна комунікація – це спілкування, тобто обмін інформацією без допомоги слів. Це жести, міміка, різні сигнальні і знакові системи. Всі ці способи спілкування по аналогії до основного іноді також називають мовами – первинними і вторинними, або природними і штучним. Одним із видів невербального спілкування, вартим окремої уваги, є тактильна комунікація, питанням і проблемам якої й присвячено дану статтю.

Тактильна комунікація (тактильний контакт; англ. *haptic communication*) – це форма комунікації, яка передбачає прямий фізичний контакт з іншою людиною (наприклад, рукостискання, поплескування по плечу або спині тощо), іншими словами, це передача інформації за допомогою дотику. Позитивний міжособистісний фізичний контакт є, в основному, висловленням співчуття (фізична близькість). Бажаний фізичний контакт часто супроводжується зоровим контактом. Запах тіла, парфуми, феромони можуть грати вирішальну роль в продовженні спілкування. Наприклад, у традиційній китайській медицині запах тіла є індикатором ранньої діагностики захворювань органів. Дані надходять від сенсорних рецепторів, що знаходяться в шкірі, м'язах, сухожиллях, суглобах і у внутрішньому вусі. Тактильна система відображення дає менш точну інформацію про зовнішній світ, про іншу людину в порівнянні із зором, але вона формує уявлення про положення тіла в просторі, несе інформацію про присутність іншої людини. Найбільш важливими є

кінестезичні дані про тиск і температуру. Саме м'язові рецептори повідомляють про те, яка сила рукостискання, доторки, наскільки близько до нас знаходиться інша людина. Також ми отримуємо інформацію про амплітуду невербальних рухів, їхню силу, напрямок.

Відомим є також той факт, що тактильний контакт залежить від культури, до якої належить людина. Аби уникнути комунікативних невдач у роботі чи навіть буденному спілкуванні з представниками інших культур, варто приділяти особливу увагу засобам невербального спілкування. Адже навіть при бездоганності мови комуніканта існує можливість образити співрозмовника невдалим жестом, виразом обличчя чи, наприклад, тим, що стоїш до нього ближче, ніж диктують норми та правила його культури.

Порівняльне зіставлення поведінки представників різних культур дозволило встановити, що при спілкуванні люди різних культур використовують різноманітні види дотиків до своїх співрозмовників. До такого роду дотиків вчені відносять, перш за все, рукостискання, поцілунки, погладжування, поплескування, обійми і т. п. Як показали спостереження і дослідження, за допомогою різного роду дотиків процес комунікації може набувати різний характер і протікати з різною ефективністю. Сформувався навіть особливий науковий напрямок, що вивчає значення і роль дотиків при спілкуванні, який отримало назву такесики [5, с.159]. Люди торкаються один до одного з різних причин, різними способами і в різних місцях. Науковці, які вивчають тактильну поведінку людей, вважають, що в залежності від мети та характеру дотики можна розділити на наступні типи:

- 1) професійні – вони носять безособовий характер, людина при цьому сприймається лише як об'єкт спілкування (огляд лікаря);
- 2) ритуальні – рукостискання, дипломатичні поцілунки;
- 3) дружні;
- 4) любовні [3, с. 46].

Дотики необхідні людині, щоб посилювати чи послаблювати процес спілкування. Але поведінка з використанням дотиків залежить від цілого ряду чинників, серед яких найбільш важливими є культура, належність до жіночої або чоловічої статі, вік, статус людини і тип особистості. У середині кожної культури є свої правила дотиків, які регулюються традиціями і звичаями цієї культури і приналежністю взаємодіючих людей до тієї чи іншої статі. Дуже часто це залежить від тієї ролі, яку грають чоловік і жінка у відповідній культурі. У деяких культурах забороняється дотик чоловіка до чоловіка, але не обмежується дотик жінки до жінки. В інших культурах забороняється жінкам доторкатися до чоловіків, хоча чоловікам традиційно дозволяється торкатися до жінок при спілкуванні [там само]. Як стверджують результати досліджень різних культур, в одних з них дотик дуже поширений, а в інших – зовсім відсутній. Культури, що належать до першого типу, отримали назву контактних, а до другого – дистантних. До контактних культур належать латиноамериканські, східні, південно-європейські культури. Так, араби, євреї, жителі Східної Європи і середземноморських країн використовують дотики при спілкуванні досить активно. На противагу їм північноамериканці, азіати і жителі Північної Європи належать до низькоконтактних культур. Представники цих культур воліють перебувати при спілкуванні на значній відстані від співрозмовника, причому азіати використовують більшу дистанцію, ніж північноамериканці чи європейці. Німці, англійці та інші англосаксонські народи вважаються людьми, які рідко користуються дотиками при спілкуванні.

Дослідження тактильної поведінки німців, італійців і північноамериканців підтвердили, що приналежність до контактної або дистантної культури залежить також і від особистості людини та її статевої приналежності. Наприклад, у Німеччині та США чоловіки спілкуються на більшій відстані і менше торкаються один до одного в порівнянні з Італією. Італійські чоловіки стоять ближче один до одного і торкаються один одного значно частіше, ніж італійські жінки. Крім того, як виявилось, італійські

чоловіки спілкуються зі своїми співрозмовниками за допомогою тих невербальних засобів, які властиві тільки для німецьких і американських жінок.

В азійських культурах через дотик передаються, крім іншого, також почуття патрунування і переваги. Дотик до плеча або спини в них означає дружбу. В арабських та деяких східноєвропейських країнах вираз дружніх почуттів відбувається у формі міцних обіймів. Серед мусульман обійми є вираженням мусульманського братерства. Але в тактильній комунікації є і свої заборони: в азійських культурах, наприклад, не можна торкатися до голови співрозмовника, що розглядається як образа. Тому в азійських культурах вчителі найчастіше б'ють учнів по голові, і учні сприймають це як образливе покарання.

Неодмінним атрибутом будь-якої зустрічі і спілкування є рукостискання. У комунікації воно може бути дуже інформативним, особливо його інтенсивність і тривалість. Занадто коротке, мляве рукостискання дуже сухих рук може свідчити про байдужість. Навпаки, дуже тривале рукостискання і занадто вологі руки говорять про сильне хвилювання, високе почуття відповідальності. Тривале рукостискання поряд з посмішкою і теплим поглядом демонструє дружелюбність. Однак надовго затримувати руку партнера і своїй руці не варто: у нього може виникнути почуття роздратування. Під час міжкультурної комунікації слід враховувати відмінності в поглядах на рукостискання в іноземців. Наприклад, при зустрічі з партнерами з Азії не слід стискати їм долоню занадто сильно і довго. А ось західноєвропейці й американці терпіти не можуть млявих рукостикань, оскільки в цих культурах дуже цінуються атлетизм і енергія. Їм слід тиснути руки енергійно і сильно, а, крім того, там прийнято при рукостиканні зчеплені руки похитувати від трьох до семи разів. Історично склалося кілька видів рукостикань, кожне з яких має своє символічне значення. Розглянемо їх:

- 1) Долоня, повернена вгору під долонею партнера, означає готовність підкоритися, несвідомий сигнал тому, чиє домінування визнається.

2) Долоня, повернена вниз на долоні партнера, висловлює прагнення до домінування, спробу взяти ситуацію під свій контроль.

3) Долоня ребром вниз (вертикальне положення) фіксує положення рівності співрозмовників.

4) Рукостискання «рукавичка» (дві долоні обхоплюють одну долоню співрозмовника) підкреслює прагнення до ширості, дружелюбності, довірливості.

Таким чином, вмiле і грамотне використання дотикiв може значно полегшити процес комунікації і висловити багато людські почуття і настрої, викликати довіру і хороше ставлення партнера. Невербальні, у тому числі й тактильні, сигнали особливо цінні, оскільки вони в основному спонтанні, несвідомі і, на відміну від слів, більш щирі. Як бачимо, запорукою успішного спілкування між людьми, особливо різних національностей і різних культур є не тільки знання їхньої мови. Одне з найважливіших місць у міжкультурній комунікації посідає невербальне спілкування. Уміння читати і застосовувати самому знаки невербальної системи спілкування спроможні допомогти досягнути успіху не тільки в діловій сфері, але і в повсякденному житті.

Література:

1. Мирошниченко А. Бизнес-коммуникации. Мастерство делового общения. Практическое руководство. – М.:Книжный мир, 2008. – 217 с.
2. Почепцов, Г. Г. Фатическая метакоммуникация // Семантика и прагматика синтаксических единств. Калинин: ТОП-Пресс, 1981. – 52 с.
3. Словарь практического психолога. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.aka-media.ru/inside/137/>
4. Стернин И.А. Понятие коммуникативного поведения и проблемы его исследования // Русское и финское коммуникативное поведение. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – С. 4-20.
5. Трубицына Л.В. Роль невербальной коммуникации в психологической коррекции личности // Личность. Общение. Групповые процессы: Современные направления теоретических и прикладных исследований в зарубежной психологии. М., 1991. – С. 101-121
6. Хол. Е. Як зрозуміти іноземця без слів. - К.: «Наука», 1995. – 197 с.

Інтернет : особливості повсякденного спілкування

Базаров Руслан (Туркменістан)

науковий керівник – ст. викл. Т.М. Цимбал

ХНАДУ, Харків

Розвиток електронних засобів комунікації за ступенем впливу на людську цивілізацію ми можемо порівняти з виникненням писемності і винаходом друкарського верстата. Сьогодні комп'ютер впливає на різні аспекти діяльності людини: перетворює сферу виробництва, трансформує соціальні структури, видозмінює взаємодію людей один з одним.

Незаперечним фактом є те, що Інтернет сьогодні – це саме колосальне джерело інформації, яке знало людство. Але його можливості, такі, як оперативність, швидкість і доступність зв'язку між користувачами на далеких і близьких відстанях, дозволяють використовувати Інтернет не тільки як інструмент для пізнання, а й як інструмент для спілкування.

Веб-простір це нова сфера функціонування російської мови в усій його багатоаспектності. Воно має специфічні характеристики. По-перше, Інтернет - це простір переважно письмового спілкування. По-друге, принципову важливість має візуальна інформація. Для лінгвістики в ряду інших складових мовної частини Інтернету особливий інтерес представляють чати і форуми, які зайняли міцне місце в свідомості аудиторії Рунета, а також засоби обміну короткими текстовими повідомленнями (ICQ і її аналоги). В чатах, на форумах мова стає інструментом створення віртуальної реальності, що у великій мірі впливає як на його форму, так і на зміст.

Розглянемо ділову online-комунікацію. Наприклад, переговорний процес, повністю опосередкований Інтернет-технологіями. Він фактично включає в себе ті ж елементи, що і звичайні переговори: повідомлення інформації, висунення аргументів і контраргументів, вираз згоди, незгоди і т.д. Однак ділова Інтернет-комунікація має такі особливості:

1. Письмова форма спілкування. У переговорах offline (тобто в звичайних переговорах в реальному житті) основним способом передачі інформації є усне мовлення. Письмові, ілюстративні матеріали носять допоміжний характер. Спілкування ж в Мережі найчастіше відбувається в письмовій формі. Письмовий спосіб спілкування вимагає конкретного вираження думки, уточнення формулювань, логічного висловлювання. Він також сприяє діловому стилю переговорів, що є необхідним при вирішенні складних конфліктних питань.

2. Цитування співрозмовника. Копіювання питання і безпосередньо за ним наступне друкування відповіді є зручним способом відповідати на питання, задані в електронному листі. Розуміння того, що написане тобою буде відтворено дослівно і співрозмовника неможливо буде звинуватити у спотворенні сказаного, підсилює увагу буквально до кожного написаного слова.

3. Деформалізація спілкування. Стиль ділового online-спілкування має тенденцію змінюватися з плином часу від більш формального до менш формального. Це скорочує психологічну дистанцію. Відзначимо, що особисте знайомство, тобто зустріч в реальному житті може прискорити скорочення психологічної дистанції. При листуванні по e-mail зовнішніми маркерами такої динаміки є:

- Скорочення інформації в підпису, з якої поступово забираються повні реквізити, формальні мовні звороти і залишаються тільки ім'я і прізвище автора, або, може бути тільки ім'я.

- Зміна звернення до адресата на початку листа.

- Часте вживання зі зростаючою частотою менш формальних виразів.

- Поява в тексті ділового листа спеціальних символів, так званих «смайликів» (від англ. Smile «посмішка, сміятися»). Смайлик – це комбінація символів і знаків пунктуації, яка застосовується для створення фізіономії, що виражає певні емоції. Смайлик вказує на емоційний стан особливо тоді, коли з самого тексту не зовсім зрозуміло, що автор хоче супроводити висловлювання емоцією.

- Перехід на «ти».

4. Поява в ділових повідомленнях інформації особистого характеру. У разі ділового online-спілкування первинна інформація про самих себе, яку надають один одному співрозмовники, є мінімальною за обсягом, проте, достовірною. Надалі кількість інформації, що повідомляється особистого характеру іноді збільшується. Цей етап нерідко реалізується також за допомогою Інтернет-рішень: крім відомостей в листі, діловий партнер може отримати гіперпосилання на особисту Інтернет-сторінку або персональний сайт.

5. Збільшення кількості каналів комунікації. В даному випадку співрозмовнику повідомляється номер не тільки робочого, але і мобільного, іноді, і домашнього телефону, а також номер ICQ і адреса особистої поштової скриньки. Таким чином, розширюється спектр можливих каналів спілкування. Можна сказати, що людина стає, в буквальному сенсі, більш «доступною».

Під неформальною Інтернет-комунікацією розуміється спілкування з співрозмовниками на звичайні теми. Для такого спілкування характерна:

1. Анонімність. Незважаючи на те, що іноді можливо отримати деякі відомості анкетного характеру і навіть фотографію співрозмовника, вони недостатні для реального і адекватного сприйняття особистості. Крім того, спостерігається укривання або презентація неправдивих відомостей. Внаслідок такої анонімності та безкарності в мережі виявляється інша особливість, пов'язана зі зниженням психологічного і соціального ризику в процесі спілкування – афективна розкутість, ненормативна і деяка безвідповідальність учасників спілкування. Людина в мережі може проявляти і проявляє велику свободу висловлювань і вчинків (аж до образ, нецензурних виразів, сексуальних домагань), так як ризик викриття і особистої негативної оцінки навколишніми мінімальний.

2. Своєрідність протікання процесів міжособистісного сприйняття в умовах відсутності невербальної інформації (тембру мови, акцентування частини висловлювання, міміки, жестів і т.п.). Як правило, сильний вплив на

уявлення про співрозмовника мають механізми стереотипізації та ідентифікації, а також установка як очікування бажаних якостей партнера.

3. Добровільність і бажаність контактів. Користувач добровільно зав'язує контакти чи йде від них, а також може перервати їх у будь-який момент.

4. Утрудненість емоційного компонента спілкування, в той же час стійке прагнення до емоційного наповнення тексту, яке виражається в створенні спеціальних значків для позначення емоцій (смайликів) або в описі емоцій словами (в дужках після основного тексту послання).

5. Прагнення до нетипової, ненормативної поведінки. Найчастіше користувачі презентують себе з іншої сторони, ніж в умовах реальної соціальної норми, програють ролі, що не можна реалізувати в діяльності поза мережею, сценарії ненормативного поведінки.

Таким чином, сьогодні по суті справи виникла нова форма мовної взаємодії - письмова розмовна мова. Російська мова існує в Інтернеті в основному в письмовому варіанті, але в умовах інтерактивної мережевої комунікації темп мови наближений до усного її різновиду.

Основна проблема, що перешкоджає спілкуванню в чаті – це крайня убогість ресурсів, наявних у вашому розпорядженні. Перше, що лежить на поверхні і відразу кидається в очі – «розчинена тілесність», – відсутність тіла як такого. В результаті чого люди не можуть бути представлені один одному інакше, ніж через тексти і лише через тексти. У віртуальному спілкуванні текст і людина, яка створила його, стають тотожними, адже нічого немає крім тексту. В реальності (не у віртуальній) в комунікації завжди бере участь тіло, що створює свій власний текст, який, накладаючись на слово, створює образ людини.

Мешканці чатів практично повністю позбавлені допоміжних (паралінгвістичних) ресурсів: тембру мови, акцентування частини висловлювання, емоційного забарвлення, тембру голосу, його сили, дикції, жестів і міміки. Звідси надійність мовного спілкування стає вкрай низькою,

адже, на думку психологів, при звичайній комунікації в акті спілкування невербальна комунікація визначає до 55% результату.

Таким чином, емоційна палітра досить бідна. Багато творців чатів свідомо чи інтуїтивно намагаються вирішити цю проблему (наприклад, в чаті «Бесіди в пісочниці» у розпорядженні відвідувачів набір намальованих обличь, якими вони можуть ілюструвати свої репліки), проте по-справжньому вдалих рішень поки не зустрічалося.

Недостатність або неможливість передачі в Інтернеті кольору, звуку, руху замінюється вербальними і знаковими аналогами – великою кількістю знаків оклику, «традиційно російською лексику», ресурсами з інших мовних жанрів.

Новий світ і новий стиль життя вимагає і нових мовних засобів комунікації або трансформації старих. Сленг, вироблений користувачами Інтернету, переходить у загальноживану лексику, відродження епістолярного жанру у вигляді електронного листування також має свою мовну специфіку, ігрові умови віртуального простору сприяють наближенню комунікації до гри, що на рівні мови виявляється в тяжінні до манери усної розмовної мови на самому серйозному сайті. З появою Інтернету істотно змінюється доля тексту в суспільстві, так як в інтернет-співтоваристві людина-образ дорівнює тексту, що особливо яскраво проявляється в чатах, де реалізується базове прагнення людини до творчого самовираження. Основним нововведенням віртуальної реальності є зміна умов для взаємодії людей, в тому числі, і на мовному рівні. Породжений зовнішньою реальністю, інтернет-простір може існувати лише за умови активної людської діяльності по його створенню і розвитку. Він сам по собі є нічим іншим, як реальним, живим людським мисленням, втіленим у вигляді тексту в його новому вигляді, що поєднує в собі не тільки словесне висловлювання, але і колір, звук, графіку і анімацію.

Безперечним стає факт особливої уваги вчених усіх галузей знань до інформаційних технологій та феномену віртуальної реальності. Вона стає

об'єктом досить великої кількості досліджень гуманітарної спрямованості і дуже активно вивчається в різних аспекта.

Історія вживання особових займенників *ти і ви*

Вагне Куадіо Сімеон(Кот-д'Івуар), Уаттара Хуссан(Кот-д'Івуар)

науковий керівник – ст. викл. В.О. Іванова

ХНАДУ, Харків

Звернення на ти і на Ви, проблема, з якою часто стикається кожен , хто говорить російською мовою. Основна функція таких форм – це вказівка на наявність або відсутність соціальної дистанції між людьми, які спілкуються.

Один з дослідників російських займенників Пол Фрідріх порівнював особисті займенники з дволиким Янусом, оскільки вони одночасно звернені до двох систем – граматичної і соціальної. Закріплення в мові того чи іншого способу вираження соціальних значень – це процес, на який впливають багато чинників, і внутрімовні, і позамовні; при чому комбінація цих чинників є унікальною для кожної мови.

Форма звернення на Ви до однієї особи – імператора – виникла в Давньому Римі. Російська допетровська культура її не знала: до царя і боярам зверталися на ти. Петро починає використовувати цю форму в листах з 1695 року. У 1722 році в Табелі про ранги звернення на Ви до вищестоящого по чину закріплено офіційно. За порушення слідував штраф. Ставлення суспільства до цього нововведення Петра, який бажав перетворити росіян в європейців, як і до інших його законів, не було однозначним.

У петровську епоху функції ввічливого Ви були специфічні. Сам Петро використовував форму Ви, в той час як далеко не всі кореспонденти відповідали йому тим же. Таке дивне вживання форми Ви обумовлено тим, що Ви вказувало не так на наявність соціальної дистанції між комунікантами, а на високий рівень культури мовця.

По-перше, можна припустити, що вживання форм множини в значенні

однини. є природною метафорою влади, в основі якої лежить твердження, що ця людина по могутності або значимості дорівнює безлічі людей.

По-друге, мовний етикет є відображенням соціальних позицій комунікантів і відносин між суспільними групами, в які входять ті, що говорять і ті, що слухають. Таким чином, вживаючи ввічливу форму займенника, той, що говорить звертається до адресата не тільки як до особистості, приватній особі, а й як до представника групи, і цілком закономірно, що семантику групи висловлює множина.

Таким чином, можна зробити деякі висновки. Закріплення ввічливій форми займенника в граматичній системі російської мови було обумовлено як позамовними факторами (зміна суспільних відносин і потреба в вираженні соціальної дистанції, вплив інших мов), так і внутрішньомовними (відповідність запозичених форм природним векторам розвитку значень мовних одиниць).

Перейдемо до функціонування обговорюваних форм в наші дні. В цілому необхідно відзначити, що правила вживання засобів мовного етикету і зокрема ти- і Ви-форм значною мірою варіативні і більш-менш однозначно вони виглядають тільки в посібниках для іноземців, які вивчають російську мову. Вибір ти або Ви пов'язаний з різними характеристиками комунікативної ситуації (формальне чи неформальне, публічне або не публічне спілкування та ін.) І комунікантів (вік, соціальний статус та ін.), А також з відносинами між тим, хто говорить і тим, хто слухає, які можуть змінюватися. Як приклад можна розглянути один аспект цієї проблеми - це епізодичні переходи з ти на Ви і навпаки. Йтиметься про явище, яке Пушкін позначив фразою: *«Пустое вы сердечным ты она обмолвись заменила»*.

Отже, коли людина переходить з Ви на ти і навпаки. Таких ситуацій дуже багато. По-перше, це ситуації, коли людина відчуває сильні емоції, зокрема при хвилюванні. Крім того, той, що говорить може вибирати форму, відмінну від прийнятої при спілкуванні з даними адресатом, для вираження різних комунікативних тональностей та інше. Але слід зазначити, що в багатьох випадках перехід від однієї форми до іншої здійснюється не усвідомлено або

обумовлено соціальним контекстом мовного акту (наприклад, люди, пов'язані родинними чи дружніми стосунками, можуть вживати форму Ви в офіційних ситуаціях спілкування, а форму ти - в неофіційних).

Інший аспект проблеми вживання показників ввічливості - це зміна норм вживання показників особи в масштабах суспільства в цілому. Так, в сучасній російській мові, як і в багатьох інших європейських мовах, розширюється сфера використання форми ти. Зміна норм мовного етикету проявляється в тому, що в багатьох комунікативних сферах форми звернення варіативні: в схожих умовах одні люди звертаються один до одного на ти, інші – на Ви, треті використовують несиметричні форми звернення (ти/Ви). Тому норми поведження нерідко спеціально обумовлюються.

Так, у багатьох установах стиль спілкування регламентується правилами корпоративної етики. При створенні зводу правил корпоративної етики покладається, що прийнятий в колективі стиль спілкування (неформальний або формальний) братиме участь у формуванні необхідного для ефективної роботи типу взаємин. Проводилися опитування представників різних професій і сфер діяльності на тему прийнятих в робочому колективі форм поведження. Виявилось, що часто сфера діяльності визначає те, яка форма є нейтральною і універсальною при спілкуванні між співробітниками: в держструктурах звернення один до одного по імені та по батькові і на Ви зберігається незмінно, тому що ці структури влаштовані по дуже чітким ієрархічним законам.

Приклад комунікативної сфери, в якому ти-форми часто (але не завжди) вживаються при спілкуванні незнайомих або малознайомих людей, – це спілкування в Інтернеті. З'явилася навіть трансформація відомої цитати: «В Інтернеті, в черзі і в лазні всі - товариші, а не пани». Втім, те, що в Інтернеті всі звертаються один до одного на ти, - це не більше ніж міф. Значна поширеність ти-форм в цій сфері обумовлена багатьма факторами. Це:

- віковий склад Інтернет-користувачів (переважна більшість молоді, в середовищі якої звернення на ти є більш поширеним, ніж звернення на Ви);

- неофіційні відносини між учасниками комунікативного акту;
- невизначеність віку і соціального статусу комунікантів (отже, відсутність інформації про соціальні відмінності) і ін.

Заслугує на увагу і таке модне явище останніх років, як написання Ти з великої літери. Якщо раніше таке написання зустрічалося тільки в релігійних текстах і поезії, то зараз воно активно входить і в повсякденну комунікацію (в основному це Інтернет-комунікація). Написання неформального займенника Ти з великої літери спостерігається в ряді європейських мов, наприклад, в польській, чеській і німецькій. Однак у російській мові ця форма зустрічається порівняно рідко, вона має статус індивідуального написання. Наприклад, Блок часто писав Ти з великої літери в особистих листах.

Основними функціями Ти в неформальній письмовій комунікації є вираз поваги і виділення адресата (тому багато індивіди вживають цю форму при спілкуванні з обмеженим колом «обраних» осіб). В цілому прагматичне навантаження форми Ти обумовлено особливою функцією великої літери: прописна буква виділяє слово, а в ряді випадків також свідчить про значущість об'єкта, позначеного цим словом, і про позитивну оцінку предмета або явища (мова йде про те, що з великої літери пишеться, наприклад, слово Батьківщина, а також займенники при позначенні Бога і т.п.).

Наявність таких варіантів займенники 2-го л., як Ти (з великої) і ви (з малої), ілюструє відмінності між поняттями «ввічливість» і «повага», з одного боку, і «соціальна дистанція», з іншого. Написання Ти з великої літери – це сигналізація ввічливості і поваги без демонстрації соціальної дистанції, а написання ви з малої – це вказівка на соціальну дистанцію без вираження особистого ставлення адресанта до адресата.

Таким чином, явища, які ми спостерігаємо сьогодні, означають, що зміни в системі займенникових позначень адресата виражаються не тільки в її уявному спрощенні, пов'язаному з експансією ти-форми в багатьох сферах комунікації. Ця система також і певним чином ускладнюється. І це стосується

не тільки наявності графічних варіантів займенників. Долається автоматизм вибору між займенниками ти і Ви. Хто говорить все частіше починає не просто керуватися сформованими єдиними правилами в вживанні цих форм, а й думати про те, яка форма буде більш доречною і виправданою в конкретній комунікативній ситуації.

Література:

1. Галинская Т.Н. Местоимения «ты» и «вы» в идиолексиконе виртуальной языковой личности /Т.Н. Галинская //Вестник Оренбургского государственного университета.– 2010.– №11. – С.117.

2. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н.И. Формановская. -М.:Рус.яз. – 2002.– 216с.

3. Шведова Н. Ю. Местоимение и смысл. Класс русских местоимений и открываемые ими смысловые пространства / Н. Ю. Шведова. - М.: Азбуковник, 1998. – 176 с.

Невербальні засоби комунікації в українському і казахському спілкуванні

Дільмуханова Айтолкин (Казахстан)

науковий керівник – викл. С.О. Моргунова

ХНАДУ, Харків

Невербальне спілкування – це те, що ми говоримо один одному без слів. Несловесне, позамовленнєве спілкування, передача інформації через інтонацію, вираз обличчя, позу, жести і т. ін. Невербальне спілкування у різних народів істотно розрізняється. Неоднакова роль посмішки, рукостискання, обіймів і поцілунків при зустрічі, вітанні та прощанні. Великі відмінності виявляються при цьому в офіційному спілкуванні, в спілкуванні з дітьми, істотно розрізняється в різних культурах спілкування вчителя з учнями, викладача зі студентами, молодшого із старшим і старшого з молодшим.

Як стверджує А. А. Акішіна, «люди, що говорять на різних мовах, часто намагаються об'єднатися один з одним за допомогою жестів, і, як правило, їм це вдається. Чому ж, проте «мова» жестів не стала міжнародною? ... Практично будь-який, навіть самий «прозорий» жест має національне забарвлення, не кажучи вже про жести суто національні, зовсім не зрозумілі представникам інших народів або розуміються ними неправильно» [1, с. 3].

Для носія національної жестової системи існуючи у народі жести здаються настільки природними, що йому не приходить в голову змінювати їх в іншому національному середовищі. Тому слід врахувати, що «неправильна інтерпретація носіями однієї культури невербального повідомлення, зробленого представниками іншої культури, може привести до небажаних конфліктів та небезпечних наслідків» [2, с. 132].

Так, наприклад, однакові або дуже схожі жести в різних культурах мають свої значення. Якщо в українців жест «палець біля виску» означає, що людина «дещо не в собі», то в Голландії даний жест говорить про те, що це розумна людина. Український дитячий жест «висунути язик» означає дражнити когонебудь, в ряді країн як «небажання вступати в контакт з іншою людиною», а в Тибеті так вітають один одного. Американський жест «пальці кільцем, що позначає букву о» – «все ОК», в Японії означає «гроші», а у Франції – «нуль». Український жест «великий палець, піднятий вгору» означає «все відмінно», в Австралії, Греції використовується в значенні «пішов ти під три чорти».

Отже, щоб правильно зрозуміти невербальну поведінку тієї чи іншої нації, треба мати уявлення про традиції, звичаї, що існують у цій культурі, національну приналежність комунікантів, комунікативну ситуацію. Вивчення невербальних засобів комунікації в порівняльному плані дозволяє виявити спільність (універсальне) і відмінності (національне) в невербальній поведінці, зокрема, українського та казахського народів.

Існує велика група жестів, що є загальними для української та казахської культур. Так, універсальні жести: кивок голови зверху вниз – «ствердження, згода»; розмахування головою з боку в бік – «негативний жест, відмова»; прикласти палець до губ – «заклик до мовчання, тиші»; помахати рукою – «попрощатися»; простягнута вперед від плеча права рука, ребром долоні вперед – «жест, що запрошує увійти в будинок або зайняти певне місце за столом»; піднятий кулак, звернений тильною стороною долоні вперед – «жест загрози»; нахмурити брови – «жест невдоволення»; потерти великим пальцем об

вказівний «прохання дати грошей»; легке, неодноразове погладження людини рукою по спині, плечу – «жест, що виражає бажання заспокоїти, втішити когось»; широке розведення рук в сторони – «жест, що виражає радість людини при зустрічі»; здійснювати вказівним і великим пальцями правої руки рух по втягнутих всередину щок – «жест, що зображає худобу людини»; висунути язик – «бажання образити, подразнити»; підняття правої руки від ліктя долонею вперед на рівні грудей від себе зверху вниз (відмахування) – «жест байдужості, згоди без бажання» та ін.

Слід зазначити, що деякі з цих жестів виступають запозиченими у казахській мові. Набагато частіше мовні формули вітання і прощання у казахів супроводжуються специфічними, національними жестовими формами: потиск руки співрозмовника двома руками, легкий уклін і притиснення правої руки до серця, поцілунок в лоб або тильну сторону долоні дитини та ін. Такі форми невербального спілкування тісно пов'язані з народними звичаями, традиціями казахів. Наприклад, поза, при якій руки упираються в боки у жінок-казашек, вважається позою жалоби. Ця позиція не прийнятна в повсякденному житті казахів і вважається поганою прикметою. Якщо представниця іншої культури у розмові з казашкою прийме позу упершись руками в боки, то казашка, в свою чергу, попросить її опустити руки. Українця це здивує, так як в українців (частіше цей жест використовують жінки) ця поза означає «мені просто зручно так стояти», «я втомилася, болить спина», а також «рішучість, бажання наполягти на своєму».

Інший забороненою позою у казахів, що є невербальною лакуною для іншопольтурних комунікантів, може бути поза, при якій пальці рук схрещуються, зчіплюються в замок на потилиці. В українців ця поза говорить про те, що людина втомилася і хоче трохи відпочити, відкинувшись на спинку стільця. Казах ж не посміє так відкинутися, якщо він не бажає смерті свого батька. Аналогічної «траурної» позою є позиція, при якій людина, стоячи на порозі, упирається руками в дверну коробку. В українців теж не прийнято стояти на порозі, але ось упиратися руками можна.

Отже, в мову жестів і міміки входять і такі специфічні одиниці, інтерпретація яких можлива тільки за умови знання традицій певної етнічної і соціальної групи.

Жести, властиві тільки казахському народу: «розкрити долоні рук» – «дати благословення»; «провести долонями обличчя» – «виконання бажання, молитви», «опустити погляд» – «прояв поваги, скромності» (характерно для жіночої статі); «кинути камчю перед кимось» – «кинути виклик будь-кому»; «взятися за комір» – «висловити подив»; «вдарити по стегну» – «висловити гнів, досаду»; «пощипування щоки» – «висловити сором, подив»; «потирати одну руку об іншу» – «висловити хвилювання, занепокоєння»; «вдарити, потискуючи долонями» – «висловити радість, успіх» та ін.

Жести, характерні для невербальної комунікації при спілкуванні українців: уперти руки в боки – «категоричність, рішучість, бажання наполягти на своєму»; підносити руку до горла – «надміру (справ, неприємностей; наївся, забезпечений)»; послати повітряний поцілунок – «прощання або подяку на відстані»; постукування ребром правої долоні по шиї ззаду – «жест, що зображає людей, що сидять на шиї у інших», причісування потилиці – «жест, що передає бажання пригадати щось»; охоплення голови обома руками – «жест, що передає розгубленість»; постукування вказівним пальцем по горлу – «запрошення до випивки»; стукнути кулаком по столу – «розлютитися» та ін.

Як в українській, так і в казахській мовах існують дорослі (стукнути кулаком по столу, розвести руками, погладжувати бороду; пощипувати щоку, поплескати по спині), дитячі (висунути язик, «корчити пику», показати роги, зобразити чебурашку), чоловічі (чухання в потилиці, стояти, широко розставивши ноги, сидіти, розвалившись у кріслі, стукнути кулаком по столу; взятися за комір, вдарити по стегну), жіночі (поправити волосся (зачіску), ходити, похитуючи стегнами, оглядати нігті, дивитися в дзеркало; розпустити волосся, опустити погляд, вітати нахилом голови), запозичені (пальці колечком, що позначають букву «о» – «все в порядку») жести.

Слід також зазначити, що одне і теж значення в різних мовах може виражатися різними жестами. Наприклад, якщо у казахів опущений погляд позначає «прояв поваги, скромності», то в українців не піднімати очей – «небажання контактувати, бути відвертим». За нормами українського етикету співрозмовники дивляться в очі один одному, прямий погляд – прояв щирості, чесності. Якщо в українського народу прийнято вітати один одного незалежно від віку однією рукою, то у казахів в знак поваги прийнято молодшими вітати старших за віком обома руками. Якщо значення «відвести можливу порчу» в українців представлений жестом «постукати по дереву», то у казахів це значення використовується по відношенню до дітей.

Спостерігаються також різні офіційні ритуальні жести, що виконуються під час богослужіння, весільного та інших обрядів, що ще раз підтверджує думку про те, що жести несуть національне забарвлення, відображають культуру, мислення представників різних етносів.

Невербальна поведінка людини і в українській, і в казахській мовах може виражатися жестом й одночасно супроводжуватися як словами, так і парамовними елементами. Так, наприклад, в українців жест «охоплення голови обома руками» може супроводжувати висловлювання типу «Ой, що я наробив?; Що тепер буде?»; жест «розмахування вказівним пальцем з одного боку в інший на рівні грудей» може супроводжувати висловлювання: «Ви цього не знаєте; Це зовсім не так»; жест «рука від плеча відводиться в сторону витягнутими вперед вказівним пальцем» супроводжується висловлюванням: «Геть!»; жест «підняття правої руки від ліктя долонею вперед на рівні грудей від себе зверху вниз» може супроводжувати висловлювання «Не заважай!» чи «Роби, як знаєш». У казахів жест «поплескати по плечу» може супроводжуватися висловлюванням «Молодець!»; жест загрози може супроводжувати висловлювання типу «Я тобі покажу». Український жест «постукати по дереву» і казахський жест «плюнути дитині» може супроводжуватися висловлюваннями: «Тьху, тьху».

Порівняльне дослідження невербальних засобів комунікації, властивих народам різних культур сприяє правильному розумінню інформації, дотриманню правил етикету, оскільки у різних народів одні й ті ж жести, рухи тіла можуть або повністю збігатися, або збігатися частково, а в багатьох випадках можуть мати зовсім інше значення або бути відсутні.

Література:

1. Акишина А. А. Жесты и мимика в русской речи / А. А. Акишина. – М.: Рус. язык, 1991. – 144 с.
2. Садохин А.П. Теория и практика межкультурной коммуникации * А.П.Садохин. – М.: ЮНИТИ, 2004. – 271 с.
3. Шаханова Н. Мир традиционной культуры казахов (этнографические очерки)/ Н.Шаханова. – Алматы: Казахстан, 1998. – 184 с.
4. Умирзакова З. А. Роль невербальных средств коммуникации в процессе обучения языкам / З. А. Умирзакова // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – 2015. – №1-2. – С.171-173.

«Пульс» у слові

Ель Атрасі Алі (Марокко)

науковий керівник – ст.викл. Л.Є. Солодова

ХНАДУ, Харків

Що таке наголос? У будь-якій мові слова діляться на склади. У кожному складі обов'язково є голосний і зазвичай один або кілька приголосних. Не всі склади вимовляються однаково. Зазвичай в словах виділяється один склад. Голосний в ньому вимовляється голосніше і довше, ніж в інших мовах. Цей склад називається ударним, а голосний – ударним. Голосний відзначається значком – наголосом.

У російській мові наголос може падати на різні голосні як на початку слова, так і в кінці або в середині слова. В англійській мові наголос теж може знаходитись в різних місцях: на початку слова (*róbin* – *улюблена пташка англійців*), в середині слова (*contáiner* – *ящик*) і в кінці (*kangaróo* – *кенгуру*), хоча найчастіше англійський наголос зустрічається на початку слова.

Наголос іноді порівнюють з пульсом в слові, бо він схожий на биття серця. Поки ми чуємо правильну мову, в якій всі слова вимовляють з

правильним наголосом, ми думаємо тільки про значення слова, але слухати мову з неправильним наголосом дуже важко. Особливо це складно для іноземних студентів. Адже ми на початку навчання погано розуміємо навіть правильну мову. Наголос – це музичний тон, який налаштовує нас на слово. Наголос, який знаходиться на своєму місці, допомагає нам упізнати слово. А мова з неправильними наголосами дуже схожа на неритмічний пульс.

Ми знаємо, що наголошені голосні в російській мові вимовляються довше і голосніше, ніж ненаголошені. Але не у всіх мовах наголос виражається таким способом. У деяких мовах він має зовсім іншу природу.

Є такі цікаві мови, в яких виділяється не один наголошений склад слова, а кожен склад. Мова людей, які говорять на таких мовах, схожа на спів по нотах. Ця особливість характерна для більшості мов Південно-Східної Азії (китайська, в'єтнамська, тайська), а також для деяких мов Тропічної Африки (найбільші з них – хауса і йоруба в Нігерії) та деяких інших мов світу. Ці мови називаються тоновими, тому що в них тонуються всі голосні в слові. В результаті виходить, що виділяється кожен склад. Про такі мови можна сказати, що в них наголос на кожному складі або, що в них немає наголосу. Друге твердження є більш точним, так як ні в китайській, ні у в'єтнамській, ні в тайській мовах не виділяється ні один склад. Зовсім інша справа в російській мові.

Щоб правильно сказати російське слово, ми повинні не тільки вимовити ті звуки, з яких воно складається, але і правильно поставити в ньому наголос. Російська мова один з тих мов, в яких наголос відіграє дуже важливу роль для розуміння значення слів.

Норми наголосу – це одна з головних проблем російської мови, так як його потрібно запам'ятовувати разом зі словом. Для нас, іноземних студентів, це дуже важко, тому що в російській мові є велика кількість вимовних варіантів. Труднощі в засвоєнні правильного наголосу в російських словах пов'язані з деякими особливостями.

Перша полягає в тому, що наголос в російських словах не знаходиться на якомусь певному складі, як в інших мовах (у французькій мові він падає на останній склад у слові, в польській – на передостанній, в чеській та угорській – на перший). Такий наголос називають вільним, він може бути на будь-якому складі: *го́род, ко́мната, слу́шать* (перший склад), *Анто́н, кварти́ра, рабо́татъ* (другий склад), *телевизо́р, фотогра́фия, преподава́тель* (третій і четвертий склади).

Від місця наголосу дуже залежить зовнішня форма слова: наприклад, француз не зможе правильно вимовити слово, якщо воно має наголос не на останньому складі. І нам важко буде зрозуміти слова «шапка», «спутник», вимовлені французом з наголосом в кінці слова.

Другою особливістю російського наголосу є його здатність падати на різні склади в різних формах одного слова. Наприклад, дієслово *пона́ять* в формі інфінітива має наголос на другому складі, в чоловічому роді він змінює місце з другого складу на перший – *по́нял*, а в жіночому роді – на останній – *пона́ла*. І таких слів в російській мові дуже багато. Зазвичай переміщення наголосу пов'язано зі зміною форми. Так, в іменниках жіночого роду з наголосом на останньому складі в однині (*сестра́, земля́, голова́*) у множині відбувається перенесення наголосу на перший склад (*се́стры, зе́мли, го́ловы*). А в іменників середнього роду наголос з першого складу переходить на останній (*ста́до – стада́, де́ло – дела́, ме́сто – места́ і т.і.*). Однак, є іменники середнього роду, які змінюються по типу жіночого роду (*окно́ – о́кна, письмо́ – пи́сьма, звено́ – звеня́*). Але не завжди наголос змінює місце: наприклад в слові *лестница́* наголос стоїть на першому складі у всіх формах, а в слові *трава́* однини наголос падає на останній склад, у множині переходить на перший склад (*трава́ – тра́вы – травой́ – тра́вами*). У такому нестійкому наголосі є своя логіка: різні форми одного і того ж слова можна відрізнити з його допомогою один від одного. Особливо це важливо для тих форм, які мають однакові закінчення (*тра́вы – травы́, воды́ – водо́й, озе́ра – о́зера*).

Але для тих, кому російська мова є нерідною, такий наголос завдає багато неприємностей. Їм потрібно запам'ятати не тільки склад, на який падає наголос, але ще і як він змінюється всередині слова. Великі труднощі у вживанні наголосу представляють короткі прикметники. Серед них є велика група слів, де в залежності від форми змінюється наголос. Так прикметники, що позначають емоційний стан людини або риси характеру, в чоловічому роді мають наголос на першому складі, а в жіночому – на останньому (*скрóмен – скромна́, гру́стен – грустна́, ску́чен – скучна́, вéсел – весела́*).

Серед дієслів також є ряд слів, які в залежності від форми змінюють наголос. Дієслова *жить, пить, быть, дать* з префіксами змінюють місце наголосу. Схема цих змін нестандартна. Незмінною залишається лише форма жіночого роду минулого часу з наголосом на закінченні (*была́, жила́, пила́, дала́*). Рухливість російського наголосу змушує нас бути уважними при виборі і вживанні дієслівних форм. Це труднощі мови, але в цьому є і позитивний момент – слово в різних формах звучить по новому.

Такий важкий наголос, як в російській мові, зустрічається рідко. Може бути, щось схоже в литовській і давньогрецькій мовах. Тому помилки роблять іноземні студенти, які вчаться не тільки на підготовчому факультеті, а й на різних курсах основних факультетів.

Наступна особливість російського наголосу полягає в тому, що в російській мові вимовляється більше різних голосних під наголосом, ніж без наголосу. Наприклад, в російських словах ніколи не бувають ненаголошеними *o* і *e*. Якщо наголос в слові переходить на закінчення, то *o* вимовляється як *a* (*о́кна – окно́*), а ненаголошений *e* – як *i*. Таке вимовляння голосних в ненаголошеній позиції є в білоруській мові і в деяких інших, далеких від російської (наприклад, в португальській та англійській). Тому іспанець, який вивчає російську мову самостійно, буде вимовляти замість *родной отец* – *родной отец*. А людям, які говорять російською мовою, при вивченні іноземних мов треба забути, що наприклад, голосні *o* і *e* без наголосу вимовлятися не

можуть. Французькі слова (*valet –слуга* и *volet – ставень*) звучать як різні слова (в російській мові вони звучали б однаково).

Наголос в російській мові виконує роль розрізнявача змісту в схожих словах, тобто допомагає розрізняти омографи. Деякі російські слова мають однакове написання, але різне значення, яке залежить від місця наголосу. Такі слова називають омографами. Все омографи можна розділити на кілька груп.

До першої групи входять слова однієї частини мови. Наприклад: *за́мок* – красива оригінальна будівля (наголос на першому складі) – *замо́к* – обладнання для фіксації дверей (наголос на другому складі); *орга́н* – музичний інструмент (наголос на другому складі) – *о́рган* – частина тіла людини (наголос на першому складі); *по́лки* – місце для книг або інших речей (наголос на першому складі) – *полки́* – частина армії (наголос на другому складі); *а́тлас* – карти (наголос на першому складі) – *атла́с* – красива тканина (наголос на другому складі); *сто́ит* – ціна (наголос на першому складі) – *стои́т* – вертикальне положення предмета або людини (наголос на другому складі).

Другу групу утворюють слова з різних частин мови. Наприклад: *звоно́к* – іменник (наголос на другому складі) – *звóнок* – короткий прикметник (наголос на першому складі).

Третя група омографів складається з різних форм одного і того ж слова. Наприклад: *о́кна* – множина іменника в називному відмінку (наголос на першому складі) – *окна́* – однина іменника в родовому відмінку (наголос на другому складі).

Наступна особливість російського наголосу – його непостійність в часі. Те, що раніше було правильно зараз помилково. Слова *сі́мвол*, *авто́бус*, *авто́граф*, *аге́нт*, *случа́й*, *магази́н* і багато інших в XIX столітті мали інший наголос. Процес зміни наголосу триває і зараз і, напевно, ще більш інтенсивно. Багато варіантів слів, які раніше вважалися нелітературними, зараз вживаються в офіційних колах, і навіть на телебаченні: *до́говор*, *камбала́*, *кожа́нка*, *кулина́рія*, *феноме́н*, *нормі́ровать* і ін., хоча вважаються менш бажаними. У

деяких словах допускається два варіанти наголосу: *металлур́гия и металлурги́я, симме́трия и симметри́я, тефте́ли и те́фтели, творо́г и твóрог*.

Ми можемо сказати, що мова служить суспільству, і значить, що вона розвивається, покращується, змінюється, як і все в природі. З цього можна зробити висновок: потрібно стежити за змінами в мові, уважно слухати, що і як говорять професіонали, читати словники та іншу літературу – особливо тим, хто вивчає іноземну мову.

Література:

1. Брызгунова Е.А. Звуки и интонация русской речи. – М.: Русский язык, 1977.
2. Вербицкая Л.А. Давайте говорить правильно. Трудности современного русского произношения и ударения. Краткий словарь-справочник. – М.: 2003.
3. Орфографический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы / под ред. Р.И. Аванесова – 2-е изд. – М.: Русский язык, 2005.
4. Иванова В.А. Занимательно о русском языке: Пособие для учителя / В.И. Иванова, З.А. Потиха, Д.Э. Розенталь. – Ленинград «Просвещение», 1990.

Употребление метафорических оборотов в русском и английском языках

Иле Аимиориа (Нигерия)

*научный руководитель – ст. преп. Л.Е. Солодова
ХНАДУ, Харьков*

Русский язык необычайно богат и красив. В чём заключается богатство и красота языка? В его выразительности. В русском языке огромное количество выразительных средств. Любой раздел языка: фонетика, лексика, грамматика обладают ими.

Первый критерий богатства языка – это количество слов и умение ими пользоваться. Многие слова в русском языке имеют несколько значений. Например, слово *золотой* имеет одно прямое и несколько переносных значений. В прямом значении – это «сделанный из золота» (*золотой браслет, золотое кольцо*). Но используются такие сочетания и с переносным значением этого слова, как *золотой век, золотая пора, золотое время* (период процветания, благополучия, блаженства); *золотой работник* (замечательный по достоинствам работник); *золотые руки* (ловкие, искусные руки); *золотые слова*

(умные, хорошие слова); *золотые волосы* (жёлтые, цвета золота волосы); *золотой человек* (очень хороший человек). Что ставит эти слова в один ряд? Ответ на эти слова простой – положительная оценка субъекта или среды, в которой он находится.

Слова или обороты речи, которые употребляются в переносном значении на основе сходства двух предметов или явлений, называются метафорой. Сходство определяется:

- по форме (*головка лука, зубчик чеснока*);
- по качеству (*шёлковые волосы, тонкий слух*);
- по расположению предмета (*вагон в хвосте поезда*);
- по схожести функций (*дворники для автомобильного стекла*).

При этом различают метафоры трёх видов: общеязыковые (окаменелые), метафоры, сохранившие свежесть и метафоры индивидуального характера.

Общеязыковые метафоры (*ледяное молчание, горлышко бутылки, горит на работе*). В этих привычных выражениях скрыта метафора. Но она существует уже очень давно и не воспринимается как образ.

Общеязычные переносные значения (метафоры) внесены в толковые словари вместе с основными значениями слова. Вот как в «Словаре русского языка» С.И. Ожегова объясняются некоторые значения слов *светлый* и *холодный*.

Светлый: 1. Излучающий сильный свет (*светлая лампочка*). 2. Хорошо освещённый, яркий (*светлая комната*). 3. Менее яркий по цвету по сравнению с другими (*светлые волосы, светлое платье*). 4. Радостный, приятный (*светлое будущее*). 5. Ясный, пронизательный (*светлый ум, светлая голова*).

Холодный: 1. С низкой или относительно низкой температурой воздуха, тела (*холодный ветер, холодный лоб*). 2. Не имеющий отопления или плохо сохраняющий тепло (*холодная комната*). 3. Мало греющий, дающий мало тепла (*холодные перчатки*). 4. Равнодушный, бесстрастный (*холодный человек*). 5. Строгий и недоброжелательный (*холодный взгляд, холодный приём*).

Специфической чертой разговорной речи является её простота и образность, большая экспрессивность. Это побуждает говорящих использовать выразительные средства национального языка. Эмоциональность высказываний всегда создавалась с помощью разных художественных средств, в том числе широко используется метафора. Метафора помогает понять сущность явлений, вызывает эмоции и надолго остается в памяти, потому что говорящий человек ищет образы тех явлений, о которых хочет рассказать слушателям. Для метафоры главное – свежесть, поэтичность, оригинальность. При этом метафора должна быть естественной. Необходимо так же помнить, что от частого употребления метафора становится скучной и неинтересной. В качестве примера можно назвать такие выражения: *зелёная улица, чёрное золото, голубой экран*. Если участник разговора не хочет, чтобы к нему потеряли интерес, надо помнить об этом и не делать таких ошибок.

Для современного разговорного языка также характерна метафоричность: *корень зла, плоды просвещения, разбитые надежды*. И выражение *компьютерный вирус* тоже является метафорой, так как его значение – вредоносная программа, а образ – сравнение с вирусом, который вызывает болезнь как у человека, так и у компьютера.

Кроме общеупотребительных современных метафор, существуют и индивидуально-авторские метафоры, которых нет в толковых словарях. Их значение можно раскрыть только в контексте, который уточняет значение слова или выражения. Индивидуально-стилистические метафоры встречаются обычно в произведениях художественной литературы: *Проплясал, проплакал дождь весенний*. Такие метафоры обычно не становятся общеупотребительными, их нет в словарях русского языка.

Метафора в искусстве часто является только эстетическим компонентом, который никак не связан с первоначальным значением слова. У Шекспира, например, более важным является не реальный смысл высказывания, а новое метафорическое значение. Футуристы тем более стремились не к реальности

метафоры, а к её максимальному удалению от начального смысла. в 70-е годы XX века появилась группа поэтов, которая изобрела термин «мета метафора (метафора в квадрате)». Отличительной чертой метафоры является её постоянное участие в развитии языка, речи и культуры в целом.

Метафоры типа *море огней (цветов), лес рук, звезда экрана* являются образными языковыми метафорами, но никто не может сказать, когда и кем было употреблено это слово в данном значении впервые.

Метафора имеет неодинаковую функциональную активность в разных сферах общения. Как уже говорилось, образные средства характерны для художественной литературы. Но нельзя без них обойтись и в публицистике. Метафора в публицистических текстах очень гибко и оперативно отражает различные процессы, происходящие в обществе. Метафора в публицистических текстах – одно из средств создания экспрессии, что является необходимым условием функционирования языка средств массовой информации (СМИ).

Метафора является неотъемлемой частью публицистического текста, так как делает газетную речь более доступной, эффективной, активно влияющей на сознание читателей. По мнению В.Г. Костомарова «Метафора в газете – это воплощение принципа сочетания стандарта и экспрессии?» И это реальность; метафора в газетных текстах является источником образной информации; она влияет на формирование взглядов у читателей, повышает информационную составляющую газетных статей, помогает читателям усвоить сущность новых реалий, формирует определённое отношение к сообщённой информации.

Правда, существует некоторое недоверие к газетным метафорам, так как они часто превращаются в штампы. Но всё-таки в газетах появляются и яркие, интересные метафоры. Однако, несмотря на существующие стилистические проблемы, метафоры активно используются в газетной публицистике, увеличивая информативную ценность сообщений. Кроме того, благодаря эмоциональному воздействию художественных средств, у читателя вырабатываются определённые взгляды на существующую реальность. Например,

метафоры *холодная война, предвыборный марафон, политический фарс и др.* давно превратились в стандартно-информативные средства и широко используются в публицистическом стиле для усиления эмоционального воздействия.

Как мы видим, метафоры и другие образные средства частые гости на страницах газет и журналов. Гораздо реже метафоры используются в научном стиле. Хотя традиции использования метафоры в научном стиле уже более двух тысяч лет. Она идет от Платона и Аристотеля. Сейчас в XX-XXI вв. стремительное развитие науки (физика, астрономия, биология, информационные технологии) стимулируют процесс создания научных терминов. Конечно, учёные стремятся к точности и однозначности. Но нельзя сказать, что образность и эмоциональность вообще не характерны для научного стиля речи. Немало метафор существует в области научной и специальной технологии (*клапан сердца, шаг маятника, усталость металла и др.*). Но в данный момент эти слова потеряли образное значение, теперь это только термины.

В научном стиле речи часто используются и сухие метафоры. Они являются не образными характеристиками предметов и явлений, а их основными, нередко единственными названиями. По своей природе это метафоры (*нос человека – нос лодки*), но по существу это абсолютно самостоятельные слова. Сухие метафоры используются как в бытовой речи, так и в языке науки и техники (*коробка передач, рубашка механизма, солнечный ветер*).

Метафора – одно из распространённых художественных средств. Её довольно часто можно встретить как в русском языке, так и во многих других языках, например, в английском. Роль метафоры в английском языке – разнообразить речь оборотами, имеющими переносное значение. Сделать её более выразительной и красивой.

Метафора в английском языке – это слова и выражения, употребляющиеся в переносном значении для определения предмета или явления с помощью аналогии или сходства. *He gave me a cold look – он холодно на меня взглянул.* Наречие *холодно* помогает нам понять,, какие чувства

испытывает человек, испытывая такой взгляд на себе и человек, который посылает этот взгляд. В английском языке практически невозможно обойтись без употребления метафор. И даже если мы не замечаем метафор в своей речи, их употребление влияет на выражение наших мыслей.

Особенно часто метафоры употребляются в эмоциональной речи. Слова *feeling, love, hate, angry, happy* относятся к эмоциям, но, кроме них, есть ещё много других слов, выражающих чувства. Часто, когда нужно описать чувство радости или грусти употребляются слова свет и темнота: *The future looks very bright – Будущее выглядит многообещающим*. Ненависть и злоба выражаются с помощью слов, обозначающих яд, болезнь или другие разрушительные вещи: *She was eaten up with hatred – Ненависть съела его разум*.

Это только несколько примеров, связанных с употреблением метафор в английском языке. Увидеть их использование можно практически в любой сфере жизни. Многие слова в английском языке можно использовать в качестве метафор благодаря их многозначности. Это помогает сделать яркой и выразительной. Метафора в английском языке является показателем хорошего стиля речи.

Литература:

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова // Язык русской культуры. – М.: 1986.
2. Кохтев Н.Н. Популярная стилистика русского языка / Н.Н. Кохтев, Д.Э. Розенталь. – М.: Русский язык, 2005
3. Шанский Н.М. В мире слов.– М.: 1985

Історія створення фінікійського алфавіту

Лага Бараа (Ліван)

науковий керівник – ст. викл. В.В.Тараненко

ХНАДУ, Харків

Небагато давніх народів мають таку кількість винаходів, які змінили долю людства, як фінікійці. Вони створили великі торгові кораблі та пурпур, прозоре скло та алфавіт. Останнє з перелічених винаходів багато в чому визначило долю сучасної цивілізації. Світ був би зовсім іншим, якщо в нас не

було б найпростішої і найзручнішої системи письма з усіх, які колись були створені людиною. Цю систему винайшли фінікійці.

Вони розмовляли мовою, якої давно вже нема. Фінікійська мова – це одна з семітських мов, найближчі родичі якої давньоєврейська (іврит) та моавітська, про яку ми знаємо лише з одного збереженого напису. Ці три мови називалися «хананійськими» і протиставлялися араміській мові. А разом з араміською мовою вони склали північно-західну гілку семітської мовної сім'ї, до якої належать також східна (аккадська) та південна або арабо-єфіопська гілка.

Практично всі хананійські мови мертві. Єдине виключення складає іврит – державна мова Ізраїлю. Ми можемо судити про споріднені їй мови лише за текстами, що збереглися до нашого часу.

Фінікійською мовою розмовляли мешканці прибережних районів Лівану, Палестини, Південної Сирії, а також частини населення Кіпру. Найдавніший напис датується приблизно 1000 роком до нашої ери. Література на фінікійській мові, про існування якої говорять і грецькі, і римські автори, повністю втрачена. Завдяки колоніальній політиці фінікійців їхня мова розповсюдилася по всьому північному берегу Африки, зокрема в Карфагені, де вона мала назву «пунічної».

Фінікійська мова зникла на території самої Фінікії раніше, ніж в її колоніях. В епоху еллінізму її поступово витіснили араміська та грецька мови. Мешканці Близького Сходу припинили розмовляти фінікійською приблизно в другому столітті до нашої ери. В західному Середземномор'ї ця мова вживалася набагато довше, можливо, до восьмого століття нашої ери. Тут її витіснили арабські завойовники Північної Африки. З того часу місцеві мешканці розмовляли лише арабською.

Найпізніші тексти, які збереглися до нашого часу, на Близькому Сході датуються другим століттям нашої ери, а в Західному Середземномор'ї – третім-четвертим століттями.

Створення алфавіту – найбільше культурне досягнення фінікійців. З їх батьківщини – з вузької прибережної полоси на території сучасного Лівану,

алфавіт почав триумфальну ходу по світу. Поступово фінікійський алфавіт і споріднені йому системи письма витіснили практично всі інші давні форми писемності, окрім китайської та похідних від неї. Кирилиця та латиниця, арабське та єврейське письмо – усі вони походять від фінікійської. З часом буквений шрифт став відомий в Індії, Індонезії, Середній Азії та Монголії. Фінікійці створили «універсальну систему письма, досконалість якої доведено всією наступною історією людства, бо йому з того часу не вдалося винайти нічого кращого», – писав Г.М.Бауер.

З незапам'ятних часів жителі Фінікії знали дві основні форми писемності Стародавнього Сходу: клинопис Месопотамії і ієрогліфічне письмо єгиптян. У останніх вони навчилися використовувати спеціальні значки, що вказують, яка голосна йде за приголосною або перед нею. Вивчаючи клинопис, зрозуміли, що одну і ту ж систему письма можна застосовувати для запису самих різних мов.

Найчастіше жителі фінікійських міст, як і сусідньої Сирії, хоч і підпорядковувалися Єгипту, але користувалися не його ієрогліфами, а силабічним клинописом. Але клинопис був складним письмом. Потрібно було пам'ятати до шестисот клинописних знаків, кожен з яких міг мати кілька значень. Фінікійцям, які переважно займалися торгівлею, важко було користуватись таким складним письмом. Потрібна була проста система, яка дозволяла б не марнували багато часу. І тоді вони створили лінійне письмо, в якому кожному приголосному звуку відповідала одна буква алфавіту, а голосні звуки позначалися спеціальними знаками або зовсім не позначалися за виключенням звуку *a*. Одним з найважливіших центрів, де розроблялось нове письмо, було місто Бібл.

Для створення своєї оригінальної системи фінікійці використали в якості букв видозмінені єгипетські ієрогліфи. Найдавніші написи було знайдено в Палестині та на Синайському півострові, на якому хананії та єгиптяни тісно контактували. Ці написи датуються другим тисячоліттям до нашої ери.

Можливо саме тут відбувалися відбір і спрощення деяких єгипетських ієрогліфів, якими хананії стали позначати певні звуки своєї мови.

Однак, як підкреслював І.Ш. Шифман, «знаки Синайської і власне фінікійської писемності, що служили для позначення одних і тих же звуків, сильно відрізнялися один від одного. Це не дає можливості вважати Сінайську писемність безпосереднім предком фінікійської графіки, незважаючи на всю привабливість такого роду припущень, широко поширених в науковій літературі» [3, с. 13].

Згідно з іншою гіпотезою, алфавітна система письма виникла в хананійських горах Палестини. В деяких палестинських містах дійсно знайдено зразки лінійного письма, на довговічних матеріалах: в Лакіші – написи на сосудах, чашах, зброї, в Сихемі – напис на пластині, в Гезері – напис на черепку. Всі вони відносяться до другого тисячоліття до нашої ери. Але більшість дослідників вважають, що ці зразки не мають відношення до головної лінії розвитку алфавітного письма.

Можливо ідея створення алфавітної писемності народилася саме в Фінікії, а не була запозичена у сусідніх народів. Сами фінікійці приписували створення букв Таавту. Це міг бути бог письма. Як зауважував Ю.Б. Циркін, сакралізація писемності на Сході не визиває сумнівів, тому в пам'яті народу її творець міг набути риси бога, якому вже потім склали геніалогію [2]. І відомий лінгвіст Т.В. Гамкрелідзе підкреслював, що в науці прийнята точка зору, згідно з якою створення системи письма не було колективною творчістю, а була результатом творчого акту однієї людини [1].

Розглянемо деякі літери фінікійського алфавіту у співвідношенні з арабською, грецькою, латинською системами письма та кирилицею.

Ⲁ алеф, первісне значення – бик, звук [a]; א (алеф) в івриті, ا (аліф) в арабській, Α (альфа) в грецькій, A в латинській, А в кирилиці. Це єдина літера фінікійського алфавіту, яка позначала голосний звук. Взагалі

фінікійська мова мала три голосні: *a, i, u*. Але тільки літера *a* позначалася на письмі.

◁ далет, первісне значення – *двері*, звук [д]; 𐤀 (далет) в івриті, ܐ (даль) и ܙ (заль) в арабській, Δ (дельта) в грецькій, D в латинській, Д в кирилиці.

◄ ламед, первісне значення *палиця погонича биків*, звук [л]; 𐤁 (ламед) в івриті, ٴ (лям) в арабській, Λ (лямбда) в грецькій, L в латинській, Л в кирилиці.

Отже, самим існуванням сучасних систем письма ми зобов'язані тямущим фінікійцям, які розібрали людську мову на два десятка звуків. Якби не вони, то жителі багатьох країн Європи і Азії, Африки та Америки зубрили б, подібно китайським школярам, кілька сотень ієрогліфів, і цього багажу знань вистачало тільки на те, щоб читати простенькі статті в газетах. Зараз же протягом року будь-який школяр може вивчитися нормально читати і писати.

Без алфавітного письма, – визнають історики, – бурхливий розвиток світової писемності, науки і літератури, тобто записів будь-якого характеру, які не обмежені площею писального матеріалу і повільністю вивчення письма і читання, було б неможливим.

Література:

1. Гамкрелидзе Т.В. Алфавитное письмо и древнегрузинская письменность. Типология и происхождение алфавитных систем письма. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.amkob113.ru/
2. Циркин Ю.Б. От Ханаана до Карфагена. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.rulit.me/
3. Шифман И.Ш. Финикийский язык. Изд. 3-е. – М.: Едиториал УРСС, 2010. – 64с.

Це важливо, цікаво, важко
(російська мова очима іноземного студента)
Лейла Валід Закі Ібрахім Наср (Єгипет)
науковий керівник – ст. викл. О. М. Пушкарьова
ХНУ імені В. Н. Каразіна, Харків

Я мешкаю в Харкові, вчуся на підготовчому факультеті. В подальшому хочу здобувати освіту російською мовою, тому вивчення та знання цієї мови

мають для мене велике значення. Російська мова – це засіб оволодіння спеціальністю, спілкування, отримання інформації. Це поширена мова в різних країнах. Вивчати російську мову – важливо, захоплююче, корисно. Це дає можливість знайомитися і контактувати з людьми через соціальні мережі. Крім того, російська мова – дуже багата, красива, цікава. Коли іноземці вивчають російську мову, вони також знайомляться з культурою, традиціями, історією країни та народу.

Іноземці часто вважають російську мову складною, оскільки вона не схожа на їх рідну мову: арабську, китайську, англійську чи іншу.

Моя рідна мова – арабська.

Російська мова дуже відрізняється від арабської, тому в процесі її вивчення виникають певні труднощі та помилки (графічні, фонетичні, граматичні, лексичні), на яких хочеться зупинитися більш докладно. Ці труднощі пов'язані з тим, що російська та арабська мови належать до різних мовних груп і мають несхожу організацію слів, форм, речення та зв'язків в ньому. Також арабська та російська мови різняться знаковими системами, носії цих мов мають свої навички письма: справа – наліво та зліва – направо. Причиною графічних помилок (заміна прописних літер друківаними; відсутність великої літери на початку речення; пропуск букв; зміна букв місцями й ін.) є традиції арабського писання, де не розрізняються друковане та письмове зображення букв, відсутні великі літери. Крім того, арабське письмо передбачає лише написання приголосних і букв, що позначають довгі голосні звуки, а літери, відповідні до коротких голосних звуків, зазвичай не пишуться, а можуть позначатися наголосами або підрядковими знаками.

Фонетичні помилки обумовлені розбіжністю звукового ладу російської та арабської мов. В арабській мові відсутня частина фонем російської мови, наприклад: голосні *о, ы, э*; тверді приголосні *л, ш, ж*; приголосні *в, г, й, ц, щ*; приголосний *п*, протиставлений за глухістю *б*; немає багатьох м'яких приголосних. У зв'язку з цим можуть виникати такі помилки, як змішання букв

о – у; и – е; и – ы; и – й; б – п; ш – щ; наявність м'якого знака після твердого л; написання *тс* замість *ц*. Можливі помилки у вживанні глухих і дзвінких приголосних, перестановка голосних і приголосних.

Грамматичні труднощі пов'язані з граматичною будовою мови, тобто з системою словотворення, з морфологічними категоріями та формами, з синтаксичними категоріями та конструкціями. В арабській мові іменники і прикметники мають одну граматичну форму і різняться не за словотвором, а за іншими ознаками і місцем в реченні, тому прикметник може помилково вживатися в функції іменника. Прикметник в арабській мові знаходиться в постпозиції у відношенні до іменника, а не навпаки, як в російській мові, що також може викликати складності. Серед помилок морфологічного характеру виділяються такі:

1) уніфікація відмінкових форм іменників, прикметників, деяких займенників і числівників (**Это новия станция; В каждое слово была ошибка; Домашние задание было трудние; Мы жили в одне городе*);

2) розподіл іменників за категоріями чоловічого і жіночого роду відповідно до значень форми роду в арабській мові (чол. р.: **буква, дверь, книга, ручка, тетрадь, платье, окно, осень, любовь* та ін.; жін. р.: **город, журнал, университет, стол* та ін., слова на зазначення явищ природи та ін.);

3) змішання дієслівних форм часу (**Я прочитаю текст и отвечаю на вопросы; Когда будет воскресенье, мы отдыхаем*);

4) вживання в значенні форми минулого часу дієслова конструкції «*быть + дієслово*», де зв'язка *быть* має форму минулого часу, а головне дієслово – форму теперішнього часу, іноді – минулого або інфінітива (**Студенты были учить новые слова; Словарь был стоит на полке; Мама была работала в школе*);

5) використання дієслів доконаного виду в загальнофактичному значенні, а недоконаного – в конкретно-фактичному значенні (**Раньше друг рассказал о Харькове. Потом я видел этот город*);

б) невідповідність видових форм дієслів (**Преподаватель объяснял, а студенты написали*);

7) відсутність прийменників після дієслів руху (**войти комнату*);

8) заміна інфінітива особистою формою (**Я хочу работаю в университете*).

Причиною цих помилок є відсутність аналога в арабській мові або вплив арабської мови, в якій слова, що створюють клас імені, мають загальну систему словозміни; є минулий тривалий час, який позначається конструкцією «*был* + дієслово теперішнього часу», але немає такої співвіднесеності дієслівної дії і моменту мовлення, як в російській мові; відсутні категорії виду і форма інфінітива.

Синтаксичні труднощі також пов'язані з особливостями арабської та російської мовних систем. В арабській мові ширше використовується управління. Категорія перехідності охоплює більшу кількість дієслів, багато дієслів може вживатися в абсолютивному значенні. У дієслівних реченнях часто не використовуються особисті займенники в значенні суб'єкта дії, оскільки форма арабського дієслова вказує на особу дії. В арабській мові відсутні безособові конструкції. Під впливом синтаксису рідної мови можуть виникнути такі помилки: 1) використання управління в словосполученнях, що вимагають узгодження (**Все людей знают это*); 2) заміна знахідним відмінком іншого відмінка (**Я звонил маму; Этот человек достиг успех*); 3) вживання неперехідних дієслів з постфіксом *-ся* як перехідних (**Мы учимся русскую грамматику*); 4) вживання в абсолютивному значенні дієслів, що вимагають після себе об'єкта (**Ахмед долго занимался и выучил хорошо*); 5) відсутність в реченні суб'єкта, якщо він виражений особовим займенником (**Прочитали текст и ответили на вопросы*); 6) заміна безособових конструкцій особовими конструкціями (**Я холодно; Мы понятно*); 7) вживання інфінітива в реченнях зі сполучником *чтобы* за наявності двох суб'єктів (**Друзья хотят, чтобы мы встречаются*); 8) наявність другого суб'єкта, позначеного особовим займенником (**Мой брат он инженер*).

Певні складнощі в процесі вивчення російської мови виникають у процесі використання лексики, що зумовлено сформованими навичками слововживання в рідній мові і їх перенесенням на позначення понять в російську мову. Найбільш часто лексичні труднощі пов'язані з вживанням дієслів, які різняться семантикою, видовою приналежністю, сполучуваністю, наприклад: *знать, уметь, мочь; звать, называть, называться; учить, учиться, научиться, изучать, заниматься; слушать, слышать; видеть, смотреть; иметь, иметься, быть, бывать; любить, нравиться; быть, стать; заниматься, увлекаться, интересоваться; говорить, сказать, рассказывать, разговаривать; хотеть, желать; знать, узнавать, узнать; болеть, болеет, болит; просить, спросить; одевать, надевать.*

Особливо важко, але цікаво вивчати дієслова руху. У російській мові вони відзначаються спрямованістю, повторюваністю, способом пересування; є дієслова префіксальні і безпрефіксальні, недоконаного та доконаного виду. Крім того, в російській мові часто використовуються дієслова руху в переносних значеннях. Іноземцю важко зрозуміти такі вирази, як: 1) *Фильм идет 2 часа*; 2) *Вчера шел дождь, а сегодня пошел снег*; 3) *Здесь не ходят автобусы*; 4) *Время пролетело незаметно*; 5) *Операция прошла успешно*; 6) *Старые часы давно не идут*; 7) *Преподаватель интересно ведет занятия*; 8) *Ребенок не знает, как вести себя*; 9) *Я не ношу шляпы, они мне не идут*; 10) *Этот человек носит бороду и усы*; 11) *Пусть вам повезет в этом году.*

Як вже відзначалося, російська мова дуже багата. Людина може по-різному висловити одну і ту ж думку. У цій мові багато слів, схожих за значенням, звучанням, написанням, є багатозначні слова. Велике значення в російській мові мають синоніми і антоніми, які належать до різних частин мови. На них необхідно звертати увагу, оскільки синоніми можуть відрізнятися один від одного значенням, стильовою приналежністю, сферою вживання. Використання антонімів пов'язано з лексичною сполучуваністю слів, наприклад:

старый человек – молодой человек, старое здание – новое здание; холодное молоко – горячее молоко, холодный день – жаркий день.

У процесі засвоєння нової лексики важливо розуміти значення слів, їх зв'язок з іншими словами, належність до певної частини мови. Необхідно розрізняти схожі для іноземців слова, наприклад: *левый, слева, налево; утро, утром, утренний; зима, зимой, зимний; обед, обедать, обеденный* та ін.

У російській мові велика кількість прийменників, які відіграють важливу роль. Цікаво, що одні й ті ж прийменники можуть вживатися у різних значеннях, наприклад: *знать **около** 100 слов, жить **около** парка, отдыхать **около** недели; работать **на** заводе, ехать **на** завод, ездить **на** метро, ехать **на** большой скорости, приехать **на** прошлой неделе.* Частина прийменників вимагає після себе вживання одного відмінка. Після деяких прийменників залежні слова можуть мати форми двох відмінків. На вибір прийменника впливають залежні слова, наприклад: *через час, после обеда.* Прийменники, як і інші слова, можуть мати синоніми і антоніми. Також необхідно розуміти різницю у вживанні прийменників і близьких їм за значенням прислівників, наприклад: *рядом с – рядом; справа от – справа; далеко от – далеко* та ін.

Для вивчення мови важливі заняття з розвитку усного мовлення, під час яких студенти вчать слухати і розуміти російську мову, відповідати співрозмовнику, брати участь в діалогах, висловлювати думки. Студенти можуть продемонструвати, що вони вже знають і вміють, а викладач може оцінити ці знання і вміння. На цих заняттях студенти знайомляться з правилами мовного етикету, необхідними в повсякденному житті, наприклад, як висловити звернення, вітання, подяку, вибачення, поздоровлення, побажання та ін.

Отже, знання російської мови – необхідна складова життя і навчання іноземного студента. І важливо, щоб процес її вивчення був цікавим, захопливим, корисним.

Література:

1. Ефремова Т. Ф., Костомаров В. Г. Словарь грамматических трудностей русского языка. – М.: Рус. яз, 1986. – 411 с.

2. Пушкарева Е. Н. Семантизация и систематизация предлогов в начальном курсе русского языка как иностранного // Русский язык в поликультурном мире, 2012: IV Международная научно-практическая конференция (8-11 июня 2012 г., г. Ялта): сб. науч. тр. – К.: Освіта України, 2013. – С. 173-177.

3. Пушкарева Е. Н. К вопросу о преодолении трудностей при изучении лексики русского языка иностранными студентами // Материалы II Международной научно-методической конференции «Язык и специальность: актуальные проблемы обучения иностранцев в высшем учебном заведении». – Х.: ХНУРЭ, 2015. – С. 309-312.

4. Шелякин М. А. Справочник по русской грамматике. – М.: Дрофа, 2006. – 355 с.

5. Яворовская Т. Д. Типичные ошибки в письменных работах арабоязычных // Русский язык для студентов-иностранцев: Сб. метод. статей. – № 24. – М.: Рус. яз., 1987. – С. 102-114.

Арабські запозичення в російській мові

Любане Сундус (Марокко)

науковий керівник – доц. О.М. Вержанська

ХНУ імені В.Н. Каразіна, Харків

У кожній мові, у тому числі і в російській, є запозичені слова. Вхідження слів в інші мови є закономірним процесом.

Російський народ з давніх часів вступав у культурні, військові, торговельні, політичні зв'язки з іншими державами, що не могло не спричинити появу мовних запозичень. Під час вживання більша частина їх зазнала впливу чужої мови. Поступово запозичені слова входили до групи загальноживаних слів і вже не сприймалися як іншомовні. У різні епохи до російської мови потрапляли слова з інших мов.

Залежно від того, з якої мови прийшли ті чи інші слова, дослідники виділяють два типи запозичень: 1) запозичення родинні (із слов'янської сім'ї мов) і 2) запозичення іншомовні (з мов іншої мовної системи). До першого типу належать запозичення зі спорідненої старослов'янської мови. До іншого – запозичення з грецької, латинської, тюркської, скандинавської, західноєвропейських мов.

Ми часто зустрічаємо докази того, що мусульмани займали провідні місця в науці й культурі в часи Середньовіччя. Сліди досягнень мусульман ми бачимо на Заході в елементах, починаючи з одягу, кухні, культури поведінки й

закінчуючи такими галузями, як астрономія, географія, медицина, математика, хімія, мореплавство, архітектура.

Арабізм – це різновид запозичення: слово, запозичене з арабської мови або утворене за її зразком. Найбільше арабізмів трапляється у перській і тюркських мовах. Чимало їх у мовах гінді, урду, суахілі.

Мовознавці відзначають, що сьогодні в англійській, французькій, російській, німецькій та інших мовах використовуються тисячі слів, пов'язаних корінням саме з арабською мовою. Наприклад, 10% слів в іспанській мові перейшли з арабської мови. На думку дослідників, арабізми поряд з англіцизмами, галіцизмами й германізмами займають значне місце в російській мові. Щодо кількості арабізмів в російській мові є деякі розбіжності. Т.П. Гаврилов вказує на присутність у російській мові 193 арабізмів, М.Х. Халлаві вважає, що їх 260, з яких активно функціонує половина. Кількість запозичених з арабської мови слів у російській мові перевищує 450. Більшість арабізмів увійшло до російської мови за допомогою тюркських мов. Арабізми розподіляються на прямі (*шариат, имам, хадис, мечеть, фетва, зенит, надир, джин*) і опосередковані (*сироп, гарем, софа, жираф, жасмин, магазин, мусон, эликсир, сафари, кофе*), що увійшли в російську мову через англійську, німецьку, французьку та інші мови [2].

Основною причиною сьогоденного поширення подібних слів у західних мовах є Андалузька держава (Кордовський халіфат), створений арабськими переселенцями на території сучасної Іспанії (проіснував близько 700 років).

Велика кількість слів арабського походження в російській мові, у свою чергу, пов'язана з монголо-татарським ярмом. Монголи збагатили російську мову безліччю слів і висловів тюркського походження. Крім того, частина арабських слів з російської мови перекочувала в західні мови.

Один з основних термінів математики – слово «алгоритм» – є латинізованим варіантом імені ісламського вченого аль-Хорезмі. Поряд із цим, слово «аль-джабр» з назви твору Хорезмі «*Аль-Джабр вал-мугабяля*» увійшло

в західні мови як «алгебра». Слово «алкоголь» походить з арабського вислову «аль-кюхюль». Число 0 арабською мовою – «Сифре», на Заході звучить як «зеро» (*zero*). Слова «цифра» і «шифр» у російській мові є однокореневими. Слід зазначити, що цифри сучасної десяткової системи числення іменуються «арабськими цифрами» в науковій літературі. Араби запозичили в індійців і передали їх західному світові. У той час Захід користувався римської системою обчислення, що було вкрай незручно для звітів і викликало занепокоєння.

Слова «адмирал», «арсенал», «магазин», «азимут», «альманах» мають арабське коріння. Слово «адмирал» походить з арабської «амируль-бахр» (у військовому значенні «морський володар»), «арсенал» – «дарус-сенаи» (місце виробництва), «магазин» – з арабського слова «мехзен» (казна) або ж «ма хезене» (місце зберігання), «азимут» – «ас-самт» (напрямок, ставлення). Слово «альманах» з'явилося від арабського слова «аль-манах», що означає «клімат». У Середні віки час сходу й заходу сонця та місяця в астрономічних щоденниках називалися саме так.

Походження одного з найважливіших термінів економіки – слова «тариф» – також пов'язують з арабською мовою. Це слово з'явилося від кореня арабського слова «теріф». Мусульманське місто Тариф, розташоване поблизу Гібралтарської протоки, стягувало з кораблів, що проходили через протоку, мито. Традиція складання митних документів пізніше поширилася й на інші населені пункти, а термін «тариф» став часто використовуватися.

Російське слово «карта» походить з арабської «херите», «скриня» – «сендуг», шафран – «заферан», «газель» (джейран) – «хеза», «канон» (загальноприйнята установка, норматив, а також музичний інструмент) – з арабської «ганун», «шаровари» – «шальвар». Назви таких видів кораблів, як баржа, галера є внеском мусульман, які досягли успіхів у мореплавстві («аль-бариджа» – військовий корабель).

Арабське слово «фетеля» означає дієслово «крутити». Слово «джарида» арабською мовою означає оголену пальмову гілку. У минулому як еталон

відстані використовували саме подібні палиці. Пізніше з кореня цього слова утворилося слово «yard», що позначає одиницю виміру англійською мовою, а в російську мову перейшло у формі слова «жердина» (довга палиця). Корінь слова «калібр» також має арабське походження. Відомо, що калібр позначає діаметр стовбура вогнепальної зброї; з арабської мови це позначення підготовки металевих форм рушничних стовбурів.

Зазначимо, що більшість астрономічних термінів прийшло в латину з арабської мови. Наприклад, відома зірка «Альдебаран» (аль-Деберан), «Альтаір» (аль-Таїр), «Бетельгейзе» (бетулен-джовзе) та інші.

Усі арабізми науковці розподілили на велику кількість тематичних «гнізд»:

1) рослинний і тваринний світ: *артишок, баклажан, газель, кофе, лимон, цукор, хна, шафран, естрагон*;

2) географічні об'єкти і природно-кліматичні явища: *аварія, азимут, мусон, сироко*;

3) соціальний стан: *адмірал, визирь, султан, халиф, шейх, шериф, шифр, емір*;

4) найменування одягу та матеріалів, з яких вони виготовлені: *амулет, атлас, бахрома, бісер, кумач, макраме, мишура, паранджа, саван, фата, халат, шуба, юбка*;

5) наукова термінологія: *азимут, алгебра, алгоритм, алкалоїди, алкоголь, алмаз, алхимія, амбра, бальзам, камфора, сахар, тальк, цифра, шифр*;

6) релігійна лексика: *Аллах, джін, імам, іслам, Коран, мечеть, мінарет, мулла, муфтий, хадж, шайтан, шариат*;

7) їжа і напої: *алкоголь, баклажан, лимон, рахат-лукум, сахар, сироп, халва, шафран, щербет, еликсир*;

8) найменування, пов'язані з діяльністю людини: *мусульманин, факир*;

9) найменування політичної та економічної галузей: *меджлис, халіфат*;

10) дорогоцінне каміння: *алмаз, лазурит, яшма*;

11) спорудження та їхні частини: *альков, арсенал, гарем, духан, магазин, медресе*;

12) література й мова: *альманах, шифр*;

13) військова тематика: *джихад, газават, кинджал*;

14) емоції та джерело їх появи: *азарт, гашиш, кайф*;

15) міра маси і грошові одиниці: *тара, цехин*;

16) музичні інструменти: *лютня, тамбурин*;

17) якості людини: *ханжа*.

Як бачимо, більшість слів арабського походження належить до релігійної лексики. Велика частина представлених лексем багатозначна. Наприклад, *тамбурин* – це «1) великий циліндричний двосторонній барабан; 2) французький старовинний народний танець; *шафран* – «1) рід рослин сімейства півникових; 2) сорт яблук».

Лексеми арабського походження в російській мові часто мають переносні значення. Так, слово *аромат* має додаткове значення «невловимий відбиток, ознака чого-небудь», *арсенал* – «велика кількість, запас чого-небудь: арсенал знань»; *бальзам* – «засіб розради, полегшення»; *газель* – «струнка, граційна дівчина (зазвичай у віршах про Схід)»; *мат* – «поразка, загибель, безвихідне становище»; *Мекка* – «захоплення, схиляння, зразок чого-небудь, що викликає великий інтерес».

Отже, арабізми з'явилися внаслідок поширення ісламу, мовних і соціокультурних контактів арабів із народами Середньої Азії, Близького Сходу, Північної Африки, Іспанії, завойованими ними в Середньовіччі. З Іспанії через народну та наукову латину значна кількість арабізмів потрапила до романських мов, а звідти через посередництво французької та німецької мов – у слов'янські, зокрема в російську мову.

Арабізми проникали в російську мову також через тюркські мови, насамперед кримськотатарську та караїмську.

Таким чином, дослідження різних років демонструють перспективність подальшого вивчення арабських запозичень у російській мові як з погляду їх формального, тобто фонетичного та граматичного освоєння, так і з погляду входження в лексичну систему російської мови, тенденцій і закономірностей, характерних для цього процесу.

Література

1. Гаврилова, Т. П. История арабской по происхождению лексики в русском языке (на материале памятников XII—XVIII вв.): Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Т. П. Гаврилова. – М.: Моск. гос. пед. ун-т, 1981. – 23с.
2. Халлави, М. Х. Лексические арабские заимствования в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / М. Х. Халлави. – М.: Университет дружбы народов, 1986. –15с.

Єдність людини й мови

Лян Цзежу (Китай)

науковий керівник – доц. Т.М. Лагута

ХНУ імені В.Н. Каразіна, Харків

У багатьох визначеннях мови можна простежити спільну ідею – нерозривну єдність людини й мови.

Як нам відомо, немає жодного суспільства, яке б не знало мови, яке б не володіло цим найважливішим засобом людських відносин; нею постійно користуються люди у своїй трудовій діяльності, спрямованій на досягнення певної мети; без мови не може існувати будь-яке виробництво, не можуть розвиватися техніка, культура, наука, мистецтво; за допомогою мови, люди висловлюють свої думки і передають їх іншим людям; за допомогою мови людство зберігає та передає новим поколінням нагромаджений досвід. Без мови взагалі не може існувати людське суспільство.

Схилилась над колискою мати, і перші звуки колискової пісні, музика рідної мови переливаються в її кровинку. Психологи досліджують, від якого моменту починається спілкування людини з навколишнім світом, коли дитина починає сприймати, розрізняти звуки людської мови. Одне не викликає сумніву: пестливі, ніжні руки матері, її лагідний голос – то вже і є спілкування, що дає імпульс повному розкриттю всіх можливостей людини, закладених у її

генетичному коді. Через це спілкування створюється неповторний емоційний світ єднання поколінь, світ, у якому живе рідне слово. Дитина ще не скоро вимовить його, але в дитячу пам'ять уже влилися звуки рідної мови.

Мова, безумовно, впливає і формує свідомість людини. Можна розглядати це питання в різних аспектах. Наприклад, свідомість людини формується навіть від того, як звучить мова. У співочих народів і мова, як правило, звучить, як мелодія. Прагматичні ж, суворі й раціональні народи користуються переважно мовою, якій притаманна велика кількість приголосних.

Мова – то магічне дзеркало, невичерпний засіб спілкування. У мові відображено життєвий досвід, сприйнятий людством від давнини до сучасності. При цьому мова відображає не тільки матеріальний (видимий) світ, а й внутрішній (невидимий). Наші моральні переконання формуються на основі моральних понять та ідей, що пізнаються завдяки мові. Чим краще ми опануємо мову, тим досконалішим стає наше мислення, бо мова і мислення нероздільні. Убираючи в себе знання, відображені в мовленні, людина вибудовує власний внутрішній світ, формує себе як особистість.

Свідомість і самоідентифікація людини починається з мови. Мова в людині закладена генетично, вона є кодом, що зв'язує покоління. Мова визначає національний характер людини. І я думаю, що самоусвідомлення людини починається з оволодінням нею рідної мови, а точніше з першими словами, навіть звуками, бо сучасна електроніка фіксує особливості національного плачу новонародженого.

Вивчаючи мову, дитина розшифровує код. Мислення, свідомість і самоідентифікація людини ґрунтуються на основі рідної мови. Павло Мовчан розглядає мову як космічне явище. Мова – це позитивна енергія, якою дитина живиться з самого дитинства, і втрата цієї позитивної енергії впливає негативно на дитину, на її здоров'я, на розумовий розвиток. Отже, мова – це аналог природного буття, духовної сфери, характеру й долі людини.

Недарма, людина, що втрачає зв'язок з Батьківщиною, природою, мовою – в основному нещасна людина. Емігранти матеріально забезпечені люди, але душа їх до кінця днів залишається тут, вдома.

Щодня ми реалізуємо себе, виявляючи своє ставлення до навколишнього світу, і найповніше, найглибше цей процес відбувається у мовленні під час повсякденного спілкування. Коли людина добре володіє мовою, вона має могутній засіб для впливу на інших людей. Як відомо, словом можна і вбити, і повернути до життя.

Мова є універсальним засобом вираження внутрішнього світу людини.

Кожний індивід – це унікальний, неповторний світ, сфокусований у його свідомості, у надрах інтелекту, у гамі емоцій, почуттів, мрій, волі. І цей прихований світ може розкрити для інших лише мова. Що досконаліше людина володіє мовою, то виразніше, повніше, яскравіше постає перед іншими людьми як особистість.

Мова – це «жива схованка людського духу» (Панас Мирний), мова – «коштовний скарб народу» (Іван Франко), мова – «життя духовного основа» (Максим Рильський), «мова – генофонд культури» (Олесь Гончар) – цей список афористичних висловів можна продовжувати. Мислителі, письменники в усі часи намагалися розкрити таємниці людської мови, її роль не тільки як засобу спілкування, а також як знаряддя формування й вираження думки, як основу духовності народу, як міцну й надійну опору самоусвідомлення особистості, бачення себе в соціальному та культурному контексті, як імпульс до творчого самовираження людини не тільки в національній культурі, а й у світовій цивілізації.

Завжди ідуть у парі мова й думка. Не випадково О.О. Потебня наголошував: «Мова є засіб не виражати готову думку, а створювати її ... вона не відображення світогляду, який вже склався, а діяльність, що його складає» [2, с.141]. Навчаючи дитину мови, учителі навчають її мислити, почувати, сприймати світ у всій різноманітності звуків, барв. Видатні педагоги усвідомлювали значення рідної мови для виховання дитини.

Освіта, наука, мистецтво, театр, побутова культура пов'язані з мовним вихованням. Мова охоплює всі галузі суспільного життя. Поняття матеріальної та духовної культури формуються в національній мові, причому людина є не тільки суб'єктом, що створює ці поняття, а й об'єктом, на якому позначається дія мовного мислення, у широкому розумінні – мовної культури. Досліджуючи співвідношення мови й культури, науковці детально зупиняються на функціях, що виконує мова в суспільстві. Обмеження сфер, де використовується національна мова, призводить до знекровлення культури. Адже "мова для культури – те саме, що центральна нервова система для людини" [1, с. 49]. Мову називають акумулятором, інтегратором культури. Її живий складний організм реагує не лише на стан мовної освіти в суспільстві, а й на функціонування таких, здавалося б, формальних чинників, як інформативна реклама, вивіски, оголошення.

З культурою мови насамперед пов'язують уміння правильно говорити й писати, добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети й обставин спілкування. Культура мови – це ще й загально прийнятий мовний етикет: типові формули вітання, прощання, побажання, запрошення тощо. Вони змінюються залежно від ситуацій спілкування, від соціального стану, освітнього, вікового рівня тих, хто спілкується. Культура мови починається із самоусвідомлення мовної особистості. Вона зароджується й розвивається там, де носіям національної літературної мови не байдуже, як вони говорять і пишуть, як сприймається їхня мова в різних суспільних середовищах, а також у контексті інших мов. Тобто культура мови безпосередньо пов'язана з соціологією і психологією не тільки у плані вироблення моделей, зразків мовної поведінки, а й щодо формування мовної свідомості.

У зв'язку з потребою виховання культури міжнаціональних відносин великої ваги набувають соціолінгвістичні та психолінгвістичні аспекти культури мови. Уважне, дбайливе ставлення до мови кожного народу, виховання взаємоповаги передбачає розширення так званої фонові,

мовокраїнознавчої інформації, що обов'язково входить у мовне виховання, а отже, і в культуру мови.

Сьогодні багато говорять і пишуть про виховання особистості, зокрема і мовне. Трактування її не може обійтися без опори на національну мову, на мовні знаки національної культури. Тільки той, хто засвоює мовну культуру в усій її сукупності й багатогранності, здатен стати творцем мовних цінностей і найповніше реалізуватися як особистість в будь-якій галузі суспільної діяльності.

Людина створила культуру, а культура – людину. Людина реалізується в культурі думки, культурі праці й культурі мови. Культура – це не тільки все те, створене руками й розумом людини, а й вироблений століттями спосіб суспільного поводження, що виражається в народних звичаях, віруваннях, у ставленні один до одного, до праці, до мови. Належачи до певного соціуму, індивідуум із своєю появою на світ органічно входить у виробленому його співвітчизниками культуру, стає її користувачем і носієм. Чим міцніші зв'язки людини з культурою народу, тим більшого можна сподіватися від неї як від громадянина, свідомого творця матеріальних і духовних благ, патріота й інтернаціоналіста.

Ослаблення зв'язків із культурою свого соціуму, втрата його мови, нехтування його звичаями негативно позначається на самооцінці вчинків індивідуума, на його ставленні до співвітчизників, до результатів колективної та індивідуальної діяльності. Отже, духовна культура міцними, хоч і невидимими нитками зв'язана з матеріальною культурою.

Мова – це найкращий засіб взаємних відносин окремих осіб між собою, засіб їх духовного об'єднання і взаємного впливу. Без мови немає народності, рідна мова найкраще відбиває в собі думки й почуття окремої людини, суспільності всього народу. Умові, її історії, розвитку й виробленні відбилися перші ознаки проявів самостійного духовного життя в майбутньому окремого народу. Найголовніші індивідуальні ознаки народу – це його мова, література, мистецтво, пісні, усна творчість.

Мова – це характер народу. У ній відбито його національні звичаї, побут, нахили. Мова – це ще й історія народу. Від найдавніших часів наші предки залишили в мові свої глибокі сліди. У мові відбивається і пам'ять народу, бо майбутнє виростає з минулого. Мова – це дзеркало навколишнього світу, що відображає дійсність і створює свою картину світу, специфічну й унікальну для кожної мови і, відповідно, народу, етнічної групи, мовного колективу, що користується цією мовою як засобом спілкування. Подолання мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього потрібно подолати бар'єр культурний. Існують так звані національно-специфічні компоненти культур, тобто саме те, що і створює проблеми міжкультурної комунікації.

Мова – це скарбничка культури. Вона зберігає культурні цінності – у лексиці, у граматиці, в ідіоматиці, у прислів'ях, приказках, у фольклорі, у художній і науковій літературі, у формах письмового й усного мовлення. Мова – передавач, носій культури, вона передає скарби національної культури, що зберігається в ній, з покоління в покоління.

Мова – знаряддя, інструмент культури. Вона формує особистість людини, носія мови, через нав'язані йому мовою і закладені в мові бачення світу, менталітет, ставлення до людей тощо, тобто через культуру народу, що користується ю мовою як засобом спілкування.

Мова – могутнє суспільне знаряддя, що формує людський потік в етнос, що утворює націю через збереження й передачу культури, традицій, суспільної самосвідомості певного мовного колективу.

Мова – це золотий запас душі народу, з якого виростаємо, яким живемо, завдяки якому маємо право милуватися рідним краєвидом. Мова – найкращий цвіт, що ніколи не в'яне, а вічно живе, розвивається і процвітає.

Література:

1. Лем С. Модель культури// Вопросы философии. – 1969. – №8 – С.49.
2. Потебня А.А. Мисль і язык. – Х., 1913. – С.141.

Ахмад Шамлу – засновник нового стилю у сучасній іранській поезії

Марзіє Гаффарі (Іран)

науковий керівник – ст. викл. В.О. Гура

ХНАДУ, Харків

Ім'я поета Ахмада Шамлу (1925-2000) знайоме багатьом шанувальникам сучасної іранської поезії. На формування й розвиток творчості цієї талановитої людини значно вплинула зарубіжна література, зокрема, твори Володимира Маяковського. Ахмад Шамлу був добре знайомий з історією всесвітньої і давньоперсидської літератур, що сприяло відкриттю нового стилю у його поезії. Він був першим іранським поетом, який створював свої поезії у формі білого вірша. Сьогодні із впевненістю можна стверджувати, що саме Ахмад Шамлу став засновником нового стилю в іранській поезії. Зазначимо, що у 1994 році поет став здобувачем Нобелівської премії з літератури. Можна стверджувати, що своїм успіхом він був зобов'язаний саме зарубіжним поетам, у яких він, з одного боку, переймав досвід, а з іншого – не намагався їх копіювати. У відповідь тим, хто вважав його вірші тільки перекладом зарубіжних творів, А.Шамлу казав: «Ми всі чогось навчаємося один в одного, інакше ми не навчимося нічого. Ми ходимо до школи і отримуємо знання, як же можливо під впливом від почутого вірша бути байдужим і не перейняти почуте. Я беру досвід у інших, а інші переймають досвід у мене. Мою поезію у стилі «нові вірші» я почав писати під впливом творів Ними Юшиджаї Луї Арагона. На жаль, вплив на мене інших поетів деякі визнають копіюванням та повтором»[5, с. 78].

Ахмад Шамлу з дитинства цікавився іноземними мовами, добре володів французькою, але був знавцем і інших мов: російської, японської, іспанської. Не менш важливо й те, що він був досвідченим фахівцем у сфері перекладу. Зокрема, А. Шамлу успішно переклав перською мовою твори всесвітньо відомих російських письменників Л.Толстого, М.Шолохова, А.Чехова. Протягом 60-70-х років ХХ сторіччя він був головним редактором журналів «Кетаб-ехафте» («Книга тижня») і «Кетаб-еджоме» («Книга п'ятниці»). Це були

перші іранські журнали, які знайомили читачів з зарубіжними, зокрема, російськими творами.

Дослідники творчості Ахмада Шамлу акцентують увагу на тому, що на початку своєї літературної кар'єри він був під впливом відомих зарубіжних поетів, таких як Федеріко Гарсія Лорка, Пабло Неруда, Поль Елюар, Володимир Маяковський. Літературні критики зазначають, що на ранні твори А.Шамлу, безсумнівно, вплинув Володимир Маяковський. З цим поетом його об'єднували революційні ідеї свободи й незалежності і прагнення вибороти щасливе майбутнє для своєї держави у скрутні часи. Нагадаємо, що період правління шаха Пехлеві був тяжким для іранського народу. І саме тому творам А.Шамлу цього періоду (1947-1957 роки) притаманний дух масової боротьби. Основною темою його поезії є насилля над іранським народом, з яким поет не погоджується миритися. Саме такої настрої притаманний його творам «23», «Гатенаме» («Резолюція»), «Аханхаваехсасха» («Залізо і почуття»). У 1951 році в своїх віршах «23» і «Гатенаме» він зображує бурхливі події на вулицях Ірану та намагається знайти світлий вихід із темряви сьогодення. А.Шамлу, як і Ф.Лорка і В.Маяковський, мріє про свободу для свого народу і бере безпосередню участь у масових мітингах і демонстраціях.

Які ж твори він пише у цей період? Романтичні описи природи і кохання у той скрутний час поет вважає недоречними. А.Шамлу переконаний, що для поета вірші повинні стати знаряддям боротьби. Стиль таких віршів теж буде іншим. Знаходячись під впливом творів В.Маяковського, А.Шамлу пише свої нові революційні поезії у формі білого вірша. Якщо порівняти твори цих поетів, можна побачити багато спільних рис у їхньому стилі й ідейному спрямуванні.

Маяковський розмовляє зі своїм народом і каже: *«Для вас, // которые// здоровы и ловки, //поэт вылизывал // чохоткины плевки // шершавым языком плаката»* («Во весь голос») [4, с. 364] А.Шамлу використовує подібний стиль у своїх творах «23» і «Хава-е тазе» («Свіже повітря»). Там він пише, що: «Голодные и

одинокіє улици с большим желанием прикусывают губы, а жемчужины камней асфальта, как зубы открытых ртов»[2, с.54–55].

Продовжуючи порівняння зазначимо, що у збірці «Гатенаме» («Резолюція») А.Шамлу так пише про свої вірші: *«Не дал им глоток воды, не прочитал молитву, не перерезал им горло кинжалом»*. У В.Маяковського в поемі «Во весь голос» читаємо подібні рядки: *«И мне бы //строчить // романсы на вас //доходней // и прелестней. // Но я /себя// смирял, // становясь на горло // собственной песне»*[4, с.360]. Відомий іранський письменник і літературний критик Реза Барахані так казав про творчість цих двох поетів: «А.Шамлу свої вірші присвячував народу, звичайним людям, які не належали ні до яких партій, тому він точніше за Маяковського зображував ситуації, а Маяковський іноді використовував вірші, як мету агітації»[1, с.78].

Літературознавці зазначають, що поворотним моментом у творчості А.Шамлу є його книга «Хава-е тазе». Саме з цього твору починається новий шлях у перській поезії. Використовуючи досвід зарубіжної поезії, А.Шамлу стає першим іранським поетом, який почав писати свої поезії у новому стилі. Деякі поети-сучасники А.Шамлу та літературні критики не погоджувалися із використанням нової поетичної форми і навіть називали білі вірші Ахмада Шамлу копіюванням творчості зарубіжного поета Володимира Маяковського. Але згодом вони дійшли висновку про те, що застосування Ахмадом Шамлу досвіду зарубіжної поезії принесло персидській поезії тільки користь, і ніяк не шкоду.

У 1951 році у світ виходить новий твір поета – «Гатенаме» («Резолюція»), і поет-романтик перетворюється на революційного поета. Саме у цей час і у цьому творі Ахмад Шамлу починає писати про мітинги й страйки робочих, які відбувалися у південній частині Ірану, про масові повстання селян на півночі країни, а також про придушення цих повстань військами діючого Шаха. Вірші, які створив Ахмад Шамлу у цей період, були дуже популярні серед народу, який боровся із владою та виходив на масові демонстрації. Іншою була реакція на нові твори багатьох іранських поетів-сучасників А.Шамлу, які були

прибічниками використання класичного стилю у поезії і ставилися до нової форми і нового стилю у творчості Ахмада Шамлу негативно. Тим не менш, незважаючи на це, поет продовжував свій шлях і своїми новими віршами руйнував старі стереотипи в іранській поезії.

Своєрідним поетичним маніфестом Ахмада Шамлу можна назвати вірш «Харф-еахар» («Останнє слово») із його збірки «Хава-е тазе» («Свіже повітря»). Головну ідею цього вірша можна сформулювати так: прийшов час створювати нову поезію, а для цього поет має знаходитися серед людей і саме там шукати нові ідеї для своїх творів и нових образів. Ось як пише про це Ахмад Шамлу. Наведемо у перекладі російською мовою фрагмент його вірша:

Сегодня

Поэт

*Должен получше одеться,
До блеска начистить обувь,
Затем в самой шумной точке города
Начать искать присушим только ему*

способом

У прохожих сюжет, размер, рифму:

- *Пойди со мной, дорогой гражданин!
Я целых три дня искал
Тебя, долго
Всюдуискал!*
- *Меня искал?
Удивительно!
Господин, меня вы
Наверно спутали с кем-то другим.*
- *Нет, родной, это невозможно:
Я узнаю раз мер своего нового стиха
Издалека.*
- *Что сказал?
Размер стиха?*
- *Потерпи, товарищ...
Размер, слова и рифму*

Я всегда

*Беру с улицы.
Образы моих стихав – все люди
Больше из «жизни»,
Ежели «размер», «рифма» в стихах,
Я предложения
Выбираю из народа.
Этот способ
Лучше показывает в стихе жизнь*

и народный дух. [5, с. 140]

Насамкінець зазначимо, що ім'я Ахмада Шамлу – засновника нового стилю в іранській поезії - сьогодні широко відоме й дуже популярне на його батьківщині. Його твори вивчають у школах та університетах, його вірші добре знають не тільки представники старшого покоління, але й молодь. Ахмар Шамлу помер у 2000 році, але ще за життя його було визнано справжнім народним поетом. Чому? Відповідь дуже проста. Тому що він присвятив своє життя служінню рідному народу, він відчував біль людей як свій власний біль, вважав себе часткою народного духу. Він жив для свого народу і саме для нього складав свої вірші.

Література:

1. Барахани Р. Золото в меди. – Тегеран, 1992
2. Дагтейб А. Критический анализ творчества А.Шамлу. – Тегеран, 1994
3. Моджаби Дж. Биография и творчество А.Шамлу. – Тегеран, 2006
4. Маяковский В.В. Стихотворения. Поэмы. – М., 1975
5. Шамлу А. Сочинения. Первая книга: Стихотворения. – Тегеран, 2003

Мовленнєвий етикет російської телефонної розмови

*Мохаммад Барракат (Єгипет)
науковий керівник – доц. О.С. Бурякова
ХНУ імені В.Н. Каразіна, Харків*

Мене звать Мохаммад Барракат. Я приїхав до України з Єгипту. Тут я хочу вивчати медицину, але спочатку я повинен вивчити російську мову. Коли я почав вивчати російську мову, я зіткнувся з однією проблемою: як використовувати формули мовленнєвого етикету в телефонній розмові. Я вирішив дослідити цю проблему й написати про це статтю.

До форм мовленнєвого етикету належать слова або словосполучення, що використовуються людьми у спілкуванні з урахуванням конкретної ситуації та національних особливостей.

Мета статті – розглянути мовленнєвий етикет російської телефонної розмови в різних мовленнєвих ситуаціях.

Будь-який національний мовленнєвий етикет має свої особливості та висуває певні вимоги до представників своєї культури.

Мовленнєвий етикет російської телефонної розмови є частиною російської мовної культури. Етикет телефонного спілкування має певні правила. Ось деякі з них:

1. В офіційній телефонній розмові не можна дозволяти собі фамільярність і використовувати слова на зразок «пока», «привет» та под. Той, хто приймає дзвінок, не повинен говорити «Алло», якщо він працює у великій фірмі. Краще сказати назву фірми.

2. У робочий час по службовому телефону слід використовувати стандартну літературну мову, підтримуючи репутацію освіченої та грамотної людини.

3. Телефонна мова повинна бути стандартною, формальною порівняно зі звичайною розмовною мовою.

4. Не слід допускати, щоб слухач неправильно зрозумів або змінив сенс розмови. Говорити потрібно ясно, конкретно, без натяків і двозначностей.

5. У діловій телефонній розмові не можна вживати ласкавих і зменшувальних імен.

6. Не рекомендується «піддакувати», аби у слухача не склалося враження, що ви згодні з усіма його словами. Слід говорити «ні», коли це дійсно потрібно.

Для телефонної комунікації характерні: 1) змістовна й тимчасова компактність реплік; 2) формальність (штампованість) у встановленні контакту; 3) еталонність; 4) автоматизм у підборі ініціальних реплік; 5) певна «якірна позиція» – право на введення «першої теми». Як офіційне, так і неофіційне телефонне спілкування неминуче певною мірою автоматизує телефонну мову. Крім цього, мова комунікантів має егоцентричний характер. Тому для досягнення тотожності розуміння між учасниками комунікації не можна обійтися без елективних, тобто вибору найбільш точних засобів з усього арсеналу мовних форм, структур для максимального взаєморозуміння [6].

В основі «мовного шаблону» [5, с.5] лежать стилістично марковані засоби, що мають властивість – за умови частого й невмотивованого вживання перетворюватися у штамп. Тому навіть у разі стилістичної диференціації

текстів, опосередкованих телефонним зв'язком, ми, як правило, маємо справу зі штампами, що підсилюють ефективність комунікативного акту в цілому й обумовлюють правильне розуміння адресатом інтенцій адресанта.

Телефонна розмова – це форма усного спонтанного діалогу, що здійснюється за допомогою технічних засобів. На відміну від контактного усного мовного спілкування телефонна розмова є дистантною й опосередкованою. Співрозмовники не бачать один одного, а тому відключені такі важливі засоби невербального спілкування, як соматизми (жести, поза, міміка, вираз обличчя), опора на ситуацію, значущість просторового розташування співрозмовників, а це призводить до активізації словесного вираження.

Уміння говорити по телефону, не витрачаючи часу і при цьому вирішуючи всі питання, передбачає володіння певним набором мовних формул. Нижче наведені деякі формули телефонного мовленнєвого етикету, пов'язані з різними фазами телефонної розмови.

Початок розмови

- Вам звонят из фирмы, ...*
- Вас беспокоит...*
- Могу я поговорить с...*
- Я хотел бы узнать...*
- Вы не могли бы дать информацию...*

Основний момент розмови

- У нас для вас интересное предложение...*
- Мы хотели бы ознакомить вас с новой системой наших скидок...*
- У нас появилась возможность оказывать ряд услуг бесплатно*

Завершення розмови

- До свидания.*
- Всего доброго. Спасибо за информацию.*
- Приятно было познакомиться.*
- Приятно было с вами пообщаться.*

Мовленнєві формули телефонної розмови можна класифікувати не тільки за фазами телефонного процесу (початок, середина або кінець ділової бесіди),

але й за тематикою. Так, розрізняються: формула-прохання, формула-подяка, формула-вибачення, формула-побажання, формула-відповідь на прохання, формула-відповідь на вибачення, формула-відповідь на побажання.

а. Формула-прохання (постійні прохання, викликані різними причинами):

– *Вы не могли бы позвонить попозже?*

– *Вы не могли бы говорить погромче?*

б. Формула-подяка (фрази подяки – дякують за дзвінок, за цінну інформацію, пропозицію, запрошення, привітання, допомогу, за участь, за пораду):

– *Спасибо за предложение, мы обсудим эту возможность.*

– *Благодарю вас за приглашение и с удовольствием его принимаю.*

– *Очень признателен вам за помощь.*

в. Формула-вибачення – вибачаються за турботу, за несанкціонований дзвінок, за дзвінок у неробочий час, за пізній дзвінок, за переривання розмови з якихось причин, за вимушено довгу розмову (велика кількість питань), за неправильне з'єднання тощо. Вибачаються за несанкціонований дзвінок, за турботу в неробочий час:

– *Прошу прощения за то, что беспокою вас в выходной день.*

– *Примите мои извинения за долгий разговор.*

– *Извините за то, что отрываю вас от дел.*

г. Формула-побажання наприкінці бесіди. Як правило, це стандартні фрази:

– *Позвольте пожелать вам удачи!*

– *Удачи вам!*

Основні правила спілкування такі:

1. Будьте завжди ввічливими, привітними й доброзичливими, з повагою ставтеся до співрозмовника.

2. Умійте слухати інших і ніколи не перебивайте.

3. Не бійтеся розпочинати розмову з незнайомими людьми, але не будьте нав'язливими.

4. Говоріть про те, що може зацікавити слухачів, враховуйте їхні вік, характер, інтереси.

5. Не завдавайте людям шкоди словом. Не ображайте, не говоріть неприємного іншим, не виявляйте своєї неповаги, не вживайте грубих слів.

6. Намагайтеся ввічливо попросити і ввічливо відмовити, не образивши людину своєю відмовою.

7. Використовуйте у спілкуванні звертання і ввічливі слова, слідкуйте за культурою мовлення.

8. Намагайтеся, аби спілкування з вами було для людей корисним і приємним, умійте допомагати людям словом і ділом.

І коротко про компліменти, або «золоті слова». Компліменти – це слова, що містять невелике перебільшення позитивних якостей людини. Чуючи комплімент на свою адресу, людина, навіть усвідомлюючи, що сказане – перебільшення (хай невелике, та все ж перебільшення), як правило, відчуває позитивні емоції. Як зробити комплімент? Насамперед він повинен відображати позитивні, і тільки позитивні, якості цієї людини. Та якість, що відображається в компліменті, повинна мати невелике перебільшення.

Таким чином, у кожній країні є свій етикет спілкування, поведінки і взагалі способу життя. Тому під час вивчення іноземної мови необхідно знайомитися з культурою країни досліджуваної мови та, зокрема, з особливостями іноземної мовної культури, частиною якої є мовленнєвий етикет телефонної розмови. Кожна людина, незалежно від віку, статі, національності, освіти, посади, повинна дотримуватися основних норм мовленнєвого етикету, адже рівень мовленнєвої культури свідчить про міру вихованості, чемність людини.

Література:

1. Акишина А.А. Этикет русского телефонного разговора. – М.: Изд-во «Русский язык», 2000.
2. Архарова Д.И., Долинина Г.А., Чудинов А.П. Речь и культура общения: Практическая риторика. – Екатеринбург: Изд-во «Сократ», 2010.
3. Введенская Л.А. Культура речи. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 2000.
4. Галлингер И. В. Культура речи. Нормы современного русского литературного языка. – М.: Изд-во «Просвещение», 2012.
5. Костомаров В.Г. Русский язык на газетной полосе. – М.: Изд-во МГУ, 1971.
6. Пономарёва Н.Ю. Ответные телефонные реплики в разных лингвокультурах // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: филология и искусствоведение. – Майкоп: Изд-во АГУ, 2008.

Марокканська література арабською мовою
Мхізлі Аїша (Марокко), Тахі Ханае (Марокко)
науковий керівник – ст. викл. О.В. Шарапова
ХНАДУ, Харків

В середні віки марокканська література більше перебувала під впливом сусіднього арабського Халіфату в Іспанії, ніж арабського Сходу. Це особливо позначилося на марокканській поезії і художній прозі, які довго залишалися у владі стилістичних хитрувань і манірності, властивих арабсько-іспанській літературі. Особливе місце в середньовічній марокканській літературі займають автори географічних творів, що здобули світову популярність: аль-Ідрісі, автор всевітньої географії і карти світу (12 ст.); Ібн Батута (14 ст.), який описав свої подорожі до Африки й Азії. Створений ними жанр «ріхла» (опис «ходінь» в Мекку) набув у Марокко особливої популярності та зберігся до нашого часу. Традиція художньо-історичного літопису також не переривалася до наших днів: аль-Марракуші (12 ст.), Ібн аль-Ідар (13 ст.), Аль-Уфрані (18 ст.), Аль-Каттані (19 ст.), Аз-Зай-йані (20 ст.) та ін. Особливо знаменитий літопис Ахмеда ан-Насирі «Кітаб аль-Істікса» (19 ст.), який розглядають як неперевершену літературну пам'ятку.

Жанри традиційної середньовічної поезії – касида з її різновидами, газель, елегія, сатира, а також римована проза садж – всі вони дійшли до наших днів. Найкращим традиційним поетом і віртуозом саджа вважається Мухаммед Гаррі. Сучасний лірик широкого діапазону Мухаммед аль-Халауї пише касиди на політичні теми: про єдність марокканців з арабами інших країн Сходу (вірш. «Абу-с-Салж»), про боротьбу за мир тощо.

Новий стиль і сучасну манеру письма ввели в марокканську літературу публіцист Абд аль-Хафід аль-Фасі, Мустафа Мухаммед Саббаг, автор песимістичних «віршів у прозі», Мухамед Азіз Лахбабі, що пише життєрадісні «вірші в прозі», Мухаммед ат-Танжауї, котрий вперше в марокканській літературі створив драматичний твір у віршах («Гімн вільних»). Як есеїсти і

критики відомі такі митці, як Абд аль-Хафід аль-Фасі, Абдаль-Кадер ас-Сахраун, Мухаммед ат-Тазі, Абдаллах ас-Садані, аль-Хасан ас-Сайех.

Найбільш видатні прозаїки здобули освіту за кордоном і добре знайомі з європейською культурою. Абд аль-Мажид бен Джаллун, дипломат, автор книги спогадів «Дитинство», примітної за щирість почуття і свіжість сприйняття, збірки новел «Долина плачу» (1948) про період французького протекторату над Марокко.

Традиційна арабська література не знає драматургії, так само як арабське мистецтво не знало театру. Після отримання незалежності (1956) в Марокко почав створюватися національний театральний репертуар. У 60-х рр. з'явилися історичні драми аль-Хасана ас-Саїха: «Арджлуна», «Сулейман Пишний», «Малікшах» і ін. Поряд з цим на літературну мову переводяться п'єси класичного європейського репертуару.

У Марокко, як і в усьому Магрибі, на арабському діалекті розвивається усна народна творчість: казки, прислів'я, приказки, загадки, вірші та пісні. Основний діалектна жанр – пісня, ритм якої побудований на місцевих народних мелодіях, іноді дуже древніх, які нічого спільного не мають з метрами класичної арабської поезії (аруз). Казковий матеріал дуже великий. Його передають з вуст у вуста професійні оповідачки, зазвичай неписьменні. Казки та легенди Марокко на арабському діалекті не раз збиралися європейськими дослідниками за допомогою марокканців і видавалися в іспанських і французьких перекладах. Основні теми – «страшні» історії про людоджерів і велетнів (Вохо, Гуль, Афріт, Хадідуан, Мкідеш). Після отримання незалежності Марокко були спроби створення театру на чистому діалекті. У різних містах стали виникати трупи молодих ентузіастів, які розігрували на площах і вулицях сценки на злободенні теми. Окремі драматурги (Ахмед аль-Алажі і ін.) роблять спроби створити оригінальну народну п'єсу на діалекті. Оновлюється і репертуар театру маріонеток.

Для усної поезії марокканців використовується арабський діалект, на якому говорять в повсякденному житті, але записи діалектальної творчості

роблять на т. зв. мовою мелхун («помилковий», або «мелодійний»), яка являє собою особливий вид наслідування середньовічної бедуїнської поезії з її штучними «бедуїнізмами» і умовними образами. Цією мовою написано багато касид і пісень, які становлять т. зв. народний жанр (ша'бі) в магрибській музиці. Перша касида на мелхуні належить поетові 16 ст. Абу Фарісу Абд аль-Азізу аль-Меграуї. Творчість його захоплює дотепер, про нього складена приказка: «Все велике – порожнє, крім пальми та Меграуї». Розвитку поезії на мелхуні сприяв прихід у Марокко до влади Саадійської династії, пов'язаної з бедуїнами. У 17 ст. в Марокко прибули з Тлемсена, рятуючись від турків, знамениті поети і співаки Сайд бен Абдаллах аль-Міндасі ат-Тлемсене, Ахмед Бен Тріки й ін., які високо підняли цей жанр.

Протягом наступних двох століть поезія на мелхуні продовжувала процвітати в трьох центрах Марокко: Фесі, Мекнесі та Марракеші. Фес вважається центром літературних і музичних традицій, вивезених маврами з Іспанії, а Марракеш – центром місцевого жанру гриха (легкі пісні, часто імпровізовані виконавцями – грайхі, які, збираючись в оркестри з 3-4 чоловік, виступають по черзі). Жанр гриха винайдений в 17 ст. аль-Масмуді. Гумористичні касиди майже всі належать поетові і співакові Сі аль-Мадані ат-Теркмані (17 ст.). Співак Сіді Лахдар бен Хлуф процвітав у жанрі мувашшах; йому ж належить авторство Мтал (диспуту) «Сварка очей з розумом».

Література марокканського народу берберською мовою представлена в основному усною народною творчістю. Крім поширених легенд, оповідань, розповідей і байок (переважно, тваринний епос у прозі), а також досить рясної поетичної творчості, відомі цикли поем, об'єднаних одним сюжетом або легендарним героєм: цикл Сіді Хаммам, цикл Сабі, цикл біблійно-коранічного Йосипа тощо. Всі вони виконуються групами мандрівних співаків. Крім оригінальної творчості, берберською мовою створено й перекладну з арабської мови літературу, написану за допомогою арабського алфавіту, пристосованого для берберської мови починаючи з 12 ст.

Розповідь, типова для берберської прози, зазвичай містить ритмічні вставки, які називаються лкіст, або ліричні пісні амаргі. Ці назви зіставляють з романськими словами *queste* і *amor*, якими трубадури позначали прозові та поетичні частини своїх виступів. Казки берберського тваринного епосу мають схожість з європейським «Романом про Лиса». Сюжети Попелюшки, Хлопчика-мізинчика й інших відомих європейських казок давно існують також в берберській літературі (при цьому говорити про запозичення навряд чи можливо).

Література марокканського народу французькою мовою теж існує. Деякі марокканські письменники, як араби, так і бербери, подібно до багатьох алжирських письменників, тепер пишуть і друкуються по-французьки: Мухаммед Азіз Лахбабі, Ахмед ас-Сафріуї, Ібн аль-Хашмі, Дріс аш-Шрайбі. Багато газет і журналів виходили або виходять французькою мовою: «La Nation» («Нація») і ін. Їх видають і співпрацюють у них виключно марокканці: Мухаммед аль-Фасі й ін. письменники. По-французьки пишуть переважно прозою, у всіх жанрах, включаючи роман. На французькій мові марокканські письменники опублікували багато романів, хоча жоден з них поки що не з'явився арабською. Це явище пов'язане з остаточно не вирішеними складними питаннями національної економіки, державності, національності, мови тощо.

Першим письменником, який узявся за роман, був бербер Ахмед ас-Сафріуї. Його першим досвідом була книга новел «Амброві чотки» (1949), відзначена літературними преміями в Марокко і у Франції. Роман «Чудесна скринька» (1954) складають ідилічні спогади дитинства, написані в меланхолійному дусі. Дріс аш-Шрайбі отримав у Франції диплом інженера-хіміка, влаштувався там і бере участь в творенні марокканської літератури ніби «заочно», що не заважає йому вступати в бурхливу полеміку з марокканською критикою на арабській мові. Шрайбі випустив по-французьки романи: «Минулий час» (1954), «Козли» (1955), «Осел» (1956), «Натовп» (1961), «Незатребуваний спадок» (1962), «Старигані» (1962). Крім того, він опублікував збірку повістей «Від усіх горизонтів» і п'єсу «Введення в життя».

Творчість його пройнята глибоким песимізмом в дусі французького письменника Л. Ф. Селіна.

У всіх жанрах, включаючи вірші та вірші у прозі, на французькій мові пише Мухаммед Азіз Лахбабі. Він автор двох збірок поем «Пісні надії» (1953) і «Від темряви до світла» (1958); остання витримала кілька видань і перекладена багатьма мовами, в т. ч. арабською та китайською. Окремі поеми цієї книги спрямовані проти війни («Готовність до боротьби проти війни»), голоду («Голод»), злиднів («Халупки»). Автор вітає незалежність рідної країни («Здрастуй, незалежність»), оспівує свободу («Хай живе свобода!») і сум над часткою марокканського фелаха («Фелл»), висловлює надію, що пробудження його свідомості призведе до торжества справедливості. Творчість письменника оптимістична; вона протистоїть песимістичними творам Шрайбі й Сафріуї.

Література:

1. Mohammed el-Fassi, Littérature marocaine, Encyclopédie Coloniale et Maritime, t. 4, P., 1997
2. Colin G. S., Littérature arabe dialectale, Encyclopédie de l'Islam, t. 3, Leyde — P., 1928, p. 334—40;
3. Jouin J., Nouveaux poèmes de Fès et de Rabat-Salé, «Hespéris», 1998, v. 45. Notes sur les chants populaires du Rif, «Archives Berbères», 1995, t. 1.
4. Луцкая Н. С., Газета «Ла-Насьон» — демократич. изд. независимого Марокко, в сб.: Араб. страны, М., 1960.

Місце вигуків у частиномовній системі російської мови та їхня класифікація

*Нкундхланде Сініківе Наомі (Зімбabwe)
науковий керівник – ст. викл. І.В. Хотяїнцева
ХНУ імені В.Н. Каразіна, Харків*

Вигук – це особлива частина мови, що об'єднує незмінні слова-сигнали, які служать для найкоротшого вираження емоцій (радість, здивування, обурення, роздратування, злість, біль, відраза тощо) та інших реакцій людини на різні події реальної дійсності або для вираження спонукання до дії, волевиявлення, бажання, не називаючи їх: *ах, ох, ну, увы; алло, ау, стоп, боже мой, ура, цыц* тощо. До вигуків також належать і слова мовного етикету: *здравствуй(те), привет, спасибо, пожалуйста, простите.*

Вигуки – це найдивовижніший клас слів. У системі мови вони значно відрізняються від інших типів мовних одиниць. Вигуки не належать ні до повнозначних, ні до службових частин мови. Від повнозначних частин мови вигуки відрізняються тим, що не називають ні предметів, ні ознак, ні дій (висловлюючи почуття й відчуття, вигуки не називають їх); а від службових – тим, що не виражають відношень між словами у словосполученні й реченні, не служать для зв'язку слів і речень, не вносять у речення додаткових смислових відтінків.

Слід зазначити, що вигуки в російській мові – одне з найбільш дискусійних питань лінгвістики. І до цього часу серед відомих лінгвістів немає спільної думки про місце вигуків у частиномовній системі російської мови. Усе різноманіття висловлених у різний час поглядів на це питання може бути зведене до трьох.

- Вигук – це різнорідний за складом синтаксичний клас, що стоїть поза поділом слів за частинами мови (Ф. І. Буслаєв, Д. Н. Овсяннико-Куликовський, О. М. Пешковський, Д. Н. Ушаков).

- Вигуки входять у систему частин мови, але існують у ній ізольовано. (А. А. Шахматов, В. В. Виноградов, Ф. Ф. Фортунатов, П. С. Кузнєцов).

- Вигуки належать до частин мови, а всередині цієї системи – до розряду «частинок мови» поряд із прийменниками і сполучниками (О. Єсперсен).

Синтаксична особливість вигуків полягає в тому, що це слова-речення. У своєму звичайному, початковому вживанні вони завжди були самостійними висловлюваннями. Тому вигуки, виступаючи словами, мають у той самий час властивості, характерні для речень. Вони не змінюються, не здатні мати синтаксичні зв'язки з іншими словами: ні від чого не залежать і нічого собі не підпорядковують. Вони самодостатні: наша реакція на якусь подію або відповідь на цілу репліку співрозмовника можуть бути виражені одним лише вигуком.

Але іноді вигуки можуть уживатися у значенні самостійних частин мови, тоді вони набувають конкретного лексичного значення і стають при цьому членами речення:

По лесу разнеслось ау! (вигук у функції підмета);

Вдруг я услышал ау! (вигук у функції додатка);

Ай да мед! (вигук у функції означення);

Жених у нее ой-ой-ой! (вигук у функції присудка);

Народу легло – ай-ай! (вигук у функції обставини).

За низкою ознак до вигуків спорідненим є інший клас слів – звуконаслідувальні слова. Але, тим не менше, звуконаслідування, що імітують звуки живої та неживої природи (*как-кар, дзынь, бульк, тра-та-та* тощо), не належать до вигуків, оскільки не виражають почуттів і спонукань. Саме наявність значення відрізняє вигуки від звуконаслідувань.

Залежно від ознаки, на якій ґрунтується поділ, розглядаються три класифікації вигуків:

- за значенням: емоційні, спонукальні, етикетні.
- за структурою: прості, складні, складені.
- за походженням: непохідні, похідні.

Розряди вигуків за значенням.

Багато вигуків є багатозначними. Може бути виголошено лише один звук. Важливо, як його вимовити. Тривалість голосного, інтенсивність, гучність, регістр і тембр голосу, інтонація – усе це допомагає виражати різні почуття. Наприклад: *А!* (прикрість), *А-а-а!* (здогад), *А-а-а!* (загроза, крик під час нападу). Проте можна говорити про три розряди вигуків із різним значенням.

- Емоційні (емотивні) вигуки: *Ай, ой, ах, ох, ух, эх, у-у-у, ой-ой-ой, фу, тьфу, боже, боже мой, слава богу, ура, увы, О!, о-о-о, А!, а-а-а.*

В основі семантичної структури поданих вигуків лежить миттєва загальна емоційна (негативна або позитивна) реакція на навколишню дійсність. Це дає підстави умовно розподілити емотивні вигуки на два підрозряди:

– вигуки, що передають позитивні емоції (схвалення, задоволення, радість, захоплення, апологію): *а, ах, ай, ага, ба, да, ура, слава богу, браво, ха, хо, ей-богу* тощо;

– вигуки, що передають негативні емоції (невдоволення, біль, страх, докір, занепокоєння, протест, прикрість, гнів): *ах, а, брр, увы, фу, фи, тьфу, вот еще, эх, ой-ой-ой, боже мой, батюшки, господи, ну, вот те раз, как бы не так, у, уф, ух* та інші.

- Вигуки волевиявлення (волітивні вигуки): *вон, прочь, стоп, цыц, тс-с, ш-ш, ч-ч-ч, кис-кис, цып-цып, но-о!, тпру, айда* (із татарської мови), *апорт* (із французької мови), *алло* (з французької), *ау, долой, караул* (із турецької), *марш, пли!, ну, ну-ну, ну-ка, эй, брысь, шабаш, чу!, бис* (із латини) тощо.

Волітивні вигуки виражають різні спонукання до дії, бажання, команди, накази (поклик, оклик, спонукання, заборона, завірення). Загальною ознакою вигуків волевиявлення є спрямованість суб'єкта до адресата. Значна їхня частина належить до професійного мовлення військових, мисливців, моряків, будівельників, дресирувальників. Тут зустрічаємо багато запозичень: *анкор, майна, алле, апорт, барьер* та інші.

- Етикетні вигуки: *спасибо, мерси, здрасьте, здравствуй(те), до свидання, привет, пока, пожалуйста, простите, всего хорошего* тощо.

До вигуків, що обслуговують цю сферу, належать традиційні слова норм мовного етикету. Різною мірою вони втратили значення виявлення подяки, вітання, вибачення, побажання. Слова цієї групи легко розвивають вторинні (експресивно-емоційні) значення і вживаються як засоби вираження подиву, заперечення, наприклад: *Здрасьте! Когда я это говорила?* (заперечення).

Вигуки за структурою. За структурою вигуки можна розділити на три групи: прості, складні і складені:

- прості вигуки складаються з одного слова: *ай, ой, на жаль, ах;*
- складні утворені поєднанням двох-трьох вигуків: *ай-ай-ай, батюшки-светы;*
- складені вигуки складаються з двох і більше слів: *увы и ах, то-то же, вот тебе на, вот тебе раз, боже мой, боже праведный, господи боже мой, боже упаси, упаси бог, господи помилуй, слава богу, черт побери, черт-те*

что, что за черт, черта с два, черт возьми, с ума сойти, поди ж ты, вот тебе на, вот тебе раз, вот то-то и оно, как бы не так, чтоб тебя.

Вигуки за походженням (способами творення).

За способами творення вигуки розподіляються на непохідні та похідні.

- непохідні вигуки не мають у сучасній мові зв'язку із жодною повнозначною частиною мови: *а, ага, ай, ау, ах, ба, брр, брысь, гей, ну, о, ого, ой, ох, тпру, тю, тьфу, у, увы, уф, ух, фи, фрр, фу, эх, ох, хи, ха, хо, ай-ай-ай, ой-ой-ой, цыц, э, эй* та інші.

- Похідні вигуки становлять групу слів, що співвідносяться зі словами або формами тієї чи іншої повнозначної частини мови й утворені від них:

- від дієслів: *прощай(те), здравствуй(те), подумаешь, помилуйте, скажи(те), брось, будет, вишь и ишь (из видишь), извини(те), пли (из пали), пожалуйста, товсь (из готовься), хватит* тощо;

- від іменників: *батюшки, караул, господи, боже, черт, матушки, господи, чёрт* та ін.;

- від прислівників: *довольно, полно, вон, прочь, долой, полно; тиш, тс, ш-ш-ш, цс (из тише)*;

- від займенників: *то-то же*.

Помітне місце серед похідних вигуків займають стійкі словосполучення і фразеологізми: *батюшки-светы, чёрт побери, боже правый, господи боже мой, прости господи, скажите на милость, вот те(бе) раз, то-то и оно, как бы не так*.

На відміну від непохідних, група похідних вигуків постійно поповнюється. Головними джерелами поповнення є оціночні іменники на зразок *горе, беда, смерть, страх, табак, труба, каюк*, стійкі словосполучення на зразок *вот так клюква, вот так штука, вот так номер*, а також дієслівні форми із спонукальним значенням: *постой, погоди, давай, вали*.

Особливо багато нових вигуків спостерігаємо в розмовній молодіжній мові: *ни бум-бум, абзац, копец, дык, ёлы-палы*. Нові вигуки, як і інші слова, можуть запозичуватися з інших мов – так, зараз серед підлітків часто можна

почути англійські вигуки Wow! (*wau!*) і Yeah! (*ÿea!*), що замінює Yes!, інколи Ok! (*okeï!*).

Література:

1. Карцевский С.О. Введение в изучение междометий// Вопросы языкознания. – №6. – 1984.
2. Кручинина И.Н. Междометия // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990.
3. Шведова Н.Ю. Междометия // Русский язык. Энциклопедия. – М., 1979.
4. Серeda E.B. Морфология современного русского языка. Место междометий в системе частей речи. – М., 2005. – 159 с.

Выражения благодарности в английском и русском языках

Парцвания Темур (Грузия)

научный руководитель – преп. Т.А. Кравцова

ХГУПТ, Харьков

Благодарность представляет собой выражение признательности за совершенное или запланированное действие, добро, внимание, услугу. Важным условием успешности при выражении благодарности является условие искренности.

Что же значит слово «благодарность»? Дарить благо, то есть добро. Это признательность в ответ на доброту людей, чувство, рождающееся в душе. Как часто, делая добро, часто подсознательно, мы рассчитываем получить что-то взамен. И обижаемся, не услышав даже «спасибо».

На английском, как и на русском языке, благодарность регулярно выражается за следующие действия: услуга, комплимент, помощь, приглашение, одалживание (денег, предметов), предложение, подарок, пожелание, угощение, проявление внимания, приятное событие, «развернутое» приветствие.

Едва ли не самое первое слово при изучении английского языка: спасибо – thank you.

- Thanks. Thanks you. – Спасибо.
- Thank you very/so much. Thanks a lot. – Большое спасибо.
- Thanks a million. – Огромное спасибо.
- Thank you for everything. – Спасибо за все.

К выражениям усиленной благодарности можно отнести следующие:

- Большое спасибо! Many thanks. Thanks a lot. Thanks awfully.
- Большое спасибо вам (тебе) за... Thank you so much for...
- От всей души (сердечно) благодарю вас за... Thank you from the bottom of my heart for... / My most heartfelt thanks to you for...

Эмоционально-экспрессивные выражения благодарности:

- Я так благодарна вам, что нет слов слов выразить это! –I don't know how to thank you. I can never thank you enough.
- Нет слов выразить вам мою благодарность! My gratitude cannot be expressed in words. Words cannot tell you how grateful I am/feel.
- Вы не можете себе представить, как я вам благодарен! I'm sure it's hard/impossible for you to imagine how grateful I am!

Стилистической повышенностью и официальностью обладают обороты с кратким прилагательным «признателен»:

- Я вам очень (так, глубоко, крайне, чрезвычайно) признателен! I'm very/most grateful to you/ so (very) grateful to you/ most grateful/ much obliged/deeply indebted to you/ extremely/exceedingly/ ever so grateful to you!
- Как я вам признателен! I'm so grateful/much obliged/ deeply indebted to you. I can never thank you enough.

Оттенок официальности имеют следующие высказывания:

- Разрешите вас поблагодарить. I would like to thank you.
- Позвольте выразить вам благодарность. I would like to express my gratitude/appreciation.
- Я выражаю свою благодарность кому-либо за... I would like to express my gratitude/ appreciation to sb. for...

Оттенок долженствования содержится в выражениях:

- Я должен поблагодарить вас за... I (really) must thank you for...
- Я должен выразить вам благодарность за... I (really) must say how grateful I am for.../express my gratitude for...

Продолжением благодарности может быть выражение комплимента за услуги, а также уверения в своих ответных обязательствах:

- Спасибо, вы очень (так) любезны! Thank you, it's really very kind of you.
- Вы очень (так) внимательны! You're very obliging.

Благодарностью аудитории за внимание является выражение:

- Спасибо (Благодарю) за внимание! Thank you for your kind attention.

Иногда вместе с просьбой заранее выражается благодарность за будущую услугу:

- Заранее благодарю (вас, тебя)! I would like to thank you in advance.
- Заранее благодарен вам! Thank you in advance.

В английском языке нет однозначного эквивалента для русского «пожалуйста». Ответная реплика зависит от содержания высказывания. Например: Спасибо тебе за интересную книгу. – Thanks for the interesting book. Пожалуйста. – I'm glad you liked it.

Распространенными являются следующие варианты:

- Не стоит. Don't mention it.
- Не стоит благодарности! That's really nothing! Don't mention it.
- Мне это не составило труда. It was no bother. It was a pleasure.
- Мне было приятно это сделать. It was a real pleasure for me to do it.

Эмоционально-экспрессивными выражениями «протеста» против благодарности могут быть выражения:

- Какие могут быть благодарности! Think nothing of it.
- Ну (Да) что вы. Don't mention it.

Услуги могут быть взаимными, тогда следует взаимное выражение благодарности:

- И вам тоже спасибо! Thank you too!
- Это я должен вас благодарить! The pleasure is entirely mine.
- Благодарю за компанию! Thank you for (the pleasure of) your company.

- И вас тоже. It is I who should thank you. The pleasure was entirely mine.

Ответ хозяйки дома на благодарность за угощение:

- На здоровье! I'm glad you enjoyed it. You're welcome!

Выражение благодарности в английском языке играет важную роль в системе речевого этикета, и для того, чтобы не попасть в неловкую ситуацию, человеку, даже бегло разговаривающему на английском языке, необходимо не только использовать устойчивые единицы, хранящиеся в его языковой памяти, но и делать это удачно, к месту. Это следует из того, что в ситуации выражения благодарности в условиях межкультурного общения носители английского языка зачастую используют разные по содержанию и по форме речевые клише (примеры приведены в первой главе). Что касается ответных реплик на благодарность, русское слово «пожалуйста» имеет несколько вариантов перевода на английский язык, в зависимости от содержания высказывания.

Таким образом, становится ясным, что эффективное использование языка человеком в целях его общения с другими людьми опирается как на его красноречие, так и на способность автоматически воспроизводить в готовом виде в соответствующих ситуациях общения те элементы языка, которые хранятся в его языковом сознании и специально для этого предназначены.

Литература:

1. Ларина, Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации: Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т.В. Ларина. – М: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 512 с.

2. Трофимова, Н.А. Штрихи к портретам социативных речевых актов / Н.А. Трофимова // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. Сер. Гуманитарные и общественные науки. – 2007. – № 8 (34). – С. 61-74.

**Інтернаціональні слова
або «хибні друзі перекладача»**

*Рекік Амін (Туніс), Бенденун Фатіма (Марокко)
науковий керівник – ст. викл. О.І. Артёмова
ХНАДУ, Харків*

При вивченні іноземної мови ми часто схильні переносити наші мовні звички на чужу мовну систему. Рідна мова, міцно вкорінена в нас, штовхає на

помилкові аналогії (русизми). В області лексики вплив рідної мови особливо відчувається в явищі, яке отримало назву «хибні друзі перекладача».

За останні роки зріс інтерес дослідників до категорії слів, які називаються в літературі з перекладу «хибними друзями перекладача» (калька з французького *faux amis du traducteur*), т. н. міжмовні відносні синоніми подібного виду, а також міжмовні омоніми і пароніми. При перекладі даної категорії слів можуть відбуватися помилкові ототожнення, оскільки міжмовні аналогізми мають деяку графічну (або фонетичну), граматичну, а часто і семантичну спільність. Аналіз прикладів «хибних друзів» показує, що найбільша кількість помилок виникає при перекладі інтернаціональної лексики. Інтернаціональні паралелі характеризуються спільністю смислової структури і тому легко ототожнюються при перекладі. Однак в результаті таких ототожнень нерідко виникають помилкові еквіваленти, оскільки поряд зі спільністю в їх смислових структурах є й істотні відмінності, про які перекладач часто забуває.

Слід зазначити, що історично «хибні друзі перекладача» є результатом взаємовпливів мов, в обмеженому числі випадків можуть виникати в результаті випадкових збігів, а в споріднених, особливо близькоспоріднених, мовах ґрунтуються на споріднених словах, що походять з загальних прототипів мови-основи. Їх загальна кількість та роль кожного з можливих джерел в їх утворенні виявляються різними для кожної конкретної пари мов, визначаючись генетичними та історичними зв'язками мов.

У французькій, іспанській, англійській та російській мовах слова цього роду в переважній більшості випадків являють собою прямі або опосередковані запозичення із загального третього джерела, часто це інтернаціональна або псевдо інтернаціональна лексика або паралельні похідні від таких запозичень. Значно менше представлені результати власне франко-, іспано- і англо-російських мовних контактів: слова французького, іспанського та англійського походження в російській мові та російського походження у французькій,

іспанській та англійській, хоча серед запозичених слів цієї групи іноді спостерігаються істотні розбіжності зі словами-зразками, що ускладнюють носіям мови-джерела розуміння, здавалося б, "свого" слова в іншій мові.

Російська мова запозичила з французької досить багато слів. Дізнаючись про відповідності типу локомотив - locomotive, студенти звикають до думки, що так і повинно бути, що подібні паралельні французькі слова є «друзями» як за змістом, так і за формою. Насправді не всі французькі слова, потрапивши в російську мову, зберегли свої вихідні значення.

Втративши колишні семантичні зв'язки, запозичене слово легко приймає нові значення, відмінні від значення етимона (*traca: дорога, trace: слід*).

Іноді слово, запозичене з французької мови багато років тому, не змінює свого значення в російській мові, а французька замінює його іншим словом. Наприклад, слово *parade* у французькій мові вже не вживається в значенні «військовий парад».

Особливу увагу слід звернути на псевдо французькі слова, яких насправді у французькій мові не існує. У російській мові можна почути такі слова, як: *авантюрист, билетер, інструктаж, маршрут, бельэтаж*, які дійсно за структурою схожі на французькі. Тоді як по-французьки слід сказати: *aventurier, portier, instruction, itinéraire, premierbalcon*, тобто вживати або слово з тією ж основою, але з іншим суфіксом, або слово, яке має зовсім іншу основу.

Помилкові друзі перекладача», констатує В.В. Акуленко [1, с. 14], вводять в оману не тільки початківців перекладачів, а й досвідчених майстрів. Насправді, як відзначають багато дослідників цієї лексичної категорії, «хибні друзі перекладача» здатні вводити в оману не тільки людей, початківців вивчення мови, та й таких, що погано володіють нею. Також небезпечно це мовне явище і для осіб, які впевнено і практично задовільно користуються іноземною мовою, і навіть іноді для фахівців-філологів (у тому числі лексикографів, перекладачів-професіоналів, викладачів). Так виникають численні помилки, які направляють перекладача до семантичних калюк і

випадків порушень лексичної сполучуваності або стилістичного узгодження не тільки в процесах користування іноземним мовленням, а й при перекладах на рідну мову. Смыслова структура висловлювання здається перекладачеві цілком очевидною, але насправді вона може мати зовсім інший зміст. Особливо це актуально для усного перекладу, при якому дуже важливим навиком професійного перекладача є навик переключення з однієї мови на іншу. Однією з закономірностей функціонування цієї навички є те, що навик переключення віддає перевагу формально-знаковим зв'язкам. Маються на увазі прямі зв'язки між еквівалентами двох мов при перекладі без ідентифікації денотата (ситуації). Ця закономірність призводить до парадоксального висновку, що смысловий аналіз, який необхідний для уникнення помилок в явищі «хибних друзів перекладача», стає чинником, що гальмує функціонування навички переключення. У цьому полягає одна із суперечностей діяльності усного перекладача. Відмова в цілому ряді випадків від денотативних зв'язків (смысловий аналіз) підвищує ефективність функціонування навички переключення, але ігнорування денотата призводить до таких помилок, як «буквалізм» (дослівний переклад).

Необхідно зупинитися на п'яти аспектах, в яких прийнято розглядати «хибних друзів перекладача»:

1. Семантичний аспект – семантична розбіжність значень паралельних слів. Ця група є найбільш типовою і численною. У цій категорії слід розрізняти розбіжності у всіх значеннях: *вінегрет* – *vinaigrette* (соус, заправка для салату), *soda* – *soda* (питна вода), а також розбіжності часткові: *auditoire* – збігається зі словом *аудиторія* в значенні «слухачі», але російське слово має ще значення «клас», «приміщення», в цьому значенні французьке слово *auditoire* стає для російської «хибним другом перекладача».

2. Фразеологічний аспект – контекстуальні «хибні друзі перекладача». В цьому випадку французькі слова є помилковими тільки в певних фразеологічних поєднаннях. Так російське слово *паника* відповідає французькому *panique*, але

впадать в панику передається дієсловом *s'affoler*, армія – це *armée*, а ось служить в армії перекладається, як *faire son service militaire*.

3. Стилістичний аспект – в цьому випадку російсько-французькі пари слів відрізняються стилістично, маючи приблизно однакові значення. Найчастіше французький етимон нейтральний, а російське слово швидше за все застаріло і набуло іронічний характер. Таке слово в російській мові часто вживається в стилістичних цілях як в літературній, так і в розмовній мові. Порівняйте, *апартаменты* – *appartement* (квартира), *баталія* – *bataille* (битва), *вояж* – *voyage* (подорож).

Іноді французька паралель належить професійному стилю мовлення і дорівнює, як правило, науковим термінам з обмеженим вживанням, в той час як російська паралель є повсякденним словом. В даному випадку виходить, що *kérosène* (очищений керосин), *compas* (циркуль, морський компас), *mixture* (суміш, склад) не відповідають по стилю російським загальнозживаним *керосин*, *компас*, *мікстура* і є для нас в цьому сенсі «хибними друзями». Справжніми еквівалентами російських слів є *pétrole* (гас), *boussole* (компас), *potion* (мікстура).

4. Формальний аспект – різне суфіксальне оформлення однакових слів часто сприяє появі помилкових еквівалентів. Так, суфікс-іст є інтернаціональним, і деякі збіги типу *гуморист* – *humoriste*, *оптиміст* – *optimiste* дозволяють зустріти у людей, які вивчають французьку мову, побудову по помилковій аналогії слів типу «*artilleriste*», «*cavalieriste*» замість *artilleur* (артилерист), *cavalier* (кавалерист). Аналогічно, якщо *кандидатура* – це *candidature*, то *партитура* теж звучить як «*partiture*» замість *partition*.

Іноді російському слову відповідає похідне не тільки з іншим суфіксом, а й з іншою основою або ж перифразою (*дирижер* - *chefd'orchestre*).

У деяких випадках, досить рідкісних, повному російському слову буде відповідати скорочене французьке, наприклад: *трамвай* - *tram*, французьке ж *tramway* належить професійному стилю.

5. Етнографічний аспект – слова, запозичені з французької та інших мов, в даний час висловлюють предмети і явища, типові тільки для російського життя, і тому важко перекладаються на французьку мову. Наприклад, *брикет* (харчовий), сам по собі, не існує у французькому житті, і можна говорити лише про його приблизний еквівалент – *sachet (desoupe)*. Такі слова як *агитировать*, *активист*, *фельетон*, *интеллигент* та інші, які прийняли трохи інше значення в російській мові в зв'язку з радянськими і пострадянськими реаліями можуть бути переведені на французьку мову лише приблизно в зв'язку з відсутністю повних аналогів у французькій мові.

У зв'язку зі злободенністю проблеми «хибних друзів» були створені спеціальні словники. Словники цього роду об'єднує та особливість, що вони не замінюють – для розглянутих слів – звичайних двомовних словників, а є збірниками своєрідних, нерідко вельми цінних, але часом випадкових коментарів до них. Такі коментарі спрямовані на попередження помилок при користуванні іноземною мовою, іноді – на підвищення якості перекладів на рідну мову та навіть просто на підвищення культури рідної мови. У теоретичному та практичному відношеннях більш корисні словники "хибних друзів перекладача", що дають опис всіх значень, властивих кожному слову, та відображають його стилістичні, емоційно-експресивні, найважливіші граматичні характеристики та лексичну сполучуваність.

Література:

1. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации / В.В. Алимов.— М.: Ком Книга, 2006.— 158с.
2. Борисова, Л.И. Ложные друзья переводчика / Л.И. Борисова.— М.: НВИ-Тезаурус, 2005.—211с.
3. Ермолович, Д.И. «Ложный друг» оказался вдруг и не друг, и не враг, а так // Журнал переводчиков «Мосты».—2007.—№4.—С. 33-40
4. Муравьев В.Л. Фаухамис, или «ложные друзья переводчика»/ В.Л. Муравьев. – М.: Просвещение, 1969. – 48с.

Картина світу казахського народу крізь призму прислів'їв

Сагінтаєва Салтанат (Казахстан)

науковий керівник – доц. Н.С. Моргунова

ХНАДУ, Харків

Мова є скарбницею національної культури народу, що розмовляє цією мовою. Будь-яка мова, маючи національне вираження, є провідником національного духу і відображає національну культуру народу – носія конкретної мови. При цьому як національна мова, вона тісно пов'язана з національною філософією і психологією, з національною самобутністю народу, є засобом передачі національних традицій, стереотипів, звичок.

Кожна мова має особливу картину світу, і носії мови організують свої висловлювання відповідно до цієї картини. Поняття картини світу (в тому числі і мовної) будується на вивченні уявлень людини про світ. Мовна картина світу відображає когнітивні, культурні та соціальні характеристики народу, а також географічні умови його проживання. Це відображення визначається менталітетом народу.

Давно помічено, що мудрість і дух народу виявляються в його прислів'ях і приказках, а знання прислів'їв і приказок того чи іншого народу сприяє не тільки кращому знанню мови, а й кращому розумінню способу мислення і характеру народу. Прислів'я розглядають як один з основних «кодів» культури, що передається з покоління в покоління і віддзеркалює всі категорії і установки життєвої філософії народу, який є носієм цієї мови. У прислів'ях і приказках висвітлено багатий історичний досвід народу, уявлення, що пов'язані з трудовою діяльністю, побутом і культурою людей. Відповідно, знання прислів'їв і приказок, їх доречне вживання є необхідною умовою успішного процесу міжкультурної комунікації, що є актуальним в умовах здійснення процесів глобалізації та інтернаціоналізації у сучасному суспільстві.

Прислів'я та приказки реагують на всі явища дійсності, відображають життя і світогляд народу у всьому різноманітті, вони передають побутові,

соціальні, філософські, релігійні, морально-етичні та естетичні погляди народу. Головне призначення прислів'їв – давати народну оцінку об'єктивних явищ дійсності, висловлюючи тим самим світогляд того чи іншого етносу. І з цим завданням прислів'я справляються досить успішно. Їх тематика безмежна. Вони охоплюють усі сторони життя людини, найрізноманітніші взаємозв'язки між різними явищами дійсності. Правильне й доречне використання прислів'їв і приказок надає промові неповторну своєрідність і особливу виразність.

Казахський народ завжди дотримувався ціннісно-нормативних канонів, метою яких було виховання гідної людини – *жетілген адам*. Ця ідея виражається в казахському прислів'ї *Сегіз қырлы, бір сырлы адамды тәрбиелеу*. У змісті цього прислів'я відбивається досить широке переносне значення: людина повинна бути освіченою, різнобічною. «*Сегіз қырлы* звучить у казахів як повчання, напуття молоді, щоб серйозно ставилися до знань світу; *бір сырлы адамды тәрбиелеу* – залишайся самим собою, не піддавайся на вмовляння і підказки чужих людей» [1, 35-36]. Важливість знань у житті людини підкреслює наступне казахське прислів'я: *Алтын алма, білім ал* (Тягнися не за золотом, а за знаннями).

У казахських прислів'ях і приказках народ стверджує моральні норми: працьовитість, патріотизм, взаємовиручка, сміливість, і засуджує людські пороки: лінощі, боягузтво, балакучість, плітки, жадібність, лицемірство, пияцтво. Змістовність прислів'їв, глибина думки народної благотворно впливають на широке коло людей і мають виховний і естетичний вплив.

Багато є у казахів прислів'їв, що вшановують труд, працьовитість як рису характеру людини. *Еңбексіз іс бітпейді, еріншектің қолы жетпейді* (Без праці не завершиш справи, а у ледаря до справи руки не доходять); *Ауыр болмай, жеңіл болмас, еңбек етпей, өмір болмас* (Без важкого легкого немає, без роботи життя немає); *Бейнетсіз рақат жоқ* (Без мук праці не буде і радості); *Еңбек еткеннің мұқтажы табылар, еріншек барлығынан қағылар* (Якщо працюєш, знайдеш те, чого потребуєш. Якщо лінуєшся, без всього залишишся);

Еңбексіз өмір – түтеген көмір (Життя без праці схоже на тліючи вугілля);
Еңбек өмірді ажарлайды (Життя працею прикрашається).

У казахських прислів'ях про героїзм чітко вимальовуються як універсальні риси, так і специфічні, національні: *Батырға оқ тимейді, ержүрекке жау тимейді* (Батира куля не бере, хороброго ворог цурається); *Батыр өлсе – аты қалады, қорқақ өлсе — не қалады* (Батир помирає – ім'я залишає, трус помирає – нічого не залишає); *Жорғалап жүргенше, тіке тұрып өлген артық* (Чим повзуючи жити, краще стоячи померти); *Ел ұлсыз болмас, жер гүлсіз болмас* (Немає землі без квітів, а народу без героїв).

Відмінною рисою казахського народу є особливо трепетне ставлення до батьківщини, до рідних місць. І звичайно тематика любові і прихильності до вітчизни, обов'язку кожної людини бути корисним, нести добро людям, бути вірним і відданим рідному краю відбилася в казахських прислів'ях. *Ер туған жеріне, ит тойған жеріне* (Людину тягне туди, де вона народилася, собаку тягне туди, де вона наїлася); *Гүл өз жерінде гана – гүл, адам өз отанында гана - адам* (Квітка лише на своїй галявині – квітка, людина лише на батьківщині – людина); *Отаныңның әр ағашы күлімдеп тұрады.* (На своїй батьківщині кожне дерево посміхається); *Тамырсыз жусан да өспейді* (Без кореня і полин не росте); *Үйде оңбаған, Түзде де оңбайды* (Якщо не знайшов щастя вдома, не знайдеш і на чужині); *Отанды сую – от басынан басталады* (Любов до батьківщини у сімейного вогнища зароджується); *Ауыл итінің құйрығы қайқы* (У своєму аулі і собака хвіст трубою тримає); *Отанға опасыздық еткенің, Өз түбіңе өзің жеткенің* (Батьківщину зрадити – себе заживо поховати).

У казахів рідна мова вважається джерелом і початком духовного збагачення людини, через мову людина пізнає рідну національну культуру, батьківщину і її природні багатства. Тому таке велике значення надається силі і мудрості слова в прислів'ях: *Мәңгілік – адам емес, өнеге сөзі* (Вічна не людина, а її мудрі слова); *Жақсы сөз – жарым ырыс* (Добре слово – половина багатства).

Описуючи крізь призму прислів'їв картину світу казахського етносу, слід зазначити його особливе ставлення до гостей, до дотримання етикету гостинності. Прояв гостинності у казахів пов'язано з традиційним господарським укладом, природно-кліматичними умовами життя та засновано на принципі взаємодопомоги. Етикет гостинності став втіленням великодушності і щедрості казаха. Як відзначають дослідники, «у багатьох кочових народів скотарі не брали з собою запаси провізії, вирушаючи в далеку дорогу. Вони знали, що в будь-який юрті їх нагодують і напоють, а якщо знадобиться, то дадуть коня» [2, с. 39].

Традиційна гостинність є важливим засобом виховання шанобливого ставлення до рідних, сусідів, близьких і незнайомих людей. «Гостинність – звичай, що бере свій початок з глибокої давнини, виступає як певний морально-етичний комплекс, а прийом гостя розгортається як ритуалізована дія, що має безліч функцій» [2, с. 38]. Такі взаємовідносини між людьми, їх моральні принципи відображені в наступних казахських прислів'ях: *Таспен ұрганды аспен ұр* (На удар каменю відповідай частуванням); *Жолаушыға су бермей жол сұрама* (Не напоївши подорожнього, не питай про справу); *Жолаушыны жол тамақтандырады* (Подорожнього дорога годує); *Қонағыңнын алғысы алтыннан қымбат* (Вдячність твого гостя дорожче, ніж його золотий подарунок); *Қонақ келді — ырысын ала келді* (Гість приходить – щастя у дім з собою приводить); *Сыйларға асың болмаса, сипарға тілің болсын* (Якщо нема чим гостя пригостити, добре слово для нього знайди).

У казахській культурі гостинність відображає національну специфіку і знаходить найбільш яскраве вираження. Прислів'я, що розкривають концепт «гостинність» свідчать про специфічне його вираження в казахській ментальності: казах не тільки готовий зустріти гостя, дати йому притулок, нагодувати, пригостити, але ще і дати їжу з собою в дорогу.

Гостинність у всіх народів нерозривно пов'язане з хлібом. Нан (хліб) - неодмінний компонент казахських прислів'їв про їжу і гостинність: *Нан болса,*

ән болады (Де хліб, там і пісня); *Дастарқанда наны жоқтың, тамағының сәні жоқ* (Стіл без хліба виглядає бідно); *Жұмыс ауыр болса да нан тәтті* (Важка робота, та солодкий хліб).

Прислів'я як носії специфіки національної свідомості і світорозуміння беруть участь не тільки у відтворенні і трансляції кризь покоління установок національної культури, а й формують її разом із засвоєнням мови. Фонд прислів'їв певної мови як продукт культурної еволюції того чи іншого народу формує певну мовну і культурну концептосферу. Процес утворення прислів'їв і їх подальше вживання в мові є результатом відображення реальної дійсності: саме в прислів'ї відображаються стереотипи людського буття, повсякденні труднощі і ситуації.

Аналізуючи казахську мовну картину світу, відображену в прислів'ях, ми знайшли підтвердження загальновідомої тези про те, що мова народу нерозривно пов'язана з його менталітетом, національним характером етносу. У зв'язку з цим безперечним є той факт, що національний характер етносу і його ціннісні орієнтації на відміну від типу мислення часто відіграють провідну роль в його історичній долі.

Розглянуті прислів'я казахського етносу показують, що національний характер народу і особливості його мови взаємообумовлені і взаємовпливають один на одного. Мова живе в особистості і зберігає те, що можна назвати інтелектуально-духовними генами, які переходять з покоління в покоління. Мова, менталітет і культура етносу взаємопов'язані настільки тісно, що практично складають єдине ціле. Жоден з цих трьох компонентів, що складають цю єдність, не може функціонувати (а, отже, й існувати) без двох інших. Всі разом вони співвідносяться з реальним світом, протистоять йому, залежать від нього, відображають і одночасно формують його.

Література:

1. Герн В.К. Характер и нравы казахов (этнографические заметки). – Караганда, 1995. – 39 с.
2. Калыбекова А. Теоретические и прикладные основы народной педагогики казахов. – Алматы: БАУР, 2005. – 200 с.

Про що можна говорити з росіянами, а про що – не слід

Сайду Файт Корежд Анаг (Нігерія)

науковий керівник – ст. викл. Л. В. Задорожня

ХНУ імені В. Н. Каразіна, Харків

«Поговорити» для росіян – це велике задоволення, а «поговорити по ширості» – майже щастя.

Росіяни мають свої традиції культури діалогу, що не завжди співпадають із традиціями іноземців. Тому і росіяни, і іноземці під час спілкування можуть зазнати культурного шоку. Важливо розуміти, що відмінності у способі спілкування не потрібно оцінювати: добре це чи погано? Їх треба знати й поважати.

Росіяни своєрідно сприймають такі поняття, як «демократія» і «свобода», тому, аби не стати неприємним співрозмовником, іноземцю не варто наполягати на ствердженні цих цінностей у своєму розумінні, наводячи приклади з життя рідної країни. Не слід порушувати теми зовнішньої політики і ставлення до локальних воєн: обидві сторони, зазвичай, володіють незбіжною, різною інформацією, а за таких умов важко досягти уваги й довіри.

Росіяни не дуже люблять американський та європейський спосіб звертання до малознайомої людини на «ти». Вони часто сприймають це за невихованість і неповагу до себе. Звертання на «ти» для них – зазвичай знак близьких стосунків, і вони долають цю межу не одразу й далеко не з усіма.

Окрім того, маючи любов до спілкування, росіяни не виявляють великого красномовства і словесної витонченості. Для них слова й посмішка надто вагомі та значні, тому вони не витрачають їх на формальні «дрібниці», як, наприклад, люб'язність або «формальна чемність». Наприклад, англійське чи французьке суспільство історично склалося як система ієрархічних відносин різних прошарків, що не перетиналися. У кожному прошарку століттями формувалися та шліфувалися стереотипи поведінки, формули етикету, звертання й розмови. Так, у французів через історичні причини суспільство мало складну ієрархічну структуру (король – васал – його васали – їхні піддані

й т.ін.); у кожному прошарку існував свій тип відносин і століттями напрацьовані правила етикету й моралі поведінки.

У Росії внаслідок історичних змін спілкування стало більш демократичним, стосунки між людьми з'ясовуються зазвичай прямо й відкрито, витонченість етикету також втратила своє колишнє значення, формули етикету стали простішими й демократичнішими. На сьогодні в російській мові порівняно з іншими мовами значно бідніше, ніж раніше, представлені формули ввічливості, а також менше галантних висловів і підтексту. Рідко хто серед росіян розрізнить зараз такі формули, як *«ваше превосходительство»*, *«ваше сиятельство»* та под. Звертання спростилося, тому, наприклад, французька система суворо побудованих правил етикету, що завжди мають підтекст (тобто ступінь поваги), можуть залишитися для росіянина зовсім непоміченими й незрозумілими.

У свою чергу, іноземцям не слід очікувати від росіян того, чим вони не володіють унаслідок традицій, що склалися: ні словесних проявів уваги й галантності, ні пишних форм подяки, ні легкої та витонченої розмови про милі дрібниці. Так, росіянам не властиво легко й цікаво вести галантні і граційні розмови про дрібниці, як це можуть віртуозно робити, наприклад, французи. Узагалі вони не люблять «світські розмови» й віддають перевагу «щирій розмові», тобто довгій відвертій неспішній розмові з гарним приятелем або близьким другом, де головне – не красномовство, а щирість, відвертість і сердечність. Російське розуміння гарної розмови, як правило, полягає саме в розмові по щирості. Подібна бесіда може тривати далеко за північ. Розмовляти можуть про все – про особисті справи, про професійні успіхи і проблеми, про політику, про філософські проблеми тощо. Головне – ця розмова має бути «розумною» та цікавою для всіх співрозмовників. Росіяни кажуть: *«С умным поговорить, что мёду напиток»*.

Заборонених тем (табу) для розмови практично немає. Віддають перевагу «високим темам»: наприклад, «про життя» та його сенс, про майбутнє країни, про нові книжки, про фільми, про театр. Можна говорити про сімейні справи та

про успіхи дітей, оскільки пишатися дітьми та їхніми успіхами – це звичка росіян; діти мають велике значення в житті росіян, тому батьки із задоволенням розповідають про них, а також можуть запитувати співрозмовника про дітей. Іноземцям слід сприймати такі питання не як звичайну цікавість, а як знак пошани і прихильності до співрозмовника.

Є допустимим обговорення фінансових проблем, здоров'я і хвороб. Розмова про це неможлива в багатьох країнах. Росіяни спокійно сприймають, коли з ними обговорюють особисті проблеми. Зазвичай у них не виникає думок, що можуть виникнути у європейців: «Якщо мені про це розповідають, то хочуть моєї допомоги і втручання». На відміну від мешканців Європи, росіяни зазвичай уважно слухають про проблеми співрозмовника, радять чи допомагають, як можуть.

У той самий час росіяни не дуже люблять прямі конкретні розмови про гроші. Під час таких розмов вони часто почувають себе ніяково й незручно. Це можна пояснити тим, що численні покоління росіян виростили на народних мудростях на зразок: *«Не в деньгах счастье»*, *«Бедность – не порок»*, *«Не имей сто рублей, а имей сто друзей»* тощо. З часом змінилися суспільство і ставлення до грошей, але старі стереотипи поведінки ще досить сильні. Якщо людина в компанії відкрито говорить про гроші, це можуть сприйняти як доказ його меркантильних схильностей, що й зараз засуджує багато хто з росіян. У той самий час в Росії у співрозмовника можуть прямо запитати про розмір його доходів, що в багатьох інших країнах є просто неприпустимим.

На відміну від американців, росіянам не подобається, коли їм розповідають про свою кар'єру, свої таланти й успіхи. Вони також можуть сприймати це як нескромність і зверхнє ставлення до оточуючих, оскільки у традиціях російського спілкування – будувати свої стосунки з людьми не на ґрунті самоствердження, а на ґрунті інтуїції та «зворотного зв'язку», на вмінні слухати й розуміти недоговорене.

Аби підтримати розмову, немає сенсу ставити росіянам «світські» питання, наприклад, про місце народження людини. У невеликій Європі, коли ви почуєте відповідь і дізнаєтеся, у якій країні народився чи мешкає співрозмовник, ви зможете зробити висновок щодо характеру, звичок співрозмовника. Відповідь росіянина не надасть вам такої інформації.

На відміну від французів, росіяни не так часто говорять про їжу та її якість, про рецепти її приготування. Вони обов'язково зроблять комплімент господині, яка приготувала численні смачні наїдки, подякують за багатий і гарний стіл, але можуть обмежитися цим. Розмови про те, що ви їли, у якому ресторані, яке вино ви смакували, здаються їм зовсім нецікавими.

На відміну від європейців і американців, росіяни майже ніколи не говорять про погоду, бо вони вважають це занадто нудним. Окрім того, російський етикет не припускає в розмові прямого питання щодо віку співрозмовника. Про це може запитати лише лікар або інша офіційна особа. Нетактовним видається росіянам згадування про жіночий вік. Тому іноземці повинні уникати будь-яких цифр у письмових чи усних привітаннях, а також використання традиційних свічок у вигляді цифр, якими так часто прикрашають десерт в Європі під час святкування дня народження.

Багато хто вважає, що росіяни не так часто і красномовно, як європейці, висловлюють свою подяку. Але якщо їм дякують, то вони сприймають це серйозно. Можливо, це можна пояснити життєвими принципами: допомогти близькій людині вважається звичайним і нормальним, тому це вимагає додаткових коментарів і посмішок. І, навпаки, якщо відмовляються допомогти, то така поведінка сприймається як прояв грубості, «некультурності».

Іноземці звертають увагу на те, що росіяни часто у випадку невдачі повторюють слово «*ничего*». За допомогою цього слова вони намагаються згладити своє (або близької людини) розчарування, смуток, втішити чи приховати розгубленість перед проблемою, яка раптово виникла. Утіху «*ничего*» можна оцінити і як рису національного характеру: уміння визнати

марність своїх планів, дати скромну оцінку своєї діяльності, бажання виправдати свою пасивність, відмова від впертої наполегливості, готовність змиритися з невдачею.

Іноземцям слід знати, що в розмові з росіянами важливо показати свої людські якості: свої почуття, надії, прагнення та схильності. Росіяни часто більше цікавляться не комерційними, політичними чи професійними інтересами іноземних співрозмовників, а їхніми особистими якостями й цілями. Аби зробити контакт із росіянами більш близьким, слід навчитися «розмовляти по щирості».

Найбільш важким у розмові з росіянами є подолання мовного бар'єра. Самобутня культура, будова психіки, ментальність відображаються і в мові, створюючи особливу «картину світу», де є поняття, що неможливо дослівно перекласти іншими мовами: наприклад, *простор, удаль, воля, приволье, уют, подвиг, хохотать, пошлость, радушие, неприкаянность, маята, тоска* тощо. Іноземець не зможе дивитися на світ такими самими очима: у нього немає для цього аналогічних засобів.

Одне слово, аби зрозуміти росіян, бажано хоча б трохи знати російську мову.

Література:

1. Баско Н.В. Знакомимся с русскими традициями и жизнью россиян: учебное пособие по культурологии, развитию речи и чтению для изучающих русский язык как иностранный. – М., 2010.
2. Вьюнов Ю.А. Русский культурный архетип. Страноведение России: учебное пособие. – М., 2005.
3. Павловская А.В. Россия и русские. – М., 2010.
4. Прохоров Ю.Е. Русские: коммуникативное поведение/ Ю.Е. Прохоров, И.А. Стернин. – М., 2007.
5. Сергеева А.В. Какие мы, русские? (100 вопросов – 100 ответов): книга для чтения о русском национальном характере. – М., 2010.
6. Сергеева А.В. Русские: стереотипы поведения, традиции, ментальность. – М., 2007.

**Тамниця імені:
значення і походження інтернаціональних імен**

*Халіс Сукайна (Марокко)
науковий керівник - доц. Л.С.Безкоровайна
ХНАДУ, Харків*

Імена – це особливі слова, які вивчає лінгвістика. Власні імена людей називаються антропоніми. Наука, що вивчає власні імена людей,

закономірності їх виникнення і розвитку, їх структуру, функціонування в суспільстві, поширення, називається антропоніміка («антропос» – людина, «оніма» – ім'я). Імена становлять значну частину словникового складу будь-якої мови. Вони по-своєму відображають історію, релігійні вірування і культуру країни, якій вони належать. Власні імена вивчають представники різних наук: географи, історики, етнографи, психологи. Однак у першу чергу власні імена досліджують лінгвісти, так як будь-яке найменування, в тому числі і особисте ім'я, – це слово, що входить в систему мови, що утворюється за законами мови і вживається у мові.

Що таке ім'я? Це, як підтверджує словникова стаття з «Тлумачного словника російської мови» С. І. Ожегова, багатозначне слово, яке має кілька лексичних значень:

1. Приватне назва людини, що дається при народженні. Власне ім'я.
2. Прізвиська, сімейне назву. На стіні – імена загиблих героїв.
3. Особиста популярність; репутація. Вчений зі світовим ім'ям.
4. Відомий, знаменитий чоловік. Великі імена.
5. Назва предмета, явища. Рослина алое відомо під ім'ям «столітник».
6. У граматиці: розряд схиляємо слів. Іменник.
7. Імені кого, чого; в пам'ять, в честь кого, чого. Театр імені Вахтангова.
8. Іменем кого, чого; на підставі влади, повноважень, наданих кому-небудь. Діяти ім'ям Республіки [1].

Великий давньогрецький поет Гомер сказав про імена людей:

*«Немає серед живих людей, та й не може бути, безіменних.
У перший же мить по народженні кожен, убогий і знатний,
Ім'я як солодкий дарунок
від рідних своїх отримує.»*

Дійсно, «немає жодної людини, у якої не було б імені. Буває, самої людини давно немає, а ім'я її живе: цар давніх персів Кір, цариця Ассирії Семіраміда, єгипетський правитель Тутанхамон, вождь монголів Чингізхан та інші»[3]. Ім'я - ключ до внутрішнього світу людини. Це свого роду посвідчення

особи, один з головних персональних мовних ідентифікаторів. Найперша інформація, яку ми отримуємо про людину, - її ім'я. І ми відразу ж робимо висновок, наскільки ім'я відповідає враженню: зовнішньому вигляду людини, її віку, поведінці, манері спілкування.

У кожного імені є своя таємниця, свій соціальний образ, свій історичний і національний образ. Ім'янаречення тісно пов'язане з культурними традиціями народу. За минулі тисячоліття багато що змінилося: одні імена залишилися в минулому і забулися, інші навпаки поширилися і видозмінилися. У давнину люди давали один одному тільки осмислені імена, називаючи інших підходящими, на їхню думку, словами. Вони вважали, що ім'я може мати силу талісмана, впливати на долю людини. Імена, які в Київській Русі батьки давали своїм дітям, часто висловлювали ставлення до народженого дитині (Ждан, Неждан) або диктувалися поведінкою дитини (Будилка, Томілко). Іноді в імені відбивався час появи дитини на світ: Неділя, Субота, Зима або Первуш (перша дитина), Третяк (третя дитина). Від таких імен згодом пішли прізвища: Жданов, Томілін, Первушин, Третяков та інші.

До споконвічно слов'янських імен належать імена з історичним корінням «слав»: Ярослав, Вячеслав, Станіслав, Ростислав і подібні. Слов'янське походження мають імена Богдан, Борис, Володимир, Всеволод, а також жіночі імена Віра, Надія, Любов, Людмила, Світлана.

З появою християнства споконвічно слов'янські імена майже повністю зникли з ужитку. В даний час переважна частина імен, поширених в слов'янських країнах, має іноземне походження. Наведемо приклади деяких імен іноземного походження, найбільш поширених в сучасному світі.

Імена грецького походження:

Олександр, Артем, Василь, Кирило, Микита, Микола, Петро, Степан, Федір; Анастасія, Варвара, Катерина, Олена, Ірина, Ксенія.

До імен латинського походження належать:

Павло, Валентин, Сергій, Віктор, Костянтин, Максим, Роман; Марина, Наталія, Валентина, Юлія.

Єврейське походження мають такі імена:

Іван, Михайло, Данило, Яків, Ілля; Анна, Єлизавета, Тамара.

Безліч особистих імен в багатьох мовах має майже ідентичний звуковий образ. Такі імена є інтернаціональними антропонімами. Наявність у лексичному складі мови таких антропонімів є наслідком загального процесу запозичення лексики як результату міжкультурної та міжмовної комунікації. Інтернаціональні імена мають деякий «об'єднуючий» елемент значення, а їх власникам простіше відчувати себе «громадянами світу». У будь-якому мовному середовищі такі імена звучать майже однаково.

Наведемо деякі приклади таких імен.

Ім'я *Александр* (рос.) (в перекладі з давньогрецької мови «чоловік-захисник») – одне з найпопулярніших в світі. В Іспанії це ім'я звучить як *Алехандро*, в Німеччині, Швеції, Нідерландах, Данії – *Александрер*, в Угорщині – *Шандор*, в США – *Алекс*, в Україні – *Олександр*. Знаменитих людей, які носили або носять це ім'я, дуже багато. Це полководці *Олександр Македонський* і *Олександр Суворов*, поети *Олександр Пушкін* і *Шандор Петефі*, кіноактори *Алекс Болдуїн* і *Олександр Абдулов*, кінорежисер *Олександр Довженко* і багато інших.

Ім'я *Андрей* (рос.) (з давньогрецької – «мужній, безстрашний, сміливий») також дуже поширене в багатьох країнах. В англійських країнах *Андрій* називають *Ендрю*, в Іспанії і в Латинській Америці – *Андрес*, у Франції – *Андре*, в Німеччині – *Андреас*, а в Польщі – *Анджей*, в Україні – *Андрій*. Дещо по-іншому звучить це ім'я в Фінляндії – *Антеро*, в Норвегії – *Андеш*, в Данії – *Аннерс*, в Чехії – *Ондржей*. Відомих людей, що носили це ім'я, чимало. Це художники *Андрій Рубльов* і *Ендрю Уайет*, письменники *Андре Моруа* і *Андрій Платонов*, режисери *Анджей Вайда* та *Андрій Тарковський*, кіноактори *Андрій Миронов* і *Ендрю Скотт*.

Ім'я *Пётр* (рос.) (з давньогрецької – «камінь, скеля») зустрічається в багатьох країнах. В Англії та США хлопчикам дають ім'я Пітер, у Франції – П'єр, в Німеччині – Петер, в Італії – П'єтро, в Іспанії – Педро, а в Фінляндії – Піетарі або Петтері, в Україні – Петро. Серед Петрів світову популярність мають імператор Петро 1, композитор Петро Чайковський, фізик Петро Капіца. Ми добре знаємо режисера Педро Альмодовара, парфумера П'єра Гійома, кіноактора П'єра Рішара. І, нарешті, ім'я українського президента – Петро Порошенко.

Максим (рос.) – це ім'я латинського походження, в перекладі означає «найбільший». Воно поширене не тільки в Україні, Росії і Білорусії, але і в Італії – Массімо, в Іспанії – Максимо, в Греції – Максимос, в Угорщині – Максим. Це ім'я фізика Макса Планка, актора Макса фон Сюдова, письменника Максима Горького.

З давньогрецької мови ім'я *Николай* (рос.) перекладається як «переможець народів». Іноземних варіацій цього імені досить багато: в Німеччині – Ніклас або Клаус, у Франції – Ніколя, в Італії – Нікколо, в Румунії – Некулай, в Угорщині – Міклош, в Греції – Ніколаос, в Ірландії – Колін. В Україні це ім'я звучить як Микола. У Росії Миколу скорочено називають Коля, а в інших країнах варіацій багато: Нільс, Ніссе, Ніппо, Ніко, Ніккі, Микша і навіть Ліклі. У християнській традиції особливо шанується Святий Миколай, який допоміг одній збіднілої сім'ї видати дочок заміж, потайки підкинувши в їх будинок мішок золота. Так виникла традиція обмінюватися різдвяними подарунками, а сам Святий Миколай став сприйматися як добрий дарувальник, що приносить подарунки дітям в Різдвяну ніч. Саме так виник казковий образ Санта Клауса. Серед відомих людей ми знаємо багатьох, які носять це ім'я: фізик Нікола Тесла, письменник Микола Гоголь, математик Микола Лобачевський, актор Ніколас Кейдж, президент Венесуели Ніколас Мадуро і экс-президент Франції Ніколя Саркозі.

Жіноче ім'я *Крістіна*, як і чоловіче *Крістіан*, походить від латинського «християнин». Це ім'я дуже поширене в християнських країнах. Чоловіче ім'я Кріс (Крістіан), а в Португалії – Кріштіану зустрічається частіше, ніж жіноче

Крістіна. Проте, ми знаємо кількох сучасних зірок шоу-бізнесу з таким ім'ям: співачки Крістіна Агілера і Крістіна Орбакайте, актриси Крістен Стюарт, Крістіна Річі і Христина Асмус.

Ім'я *Анжеліка (Ангеліна)* походить від пізньолатинського чоловічого імені Ангелус, що в свою чергу утворилося від грецького «Ангелос», що означає «вісник, ангел». У всіх культурах, де є поняття про ангелів, батьки дають дівчаткам це ім'я. У кожній країні це ім'я має свої особливості звучання: Анжеліна – у Франції, Анхеліна – в Іспанії, Анделін – у Чехії, Анджеліна – в США. Почувши це ім'я, багато хто пригадає, наприклад, відому на весь світ американську кіноактрису Анджеліну Джолі і, звичайно, канцлера Німеччини Ангелу Меркель.

Ім'я *Анна (рос.)* перекладається зі староеврейської як «милість» або «благодать». У багатьох європейських мовах більш поширене ім'я Ханна (в Україні – Ганна). Дівчата з таким ім'ям живуть в Норвегії, Іспанії, Франції, Німеччини, Португалії, Великобританії, Данії, США. У Фінляндії також поширені похідні імена Анніка і Анья. Жінок, які носили або носять це ім'я, дуже багато: героїня роману Толстого Анна Кареніна, поетеса Анна Ахматова, співачки Анна Герман і Ганна Нетребко.

Таким чином, цілком очевидно, що власні назви на позначення імен людей володіють складною смисловою структурою, унікальними особливостями форми та етимології, здібностями до видозміни і словотвору, допомагають нам долати мовні бар'єри. Ім'я – один зі шляхів досягнення гармонії з самим собою і з оточуючим світом.

Література:

1. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. – М.: Оникс-пресс, 2004. – С.318.
2. Никонов В. А. Задачи и методы антропонимики // Личные имена в прошлом, настоящем и будущем: Проблемы антропонимики: Сб. статей / Отв. ред. В. А. Никонов. — М.: Наука, 1970. — С. 33—56. — 344 с.
3. «Что такое? Кто такой?» Спутник любознательных. – М.: Просвещение, 1968. – С. 287-288.

Роль речевого этикета в межкультурном общении

Хатамов Аннагулы (Туркменистан)

научный руководитель – преп. Т.А. Кравцова

ХГУПТ, Харьков

Речевой этикет – это система правил речевого поведения и устойчивых формул вежливого общения. Владение речевым этикетом способствует приобретению авторитета, порождает доверие и уважение. Знание правил речевого этикета, их соблюдение позволяет участникам коммуникации чувствовать себя уверенно и непринужденно, не испытывать неловкости и затруднений в общении.

Речевой этикет имеет национальную специфику. Каждый народ создал свою систему правил речевого поведения. Как известно, в славянском обществе особую ценность представляют такие качества, как тактичность, предупредительность, терпимость, доброжелательность, выдержанность.

Речевой этикет – это та часть языковой системы, которая вербально обслуживает этикет поведения, т. е. обязательные для исполнения ритуалы общественной и личной жизни.

Приветствие – один из самых важных знаков речевого этикета. С его помощью устанавливается контакт общающихся, выражаются отношения между людьми. Как было отмечено выше, этикет – явление национальное, и то, что считается вежливым у одного народа, может быть истолковано как жест невежливого отношения к собеседнику у другого. Различны у представителей разных народов и формы приветствия.

Начало речи, как и ее конец, запоминается лучше всего. В ходе обмена приветствиями задается тональность общению, проявляется отношение к партнерам по общению и к ситуации в целом, выбирается «код» общения и тем самым либо создаются условия для успешного взаимодействия, либо воздвигаются барьеры между собеседниками. Именно в самом начале общения

в течение первых секунд люди наиболее внимательно «изучают» и запоминают партнеров по общению.

Обстановка общения (официальная, неофициальная) и фактор адресата (социальный статус, личные заслуги, возраст, пол, степень знакомства) являются определяющими при выборе этикетных формул в любом языке.

Этикетные формулы позволяют выразить мысль, просьбу, намерение не только вежливо, но и с соблюдением нужной дистанции. Этикет – это спасательный круг в ситуациях общения с незнакомыми или малознакомыми – тогда, когда нужно найти общие темы, когда нужно снять напряжение и конфликт, когда нужно смягчить отрицательную информацию, когда нужно установить определенную дистанцию, когда нужно перейти к другой теме и прочее.

Знание основных правил общения, устойчивых языковых формул помогут безошибочно употребить нужное в той или иной конкретной ситуации общения.

Литература:

1. Ермакова О.Н., Земская Е. А. К Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения. М. - 2001, - 168с.
2. Ипполитова Н.А., Князева О.Ю., Саввова М.Р. Русский язык и культура речи: курс лекций, под ред. Н.А. Ипполитовой. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007
- 3 Мыркин В. Я. Национально-культурная специфика речевого поведения. М., - 2008. - 352с.

Антропоніми в соціально-психологічному аспекті

Шахетт Закарія (Марокко)

науковий керівник – ст. викл. О.В. Незовибатько

ХНАДУ, Харків

Однією із засадничих проблем в ономастиці є питання про семантичні особливості власних назв. Історія питання показує, що погляди на цю проблему видозмінювалися з розвитком лінгвістичної науки.

Ім'я, доля, характер людини – це три взаємопов'язані речі. Ім'я – це невід'ємна частина людини, його «візитна картка» в суспільстві. Ім'я є постійним атрибутом в житті людини, змінюваним у край рідко і лише в певних випадках.

Загадкову, нез'ясовну владу імен над долею людини помітили ще стародавні люди. Вони були упевнені, що доля людини, міста і навіть держави залежить від його імені. У кожної людини є ім'я, і кожне ім'я, подобається це його володареві або ні, містить в собі інформацію про його носія. У Стародавньому Шумері слово «доля» походило від слова «давати ім'я». А в Стародавньому Римі чаклуни, що мали таємниці чорної магії, серйозно думали, що долю людини можна перевернути, написавши його ім'я догори дригом. Давньоіндійські маги користувалися іншим способом. Під час жертвопринесення біля благородного вогню вони промовляли: «Ти спалений в моєму палаючому вогні, я позбавляю тебе початку і кінця...». Після цього вимовлялося ім'я нещасного, який повинен був померти.

Аналогічні забобони, мабуть, не були необґрунтованими і діяли безвідмовно, тому що страх перед закляттями і замовляннями породив звичай, що існує майже в усіх народів світу і має глибоке етнографічне коріння — приховувати своє справжнє ім'я. Наприклад, стародавні єгиптяни мали «мале» ім'я, яке застосовується при спілкуванні, і «велике», яке відкривалося лише найбільш близьким на знак довіри і прихильності. Стародавні люди вважали, що, знаючи ім'я, на людину можна впливати, «наводити порчу», і тому дітей називали двома іменами, з яких «головне» зберігали в таємниці. У Росії, наприклад, аж до сімнадцятого століття батьки тримали в секреті ім'я, надане дитині під час хрещення, намагаючись обдурити тим самим злих духів. В Азербайджані і Туреччині дитині давали два імені — одне з них було помилковим, друге справжнім, — сподіваючись ввести в оману недобрих духів.

Російський дослідник Мінцлов писав про подібність характерів і властивостей людей, які мають одне і те ж саме ім'я. Аналізуючи імена видатних особистостей минулого, він зробив висновок, що серед Алексіїв найчастіше зустрічаються освічені люди, Олександрів зазвичай люди веселі, а Петри частіше люди тихі, але з твердим і впертим характером.

Існує кілька теорій, які пояснюють, як ім'я людини може впливати на його характер. Відповідно до соціальної теорії, ім'я людини являє собою якийсь блок інформації, накопиченої суспільством у процесі свого розвитку, яка передається з покоління в покоління. Ми можемо визначити походження, національність, можливе віросповідання, характер людини за її ім'ям. Уявлення ці приблизно однакові у різних людей, що, в свою чергу, визначає приблизно однакове ставлення до носія цього імені. Ну а коли тисячі людей зустрічають людину «за ім'ям», то це не може не формувати в різних носіїв одного імені схожі риси характеру.

Кожне ім'я – це слово будь-якою мовою, що володіє певним значенням. Крім свого значення, ім'я «навантажене» інформацією про характер і дії великих людей, які його носили.

Ім'я людини має дуже тісний зв'язок з національністю. Таким чином, володар імені тієї чи іншої народності, вільно чи невільно, стає одним цілим з історією і звичаями народу. Але існують також імена інтернаціональні, які дозволяють дитині значно розширити можливості свого національного самовизначення. Такі імена грають якусь об'єднуючу роль, дозволяючи людині більшою мірою відчути себе «громадянином усього світу».

І все ж вплив імені на долю багато в чому залежить від того, як воно сприймається оточуючими. У кожному суспільстві є свої традиції, своя історія, своя релігія і своя мова. Найбільш сприятливо складаються долі людей, чії імена відповідають традиціям тієї місцевості, де вони народилися і вирости. Навпаки, ім'я, нетрадиційне для суспільства, в якому народився і виріс його носій, може серйозно зіпсувати характер людини і визначити несприятливий хід його долі. Чуже слово незвично для мови і слуху. Інформація, яку несе чуже для культури ім'я, невідома більшості членів суспільства. Таке ім'я, на відміну від традиційних імен, є для оточуючих безглуздим набором звуків. Чуже для культури ім'я нерідко ламають випадково або навмисно, тому що суспільство не знає чого чекати від його носія і ставиться до нього з опаскою, як до чужого.

Діти, яким дали рідкісні і незвичні для свого мовного середовища імена, нерідко ростуть в деякій ізоляції і виростають замкненими, нетовариськими, невпевненими у собі. Життєвий шлях такої людини навряд чи буде гладким і сприятливим.

Варіантами соціальної теорії є так звана емоційна і звукова теорії. Згідно емоційної теорії, ім'я людини розглядається як емоційний подразник. Тобто, наскільки приємно і мелодійно для оточуючих звучить його ім'я: чим приємніше воно звучить, тим більш легкий характер і прихильніша доля. Це так звана «музика імен». Від того, яка вона, залежить початкове відношення оточуючих до носія імені. Надалі це відношення може корінним чином змінитися, але коли ім'я, що звучить неприємно, викликає в тисячі чоловік однотипну негативну реакцію, то це, звичайно ж, позначиться на особливостях характеру людини.

Російські релігійні філософи П.О. Флоренський і С.М. Булгаков розглядали ім'я як вираження певного особового типу. Філософи апелювали до соціальної природи імені, його звукової оболонки і духовної енергетики. Перші два критерії перетинаються з соціопсихологічними обґрунтуваннями іменування. Останній критерій піднімає питання про вплив імені на життєвий шлях людини.

Ім'я – це серія глухих і дзвінких звуків, які в послідовному поєднанні утворюють так звану «мелодію». Згідно звукової теорії, ім'я – це набір звуків різної висоти і тембру. Кожен з них подразнює різні ділянки кори великих півкуль і викликає різну реакцію людини на те або інше ім'я. Різні імена – це різні набори звуків, неоднакові для мозку звукові подразники. У носія імені певний набір звуків постійно впливає на одну і ту ж ділянку кори головного мозку, формуючи ті або інші риси вдачі. Займаючись аналізом імен в російській транскрипції, Павло Флоренський вважав, що ім'я людини певним чином пов'язане не лише з характерологічними рисами особи, але і з темпераментом, зі способом її життя.

Оригінальне підтвердження цієї теорії знайшов інженер-електрик харків'янин Володимир Санжаревський. Через каскад підсилювачів він з'єднав

мікрофон з мембраною, на яку було насипано металевий порошок. Потім в мікрофон кілька разів підряд виголошувалося ім'я. І з'ясувалося: одному і тому ж імені завжди відповідає певний малюнок на мембрані.

Про вплив імені на становлення характеру пише і відомий український практичний психолог, фахівець в області проблем управління персоналом Г.В. Щокін. Кожне ім'я, на думку Г.В. Щокіна, несе в собі певну інформацію про характер людини, дозволяє відстежити, який відбиток накладає на кожного спадковість, які риси вдачі людини успадковуються від батька за генотипом. Прізвище і ім'я можуть багато що повідати про спосіб життя пращурів, про професійні схильності, спосіб життя людини. Узагальнивши дані дослідження П.О. Флоренського і Б.Ю. Хігіра, Щокін розробив психологічний довідник найбільш споживаних імен.

На думку вченого Ф. К.Величка, кожна буква в слові має свій смисловий і емоційний відтінок. Він вважає, що сенс імені можна отримати, підсумовуючи сенс всіх його букв. Наприклад, ім'я Ганна. У нім дві букви: А – у всіх мовах символ почала; Н – символ внутрішньої сили. Звідси значення імені Ганна – розумна, ініціативна.

У своїй статті ми спробували проаналізувати найбільш поширені імена викладачів ФППГ нашого університету.

Володимир – «володар світу». Характер імені: Володимир – допитливий, сприйнятливий до знань, володіє прекрасною пам'яттю. Він має схильність до ризику і деякий авантюризм. За вдачею він лідер. Володимир активний, дипломатичний, володіє швидкою реакцією.

Олена – «світла», «сонячна». Початкова форма – Селена, так греки називали місяць. Олена – спокійна, добра, талановита, дуже сприйнятлива, живе емоціями. Вона оптимістка.

Георгій – емоційний, здатний, уважний до людей, вміє слухати, не любить брехню. На будь-якій роботі завжди зробить кар'єру, особливо в науці.

Любов – дуже красиве жіноче ім'я. Ім'я і характер: сильна, добра, уважна, працелюбна, життєрадісна, не любить конфлікти. Може бути гарною актрисою, співачкою або викладачем.

Алла – яскрава, непереможна. Алла зазвичай енергійна, самостійна, з твердим характером, справжній професіонал у будь-якій спеціальності, дуже красива і елегантна. Може бути гарною актрисою або викладачем літератури.

Вікторія – переможниця. Ім'я і характер: активна, дотепна, працелюбна, поважає людей, красива і приваблива. Зазвичай хороший педагог.

Ольга – «свята». Ім'я і характер: серйозна, незалежна, комунікабельна, працелюбна, усмішлива, має холодний розум і важкий характер.

Тетяна – повелителька, улаштовувачка. Вона оптимістка, емоційна, принципова, не любить ради, але хоче всім допомагати. На роботі завжди в центрі, її слухають. Зазвичай хороший організатор і педагог.

Валентина – сильна, працелюбна, знає життя, любить давати поради, має легкий характер. Зазвичай вона стає улюбленим викладачем.

Наталія за характером активна, доброзичлива, незалежна, завжди і скрізь має успіх. Може бути хорошою актрисою, викладачем, вченим.

Людмила – мила людям. Людмила допитлива, добра, має хорошу пам'ять, аналітичний розум, полюбляє все красиве.

Звичайно, не можна надавати імені надмірно велике значення. Характер людини є дуже складним механізмом, і багато чинників впливають на його формування. Але вплив його беззаперечно існує.

Література:

1. Булгаков С.Н. Философия имени/ С.Н.Булгаков. – СПб.: Наука, 1998. – 344с.
2. Дзятківська Н.П. Власні імена людей./ Н.П. Дзятківська, Л.Г. Скрипник. Словник-довідник. – К.: Наукова думка, 1996. – 335 с.
3. Флоренский П.А. Имена. – М.: ТОО «Купина». 1993. – С. 134-159.
4. Худаш М.Л. З історії української антропонімії./ М.Л. Худаш – К., 1977. – С.52-78
5. Щёкин Георгий. Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешнему виду и поведению: Учеб. пособие – К.: МАУП, 2001. – С. 267 – 278.

КУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Особливості національного етикету

Абдулкасім Бакр (Марокко)

науковий керівник – ст. викл. В.В. Ігнатова

ХНУБА, Харків

Готуючись до навчання в Україні, ми намагалися якомога більше дізнатися про країну, в яку їдемо. Ми хотіли знати, яка погода в цій країні, яка політична ситуація, який курс валюти, які традиції, етикет. Іноді незнання якихось деталей про народ, з яким ми будемо жити, можуть поставити в незручне становище, а то і заподіяти нам неприємності. Етикет українців (тієї частини України, де ми навчаємось) має деякі особливості, незважаючи на те що багато негласних правил поведінки запозичені з європейської культури.

Ми досі не знаємо, як краще звертатися до незнайомих жінки або чоловіка. Викладач російської мови розповіла, що раніше було прийнято звертатися пане або пані. Зараз це звучить якось несучасно, громадянин або громадянка – занадто офіційно, а товариш — по-комуністичному. Жінка і чоловік? Юнак і дівчина? Багато харків'ян задовольняються безликим «вибачте». Дуже часто говорять дівчина або юнак, хоча за віком ці люди далеко не молоді.

Приходячи в гості, ми, дотримуючись традицій, знімаємо своє взуття в передпокої, одягаємо капці господарів. Заборона на гуляння у вуличному взутті по будинку – традиція не європейська, а східна, тому нам зрозуміла.

Європейці абсолютно спокійно говорять про присутніх у третій особі (він, вона), тоді як у російськомовному суспільстві таке звернення може сприйматися як особиста образа (ігнорування). Співрозмовник ображається і каже: «У мене ж є ім'я!» Цікаво, що в багатьох інших країнах подібного обмеження не існує.

Якщо зустрічаються дві незнайомі людини в багатоквартирному будинку (у під'їзді, у ліфті, на сходах), вони не розмовляють. У цій ситуації французи, як

правило, вітаються, а українці ні. Більш того, двоє незнайомих у ліфт не вітаються, навіть якщо в них запитали: «Вам який поверх?»

На питання «як справи», яке йде зазвичай після привітання, українець може відповісти скромно «нічого», «так собі», «бувало і краще», а може довго розповідати історію своїх проблем у барвах, скаржитися на знайомих, близьких людей. В арабських народів не прийнято обговорювати особисте життя з малознайомими людьми. Можна розпитувати чоловіка про нього, про його дітей, але небажано — про його дружину. При зустрічі ж із знайомим у нас бесіда починається з встановлених етикетом для таких ситуацій «пунктів»: справи в сім'ї, на роботі, здоров'я дружини, дітей, батьків та ін.

До сих пір араби-чоловіки при зустрічі після рукостискання міцно обіймаються і цілуються в обидві щоки. А при розмові — часто беруть руки співрозмовника у свої або кладуть співрозмовнику руки на коліна. Тут, в Україні, як і в Європі взагалі це здалося б дивним. Не прийнято обіймати, цілувати людину, з якою у вас особисті стосунки, «на людях», незалежно від того, наскільки ви знайомі.

Єдиним універсальним засобом привернути до себе людину є посмішка. Вона використовується і правильно сприймається в будь-якій країні і будь-якій культурі. Посмішка – найбільш ефективна форма спілкування, і, в кінцевому рахунку, найкращий комплімент, який ми можемо зробити своєму співрозмовникові. Посмішка – щирий прояв інтересу до людини і його проблем.

Архітектурні курйози: незвичайні будівлі в різних країнах світу

Аїт Уїссаден Хамза (Марокко)

науковий керівник – доц. Л.С. Безкоровайна

ХНАДУ, Харків

Архітектура, або зодчество – мистецтво і наука будувати, проектувати будівлі і споруди, а також сама сукупність будівель і споруд, що створюють просторове середовище для життя і діяльності людини. Архітектура створює

матеріально організоване середовище, необхідне людям для їхнього життя і діяльності, відповідно до їхніх прагнень, а також сучасних технічних можливостей і естетичних поглядів. В архітектурі взаємозалежні функціональні (призначення, користь), технічні (міцність, довговічність) і естетичні (краса) властивості об'єктів [1].

Сучасні архітектори не перестають вражати світ польотом своєї фантазії. Вони створюють будинки у вигляді музичних інструментів, екзотичних тварин, посуду, предметів гардероба і навіть монет і банкнот. Почесне місце в ряду архітектурних курйозів займають будинку в формі літер.

Першу букву алфавіту увіchnили в Будапешті угорські архітектори. У колосальній букві А розташувався офіс угорського автоклубу. Форма будівлі так сподобалася автомобілістам, що вони використали її в логотипі своєї компанії. Плавний силует букви обгорнутий по периметру металевою стрічкою, а передній і задній фасади цілком зроблені зі скла, що забезпечує велику кількість світла в приміщенні і дозволяє співробітникам милуватися навколишнім пейзажем прямо на робочому місці.

Найвищі будівлі в центрі Клайпеди (Литва) і архітектурний символ цього міста – це два корпуси готелю «Амбертон Клайпеда», побудовані у вигляді латинських літер К і D (вони є в назві міста KLAIPEDA). У невеликому містечку сімдесятиметрові вежі сприймаються майже як хмарочоси. Під дахом літери К розташовується панорамний ресторан, з якого відкриваються чудові види на набережну і порт. Тут же знаходиться конференц-центр, спортклуб із басейном, бари та ресторани.

Одну з найзнаменитіших будівель Бангкока побудовано у вигляді гігантського слона. А ще вона нагадує перевернуту букву Е (першу в англійському слові ELEPHANT – «слон»). У 32-поверховому будинку, висота якого становить 102 метри, розташовуються квартири й офіси. Творіння тайських архітекторів у 2011 році увійшло до двадцятки найбільш потворних будівель світу. Проте, цей безглуздий велетень залишається пам'яткою, яку

приїжджають подивитися туристи і до якої тепло ставляться місцеві жителі, котрі вважають слонів священними тваринами.

Архітектори з данського бюро BIG розробили проєкт будівлі, яка буде називатися WALTER і являти собою гігантську букву W. Побудувати її збираються в столиці Чехії Празі. Архітектори вважають, що їхнє авангардне творіння прекрасно впишеться в історичну забудову одного з найкрасивіших міст Європи. У незвичайному будинку розмістяться офіси та квартири, а з верхніх поверхів будуть відкриватися прекрасні види на все місто.

На всесвітній виставці «Експо-2010» у Шанхаї особливою популярністю у відвідувачів користувався павільйон Південної Кореї. Він був побудований у вигляді чотирьох сплетених букв корейського алфавіту. Архітекторам вдалося створити ілюзію, що вся будівля складається з невеликих кубиків. Зовні павільйон був оброблений білими панелями, а всередині панувало справжнє буйство фарб: сторони «кубиків» були пофарбовані в різні яскраві кольори, і на кожному була намальована одна з букв корейського алфавіту.

У китайському місті Хучжоу недавно звели оригінальну будівлю готелю Sheraton Huzhou Hot Spring Resort. Це гігантське округле спорудження на березі озера. За задумом архітекторів, незвичайна форма будівлі повинна нагадувати місяць, а також символізувати єдність і нескінченність. Однак найбільше споруда схожа на букву O.

За висловом великого німецького поета XIX століття Гете, архітектура – це застигла музика [2]. Багато творінь сучасних архітекторів і тих, котрі жили раніше, підтверджують цей образний вислів, що став афоризмом. Розглянемо найцікавіші споруди в світі, «застигли в танці».

Один з найвідоміших «танцюючих» будинків в світі був побудований в Празі в 1996 році. Будівлю ще жартома називають «Джинджер і Фред» – на честь популярної в 1940-ті роки американської танцювальної пари Джинджер Роджерс і Фреда Астера. Спроекували його архітектори Владо Мілуніч і Френк Гарі, а за будівництвом наглядав особисто тодішній президент Чехії

Вацлав Гавел. У 2005 році будівлю зобразили на обмеженій серії монет у 2000 чеських крон. А в 2013 році будинок купив колекціонер і інвестор Вацлав Скала за 18 мільйонів доларів.

«Танцюючі» вежі бізнес-центру знаходяться в Гамбурзі. Архітектор Хаді Тегерані – шанувальник танго. Вгадати цей танець по силуету будівель непросто, але автор не раз говорив, що саме танго надихнув його на створення проекту. Бізнес-центр відкрився в 2013 році, його висота – 90 метрів.

Одна з найпопулярніших визначних пам'яток польського міста Сопота – «кривий будиночок». Фасад цієї будівлі викривлений таким чином, що більше схожий на відображення в кривому дзеркалі. Це оригінальна будівля є частиною торгового дому «Резидент», і в ньому розташовуються магазини, офіси та ресторан.

Оригінальними можуть бути не тільки бізнес-центри, офіси або торгові будинки. Архітектори компанії Monstrum проектують незвичайні дитячі майданчики. Наприклад такі, які прикрашають собою квартал Брумлебу в Копенгагені. Сам квартал складається з невеликих будинків рядової забудови 19 століття, а дитячі майданчики являють собою композиції з вигнутих будиночків, пофарбованих у всі кольори веселки. Дітям, безумовно, цікаво гуляти, грати і навіть займатися спортом серед таких неординарних будівель.

У 2011 році в Сеулі був побудований хмарочос-«хвиля». Від інших хмарочосів з правильними геометричними формами, яких чимало в столиці Кореї, ця будівля відрізняється хвилеподібною формою фасаду, причому ця хвиля спрямована вертикально вгору, в небо.

Чудову ідею – оснастити кожну квартиру в житловому будинку невеликим індивідуальним садом – спробував втілити в своєму проекті південнокорейський архітектор Йоон Гійо Янг. Така ідея особливо актуальна для мегаполісу, де майже відсутні зелені насадження, і всі жителі відчувають гостру нестачу свіжого повітря. Висотна будівля ніби розділена на тераси, що робить можливим розмістити на її фасаді велику кількість рослин. Однак цей цікавий проект, який отримав назву «Танцюючі квартири», поки не реалізований.

Список світових «танцюючих» будівель скоро поповниться: австралійські архітектори задумали побудувати в Мельбурні хмарочос незвичайної форми, яка була навіяна танцем і пластикою популярної американської співачки і танцівниці Бейонсе. Проект ще не реалізований, але очевидно, що ця будівля стане пам'яткою не тільки Мельбурна, але і всього австралійського континенту.

Підводячи підсумки короткого огляду незвичайних будівель – архітектурних курйозів, ми задаємося питанням: для чого, з якою метою архітектори проектують, а будівельники втілюють в життя настільки незвичайні споруди? Перша відповідь, яка приходить в голову: це робиться для того, щоб заохотити туристів відвідувати ті чи інші місця. Однак справа не тільки в цьому.

Кожний незвичайний будинок, як правило, вимагає нових будівельних матеріалів, застосування нових технологій. А для будівельників участь у подібних експериментальних проектах – це певний крок в освоєнні нових технологій і прийомів роботи. Значить, будівельні технології не будуть стояти на місці, а розвиватимуться далі, вдосконалюватимуться. Таким чином, проектування і будівництво незвичайних будівель має, крім естетичної, і чисто практичну мету – вдосконалення будівельної індустрії і сприяння світовому технічному прогресу.

Куди, в якому напрямку буде рухатися далі творча думка архітекторів, які їхні майбутні ідеї, спрогнозувати важко. Вже існують, наприклад, проекти рухомих будинків.

Можливо, саме нашим студентам – майбутнім архітекторам – належить втілювати ці та інші цікаві проекти в життя.

Література:

1. Душенко К.В. Большая книга афоризмов Изд.5-е, испр.- М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001.- С.24
2. Иконников А.В. Архитектура // Большая Советская Энциклопедия. 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – Т.2. – С.296 – 302.
3. Необычная архитектура [Текст] – Bizarre Buildings : пер.с англ. / Пол Кэттермол, Ян Уэствелл. - М. : БММ, 2010. - 224 с. : ил.

Етнокультурні стереотипи комунікативної поведінки

Ал-Дулаїм Мустафа Абдулкадер Джаббар (Ірак)

науковий керівник – ст. викл. С.В. Варава

ХНУ імені В. Н. Каразіна, Харків

Етнокультурні стереотипи – це узагальнене уявлення про поведінку й манери будь-якого народу. Вони належать до всього народу в цілому, і в той самий час характеризують будь-якого його представника, визначають образ його особистості. Сюди можна віднести «німецьку акуратність», «іспанські пристрасті», «французьку галантність», «китайські церемонії», «російське «авось» та под. І коли люди спостерігають за поведінкою представників інших народів, іноді це бавить їх і навіть породжує почуття задоволення від власної «нормальності» на тлі їхніх «чудернацьких рис». Стереотипи є джерелом упереджень і забобонів, коли люди сприймають їх з позицій своєї культури й не намагаються зрозуміти традиції та культуру іншого народу.

Багато хто з іноземців звертають увагу на манеру росіян гуляти «під ручку». За цією манерою росіян пізнають під час прогулянок у будь-якому місті світу, коли чоловік підтримує жінку «під лікоть». Так само можуть прогулюватися дві подружки будь-якого віку. Під час зустрічі росіяни часто обіймаються, цілуються, але не як європейці, які двічі «символічно» цілують повітря біля щоки, а обов'язково один раз або тричі, і досить дзвінко, «матеріально». Чоловіки можуть ще при цьому й голосно плескати один одного по спині, висловлюючи ніжні почуття. Усе це російські стереотипи поведінки, що кидаються у вічі іноземцям, запам'ятовуються ними. У науковій літературі такий тип поведінки називається «тактильним»: людині необхідно обов'язково доторкнутися до вас, аби дійсно вас відчутти, матеріально висловити гарну прихильність.

Звідки беруться ці стереотипи, чому вони неоднакові в різних країнах? Поведінка людей регулюється за допомогою різних чинників: від карного кодексу до норм соціальної поведінки. Невиконання норм поведінки

засуджується спеціальними санкціями й суспільною думкою. Велика частина норм є інтернаціональною.

Проте особливий інтерес становлять неписані норми, неформальні уявлення про те, «як слід себе поводити» в конкретній країні. Тут думки навіть носіїв однієї культури можуть не завжди співпадати. Стиль поведінки в суспільстві досить точно відображає специфіку свідомості і стилю життя представників певної культури. Цій галузі відповідають поняття про тактовність, делікатність, вихованість. Як і в інших народів, у росіян є свої уявлення про це. Вони багато в чому співпадають з англomовним поняттям «privacy» («невтручання в життя іншого»), але повніше цього поняття. «Privacy» – це, швидше, жорстка система норм, стандарт поведінки, ми зараз аналізуємо індивідуальні уявлення, і не тільки правила поведінки, але і способи аналізу ситуації та вироблення алгоритму поведінки.

Наведемо деякі приклади «не дуже обов'язкових», але «бажаних» серед російських правил поведінки.

Як зазначають дослідники, настанова росіян на колективність, думки про те, «що скажуть і подумають про них інші люди», зумовлюють галантне поводження людей у громадських місцях. Чоловіки допомагають відчинити жінці двері, подають їй пальто чи руку під час виходу з громадського транспорту, пропонують свою допомогу, наприклад, понести важку сумку, валізу. Заведено поступатися місцем (запропонувати присісти) інвалідам, людям похилого віку, жінкам з дітьми на руках. Якщо ці «правила гарної поведінки» не виконуються, то люди, які знаходяться поряд (на вулиці, у транспорті, у крамниці), можуть засудити це. Наприклад, якщо людина в метро не хоче поступитися своїм місцем, іноді він демонстративно закриває очі, зображуючи сонну втому, чи підкреслено захоплено читає книжку. У цьому випадку інші пасажери можуть подивитися на нього обурено й сердито, навіть зробити зауваження вголос. Таку поведінку пасажирів можна пояснити тим, що, на відміну від європейців, у росіян немає звички «не помічати» неприємні речі, що не відповідають їхнім уявленням

про правильну поведінку й мораль. Багато хто вважає нормальним утрутитися в ситуацію, спробувати виправити її – поглядом, словом чи дією. Бездіяльність у подібній ситуації часто розцінюється як знак байдужості та егоїзму, що в Росії вважаються поганими людськими рисами.

Ці «негласні правила поведінки» доцільно знати іноземцям під час перебування в Росії. У протилежному випадку, їх не зрозуміють і можуть поставитися до них несхвально, якщо вони вчасно не дадуть жінці пальта чи не запропонують руку під час виходу з будь-якого транспорту, не відчинять важкі двері в метро, не спробують нести її важку сумку, не кажучи вже про те, аби поступитися їй місцем і постояти самому в наповненому вагоні метро. Оточуючі не обов'язково прокоментують такі ситуації, але в душі сильно засудять.

В Європі ви ніколи не почуєте коментар щодо вашого одягу. Росіяни на вулиці можуть невдоволено прокоментувати коротку спідницю незнайомої дівчини, занадто яскравий одяг, макіяж тощо.

Росіяни люблять «поговорити». Це їхня важлива риса. З погляду іноземців, теми для розмов у росіян часто занадто гострі й інтимні. Подібні відвертість і щирість почуттів не завжди подобаються іноземцям.

Росіянам не подобаються інші манери європейців. Наприклад, росіяни вважають непристойним користуватися зубочисткою, якщо поруч знаходяться інші люди. Не заведено звертання на «ти» до незнайомих людей, особливо до жінок – вони можуть розтлумачити це як відсутність шанобливого ставлення до себе й невихованість. У росіян немає звички перевіряти рахунок у ресторані й перераховувати решту. Такий стиль поведінки, «нормальний» для людей в інших країнах, росіяни не вважають нормальним. Навіть якщо вони заробляють гроші великою працею, їм подобається витратити їх широко, з розмахом. Любов до широких жестів здається росіянам більш доречною, ніж ощадливість.

Як засвідчують результати досліджень, порушення неформальних норм поведінки більш спокійно сприймають чоловіки. А жінкам часто дуже не подобаються брутальне мовлення, спроби познайомитися з ними на вулиці або

поговорити на «ти» без будь-яких на те підстав, питання про їхній вік, запізнення на побачення більш, ніж на 10 хвилин, та ін.

Окрім неформальних заборон, становить інтерес і те, що люди розцінюють як «цілком допустиму поведінку». Цікаво, що росіяни не дратуються, наприклад, якщо в гостинах їм пропонують переглянути сімейні фотографії, коли до них звертаються на «ви» й на ім'я та по батькові, коли сусіди прохають виймати пошту із скриньки під час їхньої відсутності, коли в гостинах просять роззутися, коли розмовляють під час їжі. Менш людям подобається, коли цікавляться їхнім віком і коли телефонують додому із службових питань.

Часто дратують росіян «світські розмови», що вони вважають «порожніми розмовами про ніщо» – міркування про те, що, на їхній погляд, можна висловити коротко та ясно кількома словами. Це особливо важливо урахувати французам, оскільки в їхній освітній системі велику увагу приділяють навчанню людини красномовства. Уміння розлого й витончено висловлюватися сприймається ними як ознака інтелекту. Росіяни ставляться до цього інакше. Вони дуже товариські, люблять побалакати з друзями та близькими, але не завжди добре сприймають занадто правильне, «манірне» (отже, «не від серця») і з чудернацькими зворотами мовлення: це їх не приваблює, а, швидше, навпаки, відштовхує. Олександр Пушкін писав: «Как уст румяных без улыбки, без грамматической ошибки я речи русской не люблю». У дискусії, у пошуках аргументу росіянина переконає, швидше, не стільки грамотний і витончений зворот мовлення, як лаконічна й експресивна форма викладу.

Манера спілкування й поведінки з близькими людьми та друзями відрізняється у росіян та європейців. У росіян менше заборон у поведінці. Наприклад, європейці вважають, що в житті, як це можливо, слід розраховувати тільки на свої сили. Тому вони не люблять позичати чи брати гроші в борг, просити порад чи давати їх. Росіяни, навпаки, роблять це дуже часто. Тому європейця може здивувати, що росіяни вважають за норму позичити у знайомих і

друзів на невизначений термін гроші, до того ж без відсотків. Можна позичити у друга не тільки гроші, але, наприклад, машину, якщо ваша зламалася.

Заночувати у знайомих не заведено у іноземців, бо вони вважають, що це – велике марнування часу господарів будинку. Росіяни вважають нормальним під час поїздки до іншого міста зупинитися на кілька днів не в готелі, а у друзів чи знайомих. Вважається також нормальним, якщо друзі певний час живуть у вашій квартирі під час вашої відсутності. Сусід може увечері зайти до росіянина на хвилинку, аби попросити цигарок, хліба, солі чи інших дрібничок. Проте це не має лякати іноземців, які приїждять до Росії, оскільки такі стосунки можливі тільки між близькими друзями.

На закінчення, можна зазначити, що подібні відмінності у стереотипах поведінки росіян та іноземців пояснюється, серед інших причин, і тим, що у росіян дистанція між людьми менша: психологічна (про особисті проблеми говорять з друзями, а не с психологом) і фізична (для росіян комфортна дистанція 60 см, а для європейців – не менш метра).

Література:

1. Баско Н.В. Знакомимся с русскими традициями и жизнью россиян: учебное пособие по культурологии, развитию речи и чтению для изучающих русский язык как иностранный. – М., 2010.
2. Вьюнов Ю.А. Русский культурный архетип. Страноведение России: учебное пособие. – М., 2005.
3. Павловская А.В. Россия и русские. – М., 2010.
4. Прохоров Ю.Е. Русские: коммуникативное поведение/ Ю.Е. Прохоров, И.А. Стернин. – М., 2007.
5. Сергеева А.В. Какие мы, русские? (100 вопросов – 100 ответов): книга для чтения о русском национальном характере. – М., 2010.
6. Сергеева А.В. Русские: стереотипы поведения, традиции, ментальность. – М., 2007.

Сприйняття кольору різними народами світу

*Аламі Мерруні Мохамед Амін (Марокко)
науковий керівник – викл. К.В.Писаревська
ХНАДУ, Харків*

Більшість людей мають свій улюблений колір. Одним подобається небесно-блакитний, бо він підкреслює їх очі, а іншим зелений, бо він має заспокійливу дію. У будь-якому випадку, колір може багато що сказати про вас.

Наукові роботи як вітчизняних фахівців Г. В. Щокіна, І. О. Голубовської, Н. М. Охрицької, В. М. Войтовича, М. В. Ключова, Е. В. Рубанюк, С. Г. Тер-Мінасової, А. Р. Нікітіної, так і зарубіжних – Бенджаміна Уорфа, Чі Яна, Сакури, Маріо де Бортолі, Хесуса Марото, Діксі Аллан, Дженніфер Кирнін, Феліції Брату та інших, висвітлюють багатозначність кольорів, їх семантичну збіжність та розбіжність та відповідне використання у різних культурах країн світу, а також безсумнівний вплив на поведінку людини, її соціальне положення.

Кольори – це невід’ємна частина людського життя, вони присутні скрізь. Ритуальні розфарбування, давні знахідки в різних країнах переконливо свідчать про зв’язок кольору та його вплив на психологічний стан людини. С. Кравков звернув увагу, що спектральний склад світла, яке сприймається, може змінити стан людини: «Кольоровий зір не тільки розширює наше пізнання оточуючого об’єктивного світу, але й дає можливість входити у більш тісний зв’язок з мінливими факторами навколишнього середовища, різними способами змінюючи фізичний стан організму в залежності від цих факторів». [3, с. 158]

Відомо, що у межах різних культурних ареалів символічний аспект функціонування назв кольорів отримує специфічні національно-культурні конотації, які пов’язані як із психологією сприйняття кольору тим чи іншим етносом, так і з його історико-культурними традиціями. У різних мовах народів світу конотаційне значення лексеми залежить від структури самої мови та від рівня розвитку суспільства, тому що людина сприймає світ переважно через форми рідної мови, яка детермінує людські структури мислення й поведінки. Відповідно до національно-культурних конотацій, пов’язаних зі сприйняттям, позначення кольорів веселки в різних мовах варіює. Наприклад, в українській та російській мовах існує сім найменувань кольорів, в англійській і німецькій мовах – шість, у мові племені шона із Зімбабве – чотири, а у мові племені басса із Ліберії – два.

Як приклад розглянемо декілька кольорів (жовтий, синій, блакитний, зелений), щоб порівняти їх значення в різних країнах світу. Одним з

найпоширеніших культів у східних народів був культ сонця, світла, а також найбільш близької подоби сонця – вогню. В Стародавній Індії, сонце було верховним божеством, джерелом життя і блага. Тому ставлення до того чи іншого кольору залежало від того, наскільки він був «сонячним» – світлим і яскравим. Кольорами схожими на сонячне світло, були білий і золотий (жовтий). Ці кольори вважалися божественними. Люди пов'язували їх з богами, священними тваринами, жерцями тощо.

Світло-жовтий колір у стародавньому Китаї був кольором жіночого початку (Інь) і землі (Кунь). У давній Індії цей колір вважали золотим. Існує легенда, що сам Будда був народжений із золотим тілом. В Індії й досі буддисти віддають перевагу жовтому кольору одягу. У ранньому європейському середньовіччі цей колір був символом божественності. В Ісламі жовтий – символізує першу жертву, яку принесли люди Аллаху – священну корову. На побутовому рівні жовтий колір має символіку заможності, безсмертя, гордості. Офіційна символіка цього кольору – влада, сила.

В. Ван Гог вважав жовтий колір світлом сонця. Психологи дослідили, що жовтий колір це колір радості, життя. Й. Гете порівнював жовтий колір зі світлом. Й. Гете зазначив, «якщо дивитися крізь жовте скло, то око зрадіє, серце розшириться, на душі стане веселіше, здається, що віє теплом» [2, с. 290].

Жовтий колір має і біблійне підґрунтя. Як відомо з Біблії, Іуда продав Ісуса Христа за 30 срібняків. Починаючи з XII ст. Іуду почали зображувати в жовтому. Тому жовтий колір в той час набув негативного значення. Пізніше продажних жінок зобов'язували носити *жовті пов'язки*, а згодом – *жовтий білет* [7, с. 8]. У фразеологічному складі французької та англійської мов укоренилося значення цього кольору як продажності та брехливості. Так, *presse jaune* – *жовта преса* (франц.) та *the yellow press* – *жовта преса* (англ.) мають ідентичні значення – ЗМІ, які несуть викривлену, неправдиву інформацію. Золотий, з точки зору психологів, – це колір слави. У фольклорі золотий виступає тільки в позитивному значенні. У алхімії золотий – це застигле світло сонця. Всі великі святі

мають золотий ореол. Золото це щось вічне те, що людина цінує навіть коли в країні дефолт, це найвища міра збереження фінансів.

Синій колір вважають одним з найдавніших кольорів, оскільки саме його людина почала розрізняти одним з перших. Колір неба, води, які оточують нас на протязі всього життя, є найбільш поширеними кольорами в житті людини. Темно-синій і чорний, були присутні в символіці атрибутиці богів: Будди, Крішни, Сатури, Озіріса. Східна міфологія поєднувала чорний із жіночою сутністю. Чорний колір символізує Праматір – народжуючу, він є кінцевим кольором темряви та вираженням ідеї «ніщо». За В. Кандинським цей колір символізує мовчання без майбутнього. Виступає символом потойбічності. Саме синім кольором єгиптяни позначали правду. У арабів цей колір є символом небес, які утримують зірки на своїх місцях. Синій колір є вираженням потреб людини, як психологічних, так і естетичних. В. Кандинський звернув увагу на психологічні характеристики синього кольору. Схильність синього кольору до глибини настільки велика, що він став інтенсивним саме в глибоких тонах і діє «характерніше» та проникливіше. Чим темніше синій колір, тим сильніше він кличе людину в нескінченність, будить у ній прагнення до чистого і, врешті, до надприродного. Синій – типово небесний колір, він розвиває нескінченне занурення в серйозне, де немає і не може бути кінця. Як зауважив Е. Бенц, «...завдяки незвичайній інтенсивності естетичних переживань, небесні кольори, очевидно, зацікавили людину раніше, ніж кольори земні» [1, с. 80].

Блакитний колір як відтінок синього у давніх культурах був пов'язаний з кольорами богів. Саме цей колір вважають кольором Зевса і Гери. Слово блакитний у словнику сучасної української мови має значення голубого, небесно – голубого кольору. Синонімом блакитного виступає голубий. У словнику це слово зафіксовано: «Голубий – це колір, який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середнього між зеленим і синім, колір ясного неба; світло-синій блакитний» [5, с. 72].

Блакитний – нейтральна назва, а небесний репрезентує позитивну оцінку чистоти, духовності. Словник Б. Грінченка небесний колір трактує як царство небесне, а значення кольору не подає [5, с. 536]. П. Флоренський розглядає голубий колір як священний, мирський, божественний [6, с. 255]. Л. Базима, Н. Миронова (1984) вказують, що у стародавніх китайців поняття синього і зеленого були взаємозамінні, а чіткої відмінності в колірних позначення цих двох кольорів не було, можливо, тому, що зелений розглядався як породження синього. Зелений колір в Греції історично, за часів Візантійської імперії, трактувався, як колір життя, розвитку, росту, свободи. З середини ХХ ст. «зеленими» називають себе представники екологічного руху та партії, тобто зелений колір трактується також як колір життя, як символ захисту природи і гармонійного поєднання людини і природи.

Зелений колір – це колір, який поєднує в собі теплий (довгохвильовий) і заспокійливий холодний (коротко- вильовий) кольори. Поява зеленої фарби в культурі була зафіксована у бронзовому віці. Вперше згадки про зелений з'явилися в міфах стародавнього Китаю, він символізував «зеленого дракона», весну. Зелений найпопулярніший колір в Японії. В Давньому Римі жінки носили зелений одяг, а для чоловіків це був негативний колір. У давньому Єгипті зелений позитивний колір, вважався кольором Осіріса – бога воскресючої і вмираючої природи.

Психологи вважають, що зелений нейтралізує дію інших кольорів, допомагає стабілізувати емоції. У зображенні Ісуса Христа зелений символізував його земний шлях.

Отже, колір несе нам не тільки інформацію, але і безліч можливостей для розвитку і досягнення бажаного. Нам залишається тільки навчитися читати цю інформацію. У своїй роботі ми розглянули характеристику основних кольорів (жовтого, синього, блакитного, зеленого) та їх сприйняття різними народами.

Література:

1. Бенц Э. Цвет христианских видениях / Э. Бенц // Психология цвета. – 1966.– 134с.
2. Гете Й. В. К учению о цвете . Психология цвета / Й. В. Гете – Москва: Наука, 1996. – 349с.

3. Кравков С. В. Цветовое зрение / С. В. Кравков– Москва, изд-во Академии наук СССР, 1951.– 175с.
4. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
5. Словарь української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. — К., 1907 – 1909.
6. Флоренський П. Иконостас / П. Флоренский – Москва: Наука, 1994. – 257с.
7. Фомина В. С. Формирование и развитие фразеологических единиц с названием основных цветов спектра как их компонентов: автореф. дисс. канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / В. С. Фомина. – Минск, 1992. – 25с.

Марокканські фестивалі духовної музики: традиції і тенденції

Алубі Ель Мехді(Марокко)

науковий керівник – викл. К.І. Гайдей

ХНАДУ, Харків

Свято є одним з важливих аспектів марокканської культури. Марокко є цікавою країною, багатою на культурні, історичні та релігійні свята і фестивалі. У будь-яку пору року в одному із марокканських міст або берберських поселень відбувається певне свято. Марокканські фестивалі можуть тривати від кількох днів до двох тижнів. Марокканці відзначають численні мусульманські і національні свята протягом року, дати для більшості релігійних свят засновані на місячному календарі. Тому важко передбачити, коли релігійні свята будуть перебувати в межах західного календаря, використовованого більшістю людей в світі.

Під час марокканських урочистостей, можна очікувати зустріти пост, танці і бенкети – все в залежності від типу свята, що відзначається. Мусульманські свята і релігійні свята традиційно дотримується всіма марокканцями незалежно від того, як довго вони тривають.

Кожен марокканський фестиваль дає можливість з'єднатися з місцевими жителями, щоб заглибитися у марокканську культуру. Марокканські фестивалі і свята є захоплюючими і дуже яскравими.

Фестиваль світової духовної музики у Фесі.

Фестиваль світової духовної музики в Марокко – це 10-денне свято, яке відбувається влітку в імперському місті Фес. Фестиваль був заснований в 1994 році марокканським вченим і філантропом Фаузі Скалі і був створений, щоб

продемонструвати основні музичні традиції сакральної, духовної музики та світової музики. В даний час художнім керівником є ШеріфХазнадар, піонер світової музики і один з найвпливовіших мистецьких керівників на сцені. Щороку фестиваль запрошує митців з мусульманської, іудейської, християнської, індуїстської та інших конфесій виступити разом в дусі взаємної поваги і співпраці.[1, с.143]

Фестиваль у Фесі унікальний тим, що він має коріння в духовних цінностях і закликає аудиторію стати активними учасниками. Президент фестивалю, МохамедКаббадж, позиціонує фестиваль як той, що об'єднує людей, а також допомагає їм навчитися цінувати різні культури і краще спілкуватися один з одним.

Крім залучення уваги до різних культур, Феський фестиваль є прекрасним інструментом для підвищення обізнаності у марокканській культурі. Протягом дня туристи прибувають, щоб насолоджуватися фестивалем, досліджувати старе місто (медину) Феса, мечеті та інші пам'ятки міста. У нічний час, вони занурюються в музичні урочистості.

Фестиваль не обмежується тільки на одній площі в Фесі. На честь фестивалю проводяться художні виставки та концерти, проведені в музеї Дар-Бата, безкоштовні концерти в Медині і в новому місті, а також багато дитячих заходів, що робить його відмінним для сімейного відпочинку.

Вранці гості можуть взяти участь в семінарах і круглих столах, присвячених різним темам. У другій половині дня, ввечері, і пізно вночі, є концерти виконавців, які прибувають з усієї земної кулі. Ці музиканти допомагають пізнати всі культури і релігії світу через безліч своїх пісень і ритуалів. Музичний спектр фестивалю включає в себе ранні європейські класичні, суфійські ритуальні пісні і транс-музику, арабо-андалузської ритми, болгарський православний хор, індуїстські піснеспіви, кельтську духовну музику, християнське Євангеліє, шведський камерний хор, пакистанські заклинання, єгипетські Мадхі оди, давньоіндійські піснеспіви Гваліор і турецькі дервіші.

Фестиваль у Фесі є унікальною фестивальною перлиною Марокко, що поєднує в собі високе мистецтво, популярні розваги, духовну енергію і інтелектуальні завдання.

Фестиваль музики гнауа в Ес-Сувейрі.

Таємнича музика гнауа звучить щороку в червні на фестивалі гнауав Ес-Сувейрі. Ес-Сувейра є Атлантичним морським курортним містом і вже давно вважається одним з кращих укріплень марокканського узбережжя. Медіна Ес-Сувейра (колишній «Могадор») є об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в якості прикладу укріпленого містакінця 18-го століття.

Фестиваль гнауа привертає космополітичну аудиторію у 500,000 відвідувачів щорічно і пропонує багату програму, маючи за мету підкреслити вагомість спадщини гнауа у всьому її різноманітті, а також запрошує кращих світових джазових артистів для виступу в унікальному і чарівному місті Ес-Сувейра. Цей популярний чотириденний фестиваль включає художні виставки і демонстрацію музики гнауа. Міжнародні музиканти і колективи з Танжера, Марракеша і Ес-Сувейри виконують гнауа на площі Мулай Хасан і інших куточках міста.[2, с.30]

Відомі світові джазові музиканти виступають на новій сцені Баб Себа і сцені Мулай Хассан. На менших майданчиках в Медині нове покоління музикантів виконує музику у сучасних стилях, зокрема електронну музику.

Фестиваль гнауа проходить на десяти концертних майданчиках, з яких кожен може вибрати на свій смак, десять різних, але взаємодоповнюючих програм, що формують деталі унікальної головоломки, а саме новаторського і космополітичного фестивалю. Якість відмінна, як і завжди.

Вечори фестивалю, зазвичай, розбиваються на кілька частин. У першій частині, музиканти гнауа виступають з шостої до десятої вечора. Після закінчення цієї частини глядачі мають змогу почути інших музикантів, які здебільшого виконують джазові мелодії.

Одним із найцікавіших елементів фестивалю є те, що музиканти використовують для гри традиційні інструменти. Зокрема хажхуж – інструмент на кшталт гітари, виготовлений із дерева та шкіри верблюда. Його гриф виготовляють із коренів дерев, а струни роблять із у поєднанні з висушеними, скручених овечих або козячих двокрапкою. Хажхуждає музиці гнауа свої відмінні басові звуки. Гнауа також використовують великі барабани під назвою гангу або тбел і кракеб – великі залізні кастаньєти. Серед традиційно використовуваних інструментів також тамбурин, обтягнуті шкірою маленькі барабанчики целібат, виточені з шматка дерева або кераміки, бендір – великий барабан, дарбука – також обтягнутий шкірою посудина-барабан, який музикант тримає під пахвою. Зі струнних інструментів гнауа використовують схожий на суміш лютні і скрипки ребаб, який експортували з Африки європейці, і звичайну скрипку, яку, навпаки, імпортували в Марокко португальці і французи. На скрипці грають, поклавши її на стегно. Виглядає це цікаво і незвично. Але найцікавішим з точки зору європейця залишається, звичайно, гра берберів на гембрі – красивій витягнутій лютні, що володіє високим і пронизливим звуком.

На фестивалі зазвичай співають арабською або мовою гнауа. Тексти, зазвичай, представляють собою щось духовне або релігійне, яке має силу зцілювати. У якийсь момент в піснях, інструмент робить певний звук, який може вводити глядачів і музикантів в транс, і вони починають розгойдуватися.

Музика гнауа представляє собою суміш африканських, берберських і арабських релігійних пісень і ритмів. Вона поєднує в собі музику і акробатичні танці. Ця музика як молитва і торжество життя. Незважаючи на те, що здебільшого джерела впливу на формування музики гнауа можна віднести до Африки на південь від Сахари, і зокрема, Західної Сахари, практика цієї унікальної музики зосереджена в Північній Африці, головним чином у Марокко і Алжирі [2,с.32].

Гнауа є нащадками чорношкірих рабів, які були взяті з Малі, Гвінеї і Гани, транспортувалися торговцями уздовж караванної дороги. Спочатку їх мета полягала в тому, щоб служити в якості охоронців в султанів Марокко, однак, історія свідчить, що коли Білал вилікував дочку МухаммедаФатіму, наспівуючи їй пісню, їх роль поступово змінилася від охоронців до «музичних лікарів» або тих, хто зцілить душу. Гнауа поєднують в своїй музиці елементи африканської традиції з елементами ісламського фольклору під час їх нічних ритуалів трансу під назвою ліли. [2, с.30] Ліли зазвичай тривають протягом всієї ночі і наповнені танцями, співами та іншими церемоніями, щоб заохотити духів, що населяють людське тіло, з'єднатися з ним і вилікувати душу.

У пісні гнауа, подібно до американської поп-музики, одна фраза або декілька рядків повторюються постійно, незалежно від того, наскільки короткою або довгою може бути пісня, хоча більшість з них набагато довші за двадцять хвилин. Насправді, пісня може тривати до декількох годин нон-стоп. Для багатьох, хто не знайомий з гнауа, їх виступи можуть здатися однією довгою піснею, коли насправді вони представляють собою ряд духовних піснеспівів.

Майже всі марокканські братства, що мають відношення до музики гнауа, мають свій духовний авторитет. Усі церемонії починаються з декламування святого письма або духовних праць на арабській мові. Таким чином, вони стверджують свою роль в якості духовних нащадків засновника, даючи собі владу здійснювати ритуал. Гнауа, чиї предки не були ані грамотними, ані носіями арабської мови, починають Лілу, доводячи своє походження через пісню і танець, які є досвідом їх предків, таким чином виборюючи собі право на виконання духовної музики.

Фестиваль гнауа у Ес-Сувейрі змінив обличчя оригінального стилю ритуальної музики гнауа шляхом поєднання основної духовної музики з аналогічними жанрами, як джаз, блюз, реггі та хіп-хоп. Відомі музиканти, які беруть участь у фестивалі щороку, запозичують мотиви гнауа і змішують свою

власну музику з гнауа, створюючи один з найбільших публічних фестивалів в Марокко, а також один з кращих і найбільш захоплюючих музичних заходів.

Марокко як туристична країна щороку приваблює величезну кількість туристів, тому щорічно марокканські фестивалі відвідуються величезною кількістю слухачів та учасників. Фестивалі духовної та світової музики в Марокко є своєрідною родзинкою серед інших фестивалів, що представляють традиції та звичаї цієї країни, оскільки саме тут можна побачити органічне поєднання музичної культури різних етнічних груп Марокко із сучасною світовою музичною культурою.

Література:

1. Amnon Shiloah. Music and Religion in Islam //Acta Musicologica 69, no 2, 1997. – 143-144. [And]
2. Deborah Karchan. Moroccan Gnawa and Transglobal Trance.[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.penn.museum/documents/publications/expedition/PDFs/46-1/Moroccan%20Gnawa.pdf>

Обереги в українській та арабській культурах

*Амарір Хамза (Марокко), Хажрі Мохаммед Реда (Марокко)
науковий керівник – ст. викл. О.В. Незовибатько
ХНАДУ, Харків*

У будь-якому куточку нашої планети люди в щось вірять. Їх віра, звички, переконання зародились багато століть тому, але одно залишилось незмінним – символи. Частенько ми навіть не знаємо, що вони означають, але завжди впізнаємо. З незапам'ятних часів люди зверталися за допомогою до оберегів, амулетів і талісманів, щоб забезпечити себе від злих сил і притягнути до себе щастя і успіх. Оберіг – найдавніший амулет щастя і гаразду, чарівний предмет, що призначений захищати свого власника та його найближче довкілля (дім, худобу врожай тощо) від усілякої небезпеки: нечистої сили, чарів, хвороб, хижого звіра тощо. Також вважається, що він може принести удачу, попередити про небезпеку, поліпшити стан здоров'я. Через це обереги зажили неабиякої популярності ще з давніх-давен. Кожен з оберегів має своє значення та унікальну цікаву історію.

Люди пов'язували віру в добро, успіх, щастя з певними символами в оберегах. Обереги завжди мали захищати людей і їх світ від негараздів: нечисті, нещастя, злиднів, захворювань, вроків, смерті худоби, псування харчів тощо. Оберіг призначений для того, щоб створити захисне поле між своїм власником і небезпекою, магічно захистити його, зробити невидимим і невразливим до неї. Або ж відстрашити небезпеку, чи наділити те, що він охороняє, захисними властивостями, здатними чинити опір злу.

У різних народів існує безліч оберегів для людини та її житла. Обереги носили на шії, тримали у будинках, клали в садах і на полях. Сьогодні ми теж віримо в удачу і хочемо зробити її нашою постійною супутницею, тому і продовжуємо носити обереги, амулети, талісмани. З тих, що зустрічаються у наш час у європейських народів, особливо цікаві і широко поширені підкова, італійські "cornicelli" (маленькі роги) і різного роду ладанки.

Оберегів в українського народу існувало дуже багато. Одні були пов'язані з конкретними життєвими ситуаціями обрядами, ритуалами (як, скажімо, різноманітні атрибути весілля, хрестин тощо). Інші супроводжували людину постійно – від народження чи, принаймні, від певного часу в її житті (ініціації, вступу в шлюб) і до смерті. Усі ці речі на перший погляд, такі несхожі між собою, об'єднувала віра наших предків у їх добродійну магічну силу.

Вінок – дівоча прикраса з живих або штучних квітів, колосків, кольорового пір'я – це, передусім, оберіг, таке значення він має в багатьох народів. Це також символ жіночого начала, дівування та дівочої цнотливості. Загалом, вінок – знак життя, долі, життєвої сили, досконалості й перемоги життя над смертю.

В Україні вінок завжди вважався особливим оберегом. Українські дівчата влітку ходили з непокритою головою, обвиваючи її стрічкою, а на свята надягали вінки. Український вінок є не тільки красивим атрибутом національного жіночого вбрання, а ще й «знахарем душі». Вважалося, що він має чарівну силу, яка здатна зняти будь-який біль і уберегти від злих

напасників, лихого ока та нечистої сили свого володаря. Народ вірив, що дівчина, маючи на своїй голові вінок, володіє чарами. А ще вінок на голові і для здоров'я, тому є квіти, які потрібно обов'язково вплести.

Плетіння вінка – це така величезна наука, яка передавалася з покоління в покоління! До українського віночку вплітали різноманітні квіти, а іноді між квітами у вінок вплітали часник, любисток та полин – від цього зела чимдуж тікала всіляка чортівня. А всього в одному вінку могло бути до 12 різних квіток. Кожна квітка у віночку щось символізувала. Троянда – кохання; біла лілія – символ чистоти і невинності, вважається квіткою діви Марії; волошка – простота, ніжність вереск – самостійність; дзвоник польовий – вдячність; лавр – успіх, слава; мальва – краса, холодність; півонія – довголіття; ромашка – мир, ніжність, кохання; безсмертник – здоров'я роду людського; калина – символ краси та дівочої вроди, символ України.

Весільний вінок – це оберіг особливий. Він пов'язаний із сонцем, сяючим небом. Весільного вінка плетуть дружки на дівич-вечорі. Їм допомагають небесні сили. В багатьох весільних піснях про початок плетіння вінка возвіщають ангели: дзвонять у дзвіночок. Або ж ангели стоять біля порога і просять дружок звити для молодої вінок. Це останній у житті вінок для молодої, адже заміжня жінка носить на голові вже іншу ознаку свого соціального стану: очіпок, хустку або намітку. Плетуть весільного вінка зазвичай із барвінку й калини.

Рушник – ще один старовинний національний оберіг дома і сім'ї, народний символ України. Все життя українця пов'язане з рушниками. Рушник — один із найдавніших оберегів у різних народів. Сама смуга полотна має насичене символічне значення — дороги, долі, захисту. А коли ця смуга ще й містить на собі виткані чи вишиті знаки-обереги — захисна сила її, відповідно, більшає. Рушник використовували в багатьох обрядах. Насамперед — у тих, що пов'язані зі шлюбом і проводами в потойбіччя. У давнину вишитий відповідними візерунками-символами рушник був неодмінним атрибутом

багатьох обрядів : на рушник ставало молоде подружжя на весіллі, з рушником приходили до породіллі, щоб сповити в нього новонародженого, прикрашали образи. По всій Україні рушником накривали хліб на столі. Накривали ним і хлібну діжу після випікання хліба, ставлячи її під образами на покуті. Коли син вирушав у далеку дорогу, мати дарувала йому рушник — як оберіг від лиха. Хлібом-сіллю й досі зустрічають гостей. Окрім цього рушники були своєрідним талісманом, яким починали якусь справу або закінчували її.

Найдавніший зразок оберега – жіноче божество, берегиня-ляля (тобто, «земля», «богиня землі», «охоронниця»). Берегиня – мати всього живого, захисниця людини, природи та добра, охоронниця дому. Ляльку-берегиню створили понад 5 тисяч років тому. Це – не просто дитяча іграшка, це – витвір мистецтва. Народна лялька дуже екологічна, духовно чиста, образна і символічна. Така лялька має умовний силует. Створювали насамперед голову і тулуб ляльки, обличчя робили без деталей або з намотаним нитками хрестом, щоб у них не вселявся злий дух. Для виготовлення ляльок використовували траву, сіно, соломку, кукурудзиння, нитки, ганчір'я. Лялька була оберегом душі людської. Українці клали її у колиску для новонародженої дитини, щоб у хаті не селилися домовики; ляля забавляла дитя, допомагала йому пізнавати світ, перебирала негативну енергію, забирала хворобу; ляльку віддавали богам за здоров'я, урожай, дощ. Обличчя в мотанки повинне бути біле, або на ньому має бути хрест – щоб у ляльку не вселився злий дух. Мати повинна зробити своїй доньці та подарувати на весілля, тим благословляючи її на щасливе заміжжя та на народження здорових діточок. Оцей хрест, ці дві лінії – це чоловіче (вертикальне) та жіноче (горизонтальне) начала, їхнє перехрещення символізує продовження роду. По тому, як на світ з'явиться нове життя, треба повернути ляльку тричі проти годинникової стрілки, мовлячи: «Відвернися злом, повернися добром» – і покласти в колиску, де дитина спить. Ця лялька охоронятиме її сон. Оберіг викидати не можна – треба передати його вже своїм дітям.

Лелека – український оберіг – птах, що приносить щастя. Ще з доби трипільців існує староукраїнське повір'я про святість лелеки. Вбивство птаха

прирівнювали до вбивства людини. Лелеки на стрісі – стережуть родинне вогнище, оберігають мир в сім'ї, приносять щастя. Нині в Україні є прикмета: якщо біля хати звив гніздо лелека, то в оселі поселилось щастя.

Близький Схід – справжній клондайк всіляких оберегів. В усі періоди своєї історії араби носили амулети і талісмани, що захищають тіло, худобу і домівки від нападів злих духів і що уберігають від лихого ока. Найперші амулети древніх арабів виготовлялися з кістки, дерева і каменів. Представники деяких північноафриканських племен (наприклад, туареги) носять на шкіряних шнурках численні талісмани. Найпростіші сучасні арабські амулети – це листок паперу з написаною на ньому молитвою або заклинанням. Зазвичай це якісь магичні знаки або рядки з Корану, написані на шкірі газелі гілочкою мірта або чорнилом, яке робиться з шафрану і трояндової води. Всі написи на амулетах і талісманах можуть робити тільки святі, праведні люди, і тільки чорним чорнилом. Цей «священний» шматочок закладається в металевий футляр, який, як вважається, не дасть піти благодаті, що міститься в талісмані.

Але найпоширенішим у країнах Близького Сходу та Північної Африки з давніх часів служить амулет-оберіг відомий під назвою " хамса" або "рука Фатіми". Зазвичай це символічне зображення руки із стислими, спрямованими вниз пальцями. Але існує декілька варіантів "руки Фатіми": це може бути звичайна рука з одним великим пальцем. Часто зображення руки стилізоване, це долоня з трьома піднятими пальцями і двома симетричними великими пальцями з боків. У деяких амулетах по центру долоні знаходиться зображення ока Маат, що захищає від лихого ока. Прикладом тому служить єврейська версія «руки Фатіми» – «долоня Хамеш». Крім того, рука може бути обернена пальцями вгору і мати на зап'ястку чотири маленькі рибки, які вважаються священними у багатьох культурах. У мусульманських країнах, де релігія забороняє зображувати живих істот, на «руках Фатіми» пишуть сури з Корану, які, за повір'ями, повинні збільшувати сили амулета.

Для тих, хто вірить в його сили, виготовляють сережки, кільця і підвіски відповідної форми. Встановлюють цей амулет і у будинках. Його значення переповнене впливом різноманітних вірувань. «Хамса» в перекладі з арабської означає «п'ять». Долоня – прадавній символ захисту, відомий ще з часів палеоліту. Символ руки глибоко шанований у безлічі культур, кожна з яких приписує собі зародження талісмана.

Назва *«рука Фатіми»* має дуже цікаве корення. Згідно з легендою, у пророка Мухаммада була дуже красива та розумна донька Фатіма. Одного разу її чоловік привів додому нову дружину. У той час Фатіма готувала на вогні халву. Але отримавши удар у саме серце, дівчина занурена у свої невеселі думи, сама того не помічаючи, не втримала ложку і почала помішувати киплячу халву своєю рукою. Вона навіть не відчула болю, бо її душевний біль був сильніший. Алі (її чоловік), побачив, що робить Фатіма, і, переляканий кинувся до неї. Уражений переживаннями красуні, він відмовився від свого наміру, залишившись вірним дружині до кінця своїх днів.

Сам амулет у ісламському світі є символом терпіння, честі, віри. Символ руки Фатіми також зв'язують з чесним словом, адже Алі пообіцяв своїй дружині, що більше не приведе у будинок нову дружину. Додержавши свого слова, він вніс долю своєї історії в створення амулета. Саме тому у багатьох країнах Близького Сходу піднята рука вважається підтвердженням достовірності сказаного або щирості узяті обіцянки. «Рука Фатіми» в ісламській релігії – це символ п'яти основ (віра, молитва, пост, милосердя, паломництво).

«Рука Фатіми» вважається дуже могутнім талісманом. До людей, що носять його, приходять щастя. Талісман дарує їм віру і терпіння, оберігає від пристриту. «Рука Фатіми» може давати фізичну і духовну енергію. Її можна побачити у вигляді орнаментів на килимах, прикрас або дверних ручок.

Зображення долоньки, зроблене з тонкого срібного дроту, шофер вішає на люстерко свого автомобіля, його носять на грудях дівчата. У деяких країнах на стіну кімнати, де сплять діти, вішають мідну долоню, в центрі якої на шарнірі

укріплена інша долонька, розміром поменше. Марокканці вважають, що подібний символ повинен оберігати дитину під час сну.

Література:

1. Апресян Р.Г., Ботвинник Б.А. и др.. Культурология: учебник для вузов/ под ред. Б.А. Эренграсс. - М.: Издательство Оникс, 2007. - 480 с.
2. Васильев Л.С. История религий Востока. Учебное пособие для вузов. – М., 1999.
3. Скуратівський, В. Обереги людини / В. Скуратівський // Берегиня. – 2008. – № 1. – С. 82-89.
4. Шевченко, О. Річ, яка здається істотою? / О. Шевченко // Україна. – 2008. – №5. – С. 74-76.
5. Marocco : [a bibliography] / Anne M. Findlay, Allan M. Findlay. – Oxford : Clio press, 1995. – XXXII, 179 p. - Cont.: The arts, customs and cookery. – P. 245 - 249. – (World. bibliogr. ser. ; vol. 47)
6. Марокко : путеводитель. - 2-е изд. - М. : Авангард: 2003. - 160 с.

Студентські традиції, звичаї, ритуали українців

Батбаяр Долгормаа (Монголія)

науковий керівник – доц. В.Г. Дем'янова

ХНАДУ, Харків

В Україні існує безліч студентських традицій, звичаїв, ритуалів. Одні з цих традицій налічують кілька століть, інші з'явилися порівняно недавно. Але всі ці традиції є відображенням життя народу тієї чи іншої країни, його історії та культури. За час навчання в Україні ми познайомилися зі студентськими традиціями, які є міжнародними і існують у багатьох країнах світу, в тому числі і у нас на батьківщині, в Монголії, так і з традиціями, які існують в основному в Україні та Росії.

Традиції (від лат. *traditio*: передача) включають елементи соціокультурної спадщини (ідеї, цінності, звичаї, обряди, способи світосприймання та ін.), процес і способи їх успадкування. Вони зберігаються і передаються від покоління до покоління. Це і забезпечує стійкість («живучість») традицій у культурі в цілому.

Традиції виникли в незапам'ятні часи і здавна визначали суспільне і особисте життя людини. У них містилися настанови, моральні та естетичні норми, правила і навички господарської діяльності і побуту (облаштування жител, лікування, шлюбних стосунків, виховання дітей тощо). Замкнутість

культурного життя, обмеженість змін, відсутність або слабкий розвиток писемності в давнину сприяли зростанню регулятивної ролі і значення традицій в житті людей. Сьогодні традиції, як і раніше, служать засобом регулювання суспільних відносин і поведінки.

Традиції відмирають, коли перестають існувати, коли зникають потреби, що викликали їх до життя, коли традиції, вже втратили коріння в навколишній дійсності. Штучно відроджена традиція нежиттєва, якою би майстерною не була її реставрація. Традиції можуть тільки жити, розвиватися, еволюціонувати та природним чином відмирати, але до них важко повернутися, як не можна двічі вступити в одну й ту ж річку. Тому не слід відкидати традиції, руйнувати старі духовні цінності, перекреслювати історичну пам'ять.

Феномен студентської культури на рубежі ХХ–ХХІ ст., наскільки нам відомо, не піддавався ретельному розгляду дослідників. Адже специфіка студентського життя така, що сприяє як збереженню здавна усталених, так і виникненню нових традицій, вивчення яких є цікавим. Ступінь вивченості цієї проблематики невелика, проте все ж нас зацікавило кілька наукових робіт за тематикою студентських традицій, ритуалів, обрядів і звичаїв. І. Н. Райкова, дослідник молодіжних традицій, у своїх роботах розглядає сучасний студентський фольклор, який з покоління в покоління допомагав студентам пережити екстремальні ситуації навчального процесу, регулював відносини всередині колективу студентів, між студентами і викладачами. Традиції передають кожному новому поколінню набутий досвід, вибудовують необхідні зв'язки всередині строкатої, різномірної студентської спільноти, як у просторі, так і в часі. Публікація Т. Р. Іванової являє собою аналіз матеріалу, зібраного студентами вузів за обрядом лову Халяви (міфологічної істоти). Метою такої ловлі є забезпечення магічними засобами успішної здачі іспитів. Питання студентського мовного суржику і студентських обрядів розглядала дослідник в області міфології Н.В. Сапега.

Як ми бачимо, вивчення студентського фольклору, обрядів, звичаїв починає входити в коло наукових інтересів вчених: з'являються нові публікації текстів, робляться спроби систематизації та аналізу матеріалу. І ця наша робота не є виключенням. Наше міні-дослідження ми вирішили присвятити ритуалам, що здійснюються перед іспитами студентами українських вузів. Ми прагнули в даному випадку: 1) з'ясувати, чи знають українські студенти про існування студентських ритуалів, правил перед іспитами; 2) виявити коло тих ритуалів, обрядів і звичаїв, які відомі українським студентам; 3) встановити, чи застосовують на практиці студенти відомі їм ритуали, обряди і звичаї. Як відомо, життя більшості студентів не можна назвати легким: щоб отримати гідний рівень знань і вийти з обителі альма-матер висококваліфікованим фахівцем, а не просто людиною у якої є диплом, їм доводиться довго і наполегливо вчитися. А якщо ще й взяти до уваги той факт, що багатьом сучасним студентам доводиться підробляти, щоб мати можливість оплачувати своє навчання, то стає зрозуміло, що життя у деяких студентів не просто важке, а дуже складне.

Може саме тому студентська братія прагне урізноманітнити свої сірі будні яскравими плямами веселих традицій, що дозволяють на "законних" підставах хоч на якийсь час відволіктися від навчання. Сьогодні ми пропонуємо вам познайомитися з деякими зі студентських традицій і більш докладно розглянути найбільш поширені з них.

У кожному ВНЗ України (а інколи і на окремих факультетах) є величезна кількість своїх звичаїв і традицій, обумовлених особливостями навчання та напрямами підготовки. Однак є і такі традиції, які характерні для всіх вищих навчальних закладів без винятку. Мова йде про присвячення в студенти, «екваторі» в навчанні та здобуття диплома (прощання з ВНЗ).

Якщо вам пощастило вступити до ВНЗ, то це ще не означає, що ви стали повноцінним студентом. В студентську братію вас приймуть тільки після ритуалу посвячення в студенти, що проводиться на початку навчального року і, як правило, складається з двох частин: офіційної та неофіційної. У першій

частині перед першокурсниками виступають офіційні представники навчального закладу (ректор і декан), викладачі та студенти старших курсів, бажаючи їм успіхів у навчанні та розповідаючи про студентські будні. На закінчення офіційної частини першокурсники вимовляють урочисту клятву студента, співають гімн університету і знайомляться з творчістю місцевої університетської самодіяльності.

Але якщо офіційна частина посвяти здається нудною і похмурою, то неофіційна частина вражає незвичайним підходом до тих випробувань, які потрібно пройти першокурсникам, щоб заслужити почесне звання «студент». Тут кожен вnz намагається проявити максимальну креативність та винахідливість.

Загалом, головна мета заключної частини церемонії посвячення в студенти – зробити перші дні навчання максимально веселими та незабутніми. Вважається, що ритуал посвяти є свого роду аналогом античного обряду ініціації, в ході якого підлітки проходили різні випробування, прагнучи довести суспільству своє право на статус повноцінного чоловіка. За іншою версією, ритуал був введений в дореволюційні часи другокурсниками, які таким чином передавали першокурсникам естафету новачків.

Екватором у студентському середовищі називають середину навчання (як правило, це свято відзначається після зимової сесії на третьому курсі). Як правильно святкувати це студентське свято ніхто не знає, тому будь-яких чітких правил немає. Єдиним обов'язковим атрибутом екватора у всіх без винятку вузах «бенкет на весь світ» з великою кількістю алкоголю. Відзначимо, що якщо посвята в студенти святкується на університетському рівні, то екватор найчастіше відзначають в рамках групи або потоку. Як результат, студенти з одного вузу невеликими колективами "розбрідаються" хто куди, і святкують в міру своєї фантазії та фінансових можливостей. Оскільки це свято, як правило, припадає на холодну пору року, то найбільшою популярністю в студентській братії користуються банальні посиденьки в гуртожитку або відпочинок на базі відпочинку.

Вважається, що традицію святкувати екватор студенти запозичили у моряків, які при первинному перетині нульовою широти влаштовують веселе свято з обов'язковим пірнанням в море. До речі, багато студентів впевнені, як екватор відзначиш, так і друга половина навчання пройде. Тому вони не обмежуються прийняттям міцних напоїв, і влаштовують своєрідний «капусник», який дозволяє зробити свято легким, веселим і незабутнім. Церемонія прощання з вишем багато в чому схожа на церемонію посвяти: проводиться офіційна частина, на якій виступають студенти, представники вищого навчального закладу та запрошені гості, а також вручаються дипломи випускникам, і неофіційна частина, де випускники «відриваються» на вечірці. Історія випускних бере свій початок ще в царській Росії, коли молоді люди почали святкувати закінчення навчання розпиванням величезної кількості алкогольних напоїв, хоромим співом на нічних вулицях і невеликими сутичками. Сьогодні прощання з ВНЗ все частіше набуває «європейського обличчя», про що свідчить офіційна церемонія з мантиями та конфедератками (магістерськими шапочками), які виділяють випускників із загальної маси всіх гостей. Не забувають студенти святкувати і професійні свята, до яких в найближчому майбутньому вони будуть мати пряме відношення. Наприклад, студенти радіотехнічних університетів у День радіо влаштовують урочисті ходи або викидають стару техніку з вікон (мовляв, нові технології прийшли на зміну старим).

І, звичайно ж, особливої розмови заслуговує найголовніший «професійне» свято кожного студента – Тетянин день, який відзначається студентським співтовариством з особливим розмахом і неймовірною винахідливістю. Тетянин день – свято студентів. Для всієї студентської братії це чудова нагода відволіктися від навчання і поринути у веселощі, радісні святкування і пустощі. І за стільки років існування Тетяниного дня як свята студентів не могли не з'явитися студентські традиції і ритуали на 25 січня.

Говорити про традиції та ритуали цього свята можна до нескінченності, але, мабуть, найвідоміша студентська традиція на Тетянин день – це заклик удачі. Студенти виходять на балкон або виглядають у вікно, трясуть своєї заліковкою і кличуть: «Удача, прийди!». Вважається, що якщо у відповідь хтось крикне: «Уже в дорозі!», – то це хороша прикмета на Тетянин день.

У студентському середовищі існує маса різних прикмет, до яких молоді люди вдаються, коли настає сесія. Іспити – це найбагатший на забобони період у житті студентів. Щоб повернути успіх на свій бік, студенти використовують безліч хитрощів. Наприклад, харківським студентам відомий цілий ряд забобонів, пов'язаних зі складанням іспитів та заліків під час сесії. Найбільш часто використовують такі звичаї, обряди, ритуали:

- не треба показувати нікому, ні під яким приводом залікову книжку до кінця сесії;
- ні в якому разі не можна мити голову напередодні іспиту (щоб не змити знання);
- перед самим іспитом слід покласти п'ятак під п'ятку в черевик;
- не варто стригти волосся до і під час сесії (вважається, що тим самим можна «зістригти розум»);
- під подушку на ніч перед іспитами потрібно класти конспекти і підручники (існує думка, що потрібна інформація з них сама «перейде в голову»);
- слід всіяко лаяти студента під час складання ним іспиту.

Вчені-психологи вважають, що студентські забобони – це своєрідна форма психотерапії, вироблена в народному досвіді форма культурної захисту, що послаблює хвилювання, страхи, невпевненість у майбутньому.

Таким чином, розглянуті нами сучасні студентські традиції, звичаї і ритуали з покоління в покоління допомагали студентам пережити екстремальні ситуації навчального процесу, які регулювали відносини всередині колективу студентів, між студентами і викладачами. Ці традиції передають кожному новому поколінню набутий досвід і вибудовують необхідні зв'язки всередині різномірної студентської спільноти, як у просторі, так і в часі.

Література:

1. Райкова И.Н. «от сессии до сессии живут студенты весело...» // Традиционная славянская культура и современный мир: сб. науч. ст. – М.:, 2006. – Вып. 9. – С. 39-56.
2. Сапега Н. В. Суеверия в студенческой среде // Молодежь и наука : сборник материалов VII Всерос. науч.-техн. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых, посвящ. 50-летию первого полета человека в космос. – Красноярск, 2011. – 355 с.
3. Иванова Т.Р. «Халява, ловись!» // Живая старина. – 2004. – № 3. – С. 38.

**Традиція носіння каблучок:
значення та етикет у міжкультурній комунікації
Бенрахмун Яссін (Марокко), Бекраї Ясін (Марокко)
науковий керівник – ст. викл. В.В. Рубцова
ХНАДУ, Харків**

Каблучка – це одна з найпоширеніших прикрас на землі. Її носять як жінки, так і чоловіки. Звідки ж пішла традиція, носити каблучки? Вони були надзвичайно поширені в античному світі. Вони не тільки служили прикрасою, але і були символом певного соціального становища: раби носили залізні каблучки, аристократи – золоті.

Каблучка – предмет у формі обода, обруча, виконаний з металу, дерева, каменю, кістки, скла. Носиться, перш за все, на пальці, а також у вухах як сережки, в носі, на руках і ногах – у вигляді браслетів, на голові – у вигляді діадеми або корони. Нерідко такий обруч надягали на шию, де він виконував роль захисного амулета, оберега. Якщо людина носила каблучку на нігтьовому суглобі, то вона тим самим сповіщала, що когось палко любить. Каблучки з кістки з'явилися в епоху палеоліту. Перші кам'яні каблучки датуються Бронзовим століттям, а золото стало популярним матеріалом для цього аксесуара в Стародавньому Єгипті і Межиріччі. Вони постійно видозмінювалися, набували нових значень і функцій, а також обростали легендами та міфами.

Практично у всіх культурах каблучки носили люди, котрі обіймали чільне становище в суспільстві. Звичай носити їх на пальці не був широко поширеним в примітивних суспільствах. Це пояснюється тим, що каблучка на пальці, на відміну від сережок або кілець в носі, могло легко перешкодити у виконанні

повсякденної роботи. Носіння каблучок на пальцях часто вважається єгипетським введенням, яке слугувало не символом багатства і положення в суспільстві, відображало смаки і спосіб життя власника (принаймні, на початковому етапі), а було певним бізнес-інструментом, що використовувався для позначення автентичності документів. І тільки згодом володіння такими перснями стало символом влади і могутності. Важливу роль тут грали матеріали, з яких каблучку було виготовлено, і спеціальні знаки, нанесені на неї. Каблучки досягли статусу ювелірних виробів, і багато красивих прикрас тієї епохи можна побачити в музеях по всьому світу. Саме слово «кільце» (форма каблучки) походить від старослов'янського слова «коло», тобто «колесо». Але є й інше тлумачення. Деякі дослідники вважають, що воно утворилося від французького «collier», що означає «шия», «намисто», «нашийник». Зараз під кільцем розуміють найчастіше саме каблучка, прикраса, яке носить на пальці. Виконується або виключно з металу (за традицією це обручка, хоча, наприклад, обручка Діви Марії була з каменем – аметистом), або з металу зі вставкою – каменем, перлами, з кількох видів металу.

Історія каблучок сягає глибокої давнини. Згідно з однією легендою, винахідником цієї прикраси був громовержець Зевс, що звелів Прометею носити на пальці вийняту з кайданів ланку. Ланцюги, якими титан був прикутий до скелі, були перероблені в якийсь знак пам'яті про пережиті муки, в символ непокори – каблучку. У неї ж був вставлений камінь – уламок Кавказької скелі. У стародавні часи каблучка була не тільки декоративним предметом, а й мала чисто утилітарні функції. У давнину існував звичай носити на пальці печатку, рівносильну підпису, що в той же час служила прикрасою. Каблучка як особистий підпис була відома ще у древніх єгиптян. Багаті люди використовували золоті каблучки-печатки – предки сучасних пернів. Вони представляли собою кільце зі вставкою із золота, на якій була зображена особиста печатка-символ власника. Відбитком цієї печатки скріплювали ділові і торгівельні документи. Носили перстень зазвичай на вказівному пальці правої

руки. Цей звичай з часом отримав величезне поширення. Його стали використовувати греки, етруски й егейці, а за ними і весь світ. Пізніше вище духовенство Римо-католицької церкви стало носити такі кільця-персні. Кожен новий Папа створював власний символ, яким користувався все життя, а після смерті ієрарха печатка знищувалася. Деяким людям єпископ міг подарувати копію свого персня за особливі заслуги перед церквою або державою. Каблучки також носили в силу професійної або побутової необхідності. До сих пір можна бачити наперстки у вигляді кільця, якими користуються, наприклад, чоботарі. Лучники свого часу носили по три кільця – на вказівному, середньому і безіменному пальцях з тим, щоб оберегти себе від порізів тятивою. В кулачних боях часто користувалися своєрідними кастетами у вигляді кілець з масивними вставками з каменю або металу. Пізніше каблучки виконували роль своєрідного пропуску або посвідчення особи. Багато релігійних орденів і громад використовували цей аксесуар для того, щоб показати свою приналежність до секретної спільноти. Популярними вони були у масонів, єзуїтів, тамплієрів і т.д. Пізніше цю традицію підхопили різні університети, клуби і закриті товариства. За ними кожен член громади або товариства міг пізнати свого побратима. Зокрема, в одному романі Олексія Писемського описано каблучку, яку носили російські масони: чугунна печатка, на якій вирізана голова з гомілковими кістками і написом «Таким будеш». А мусульмани любили носити каблучку з сердоліком. Саме така, за легендою, була на пальці у пророка Мухаммеда. За цією прикрасою правовірні впізнавали один одного. В історії відомо безліч випадків, коли невинний ювелірний виріб використовувався для знищення ворогів. Наприклад, син знаменитої родини Борджія – Чезаре Борджія – використовував спеціальні золоті каблучки з коштовним камінням або масивними вставками з цього металу. Їх конструкція мала невелику таємну схованку, що відкривалася різними способами. Усередині містилася отрута. Завдяки дуже швидкій і зручній системі відкривання персня, висипати отруту до келиха було дуже просто. Ще один винахід цієї людини – каблучки з шипами,

змазаними отрутою. Шипи були висувними, помітити їх було неможливо. Тому під час світської бесіди Чезаре Борджіа міг непомітно випустити «кігті» і проколоти руку співрозмовника, а потім просто викинути доказ.

Використання каблучок в якості підтвердження застави – це такий же древній звичай, як і повсякденне носіння їх. Дарування каблучки стало частиною шлюбного процесу і заручин. В ті часи шлюб був більше схожий на ділову угоду, мав мало відношення до почуттів. Сім'ї одружили синів і видавали заміж дочок, щоб «зацементувати» і зміцнити відносини з іншими сім'ями. Шлюб був в якійсь мірі способом створення альянсу з метою підвищення добробуту і впливу сім'ї. Дарування каблучки-обіцянки стало запорукою, що символізує досягнення розуміння і покладання зобов'язань між двома сім'ями. Каблучки в якості обіцянки безумовно використовувалися в Древньому Римі. Є багато посилань на таке поняття, як " *Anulus pronubus*". У перекладі з латинського мови це означає обручку, каблучку на палець, що дарувалася в якості запоруки шлюбу. У ранній християнській Церкві каблучка вірності, або обручка дарувалася чоловіком жінці в знак того, що вони тепер заручилися. Спочатку такі прикраси виготовлялися із заліза. Згодом їх стали робити із золота, коли простим римлянам стало можна носити золото. У греків і римлян такі каблучки було прийнято носити на безіменному пальці лівої руки. Каблучка «*anulus bigamous*» – перстень з двома дорогоцінними каменями. Кільця з написами стали популярними в Англії і Франції в 16-му і 17-му століттях. Вони використовувалися як символи любові і прихильності між парою і служили предметом обміну між закоханими з перспективою вступу в шлюб. На внутрішньому боці таких каблучок часто наносилися написи (уривки з любовних віршів), вони були видні тільки самим закоханим і приховані від поглядів громадськості. Згодом рядки з віршів стали наносити і на зовнішній частині каблучок, щоб вони були видні оточуючим.

У житті кожної людини особливу роль відіграє обручка. Це символ шлюбу в багатьох країнах. Обручка – ніби ланка величезного «шлюбного

ланцюга», за допомогою якої заручений підключаються до всесвітнього зв'язку людей, утворюючи тим самим «світове кільце». Крім того, заручення – поєднання рук молодят. Раніше подібні коштовності були навіть не символом любові, а такою собі заставою за наречену і свідченням добробуту нареченого. Обручка виконувала функцію свідчення існуючого між сім'ями бажання зіграти весілля. Традиція носити обручку прийшла до нас від древніх єгиптян. Наречений і наречена надягали обручки саме на безіменний палець, так як вважали, що в ньому проходять нерв і кровоносні судини, які безпосередньо пов'язані з серцем, що саме від цього пальця прямо до серця веде «артерія любові». В той час каблучки обплітали з пеньки і очерету, і тільки пізніше їх стали робити з металу, який символізував непорушність шлюбних уз. Обручки із золота вперше з'явилися також у єгиптян.

Особливою силою наділяли обручки й давні римляни. Обряд заручин вперше з'явився у римлян: наречений дарував батькам нареченої просту каблучку з металу, як символ зобов'язань і здатності утримувати наречену. Традиція ж надягати обручку під час заручин на палець нареченої тісно пов'язана зі звичаєм купувати жінку. Обручка була немов комерційним зобов'язанням, що підтверджувала його виконання в майбутньому. Крім того, вона давала знати іншим чоловікам, що ця жінка вже «не продається». Вони дарували своїм дружинам обручки, стилізовані під ключ, на знак того, що жінка береться розділяти з чоловіком усі обов'язки й допускається в управління домом як рівноправний партнер. Церемонія заручення споконвічно була важливіша за саме весілля – просто завершення вдалих заручин. Тільки набагато пізніше, за часів християнства, обручка стала частиною весільного обряду.

Традиція дарувати дівчині спеціальну каблучку для заручин не дуже поширена і багато пар цього не роблять. А ось в деяких європейських країнах молодята дарують один одному каблучки на заручини і обидва носять їх в передвесільний період.

У IX столітті Папа Римський Миколай дозволив християнам використовувати обручки. І з тих пір вони стали означати не лише матеріальну угоду, а й служити символом вірності, сталості та любові. За переказами, Йосип надів при заручинах Діві Марії каблучку на середній палець лівої руки. На згадку про це християни в Європі довгий час носили обручки не на середньому пальці, а тільки на вказівному. У середньовічній Англії в древніх церковних обрядах в процесі вінчання було прийнято переносити обручку з пальця на палець: на великий - зі словами «в ім'я Отця» на другий – «і Сина» на третій – «і Святого Духа», а потім на четвертий, де обручка вже залишалася. Цікаво, що в XV столітті відповідно до церковного статуту при шлюбній церемонії нареченому на знак його сили одягали залізну обручку, а нареченій на знак ніжності та цнотливості – золоту. Ще пізніше наречений отримував золоту обручку, а наречена – срібну. За традицією, покупка обручок входить до обов'язків нареченого. Обручками вони стають тільки після моменту заручення (чи то реєстрації шлюбу в загсі або вінчання), тому жодних суворих розпоряджень, якою має бути обручка, сьогодні не існує. Гарний переказ свідчить, що обручки після весілля слід носити, не знімаючи. Стародавні люди вірили, що, «якщо охолоне обручка, охолоне й кохання».

За легендою, Полікрат (софіст, який написав наприкінці дев'яностих років IV століття до н е памфлет «Звинувачення Сократа»), виявивши в животі риби обручку, кинуту ним у море, вигукнув «Чорт забирай, це ж моя обручка А я вже відчув себе повністю вільним від своїх шлюбних зобов'язань. Мабуть, слід відмовитися від рибних страв, а обручку викинути свиням » . З часів Давньої Греції люди вважали, що безіменний палець лівої руки має тісний зв'язок з серцем. Права рука позначала владу, ліва – серце. Однак на території України обручки невіддільні від правої руки, більш того, іноді носили відразу дві обручки – свою та померлого чоловіка.

У багатьох країнах, наприклад, Німеччині, Норвегії, Індії, Росії, обручки прийнято було носити на правій руці, а в інших – Англії, Франції, США – на лівій.

Не завжди на руці одруженого чоловіка взагалі можна було зустріти цю прикрасу. У США до другої світової війни не існувало традиції обміну обручками як такої. Солдати почали забирати з собою на фронт каблучки, як пам'ять про залишених вдома коханих, і з тих пір обмін обручками укорінився і в цій країні.

В Індії у заміжніх жінок існував звичай носити ці ювелірні вироби на пальцях ніг, але через процес глобалізації, багато самотніх традицій забуваються і ця – не виняток. Сучасні індіанки воліють носити прикрасу на європейський манер – на пальці руки.

Релігія іслам забороняє чоловікам-мусульманам носити прикраси із золота, тому на руках женихів з мусульманських країн золоту обручку можна побачити нечасто. Хтось виходить з цього становища, роблячи вибір на користь каблучки з платини або срібла. У ірландців існує легенда про невелике село Кладдах. Уродженець цього місця – Річард Джойс – жив там в 1660-1737 роках. Він відправився в Вест-Індію, щоб заробити грошей. На батьківщині залишилася його наречена, з якою він повинен був одружитися після прибуття. Але на шляху потрапив в полон до маврів. Його купив на невільничому ринку ювелір. Ірландець полюбив ювелірне мистецтво і чудово його освоїв, приносячи своєму панові більший прибуток. Він дуже сумував за залишеною в Ірландії коханою і створив красиву каблучку. Вона виглядала як дві руки, що тримають короноване серце. Так би і пропав у віках талант знаменитого ірландця, але волею долі він був звільнений з полону. У 1689 році, після свого сходження на престол, Вільгельм III Оранський підписав договір із маврами, за яким вони зобов'язані були звільнити всіх рабів-англійців і доставити їх на батьківщину. Так, Річард Джойс повернувся до своєї коханої, з якою потім і одружився. Каблучка Скарбу згодом набула величезного значення. Спочатку її використовували земляки Річарда Джойса, зробивши його своїм символом, а потім вона набула поширення у середньовічних лицарів і красунь, обростаючи все новими міфами і смислами. У світі досить популярні особливі ірландське обручки «скарби». Вони також є символом дружби, любові і вірності. В Ірландії

такими прикрасами обмінювались закохані підлітки, які ще не могли вступити в шлюб, і таким чином висловлювали почуття своєї любові і відданості. Така традиція широко поширилася в США, разом з ірландськими іммігрантами і в наші дні перетворилася в традицію обміну каблучками-обіцянками між американськими підлітками.

В ізотеричних літературі прийнято співвідносити пальці руки з визначеними знаками зодіаку, що передбачає і свою культуру носіння каблучок. На думку астрологів, вказівний палець пов'язаний зі стихією Вогню, середній – Землі, безіменний – Повітря, мізинець – Води, а великий палець належить до стихії Ефіру, вмістилища богів. Багато психологів вважають, що вибір, зроблений на користь того чи іншого пальця, здатний розповісти багато цікавого про свого володаря, а також варто помічати і те, на якій руці знаходиться прикраса, адже права рука вважається більш активною, тому відображає фізичну сторону, а ліва відображає психологічну сторону і характер людини. Колись каблучки на пальцях свідчили про приналежність до того чи іншого стану. Згідно з письмовими джерелами XVI століття лікарі носили каблучку на великому пальці, купці та ділки – на вказівному, студенти – на третьому. Четвертий палець означав любов, на ньому носили обручку (але були і важкі обручки, які надягали на великий палець).

Великий палець – це палець Марса, і каблучка на ньому свідчить, що людина претендує на роль полководця. Хороший знак – масивний перстень на великому пальці: він означає, що «володар персня» прагне приборкати свою агресію. За часів середньовіччя в Європі на великий палець часто одягали каблучку, яка свідчила про шлюб. Ще прикрасу на нього, для зручності, було прийнято надівати чоловікам при підготовці до стрільби з лука – це, в свою чергу, можна асоціювати з такими рисами, як мужність і відвага. Сам по собі великий палець є відображенням внутрішнього світу людини і символізує духовну силу і вольовий характер. У Середньовіччі каблучка на великому пальці була незмінним атрибутом людей багатих і шляхетних. Вони носили

широкі і великі каблучки, щоб підкреслити свій статус. А в Англії за часів Георга I на великий палець нерідко одягали обручку, щоб «розвантажити» руку, вкриту перснями. Чоловіки почали носити каблучки на великому пальці задовго до жінок. Вказівним пальцем править Юпітер. Кільця на вказівному пальці носили багато відомих правителі і полководці: Цезар, Іван Грозний, кардинал Ришельє, монарх-реформатор Генріх VIII.

Література:

1. Андреева, В. Куклев В., Ровнер А. Энциклопедия: символы, знаки, эмблемы. – М.: Астрель, АСТ, 2006. – 624 с.
2. Раш Джон Э. История культуры татуировок, пирсинга, скарификации, клеймения и вживления имплантов: [пер. с англ.]. – М.: Издательская группа "Весь", 2011. – 192 с.
3. Символы, знаки, эмблемы: Энциклопедия / авт.-сост. В.Э. Багдасарян, И.Б. Орлов, В.Л. Телицын; под общ. ред. В.Л. Телицына. — 2-е изд. — М.: ЛОКИД-ПРЕСС, 2005. — 494, [1] с., [16] л. цв. ил.

**Андрій Шевченко – зірка українського
та європейського футболу**

Бердієв Куват (Туркменістан)

науковий керівник – доц. Т. В. Мелкумова

ДВНЗ «Криворізький національний університет», Кривий Ріг

Андрій Миколайович Шевченко – український футболіст. Фанати називають його Шева. Андрій виступав за київський футбольний клуб «Динамо», італійський «Мілан» і лондонський «Челсі». Андрій – заслужений майстер спорту України з 2003 р. Нагороджений найвищою державною відзнакою – «Герой України». У 2003 р. став першим українцем, який виграв Лігу чемпіонів. Володар «Золотого м'яча» 2004 – призу, який вручають найкращому футболісту Європи. Один із найрезультативніших бомбардирів єврокубкових турнірів за всі сезони. Найкращий бомбардир національної збірної України в історії. Тричі ставав найкращим бомбардиром Ліги чемпіонів, двічі – найкращим бомбардиром чемпіонату Італії. Другий бомбардир за всю історію «Мілана».

Андрій Шевченко народився в 1976 р. в м. Яготин Київської області в сім'ї військового. Зростав у селі Двірківщина. Згодом родина переїхала до Києва. Там Андрій навчався у школі. У 9 років хлопець почав заняття у

футбольній секції. Першим тренером Андрія був Олександр Шпаков. Команда їздила на міжнародні турніри до Європи, здобула кілька перемог.

Поява Андрія Шевченка в дорослому футболі відбулася в 1992 р. Із 12 м'ячами Андрій став кращим бомбардиром першолігової команди «Динамо-2». Андрія запросили до олімпійської збірної України. Свій перший гол у єврокубках Андрій забив у ворота мюнхенської «Баварії», коли йому було лише 18 років.

До команди повернувся тренер Валерій Васильович Лобановський, якого Шева називатиме своїм батьком і вчителем. У 1997 р. Андрій ставить динамівський рекорд – хет-трик у матчі «Барселона» – «Динамо» (0 : 4).

У нападі збірної України Андрій створив тандем з іншим «динамівцем» Сергієм Ребровим. У півзахисті їх підтримували партнери з клубу Віталій Косовський і Андрій Гусін. Найвищим успіхом команди став вихід до півфіналу Ліги чемпіонів у 1999 р., коли кияни у двох матчах перемогли мадридський «Реал» завдяки голам Шеви. Тоді Андрій Шевченко став півфіналістом Ліги чемпіонів. А 10 голів принесли йому титул найкращого голеадора Ліги чемпіонів.

У 1999 р. італійський футбольний клуб «Мілан» заплатив за Андрія 25 млн. доларів. Того ж року українець отримав III місце в опитуванні «Золотого м'яча». Нападника випередили Рівалдо та Девід Бекгем.

У перший сезон гри в «Мілані» Шева став найкращим бомбардиром, забив 24 м'ячі в 32 іграх. Сезон був цікавий легендарним голом Андрія; з того часу в Україні кожен штрафний з лівого флангу називають «точкою Шевченка». Голи Шевченка дозволили йому посісти III місце з-поміж найсильніших гравців у рейтингу «Франс Футболу».

У 2003 р. разом з «Міланом» Андрій виграв Лігу Чемпіонів, забивши вирішальний пенальті в післяматчевій серії. У 2004 р. Шеві дали «Золотий м'яч». Того ж року Андрій одружився з американською фотомоделлю Крістен Пазік, у них народився син Джордан. Другий син, Христіан, народився у 2006 р. в Лондоні.

Улітку 2006 р. Шева виступав за збірну України на чемпіонаті світу з футболу в Німеччині. Андрій був капітаном команди, став найкращим бомбардиром українців на турнірі, забивши два м'ячі командам Саудівської Аравії та Тунісу.

У 2006 р. українець приймає умови лондонського клубу «Челсі». Власник клубу Роман Абрамович виплатив за Шеву близько 45 млн. євро. Але українець випадає з основного складу, виходить переважно на заміни. Андрій забив чотири голи в англійській лізі за весь сезон. Шевченко пояснював свої результати травмами та болями у спині.

У 2008 р. Андрій повернувся до «Мілану». У 2009 р. Шевченко підписав контракт із київським «Динамо». За столичний клуб нападник виступав під звичним сьомим номером, швидко став основним гравцем клубу. У 2010 р. Андрій провів свій 100-ий поєдинок за національну збірну України в домашній грі проти команди Канади (2 : 2). Шева став першим українським футболістом, що досягнув такого показника.

Шевченко ввійшов до складу збірної України на Євро-2012. Останній гол Андрія у професійній кар'єрі він забив у ворота збірної Швеції у 2012 р. Того ж року Андрій Шевченко нагороджений орденом «За заслуги» I ступеня за піднесення міжнародного авторитету Української держави, високий професіоналізм тощо. Так Андрій завершив кар'єру футболіста.

Андрій Шевченко є почесним громадянином м. Переяслава-Хмельницького з 2006 р., м. Києва – з 2011 р. У 2011 р. Андрій став срібним призером чемпіонату України з гольфу. Певний час Андрій Шевченко працював на посаді фінансового директора футбольного клубу «Динамо-Київ». Нещодавно Шеву призначили тренером збірної України з футболу. Легендарний гравець працюватиме помічником головного тренера – Михайла Фоменка. Шевченко виконуватиме обов'язки селекціонера, тобто відбиратиме кандидатів у головну команду.

Зображення Андрія Шевченка можна зустріти на поштовій марці. А також на... бетонному паркані в Харкові. Автор графіті на Харківській набережній намалював двох великих українців – Тараса Шевченка й Андрія Шевченка. Графіті називається «брати Шевченки».

Українці пишаються досягненнями Андрія. Мільйони фанатів у всьому світі люблять Шеву.

Визначні пам'ятки Кот-д'Івуару

Болі Жиль Вільфріед (Кот-д'Івуар)

науковий керівник – ст. викл. Т.Г. Доценко

ХНАДУ, Харків

Пам'ятки будь-якої країни – історико-культурні, природничі та інші – це те цікаве, особливе, що виділяє її поміж інших, те, чим пишаються її жителі, та те, що приваблює до неї представників інших країн.

Однією з видатних особливостей Кот-д'Івуару, що відрізняє його від багатьох африканських країн, є велика етнічна та мовна різноманітність. Тут живе більше 60 етнічних груп, і розміри кожної з них коливаються в широких межах, а територія, котру займає кожна група, може охоплювати цілий регіон. Оскільки кожний житель (за небагатьма винятками) є носієм традицій, сімейних та соціальних відносин у рамках своєї етнічної групи, така різноманітність створила багату, різнобарвну культуру країни. Мистецтво Кот-д'Івуару вважається одним із найкращих у Західній Африці, і в кожній етнічній групі воно досить своєрідне. Кожний народ, що населяє Кот-д'Івуар, славиться своїм музичним та танцювальним мистецтвом, усною народною творчістю, традиційними ремеслами. У народів сенуфо, бауле і якуба дуже розвинуте різьбярство по дереву та виготовлення масок, крім цього, у бауле, якуба та малінке розвинуті гончарство, домашнє ткацтво, плетіння виробів із соломи. Дерев'яна маска місцевих скульпторів є дуже точним зображенням людського обличчя, повно передаючи особливості характеру людини. Ці реалістичні маски для обличчя саме бауле і якуба використовуються у різних церемоніях. Маски

народа сенуфо дещо інші – дуже стилізовані, найбільш часто вони нагадують шолом, така маска-шолом передає образи антилопи, бородавочника чи гієни, які є найбільш шанованими тваринами місцевого анімастичного культу. На культуру народу сенуфо також вплинуло те, що тут діють окремо культ для хлопчиків («Поро»), та культ для дівчаток («Сакрабунді»), згідно з якими вони готуються до дорослого життя. Це дві таємні громади, кожна з яких має «священний ліс», де неpubлічно проводяться навчання, іспити, щоправда, деякі ритуальні церемонії відбуваються безпосередньо у селищах, і їх навіть можуть побачити туристи, наприклад, танок людей-леопардів, коли хлопчики повертаються після навчання з лісу, та деякі інші.

Взагалі, традиційні танці, стародавні ритуали, вироби талановитих скульпторів, ремісників, а також національні природничі заповідники та разом з ними пляжні курорти і сучасні готелі зробили Кот-д'Івуар дуже привабливим для іноземних туристів.

Звичайно ж, окрасою Кот-д'Івуару є його чудова природа, про яку держава достатньо піклується: тут створено 8 національних парків та 21 заповідник. Найбільший (у всій Західній Африці) та найстаріший парк Комое займає територію 11 500 кв. км. Він представляє собою острів лісів серед моря саванни, де водяться мавпи, слони, леви, бегемоти та багато інших тварин. Але найцікавіший серед національних парків – парк Тай. Це природний комплекс вологих тропічних лісів (одне з небагатьох місць у Західній Африці, де вони збереглися), який тягнеться вдовж усього узбережжя Гвінейської затоки. Прогулянка таким лісом надає унікального досвіду – тут можна побачити дуже високі (до 50 м) дерева з масивними стовбурами та величезним корінням, ліани, бурхливі струмки. Тут є 1300 видів рідкісних рослин, більша частина яких росте саме на території парку Тай і більше ніде. На півночі парку ростуть пальми різних видів, а на півдні – так зване «чорне дерево», мангрові зарості. Тут можна побачити леопардів, мавп, антилоп та найунікальніших тварин – карликових гіпопотамів. Територією парку протікають ріки, в яких водяться

крокодили. Тут мешкає 250 видів птахів, серед яких бюль-бюль, білогруда цесарка та інші. У цьому парку живе також 750 слонів. А слон – це символ країни, що відображено у гербі Кот-д'Івуару.

У зв'язку з цим цікавою є історія самої назви країни, яка раніше була дещо іншою – *Берег Слонової Кістки*. Саме дещо іншою, адже словосполучення «берег слонової кістки» – не що інше як «кот-д'івуар» французькою. У 1985 році з'їзд правлячої партії постановив, що назва *Берег Слонової Кістки* не повинна перекладатися, і всіма мовами вона буде звучати саме французькою: *Кот-д'Івуар*, а жителі будуть називатися *івуарійцями*.

Безумовною пам'яткою Кот-д'Івуару є його найбільший культурний та економічний центр – місто Абіджан. Це фактично головне місто країни, хоча столицею вважається інше – місто Ямусукро. До 1951 року Абіджан був провінційним містом. Та коли французи закінчили будівництво каналу Вріді, що з'єднав лагуну Абіджана з океаном, місто розрослося і зараз налічує біля 4 мільйонів мешканців. Його навіть називають тепер Парижем Західної Африки. Він розташований на 4-х півостровах лагуни, яку й поєднав з Атлантикою канал Вріді. Це місто, з його прекрасними парками, широкими бульварами, вуличними кав'ярнями, багатими магазинами, буквально кипить енергією. Особливо гарний парк Ле Плато. Центром міста є діловий квартал Плато, який забудовано хмарочосами, що досить незвично для Західної Африки. Більш старим та традиційним серцем міста є Трейхвіль, де розташовано багато ресторанів, нічних клубів, а також величезний яскравий центральний ринок. Дуже цікаві Іфонський музей, Національний музей, у яких зібрані історичні артефакти, скульптури, вироби із слонової кістки. Найдорожчий район міста – район Кокодї, котрий славиться чудовою архітектурою, садами зі статуями. Тут знаходиться розкішний готель «Івуар», у якому є 11 тенісних кортів, басейни, ресторани, каток, казино, боулінг, сауна, кінотеатр, супермаркет. Поряд із готелем – собор Сен-Пол Кефідрел (другий за величиною католицький храм у країні) – робота італійського архітектора Альдо Спіріто, яка вирізняється

сміливим новаторським рішенням: перед фасадом собору височіє величезна башта, стилізована під фігуру святого Павла, а внутрішній інтер'єр прикрашають кольорові вітражі з яскравими сюжетами. Цей собор було збудовано та освячено папою римським у 1985 році. Незвичайним за архітектурою є ще один католицький собор Абіджану – храм Маріал (Богоматері Африки), також новаторський за архітектурним задумом: його гвинтові сходи вгору начебто пропонують гостям та прочанам гостинність небес.

Але найзнаменитішою архітектурною спорудою Кот-д'Івуару нового часу є базиліка Нотр-Дам-де-ла-Пе (Богоматері Світу) у місті Ямусукро. Цей католицький храм було занесено в Книгу рекордів Гіннеса як найбільшу церкву світу. Її було зведено за зразком Собору Святого Петра в Римі. Ідея створення такої базиліки, розташування її саме в Ямусукро, а також велика фінансова участь у будівництві цього храму належить першому президенту Кот-д'Івуару Феліксу Уфуе-Буаньї, котрий управляв країною 33 роки. Саме він переніс столицю з Абіджана до Ямусукро – його рідного міста.

Нотр-Дам-де-ла-Пе – дуже велична будівля, її можна побачити з будь-якої точки міста. Її висота – 158 метрів, площа – 30 тисяч кв. м; тут одночасно можуть розміститися 7 тисяч парафіян сидячи або 11 тисяч стоячи. У соборі – величезна кількість вітражів загальною площею 7 400 кв. м (це більше, ніж площа вітражів у всій Франції), і всі вони дуже гарні. Кольорове скло для церкви везли саме із Франції, а мармур – з Італії. Покрівля храму є популярним оглядовим майданчиком для відвідувачів. Потрібно сказати, що базиліка обладнана за останнім словом техніки: тут працюють ліфти, а свята вода, наприклад, подається у спеціальну чашу (до речі, це теж дуже гарний атрибут) після натискання кнопки!

Але, говорячи про визначну архітектуру Кот-д'Івуару нового часу, не можна не сказати про унікальні архітектурні пам'ятки старовини, а саме про мечеті 17 сторіччя. Серед них вирізняються мечеть Тигрела, збудована ще до прибуття переселенців із Європи; мечеть Кауара, створена у суданському стилі

з цегли-сирця; мечеть Конг – один з найбільш уцілілих ісламських храмів на північному сході країни (він розташований недалеко від національного парку Комое, про який ми згадували раніше). Ці споруди вражають уяву туристів своїм незвичайним виглядом і тим, що, будучи зведеними буквально з глини, завдяки унікальній технології, вони збереглися у первісному вигляді, проіснувавши декілька століть.

Архітектура, стара й нова, безперечно, є дуже цікавою в Кот-д'Івуарі, та, безумовно, туристів приваблюють у цій країні також численні свята та церемонії її різних народів. Найбільш відомі – фестиваль Масок, що проходить кожного лютого-місяця, карнавал Буаке (кожного березня), свято Фете-дю-Діпрі (час проведення – квітень). Останній фестиваль цікавий тим, що починається опівночі, коли жінки та діти виходять з помешкань та виконують нічні обряди, щоб вигнати із селища злих духів. У фестивалі Масок беруть участь жителі численних поселень, що розташовані недалеко від міста Мен, де учасники використовують ті майстерні маски, про які ми вже говорили вище. Місто Буаке, де проходить яскравий карнавал, розташовується у центрі країни, і це дуже популярне місце серед туристів. Найголовніше свято мусульман Рамадан, яке закінчується грандіозним бенкетом, також, звичайно, відзначається у Кот-д'Івуарі, так само як і яскраве свято Ейд-аль-Фітр, коли мусульмани країни збираються разом, відвідують одне одного, обмінюються подарунками.

Гостей Кот-д'Івуару, які люблять активний відпочинок, зацікавлять не лише екзотичні національні традиції, обряди, але й особлива мальовнича місцевість, де вони проходять. Наприклад, містом Мен (місце знаходження – західна частина країни), яке ми вже згадували у зв'язку з фестивалем Масок та яке ще називають містом 18 гір, не можна не замилуватися завдяки його чудовим пейзажам. Гори тут мають особливі, навіть чудернацькі, форми, а одна з них, за місцевим повір'ям, вважається оберегом даної місцевості. Неподалік, на захід від цього міста, можна побачити вражаючий за красою

каскад водоспадів Ла-Каскад, який оточує бамбуковий ліс, в якому, в свою чергу, ще й можна побачити велику кількість різнобарвних метеликів та бабок. Тут дуже колоритні поселення – Біанкума, Гоусуссо, Сипіту, Данане. Цікавим є також головне місто північної частини Кот-д'Івуару – Корого – центр риболовлі та полювання. Та не тільки цим воно особливе. Корого – столиця народу сенуфо з 13 століття. А цей народ славиться різними майстрами: і дерев'яними різьбярями, і кваліфікованими ковалями та гончарами. Цікаво, що більшість різьбярів по дереву живуть та працюють у маленькому районі, який називають *Квартира Скульпторів*. А серцем міста є дуже мальовничий ринок.

Славний Кот-д'Івуар і своїми пляжними курортами. Відзначимо курорт Ассунд, розташований за 100 км від Абіджану. Інші туристичні атракціони, які цікаво відвідати, - це Тіагба – місто на палях; Гранд-Бассам (бувний центр французьких колонізаторів), де знаходяться прекрасні піщані пляжі; Пляж-де-Бівак та Полі-Пляж (поблизу порту Сасандра) – чудові місця для серфінгу. Раніше місто Сасандра було важливим портом, але після того, як у сусідньому Сан-Педро було побудовано сучасний термінал, у Сасандрі роль порту поступила перед роллю прекрасної туристичної зони.

Отже, Кот-д'Івуар – це приваблива, цікава країна для людей різних інтересів, туристів різних уподобань, її пам'ятки, люди, чудові місця можуть викликати багато позитивних емоцій та залишити по собі незабутні враження. Жителям цієї західноафриканської країни є чим пишатися.

Література:

1. Африка: енциклопедія / редкол.: А.М. Васильев (гл. ред.) и др. – М.: Энциклопедия: ИНФРА-М. Т.2: К-Я. – 2010. – 1037 с.
2. История Африки в документах, 1870-2000. В 3 т. /под. общ. ред. Давидсона А. – М.: Наука, 2007. – Т.3. 1961-2000. – 420 с.
3. Основные достопримечательности Кот-д'Ивуара // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gecont.ru/articles/dost/cdvuar.htm>.
4. Кот-д'Ивуар, основные достопримечательности // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ovsehstranah.ru/2011/06/04/kot-divuar-osnovnye-dostoprimechatelnosti/>.

Символіка синього кольору в світогляді монголів

Болорма Хонгорзул (Монголія)

науковий керівник – ст. викл. В.В.Тараненко

ХНАДУ, Харків

У дослідженні системи світогляду давніх культур важливе значення має питання символічної системи кольору. Багато філософів, вчених, художників займалися розробкою цієї системи. Ще в давні часи Аристотель співвідносив білий колір з водою та повітрям, з жовтим – сонце і вогонь, з чорним – землю. Більш образно описав ці співвідношення Леонардо да Вінчі: білий – світло, жовтий – земля, зелений – вода, синій – повітря, червоний – вогонь, чорний – мрак. Гегель створив символіку емоційно-кольорового співвідношення, а Ньютон – символічні емоційно-світлові асоціації між музичними нотами і кольорами спектру [3].

Особливо міцно символіка кольору увійшла в геральдику багатьох країн і навіть мала силу закону. Символіка кольорової геральдики строго дотримується у гербах та прапорах сучасних держав. Усі національні символіки кольору мають широкий узагальнений сенс, яким оперували філософи, теологи, вчені та художники.

Символіка кольору має давнє походження. Вона виникла в ті часи, коли людина навчилася добувати і використовувати природні кольори. З того часу символізм кольору пройшов великий шлях. З моменту свого виникнення він найтіснішим чином був пов'язаний з магією та релігією. Це доводять археологічні, історичні та етнографічні дослідження. Колір розглядали як атрибут магічних, сакральних, божественних сил, а в деяких випадках і як саме божество.

Кількість кольорів, які є культурними або релігійними символами, достатньо обмежена. Найбільш часто в цій якості використовуються так звані основні кольори, до яких належать білий, чорний, червоний, синій, зелений, жовтий та фіолетовий. Цей перелік може змінюватись залежно від конкретної культури. Але й саме поняття «основний колір» далеко не однозначне.

Можна виділити три основних типу символіки кольору.

По-перше, це колір сам по собі (тобто ізольований від інших кольорів та форм). Це перший тип символів кольору, який є багатозначним та суперечливим.

Другим типом є кольорове сполучення, яке містить два або декілька кольорів. Це сполучення складає одне символічне ціле, зміст якого не є сумою значень окремо взятих кольорів.

Поєднання кольору і форми – це третій тип символів кольору – символіка кольорових форм, серед яких є абстрактні геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник) і конкретні фізичні предмети, наприклад, символіка коштовних каменів.

При визначенні змісту символу завжди враховувалися конкретні історичні умови. Так, спочатку людина побачила, що предмети, які горять або нагріваються, червоніють, а предмети, які знаходяться в далекому повітряному просторі, синіють. Таким чином, «найдальшим» кольором став синій, а «найгарячішим» – червоний.

Становлення знакової системи кольору проходило нерозривно з розвитком художньої культури, тому проаналізувати її й особливо зрозуміти символічне значення кольору ізольовано від людської історії і культури неможливо. Сприйняття інформації людиною про колір відбувається на основі його досвіду, культури, традицій в умовах життя суспільства окремого народу або країни. Якщо колір відображує об'єкти, дійсність або поняття, він має значення у вигляді безумовного, умовного або кодового кольорового образотворчого знака.

Безумовний кольоровий образотворчий знак – це кольорове зображення, в якому колір є його суттєвою нероздільною ознакою.

Чорно-біле зображення умовне, і його умовність тим більша, чим більша втрата кольорової інформативності. Кодовий знак-символ не має ні образотворчої, ні асоціативної схожості з об'єктом, який він означає. Для розуміння його змісту необхідне знання тієї системи умовних значень кольору, до якої цей символ належить.

Колір може мати комунікативне значення, яке визначає зв'язок між елементами та предметами природи: символічне, яке указує на явище, предмет або сутність, і виразне, яке передає певні почуття і визиває відповідні емоції. У давніх народів символіка кольору розвивалася паралельно з писемністю і формувалася в окремі знакові системи, в яких колір висловлював філософсько-естетичне значення.

Розглянемо ці закономірності на прикладі символічної системи монгольської культури, в якій символіка кольору відіграє чи не найголовнішу роль.

В монгольській філософії, естетиці, мистецтві в епоху середньовіччя виникла система світогляду, основана на взаємному співвідношенні двох протилежних форм: арга (дія, спосіб) і біліг (думка, мудрість). Ця філософія актуальна для монгольської духовної культури і в наш час. Першим дослідженням з теорії кольору в контексті біліг-арга в Монголії була робота Сумбе Хамбі Ишбалжира «Цецен ерх». Автор виділив два протилежних типа кольорів – «батьківські» (ецег унгу) і «материнські» (ех унгу). Серед них перше місце займав «батьківський» колір – синій. За ним голубий, коричневий, жовтий, червоний, чорний (або зелений). «Материнським» кольором вважався білий [2].

Синій, а за ним чорний (зелений), червоний, білий, жовтий кольори були об'єднані в систему арга-біліг і розкривали гармонію та красу світу. Ці п'ять кольорів в монгольській астрології асоціюються з п'ятьма видами матерії, п'ятьма сторонами світу, а також з п'ятьма металами.

Згідно з теорією про п'ять матерій, з голубим кольором асоціювалося дерево, з червоним – вогонь, з жовтим – земля, з білим – залізо, з чорним – вода. З цими ж кольорами співвідносяться п'ять металів: золото – в жовтим, срібло – з білим, залізо – з голубим, мідь – з червоним, свинець – з чорним. Кожен колір в свою чергу розподіляється на п'ять відтінків. Іншими словами, кожен об'єкт позначався відповідно з п'ятирічною системою кольорів. Згідно з концепією біліг-арга, сонце розглядалося як абсолютний арга (жовтий), а місяць як абсолютний біліг (білий). Відповідно, сонце – батько, а місяць – мати.

Таким чином, шанування батьків було пов'язане з шануванням небесних світил. З іншого боку, система могла виглядати інакше: проміні та світло сонця – арга, а Земля – біліг. Згідно з уявленням монголів, колір – це світлові хвилі, які розповсюджуються від сонця по прямій лінії до Землі та їх зворотнє відображення. І тоді сонячне світло стає арга, а різноманітні кольори Землі – біліг. Основний принцип арга-біліг полягає во взаємопроникненні арга та біліг. Монголи вважають, що ця концепція є прогресивною, якщо порівняти її з попередніми уявленнями, особливо в визначенні основних кольорів і співвідношенні їх і об'єктів поклоніння, а також в принципі, згідно з яким від основних кольорів утворюються нові [1, с.31].

Розглянемо докладніше символіку синього кольору, який є одним з головних «батьківських» кольорів.

У монголів, як і у більшості тюркських народів, назва синього кольору – *кок*. *Кок* – це насамперед символ вірності, вічності та сталості.

Якщо співвідносити колір з певними об'єктами, синій – це, поперше, небо, яке асоціюється з божественною субстанцією, а також з прашурами роду. Синій – це вічність: вічне небо, вічне життя, вічний світ. Монголи кажуть: «Під вічним небом синій монгольський народ»[4, с. 33]. Історія, історичні книги називаються синіми книгами, синіми джерелами, синьою монгольською історією.

Кок у монголів – це епітет давньотюркського божества Тенгрі. Монголи кажуть *Кок Тенгрі* – Небесний Тенгрі. Це той, хто дарував життя та сприяв створенню держави тюрків та її могутності. Він благословляв і карав. В наші часи бог Тенгрі став синонімом Аллаха у тюрків-мусульман. Також синій колір – це вода, велика кількість води, море, океан. Як відомо, клімат Монголії дуже сухий. Там дуже рідко випадають дощі. З присутністю води в сухій монгольській долині асоціюється життя. Вода – це основа життя, початок життя. В багатьох віршах і поемах траву також називають синьою, тому що трава – це вода.

Монгольські легенди розповідають, що монголи походять від неба і моря. Синій Вовк (батько) і Білий Олень (мати) створили перших монголів [4, с. 38].

Монголи – кочовий народ. Більшість часу вони проводили у безкрайніх просторах монгольського степу. Якщо дивитися на горизонт, можна побачити, що він синій. І далекі гори також сині. Тому синій колір асоціюється ще і з далеким краєм, і взагалі з далечінню.

Цікаво, що сірий колір монголи також називають синім. Особливо це стосується в визначенні масті коней. Монголи широко відомі в світі як найкращі коневоди. Тонке розрізнення масті коней можна назвати великою кольоровою лабораторією, яка працювала безперервно на протязі багатьох віків. Монголи розрізняють близько вісімдесяти мастей коней, а в дослідженні Л.Мунхтура зафіксовано більш ніж чотириста різних мастей. Такої широкої гами визначення мастей, як у монголів більше ніде немає. Вона унікальна і не має аналогів.

Таким чином, розглянувши символічну систему кольору народу Монголії, і зокрема синій колір як найважливіший в системі світогляду монголів, можна зробити наступний висновок. Уявлення монголів про колір та співвідношення між кольором та їх сприйняттям навколишнього світу свідчать про відповідність традиційним уявленням про світ східними народами, зокрема тюркськими, і розкривають повноту і багатство відтінків їх світорозуміння.

Література:

1. Жуковская И. Д. Категории и символика традиционной культуры монголов. – М.: Наука, 1988 -196 с.
2. Жулдыз Таниева. Символика цвета как носитель культурных кодов: Электронный ресурс: режим доступа: <http://zhurnal-prostor.kz/>
3. Символика цвета : [Электронный ресурс]: режим доступа: <http://www.symbolizm.ru/>
4. Утешева Б. Цветовая символика тюркских народов // «Айт». – Алматы, 2001. №2. – С. 32-41.

Гвінея: цікаві факти про мою країну
Гілавогі Кпабівоу (Гвінея)
науковий керівник – ст. викл. Н.М. Кальниченко
ХНАДУ, Харків

Мало хто з мешканців Харкова може пригадати, де знаходиться моя улюблена країна – Гвінея. Та й гвінейці теж не відразу покажуть на мапі

Україну, де я зараз навчаюся на підготовчому відділенні. Тому, давайте знайомитись.

Французькою мовою назва країни звучить як «Гіне». Можливо, що назва країни походить від берберського слова «aguinau» або «aguinaw» («країна чорних людей») або від слова gine («жінка»), народу сусу, що проживає на території Гвінеї.

В Африці країну називають Гвінея-Конакрі, щоб не плутати з сусідньою Гвінеєю-Бісау. Конакрі – столиця Гвінеї. Прапор Гвінеї, як світлофор, триколірний – червоний, жовтий, зелений.

Офіційною мовою Гвінеї є французька. Інші розмовні мови Malinke, Susu, Pular (Fulfulde або Fulani), Kissi, Kpelle і Loma. Буває, що в країні потрібно розмовляти через двох перекладачів, один з яких перекладає те, що ви сказали на зрозумілу для іншого мову, а той вже перекладає, до кого ви зверталися.

Англійські золоті монети – гінеї, що використовували до 19 ст., отримали таку назву тому, що спершу карбувалися з золота, видобутого в Гвінеї. Найбільші внески в швейцарські банки на початку двохтисячних років були зроблені громадянами Гвінеї. При всьому своєму багатстві Гвінея входить до десятки найбідніших країн світу.

Але в той же час Гвінея входить до першої десятки найбагатших країн світу за запасами корисних копалин (поряд з Росією, Австралією та Канадою). Практично вся територія Гвінеї – це родовища бокситів, алмазів, золота, урану, й, можливо, нафти.

У Гвінеї зосереджено до 70% світових запасів бокситів (алюмінієвої руди), при цьому площа Гвінеї всього близько 1,5% від території Африки. Також в Гвінеї зосереджено близько 7% світових запасів залізної руди.

Дуже просто ви можете оформити дозвіл на видобуток золота. Будь-яка людина може оформити такий дозвіл, отримати наділ землі, на якому розвідані запаси благородного металу, і почати видобуток. Якщо у вас немає ліцензії, а

ви присутні при угоді купівлі-продажу алмазів, або не дай боже доторкнулися до них, то вам загрожує в'язниця.

Населення Гвінеї менше 10 млн. осіб.

Гвінея – перша колонія Франції, яка отримала незалежність, чим гвінейці пишаються особливо. У Гвінеї процес отримання незалежності був безкровним завдяки таланту і дипломатії народного лідера Секу Туре, який згодом став першим президентом країни. У Гвінеї обов'язкова і безкоштовна шкільна освіта для дітей від 7 до 14 років.

Щоб в'їхати в Гвінею, необхідно пред'явити міжнародний сертифікат, в якому зроблено відмітку про щеплення проти жовтої лихоманки.

Для пересування по країні на власному автомобілі, а також для виїзду на ньому за кордон, вам буде потрібно спеціальний документ – *Laissez passer* - дозвіл на проїзд, який можна отримати в поліції і який потрібно пред'являти на постах, що іноді стоять на дорогах і на кордоні .

Діловий центр столиці Гвінеї – Конакрі – місто довжиною понад 20 км і шириною 5 км, стоїть на острові Томбо, в місті проживає чверть населення країни. У Конакрі немає прогнозу погоди, там є її розклад, практично з точністю до тижня. З року в рік сухий сезон змінюється на сезон дощів в один і той же час: відомо, коли чекати перший дощ і коли пройде останній дощ в сезоні. А взагалі в Гвінеї погода різна: на узбережжі одна, в глибині країни – інша.

Вулиці в Конакрі пронумеровані. Але їх номерів не знає ніхто, навіть таксисти. Якщо Вам потрібно кудись їхати, можна назвати просто об'єкт (ринок, посольство, готель, район). Основний громадський транспорт – легкове таксі.

Marche du Niger – найбільший ринок в західній Африці, на якому можна знайти все, від сільгосппродукції і тканин до домашнього начиння і музичних інструментів. Не пропустіть.

Велика ріка Нігер бере свій початок у Гвінеї. До речі «Нігер» на мові туарегів і означає «Велика ріка». Також у Гвінеї беруть свій початок річки Гамбія і Сенегал. Дуже добра питна вода, яка експортується в 14 країн Африки.

Ґрунт в Гвінеї яскраво-червоно-оранжевого кольору.

Гвінейці сушать білизну, розклавши її прямо на землі або на даху будинку. Якимось дивним чином білизна при цьому залишається чистою. Гвінейці охайні, прання в домі ведеться постійно.

В одній з гвінейських сіл є школа імені Пушкіна. Як виявилось, це в честь геолога, який першим з білих людей з'явився в тих місцях

Офіційний національний спорт Гвінеї – настільний теніс. Чому так – не зрозуміло. Але ось футбольним полем є кожен клаптик землі, тому що всі чоловіки є фанати футболу.

Сім'ї, що живуть в Гвінеї, очолює чоловік. Чоловіки можуть мати кілька дружин, всі з яких живуть у тій же сім'ї, поряд з ріднею: діди, бабусі, двоюрідні брати і сестри і багато братів і сестер. Основними продуктами харчування в регіоні є рис, м'ясо та кукурудза. Звичайні страви в країні – рис з додаванням курятини, приправлений кайеннським перцем і паприкою, а також гарячі страви, виготовлені з томатів, солодкої картоплі та бананів.

Більш ніж 90% населення Гвінеї живе тим, що виробляє саме, і тим, що обертається на внутрішньому ринку.

З розвитком промислових товарів попит на вироби ручної роботи сильно поменшав протягом колоніальної епохи. Однак все ще можна побачити та купити вироби зі шкіри, різьблення по дереву, ювелірні вироби, на які все ще є попит на ринку.

Гвінейці дуже люблять сольний та хоровий спів. Популярні епічні сказання та величальні пісні.

Музика манде завоювала популярність у країні й навіть на міжнародному рівні, за межами Західної Африки. Цей жанр музики виконується на просторічній народній мові малінка з відтінком м'якої меланхолії. Виконують джеліси – мандрівні співаки, які співають на замовлення багатих клієнтів.

Найпопулярніший інструмент, під який акомпанують місцеву музику – гітара. Нґоні, тип банджо, і балафон також часто використовуються як музичні

інструменти при виконанні різних мелодій. Народи сусу грають на інструменті, схожому на балафон, який, у свою чергу, дуже схожий на ксилофон.

Популярна музика отримала поширення з появою танцювального колективу «Bembeya Jazz» та інших. Ці групи отримали підтримку від уряду, і деякі великі групи об'єдналися, наприклад «Keletigui i ses Tambourins Lanaya Jazz» та «Super Voïro».

Гра на музичних інструментах, пісні і танці – невід'ємна частина національної культури. Багаті музичні традиції в Гвінеї збереглися і продовжують розвиватися і в наші дні. Збереглося музичне мистецтво гріотів, які акомпанують собі в основному на корі (струнний інструмент). Музичні інструменти відрізняється різноманітністю: барабани (від маленьких тамару до гігантських дун-дун-боте, дрома, дундумба, тамані та ін.), балафони, кастаньєти, брязкальця (лала, систр васама), ріг дудару, тріскачки, флейти (серду, хула). Багато струнних інструментів: арфи (балейль, хаубубатакен), болен (музичний лук), кеперу (скрипка), керона, керонару (гітара), кондіваль, коні, кора, моляру. Елементи театру присутні в численних обрядах і ритуалах, які виконуються в дні різноманітних свят. Ансамбль африканської музики і танцю «Балі Африкен» та професійний балетний ансамбль «Джоліба» неодноразово виступали з гастрольми в країнах Азії, Америки та Європи.

Дуже багато можна ще доповідати вам про мою улюблену країну, але закінчити свій виступ хотілось б тою казкою, яку моя мама розказувала мені, ще маленькому, казку «Ціна байдужості».

Одного ранку стара Н'Ту пряла в своїй хатині бавовну. Біля її ніг весело палахкотів вогонь, а поруч дрімав білий кіт. Раптом зі стелі хатини впали дві ящірки. Вони зчепилися в клубок й аж зашипіли з люті, кусаючи одна одну. Бійка точилася не на життя, а на смерть. Кіт, побачивши це, попрохав стареньку Н'Ту розняти розлютованих ящірок.

— Котику,— відказала стара Н'Ту,— не можу я кинути роботу через двох звіряток, які вирішили погратися. Мені треба прясти. Стурбований кіт вибіг надвір і побачив козу, яка мирно їла траву.

— *Кізонько-сестричко, у хатині старенької Н'Ту дві ящірки б'ються на смерть. Чи не могла б ти розняти їх?* — запитав він.

— *Котику-братику,— відказала коза,— яке мені діло до того?*

Побіг кіт далі. Він летів, як стріла, і незабаром на галявині побачив корову, яка паслася. Підбіг до неї та й каже:

— *Корівко-сестричко, у старенької Н'Ту дві ящірки б'ються. Якщо твоя ласка, помири їх*

Корова хитнула головою так, що кіт ледве встиг відскочити від її рогів. Тікаючи, він почув, як корова бурчала:

— *Нікчемна кицька! Не вистачало мені рознімати осканенілих ящірок! Хай гризуться, зжеруть одна одну, яке мені до того діло?*

Та кіт не втратив надію і побіг до прекрасного коня вождя.

— *Прекрасний коню, в хатині старенької Н'Ту на смерть б'ються дві ящірки. Поки не пізно, побіжи туди і розніми їх?*

— *Котику-братику,— відказав кінь,— у ящірок немає розуму. А якщо так, то чого мені бігти й рознімати їх?*

Побіг кіт далі та відшукав великий будинок вождя і сказав:

— *О володарю, у сусідньому селі гризуться дві люті ящірки. Вони загинуть, якщо ти не пошлеш туди вояків розняти їх.*

— *Слухай, котику, я люблю тебе так само, як і своїх собак. Ящірки теж корисні тварини, але, якщо вони загинуть, нічого в світі не зміниться. Вертайся додому і не метушиись.*

Кіт знехотя подався назад у село і там побачив, що хатина старої Н'Ту згоріла дотла. Пізніше він довідався, що ящірки штовхнули кошик з бавовною у вогонь. Стара Н'Ту схопилася на ноги і зачепила головешки. Жар посипався на одягу та хатнє начиння. Марно старенька намагалася погасити вогонь. Від диму у неї запаморочилась голова, і вона знепритомніла. Вогонь перекинувся на солом'яну стріху, і хатина перетворилася на вогняне пекло, яке не вдалося погасити водою. Отак загинула стара Н'Ту.

Ми вважаємо, що багато лиха трапляється на землі, тому що люди проявляють свою байдужість там, де це неможна робити. Вони живуть так, нібито чуже горе їх не торкнеться, а закінчиться саме собою, як і починалося. То є не наша справа, казали вони. Але не згоріла б хата старенької жінки, якби всі гуртом зібралися та й допомогли. Не можна бути байдужими, треба допомагати один одному, тоді лихо відступиться.

Культура і традиції марокканців
Ель Каддурі Ашраф (Марокко)
науковий керівник – доц. Т.Г. Копиткова
ХНАДУ, Харків

Марокканці пишаються своєю культурою і традиціями і дбайливо їх зберігають.

Найбільш яскраво культурні традиції Марокко виражені в народних ремеслах, яким більше тисячі років. Стародавні бербери жили на території Марокко великою кількістю окремих племен. Всі вони мали схожі культурні традиції, які суттєво різнилися в деталях. У кожного племені були свої характерні особливості в одязі, в кухні, в музиці, в ремеслах, в святкуваннях і обрядах. Відмінності, ймовірно, в першу чергу були пов'язані з особливостями тієї місцевості, на якій жило кожне плем'я. У пустелі спосіб життя істотно відрізнявся від способу життя на океанському узбережжі. А там, де росли дерева, ремесла відрізнялися від ремесел тих місць, де дерев було небагато. Дотепер в Марокко кожен регіон різниться своєю спеціалізацією. Бербери багато в чому сформували ту різноманітність і ту специфіку культури Марокко, які характерні для африканських народів [1, с. 12].

Величезний вплив на культуру Марокко, безсумнівно, завдає Іслам. Для мусульман це – стиль життя, який знаходить своє відображення у всьому, що робить мусульманин, в тому числі, і в його художній творчості. Але у берберів простежується і більш ранній, передісламський період розвитку Марокко. Сліди язичницьких культів особливо чітко можна побачити в килимарстві, де в традиціях країни змішалися два культурних пласти Африки та Андалузії.

Язичницькі забобони, анімізм, повага до магії все ще присутні серед берберів, хоча вони і сповідують іслам. Берберські жінки, які вміють робити килими, користуються великою повагою. За таку наречену завжди запитують більш високу ціну. Серед часто використовуваних символів можна побачити руку Фатіми, дочки пророка, яка захищає від злих духів і пристріту, восьмикутну зірку,

що символізує родючість. Це ж значення мають й виткані змії, ящірки і скорпіони. Верблюди свідчать про багату наречену. Хрести послаблюють, а потім розсіюють диявольську енергію. Розсіюється вона за шістьма напрямках берберського всесвіту: на схід, захід, північ, південь, вгору і вниз.

Кожне плем'я використовує свій власний набір символів. Килимарство – сімейна традиція, тому навички і вміння передаються з покоління в покоління. Крім цього, приналежність килима того чи іншого племені можна визначити за кольором основи. Бербери використовують червоні, жовті або білі кольори, бедуїни – чорні, а туареги – блакитні.

Марокканські жінки різного віку дуже люблять прикрашати себе. Ювелірні вироби говорять про соціальний і сімейний статус жінок, добробут їхніх чоловіків, а у берберок, крім усього іншого, і про племінної приналежності, релігійних традиціях і забобони. Найпоширеніший матеріал для прикрас – срібло або сплави на його основі. Бербери вірять, що золото – це метал диявола, тому вибирають тільки срібло. Золото носять в містах заможні марокканки, зазвичай у вигляді браслетів або прикрашених смарагдами поясів, зтягнутих поверх жупанів. Якщо килими тчуть жінки, то ювелірна справа – прерогатива чоловіків. Таємниці професії передаються від батька до сина.

Також марокканські умільці процвітають в гончарному мистецтві та кераміці, в шкіряному виробництві, обробці дерева і інших художніх ремеслах.

Марокко має й велику духовну культуру, особливо фольклор. Так, з 1960 року в Марракеші в руїнах палацу Ель-Бадіі щорічно в червні або восени проводиться двотижневий Фестиваль народних мистецтв. Це найграндіозніша фольклорна вистава країни, під час якої проходить величезна кількість найрізноманітніших спектаклів і інших заходів фольклорних труп зі всіх кінців Марокко. Цікавими є Фестиваль Роз в Ель-Кела М'Гуні (травень), Фестиваль воску в Салі (проводиться в період Мавліду), Вишневий Фестиваль в Сефру (червень), Міжнародний Фестиваль духовної музики в Фесі (червень), Міжнародний Фестиваль Рабату (червень), фестиваль верблюдів в Гуліміні

(липень), фестиваль популярної музики в Саїді (серпень), Культурний фестиваль в Асилі (серпень), фестиваль в Ерфуді (жовтень), Кінний фестиваль в Тисі (жовтень), унікальний Піщаний марафон (234 км по пустелі) та ін.

«Муссем» – традиційні релігійні церемонії місцевого значення, що відбуваються в певні дні і присвячені певним подіям (всього в країні щорічно відбувається понад 650 таких святкувань). В «мус семі» зазвичай проводяться численні паломництва і фольклорні заходи – базари, ярмарки, танцювальні вистави і племінні обряди. Особливо яскраві вересневі муссеми Сіді Абдалли бен Ясина і Сіді Бонатінана в Марракеші. Також великою увагою користуються мусеми Сетті Фатма (кінець серпня), «муссем заручених» в Імілчіле (3-й тиждень вересня), «муссем фініків» в Ерфуді (жовтень), муссем Сіді Мухаммеда бен Насера (в день Ашура), «муссем троянд» в Ель-Келаа-де-Мгуні (кінець травня), мусем Асні (червень), муссем в Гуліміні (травень), «муссем мигдалю» в Тафрауті (лютий), «муссем молока» в Імуззет-дес-Іді (серпень), муссем в Ес-Сувейрі (травень), муссем долини Уріка (серпень) та ін. [3, с. 82].

Марокканці дуже гостинні, навіть якщо й небагаті. Гість для марокканця завжди важлива і шанована людина. Йому обов'язково запропонують все найкраще, що є в будинку. За стародавнім звичаєм почесному гостю підносять фініки і молоко. Ця основна їжа кочівників Сахари перетворилася на марокканський «хліб-сіть». Кожного гостя обов'язково напоють зеленим чаєм. У Марокко завжди п'ють зелений чай, оскільки він став невід'ємною частиною їхнього традиційного м'ятного чаю, який навіть жартома називають «марокканським віскі». Проте, це не така вже й стара традиція, зародилася вона порівняно недавно, в середині 19 століття. Тоді, через Кримську війну, британські торговці чаєм почали втрачати слов'янський ринок. Отже, їм треба було підшукати інше місце для збуту свого товару. Марокканці прийняли їх чай із захопленням, оскільки він зробив більш м'яким смак їх традиційного м'ятного чаю. Й, крім того, зелений чай підійшов до м'ятного не тільки за смаком, але і за кольором – той же зелений відтінок.

Марокканський чай подають у маленьких скляних стаканчиках, які часто прикрашає мальовничий візерунок, на срібному або мідному таці. Коли чай розливають по склянках, чайник піднімають якнайвище, щоб утворилася стійка піна. М'ятний чай п'ють в будь-який час дня, але зазвичай після обіду. До чаю подають солодощі. Марокканці люблять говорити, що чай має бути гірким, як смерть, солодким, як життя, і приємним, як кохання [2].

Свої традиційні страви марокканці вважають за краще їсти руками, використовуючи шматочки хлібних коржів і, як правило, з однієї великої тарілки. Дійсно, якщо їсти за допомогою столових приладів, то смак стає вже зовсім не тим, можна сказати, блюдо втрачає свою «родзинку». На початку обіду і після нього часто проводиться ритуал миття рук: приносять мідний чайник з теплою водою і легким ароматом рожевої води, спеціальну посудину для стоку води і рушник.

Марокканські весілля також мають свої традиції. Напередодні проведення весілля наречена приймає церемоніальну ванну, потім жінки оздоблюють її ноги і руки хною, одна з жінок робить нареченій яскравий макіяж і укладає зачіску. Під час урочистостей наречений і наречена сидять перед гостями на тронах декілька годин, не рухаючись. Наречена повинна змінити свої коштовні наряди не менше п'яти разів на вечір. Перше вбрання найважче – накидка з щільної тканини, останнє – традиційна біла тькшета. У племенах берберів наречені загортаються в яскраві вовняні покривала.

Дуже часто в маленьких марокканських містах і берберських селах можна побачити жінок з прив'язаною до спини дитиною. Це дуже давній і дуже зручний африканський звичай. Доки мати працює або господарює, дитина прив'язана до її спині, і практично весь час знаходиться в безпосередньому контакті з матір'ю. Дослідження підтвердили, що така практика добре стимулює рухову активність і просторову орієнтацію у дитини, а також зміцнює родинні зв'язки.

Марокканські домогосподарки люблять відвідувати марокканські громадські парилки – хаммами. Найпростіший і дешевий хаммам є практично в кожному житловому кварталі будь-якого марокканського міста. Чоловіки теж ходять до хаммаму, але значно рідше за жінок. Після намилювання сірим оливковим милом і обробки шкіри жорсткою рукавичкою відчувається значний прилив сил і бадьорості. Отже, чим хаммам є дорожчим, тим краще там умови і обслуговування.

У Марокко величезна кількість кафе. В основному, всі столики в кафе зайняті чоловіками, вони вже з самого ранку сидять там за чашкою кави або чаю. А вечорами збираються для перегляду футбольних матчів. Жінки до кафе ходять рідко, крім молоді. Улюблене заняття у марокканок – це походи в гості і прийом гостей у себе.

За марокканським етикетом прийнято при вітанні обмінюватися поцілунками в обидві щоки, а якщо давно не бачилися, то цілуватися багаторазово. При вітанні з особою протилежної статті можна привітатися за руку.

У Марокко дуже сильно розвинені чаклунство і шаманство. Для марокканців ці речі є нормальним явищем, тому на самому звичайному ринку можна без проблем купити всі необхідні засоби для проведення чаклунських ритуалів. На жаль, в Марокко законодавчо ніхто не обмежує діяльність чаклунів і шарлатанів.

На закінчення можна сказати, що сучасна культура і традиції існують в Марокко, взаємно доповнюючи один одного.

Література:

1. Дозмарова Г. Марокко. Золотая книга / Г. Дозмарова. – М. : Bonechi, 2008. – 128 с.
2. Сто и более фактов о Марокко. – Режим доступа: <http://masterok.livejournal.com/1527474.html>
3. Леманн И. Путеводитель по Марокко / И. Леманн. – М. : Аякс-Пресс, 2011. – 108 с.

Теоніміка нижчих істот слов'янської міфології
Ель Маскурі Ель Хусаїн (Марокко), Зідан Ель Мехді (Марокко)
Науковий керівник – ст. викл. В.В. Рубцова
ХНАДУ, Харків

Слов'янська міфологія всеосяжна. Це не релігія або епос, це спосіб життя. Вона знаходила втілення і в побуті: то всілякі обряди, ритуали, культу або землеробський календар. І зараз стародавні вірування продовжують жити в образах, символіці, ритуалах і в самій мові. Якщо звернутися до язичницької релігії, то там, крім богів, можна зустріти багато цікавих персонажів: в науці їх часто називають істотами нижчої міфології. Вони не належали ні до підземного світу, ні до неба. Місце їх було поруч із людьми: в довколишніх лісах, розораних полях, знайомих всім водоймах, оселях і дворах.

Доля нижчих міфологічних істот виявилася більш «щасливою», ніж доля вищих слов'янських богів. Віра у всіляких духів і демонів залишається фактом реального релігійної свідомості до теперішнього часу, хоча і зазнала значної трансформації. У стародавніх писемних джерелах відомості про цих істот нечисленні і розпливчасті.

Основним і чи не єдиним джерелом наших уявлень про істот нижчої міфології слов'янського періоду до ХХ століття є реконструкція, заснована на даних народної культури пізнього часу – віруваннях, легендах, билинах, піснях, зафіксованих етнографами і фольклористами.

Серед численних персонажів нижчої міфології можливо виокремити будинкових духів (домовик), демонічних істот, пов'язаних із небіжчиками (вампири, русалки, мара, або шишимора), міфологічних персонажів, що населяли різні місця, таких як водяні духи (водяний, водянихи) лісові демони (лісовик, мавка) польові духи (польовик, полудниця) напівлюди-напівдемони (відьма, мора, чаклун, вовкулак, блуд, рис), духи хвороб (персоніфікація епідемічних захворювань – чуми, холери, віспи). Демони долі у слов'ян поширені нешироко. З цим видом демонічних персонажів пов'язані дрібні

демонічні істоти – злидні. Кожна така міфічна істота була представлена, на відміну від богів, не в однині, а в масовій кількості, наприклад, лісовиків на Русі було стільки, скільки і лісів. Якщо влада богів поширювалася, за язичницькими поняттями, на весь світ, то істоти нижчої міфології господарювали на обмежених ділянках. Домовик за межами «свого» будинку майже ніякою силою не володів; ні дідько, ні водяний не покидали своїх володінь. Зате в своїй обителі вони були наділені неабиякою владою і могли надавати людям підтримку або завдавати їм зло.

У східних слов'ян демонологічний персонаж, дух дому – домовик. Наші предки не могли уявити свій будинок без цього чудесного покровителя. У кожній оселі був свій домовик. При цьому будинкові сусіди не дружили між собою, а нерідко і ворогували. У давнину вважали, що домовик схожий на господаря оселі, «немов вилитий», і навіть носить хазяйський одяг і переймає хазяйські звички, або представлявся як невеликий старий з обличчям, зарослим білим волоссям, тощо. Він тісно пов'язаний з уявленнями про благодійних предків, благополуччям в будинку. Домовик завжди живе в будинку, його присутність позначається на всьому, але він невидимий. Вважалося, що дивитися на нього ні в якому разі не можна: можна осліпнути або зовсім померти. Проте, інколи домового побачити було можна, але для цього доводилося вдаватися до особливих хитрощів: наприклад, в пасхальну ніч надіти на себе хомут, або покласти борону зубами вниз, або сховатися в стайні. Сім'я, перебираючись в новий будинок, повинна була взяти з собою і свого домовика. При цьому треба було провести особливий ритуал, щоб умовити домовика переїхати разом з господарями. Залишаючи стару квартиру, на порозі вимовляли «Господарю мій, пішли зі мною!» або вночі господар повинен запросити його, поставивши йому частування – кусень хліба з сіллю і чашку молока. Говорили: «Батюшка, господар мій, добрий мій домовик, дам я тобі хороми нові, палати світлі. Ходімо зі мною, без тебе щастя не буде...»

Переносили домовика в мішку, куди його ввічливо просили залізти. Матеріальним втіленням домовика ставала вуглинка чи шило, яке клали в мішок. Без запрошення домовик з вами не піде. І залишиться самотнім і покинутим. А зі своїм домовиком благополуччя на новому місці вам забезпечено. Ні в якому разі не можна було допустити, щоб в новому житлі виявився інший «господар», бо від нього, крім біди, нічого чекати не доводилося. Від ставлення домовика, доброзичливого або ворожого, залежало здоров'я худоби. Деякі обряди, пов'язані з домовим, раніше могли бути пов'язані зі «богом худоби» Велесом, а зі зникненням його культу були перенесені на домовика. Непрямим доказом на користь цього припущення служить повір'я, за яким заміжня жінка «засвітила волосом» (яка показала своє волосся чужому), чим викликала гнів домовика.

Розрізнялися два види домовиків: доможил, що жив в будинку, зазвичай в кутку за піччю, куди треба було кидати сміття, щоб «домовик не перевівся» (називався також доброжилом, Доброхотом, годувальником, сусідом, господарем, дідусем), і дворовий, що часто мучив тварин (домовик взагалі нерідко міг зблизитися з нечистою силою). За повір'ям, домовик міг перетворюватися на кішку, собаку, корову, іноді на змію, щура або жабу. За білоруським повір'ям, домовик з'являється з яйця, знесеного півнем, яке необхідно шість місяців носити під пахвою з лівого боку: тоді вилуплюється змієня – домовик. Домовиками могли стати люди, померлі без причастя. Жертви домовому (трохи їжі і т. п.) приносили в хлів, де він міг жити. Іноді вважалося, що домовик має сім'ю – дружину (будинкова, домовичіха, большуха) і дітей. За аналогією з іменами жіночого духу будинку (маруха, кікімора) передбачається, що найдавнішим назвою домовика може бути Мара. Подібні повір'я про духів будинку побутували у західних слов'ян і багатьох інших народів.

Рід Домового жіночого роду в слов'янської міфології – потвори, один з видів нежиті, дух сну і нічних привидів, яка ночами пряде. Вдень вона сидить

за грубкою, а пустує ночами з веретеном, прядкою і в'юшкою. За повір'ям, від шлюбу Домового з Марою народжується потомство, і таким чином вони продовжують свій рід. Мара вороже налаштована до чоловіків. Може шкодити домашнім тваринам, зокрема – курям.

Домовик сам по собі істота не товариська, але відомо чимало випадків, коли він першим розмовляв з людиною. Голос у нього не дуже виразний – тихий і шелестить – але розібрати якісь слова можна. Найчастіше говорять домовики ночами, коли хочуть щось передбачити господарям. Почуєте голос – не бійтеся. Злякалися – домовик образиться і більше ніколи з вами не заговорить. Краще взяти себе в руки і розпитати його про все докладно. Є окремі норми та багато правил щодо спілкування з домовиком. Наприклад:

- Домовик плаче – чекай біди, сміється – на щастя.

- Буває, що посеред ночі наляже домовик сплячій людині на груди або починає душити, так що не продихнути. Боятися нема чого – до смерті домовик ніколи не задушить. А прокинувшись від важкості в грудях, слід запитати: «До біди або до добра?» Якщо до добра – домовик погладить долонькою. Якщо до біди – вдарить, ущипне або за волосся смикне. Правда, бували випадки, коли і прямо відповідав.

- Наближення псування домовик відчуває заздалегідь. Якщо, наприклад, до вас в гості зайшов недобра людина з чорними думками, принісши з собою купу чорноти, заздрості, то домовик починає турбуватися. Якщо господар квартири не чує порад домовика, то останній пускається на все, щоб звернути на себе увагу. У недоброго гостя може вирватися з рук посуд і розбитися, розлитися що-небудь на скатертину. Іноді посуд б'ється у самого господаря – це теж попередження.

- Щоб дружити з домовиком, його прийнято пригощати: першого числа кожного місяця в місці, недоступному вашим домашнім тваринам, ідеально – під батареєю або на холодильнику, подалі від людських очей ставлять тарілочку з частуванням для домовика. Кашу його прибирають на наступний

день і часто згодуюють вуличним тваринам, а цукерки тримають до наступного першого числа.

- Якщо домовик не полюбить вашу кішку або собаку, то будьте впевнені – довго ваш домашній улюбленець в будинку не протримається – домовик позбудеться непотрібної тварини;

- Іноді кішка раптом перекидається на спину і починає махати лапами по повітрю. Це її лоскоче домовик. Іноді кішка, вилизуючи себе, відволікається і дивиться в порожнечу, ніби проводжаючи когось поглядом. Ось цей невидимий мандрівник і є домовик.

- Він допомагає знайти зниклі речі. Для цього його потрібно просто попросити про це: «Господар-батюшка, допоможи, підкажи, де лежить те-то і те-то». Або треба стати в кутку кімнати і звернутися до домового: «Домовик, домовик, погрався і віддай». Шукати слід в кожній кімнаті окремо.

- Коли будували новий будинок, завжди в підпілля клали монетку, а то і чотири (по кутах) для домовика.

- Дуже важливо вітатися і прощатися з домовиком, шанобливо називаючи його «господарем». Іноді домовик може навіть сам відкрити вам своє ім'я – знак безмежної довіри з його боку.

Злі духи у східних слов'ян – злидні – маленькі істоти, які, оселившись у запічку (як домовик) залишаються невидимими і приносять дому нещастя. Українські та білоруські прислів'я і вислови згадують злиднів в контексті, звичайному для древніх міфологічних персонажів: українське «Бодай вас злидні побили» – побажання нещастя, «до злиднів» – під три чорти.

Злидні мають невизначено-округлі обриси, або це невидимі маленькі люди похилого віку – жебраки, або вони мають вигляд старої, злої і бридкої жінки. Людина, у якої в будинку оселилися злидні, ніколи не вибереться з убогості. Зазвичай їх буває дванадцять, живуть злидні за піччю або під нею, живеться злидням, як і їх господареві, дуже погано. Від злиднів можна позбутися обманом: посадити їх в табакерку, і коли біжать за господарем його злидні,

попросять понюхати тютюну, закопати їх; засадити в бочку, щоб їм було просторіше, і вивезти в чисте поле і т.п. Позбувшись злиднів, людина швидко багатіє, а вселившись у будинок, де живуть злидні, грузне в бідності. Якщо хтось із жалості до злиднів або через заздрощі до багатих звільнить злиднів з ув'язнення, вони накинуться на нього, вчепляться і вже не відстануть. Усім відома українська приказка «Просилися злидні на три дні, тай вигнати неможна». Щоб не занести в будинок злиднів, не можна мести віником від порога, а якщо підмести підлогу до порогу, можна вимести злиднів з хати. Злиднів можна вбити колом (як і іншу нечисту силу), після чого слід було кинути їх в трясовину і заткнути в злиднів кіл, але якщо кіл витягнути, злидні знову оживуть. Злидні часто згадуються в прокльонах, наприклад, «Най го злидні поб'ють» тощо.

Величний і грізний образ лісового духу виник в системі вірувань народу, що жив серед дрімучих лісів і користувався їх благами, але постійно стикалася з чимось таємничим, страшним, невидимим, незбагненим. Лісовик, лісник, лішак, лисун (полісун), лісовий дядько, дикий мужичок, боровик, ліс – у східних слов'ян злий дух, втілення лісу як ворожої людині частини простору. Лісовик – господар лісу і звірів в міфологічних уявленнях слов'янських народів. Лісовик схожий на людину, але зовнішність його описують по-різному. За одними свідченнями, волосся у лісовика довге, сіро-зелене, на обличчі немає ні вій, ні брів, а очі як смарагди – горять зеленим вогнем. Інші уявляли його чорним, волохатим, покритим шерстю, іноді з хвостом, одягненим в звірячу шкуру, іноді зі звірячими атрибутами – рогами, копитами. Лісовик може змінити свій зріст – стає нижче трави або вище дерев; переганяє стада звірів з одного лісу в інший. Кров у лісовика була синя. Якщо ж він користувався людським одягом і взуттям, то все одягав навпаки: плував постоли, каптан застібав у зворотній бік, не так, як було прийнято у людей.

До хороших людей лісовик ставився добре, допомагав вийти з лісу, до не надто хороших – погано: плував, змушував ходити колами, лякав людей своїм сміхом, аукав, цокав, свистів і плакав, вив вовком і ревів ведмедем. Він міг

відвести дитину, збити зі шляху. Це йому належать різноманітні незрозумілі звуки, якими завжди сповнений ліс: блукаючи всюди, він бив палицею по стовбурах, клацав бичем, плескав у долоні. Для захисту від лісовика відведена у ліс людина нічого не повинна їсти або повинна носити з собою лутівку (очищений від кори шматок липового дерева), перевернути устілки у взутті і т. п. Існують також уявлення про жіночих духів лісу – лісунок, лешачих, з довгими грудьми, закинутими за спину. Подібні лісові духи відомі в західнослов'янській та інших традиціях.

Нерідко в уявленнях народу дідько має вже двоїстий характер: він є то сильним, страшним духом, то простим народним чортом, не надто розумним, якого розумний мужик легко може обдурити. Цьому лісового духу приписують здатності до вовкулацтва, тому він може зустрітися в вигляді дикого звіра. За деякими джерелами, це звичайний дідок, маленький, сутулий, з білою бородою. Новгородці запевняли, що цей дідок носить білий одяг і великий капелюх, а коли сідає, закидає ліву ногу на праву.

У лісі лісовик показувався гігантом, голова якого діставала верхівки дерев, а на галявинах він ледь вище від трави. Носився дідько по своїх лісах, як очманілий, швидко, ледь помітно і завжди без шапки, часто з величезною дубиною в руках. Він живучий, але може бути убитий з рушниці.

Деякі лісовики жили самотньо, інші - сім'ями, причому будували в лісах просторі будинки, де господарювали їх дружини і росли їхні діти. Житло лісовика – рублена хата в густому ялиннику далеко від людських поселень. У деяких місцях вважали, що лісовики жили цілими селами. Часом у великих лісах жили по два і по три лісовики, які іноді сварилися між собою при розподілі лісових дач. Сварки доходили до бійки, лісовики били один одного столітніми деревами, які вони виривали з коренем, і важким камінням, відбитими від скель. Камені і стовбури дерев вони кидали верст на 50 і більше. Непоодинокими були також битви лісовиків з водяними, переважно в нічну пору. Лісовик – цар над лісовими

звірами. Найбільше він любив ведмедя. Ведмідь у свою чергу охороняв лісовика, коли той п'яний лягав спати, і оберігав його від нападу водяних.

Лісовик, за бажанням, переганяв білок, пєсців, зайців, польових мишей з одного лісу в інший. За повір'ям українців, полісун, або лісовик, гнав батоґом голодних вовків туди, де вони могли знайти прокорм. Лісовикам дуже подобалося співати. Співали вони часом довго і на все горло, допомагаючи собі грюканням в долоні.

Кінь чув лісовика раніше, ніж вершник або візник, і міг раптово зупинитися або в страху кинутися в сторону. Лісовик ворогував з собаками, прирученими людиною, хоча іноді мав власних собачок, маленьких і строкатих. На деревах лісовики проводили більшу частину часу, гойдатися і «клеїли дурня», адже то для них – улюблене заняття. За народним повір'ям, дідько любить сидіти на старих сухих деревах в образі сови, і тому селяни побоювалися рубати такі дерева. Лісовик також любив ховатися в дуплах дерев. На цей рахунок є приказка: «З пустого дупла або сич, або сова, або сам Сатана».

Рід нежиті, один з нечисленних підвидів нечистої сили в слов'янській міфології, що творить свої чорні справи не вночі, а серед білого дня – польовий (польовик) – родич домовика. Побачити його непросто, рухався він дуже швидко, так що помітити його можна було лише за мельканням вогненно-рудої шерсті. Він низькорослий, з кривими ногами, ріжками і хвостом. Якщо польовий розсердиться, то в пору сінокоосу у працівника може бути сонячний удар. Польовий в хорошому настрої допомагав зберегти свій будинок, поле. Мешкав він у полях, зазвичай оброблених, але міг і просто жити в дикому полі. Також його називали Луговик, якщо він жив на лузі. Іноді його іменували Белуном. Белун нібито постає перед людиною і просить, щоб вона витерла йому соплі, які звисають на бороду. Якщо хто відмовиться, то він зробить йому що-небудь погане. А якщо хто витре, то він зникне, а у людини в руці замість соплів виявляться срібні монети. Цей польовий дух уявлявся у вигляді маленького білобородого дідка, котрий не любить, коли хтось працює в полі.

С. Максимов пише: «У орловських і новгородських знаючих людей цей дух, приставлений охороняти хлібні поля, має тіло чорне, як земля, очі у нього різнокольорові, замість волосся, голова покрита довгою зеленою травою, шапки і одягу немає ніякої. На світі їх багато: на кожне село дано по чотири польовика. Це і зрозуміло, бо в чорноземних місцях полів багато, і дивно одному польовикові встигати всюди. Зате лісові жителі, менш далекоглядні, але не менше боягузливі, бачили «польовиків» дуже рідко, хоча часто чули їхній голос. Ті ж, хто бачив, запевняли, що польовик з'явився їм у вигляді потворного, маленького чоловічка, який володіє здатністю говорити».

Нагадуючи доброго духа, але пустуна за вдачею, польовий має багато спільного з домовиком, але за характером самих витівок він нагадує лісовика: так само збиває з дороги, заводить в болото і особливо потішається над п'яними орачами. З польовиком особливо часто можна було зустрітися біля межових ям.

Література:

1. Левкиевская Е. Е., Журавлев А. Ф. / Славянские древности: Этнолингвистический словарь : в 5 т. / Под общей ред. Н. И. Толстого; Институт славяноведения РАН. — М. : Международные отношения, 1999. — Т. 2: Д (Давать) — К (Крошки). — С. 114–116.
2. Славянская міфалогія: на матэрыялах Гомельскай вобласці / В. С. Новак ; [у аўт. рэд.]. — Мн.: Права і эканоміка, 2009. — С. 11 ff.. — 252 с. — (Гуманітарныя навукі). — ISBN 985-44-2716-1.
3. Українська міфалогія / гол. ред. С. Головка. — К.: Либідь, 2002. — С. 190. — 664 с.
4. Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский Край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом / Подъ набл. П. А. Гильтебрандта. — СПб., 1872. — Т. 1. — С. 211. — XXX, 224 с.

Багатовікова історія звичних речей із таємним сенсом

Ель Юсфі Іман (Марокко), Нік Бушаїб (Марокко)

науковий керівник – ст. викл. В.В. Рубцова

ХНАДУ, Харків

Наше життя складається з тисячі дрібниць. У суєті днів ми не помічаємо їх. Але ж з цих звичних для нас речей, як з мозаїки, складається химерний візерунок домашнього затишку. Йдеться про найзвичніші предмети: ніж, ложку, виделку, тарілку, скатертину, серветки, сільничку, цукорницю, чайник, самовар. Ці знайомі всім об'єкти мають свою довгу багатовікову історію, а часом і містичний сенс.

Столовий посуд, прилади, білизна й супутні аксесуари є невід'ємними атрибутами нашої щоденної трапези. Вони пройшли довгий шлях еволюції форм, перш ніж дійти до нас в тому вигляді, в якому ми звикли їх споглядати і використовувати за столом вдома, в їдальні, кафе, ресторані, на званому обіді або корпоративному банкеті.

Слово «стіл» давньоруського походження. Колись значення його було дещо інше: престол, сидіння. Перші столи в селянських оселях були глинобитні або дерев'яні, вкопані в землю. Як вид меблів стіл з'явився на Русі не раніше XVII століття. У давні часи для приготування і розкладання їжі використовували раковини, листя, шматки кори, шкарлупки як ложки, а предмети з гострим краєм (кістки, камені) в якості ножів. Вони і були в ті часи примітивними «столовими приборами». Як ємність для рідини могли використовувати навіть людські черепи.

Ніж – найдавніший столовий прилад. Є припущення, що ніж бере свій початок з епохи палеоліту. Ножі з металу в тому вигляді, в якому ми маємо їх сьогодні, існують з бронзового століття. Кам'яний, важкий ніж, який використовували за різних нагод, перетворився на столовий прилад в III-му тисячолітті до н.е. Найбільш ранні столові ножі були виявлені на Криті, вони були виготовлені з міді та бронзи. Досить швидко столовий ніж прийняв сучасний вид, і з тих пір мінялися тільки ручка і матеріал виготовлення – бронза, сталь, срібло, золото. З метою витонченості предметів, використовувалися різноманітні методи прикраси, як самого леза, так і інших елементів (піхов, руків'я). Ніж – універсальний предмет, який використовувався і на війні, і на полюванні, і за столом, а також і як атрибут прикрашання чи колекціонування.

Поряд з ножем в кухонному і столовому побуті вартий уваги ще один давній столовий предмет – ложка. Її історія налічує тисячоліття і тісно пов'язана з історією людства. Для споживання рідкої їжі люди здавна використовували вигнуті предмети, які зустрічалися в природі. Частково вони проходили додаткову обробку, щоб посилити опуклість і увігнутість. Такі ложки

виготовлялися з рогу, дерева і кістки. Пізніше з бронзи, сталі, срібла, золота. Срібна ложка часів династії Ахемідів зберігається в іранському національному музеї. У стародавній Європі ложки робилися в основному з дерева, а античні греки користувалися зручними за формою морськими мушлями. Наприклад, у давніх германців ложкою служила вигнута скоринка хліба.

Ложка – це предмет домашнього начиння, що являє собою виріб з металу, пластмаси, дерева, кераміки і служить людині для зачерпування та перенесення харчових продуктів для подальшого їх поглинання. Перші ложки з обпаленої глини з'явилися приблизно в III тисячолітті до н. е., а в Китаї, можливо, і раніше. На Русі ложка як засіб для споживання їжі з'явилася за наказом князя Володимира в 998 році н.е.

До XV-XVI століть в Європі частіше користувалися предметами, що нагадували ложку, з круглою і короткою ручкою, яку охоплювали всією рукою. Пізніше стали виготовляти спеціальні ложки для сеньйорів з гірського кришталю, сердоліку, срібла, прикрашаючи дорогоцінними каменями. Форми їх тяжіли до округлості, а обсяг часом зростав до обсягів чаші або черпака. В епоху Відродження в Європі були поширені так звані апостольські ложки. Вони з'явилися ще на початку XV століття, але набули популярності в XVI столітті як подарунки на християнські свята. На апостольських ложках були зображені учні Христа. Рідше на ложках зображували самого Ісуса. Приблизно в той же час змінилася сама форма ложки – ручка стала пласкою, а черпак набув форми широкого еліпса. У XVIII столітті черпак звузився, ручка виявилася на кілька градусів розгорнута по відношенню до нього. Не завжди ложка мала форму, яку ми можемо спостерігати сьогодні. У 1760 році ложка набула своєї сучасної форми, в якій чашоподібна частина розташована в кінці конструкції. Виникнення кавових і чайних ложок пов'язано з модою вживання кави та чаю. На сьогодні розрізняють безліч видів ложок різного призначення, а саме: столова, чайна, десертна ложки, ложка для коктейлю. Також існують ложки для супу великі і середні, китайська ложка для супу (керамічна), ложка для

бульйону, грейпфрутів, маслин, яєць, ікри, абсенту. Ложка виступає як предмет колекціонування та сувенірної продукції.

Одним з найбільш загадкових столових приладів є виделка. Одні говорять, що це наймолодший столовий прилад, інші стверджують, що вилками користувалися ще в глибоку давнину. Навіть в найповніших інвентарних описах XIV-XV століть згадується скромне число вилок.

Прабатьком виделки був вертел з двома гострими зубцями і короткою ручкою, яким користувалися при приготуванні на вогні або при подачі їжі на стіл. У венеціанських рукописах XI століття згадується вилка, яка складалася зі стрижня з одним зубцем, але довгий час вона залишалася предметом розкоші в сім'ях знаті. В і XV XVI століттях вилка стала тризубою і набула популярності на теренах всієї Європи. З XVII століття виделка чотиризуба. Зі зміною характеру їжі змінювалася і форма виделки.

Вперше виделка у вигляді золотого шильця на ручці зі слонової кістки була виготовлена в одному екземплярі для візантійської принцеси на початку 70-х років XI століття, тобто тисячу років тому. В Італії, у Венеції, виделка стала відома через Візантію в XII столітті і виготовлялася для дожив, імператорів, пап з двома зубцями в одиничних екземплярах, скоріше як забава, іграшка. Французькі королі вперше стали їсти виделкою, а не пальцями лише у 1379 році.

У французької королеви Жанни де Евре, наприклад, за наявності 64 ложок була тільки одна виделка. Зберігала вона її в особливому футлярі. Король Карл V вже був володарем кількох срібних вилок. Першою англійкою, яка користувалася виделкою, була королева Єлизавета. Її двір обходився під час обіду власними руками, вважаючи, що користування виделкою – чисто королівський привілей. Спроби вивести виделку за межі вузького придворного кола не мали успіху аж до XVI століття. Та й в цей час вона вважалася предметом розкоші навіть в аристократичному середовищі і була для сатириків і памфлетистів епохи середньовіччя одним з головних об'єктів осміяння і нападок. Громадська думка епохи Відродження дружно засуджувала таке згубне

нововведення, як виделка. Духовенство бачило в ньому втілення диявола: аж до XVIII століття в монастирях суворо заборонялося користуватися виделкою. А щоб за обідом не бруднити руки, великим шиком вважалося, сідаючи за стіл, надягати рукавички.

Виделка використовувалася в політичній антифеодальній літературі того часу як мало не один з найяскравіших прикладів розбещеності вдач «можновладців», їхньої «безбожності», «зв'язків з дияволом» і т.п. До Росії виделка вперше завезена Лжедмитром I з Польщі на початку XVII століття в багажі Марини Мнішек і була демонстративно використана під час бенкету в Грановитій палаті Кремля з нагоди одруження Лжедмитра з Мариною 9 (19) травня 1606 року. Це викликало невимовний вибух обурення боярства і духовенства, послужило одним з безпосередніх приводів до підготовки змови Шуйського. Виделка, що називається, підвела. Недарма потім в XVIII-XIX століттях в Росії впустити виделку вважалося поганою прикметою, передвісником нещастя, а в народі осудливо відгукувалися про виделку, про що свідчить прислів'я «Ложкою, як неводом, а виделкою – як удою», тобто нічого не зробиш, не впіймаєш. Росія визнала виделку в XVIII столітті за допомогою Петра I, який привіз її зі своїх європейських подорожей. У виданні «Російська старовина» за 1824 рік є такий запис: «Біля тарілки його (Петра) клалися завжди дерев'яна ложка, оздоблена слоновою кісткою, ніжик і виделка з зеленими кістковими живцями, і черговому денщиків ставилося в обов'язок носити їх з собою і класти перед царем, якщо навіть йому траплялося обідати в гостях». Перші виделки були з двома зубцями і були тільки у дуже заможних людей. Народ почав користуватися виделкою лише в XIX столітті. Пізніше ложок і столових ножів з'явилися тарілки (або точніше ємності) з плоским дном, покриті орнаментом, а пізніше і глазур'ю.

Слово «тарілка» було запозичено з німецької мови, воно прийшло на зміну древньому слову «миска». Ще в XVI столітті тарілку називали талера, таріль, тореля. У XIV-XV століттях тарілки з олова і дерева вперше починають

використовувати у Франції. У середньовіччі страви на стіл було прийнято подавати на великих загальних блюдах. Спочатку (і досить тривалий час) заміною тарілки служили великі скибки хліба – їдець клав на них густу їжу, шматки м'яса, риби і т.д. Потім ці «хлібні тарілки» зазвичай з'їдалися, а в багатих будинках роздавалися жебракам або викидалися собакам. Починаючи з епохи Відродження, популярності набув дорогий і вишуканий – зі срібла та золота – столовий посуд. Поступово в побуті з'являється і «індивідуальний» посуд – тарілки, миски, які подавали вже для кожного, хто присутній за столом. Перші тарілки з'явилися майже 600 років тому у Франції і мали чотирикутну форму. Раніше роль тарілок виконували миски. Робили миски з глини, дерева, а пізніше з металу. Розміри деяких з них досить великі, з однієї миски їла часом вся сім'я. У будинку російського селянина, крім горщика і миски, практично не було іншого посуду. У старовинних посібниках з етикету давалися спеціальні поради, як культурно їсти із загальної миски. Наприклад, рекомендувалося добре витирати ложку, перш ніж знову зачерпувати нею суп: адже делікатні люди можуть не захотіти супу, в який вмочили ложку, вийнявши її з рота. Настільні, в сучасному розумінні, тарілки з'явилися на Русі не раніше XVI століття.

Поступове облагороджування сімей і розвиток культурного рівня середньовічної Європи, починаючи з XIV століття, тягло за собою появу цілої науки столового етикету. В середні віки в повній мірі відбувається розквіт столової білизни. Зображення столів, покритих скатертиною, можна знайти на древніх малюнках у багатьох народів світу. На полотнах відомих живописців епохи раннього ренесансу ми бачимо гарні скатертини, що спадають до самої підлоги. Вони одночасно виконували роль серветки для гігієнічних цілей і захищали одяг під час трапези. Тканина є найдавнішою прикрасою столу. Навіть в ті часи, коли тарілки робили з дерева або ліпили з хлібної м'якушки, коли вилку замінювали пальці, а ніж гість приносив з собою, перед ним незмінно стелили на стіл шматок тканини, урочисто і ретельно її розгладжуючи. До XVI століття скатертина перетворилася в спеціально призначену для столу прикрасу.

Її ткали вручну, вплітаючи ромбоподібний, хвилястий або інший візерунок. Часто скатертину прикрашали бахромою, вставними смужками мережив або багатою вишивкою, що нагадує по своєму забарвленню італійський карнавал. До того, як на стіл подавалася їжа, скатертину, якщо не брати до уваги срібної сільнички, була єдиною прикрасою столу.

Солідний вік і у серветки. В античності з'явилися перші прототипи сучасних серветок: ними служили листи фігового дерева, якими раби витирали губи після їжі своєму господареві. Їх знали ще стародавні римляни. Правда, виготовляли тоді серветки з алебастру. Після обіду їх не мили, а, щоб очистити, кидали у вогонь. Саме слово прийшло від німців, які, в свою чергу, запозичили його з італійської мови.

У середньовіччі під час трапези тільки господар замку мав право користуватися серветкою з вишитим гербом або монограмою. Це був відмітний знак і привід зайвий раз підкреслити його особливе становище за столом. В епоху середньовіччя серветки набули поширення в Європі. Цікаво, що особливою популярністю вони користувалися в країнах, де чоловіки носили бороду і вуса. У той же час в Англії, де в основному чоловіки голили обличчя, серветки були поширені мало. У Росії серветка прижилася з подачі Петра I.

Кожному історичному періоду і кожної нації притаманні свої індивідуальні правила поведінки за столом і використання скатертин та серветок. Вони виконували декоративну роль, часто були прикрашені розкішними розшитими візерунками, робилися з прекрасних вишуканих тканин і були досить дорогими. Згодом скатертини і серветки стали доступніші, їх дизайн і матеріали стали ще різноманітніше, їх могли дозволити собі не тільки заможні, а й інші стани. Скатертина міцно увійшла в побут і образ столового етикету. Найвідоміші монарші родини змагалися одне з одним в пишноті за столом, у кожній державі при дворі були свої правила сервірування столу, складання і розташування серветок на столі, що збереглися в деяких країнах і до цього дня.

Сіль у сільниці завжди вважалася символом вірності, сталості та вічності. За старих часів сіль дуже дорого цінувалася, місце сільнички було завжди поруч із господарем будинку. Якщо за столом опинявся бажаний гість – сільничка підсувалася йому, якщо ж сіль залишалася на своєму місці, значить, гостя в будинку не жалували. Брали сіль пучкою, і тому вигляд у сільнички був інший. Часто сільничку робили в формі коня та качки, символів сонця – з кінською головою та качиним хвостом. Адже вважалось, що сонце вночі на качці, а вдень на коні. А сіль визнавалася даром сонця.

Дворянський стан сільнички і цукорниці замовляв у відомих майстрів, як унікальні твори мистецтва, ціна яких була порівнянна з ціною на ювелірні прикраси. Зараз одна з небагатьох старовинних сільничок, збережених до наших днів – сільничка роботи знаменитого ювеліра Бенвенуто Челліні, створена ним на замовлення короля Франції Франциска в 1540-1543 роках, оцінюється в 50млн. євро.

Прикмет, пов'язаних з сіллю і цукром, дуже багато і вони часто суперечать одна одній. Якщо розсипати сіль – до сварки, то перевернути цукорницю – добрий знак і грошова прикмета. А якщо ви переплутали сіль і цукор і морщитесь, виливаючи вашу каву, знайте: вас обов'язково чекають хороші новини.

У XVII столітті в Європі з'явився чай. Спочатку цей напій був дуже дорогий – дорожчий за каву, адже для його створення використовувалася праця рабів. Чай привозився з Китаю і обкладався дуже високими митами. Як сам чай, так і перші чайники прийшли до нас з Китаю. Стародавні ємності, за формою вже близькі до наших сучасних чайників, виготовлялися з особливою лілової або червоної глини, яка вважалася найкращою для заварювання чаю. Однак не гіршими характеристиками володів і фарфор, винайдений китайцями пізніше.

Європейські майстри, змагаючись один з одним в фантазії, випускали чайники всіляких форм і видів. Прямокутні і квадратні, в формі хаток і звіряток, з драконівським головами замість носиків. Іноді в такому посудині і чай заварювати було вже неможливо. Але перемогла саме та форма чайників, яку придумали стародавні китайці – проста і зручна.

Найвідоміший атрибут російського чайного столу – самовар. Традиція чаювання в Росії існує вже понад 300 років. Перший російський самовар був виготовлений в 1740 році на Уралі. Самовари робили різноманітні за розмірами: великі на кілька відер і маленькі на 1-2 склянки. Розтопити самовар і подати його – ціла церемонія. Вважається, що чай, заварений окропом з самовара, смачніший. Багаті купували срібний або нікельований самовар. У різних місцевостях Росії у самовара були свої назви: самогар (Ярославль) самокипець (Курськ) самогрій (В'ятка).

Простеживши історію столових приладів, посуду і столової білизни, можна зробити висновок, що вони еволюціонували разом із розвитком цивілізаційних потреб, моди і світоглядів людства. Прообрази сучасних ножів, виделок, ложок, посуду можна знайти ще в кам'яному столітті, де вони були простими і функціональними. У міру розвитку історії столові прилади стають атрибутом розкоші, модним аксесуаром у багатьох вельмож. Столова білизна, сервізи, прилади несуть в собі глибокий символічний зміст, саме тому їх дарували на основні події в житті людини.

Література:

1. Величко Е.М., Ковалев Н.И., Усов В.В. - М.: Агропромиздат, 1992. - 303 с.: ил. "Русская народная кухня"/ Е.М. Величко, Н.И. Ковалев, В.В. Усов - М.: Агропромиздат, 1992. - 303 с.: ил..
2. Паутинка С. Паутинка А. Урок-кейс «История посуды: от черепков до сервизов» // Электронный ресурс: - Режим доступа: <http://xvatit.com/school/sch-online/compet/82734-case-history-tableware.html>
3. Энгельмейер П. К. Бумажные изделия // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.

Східні мотиви в історії та культурі України
Ер-Рабуї Міріам (Марокко), Ашшуї Ахмед (Марокко)
науковий керівник – ст. викл. Н.М. Кальниченко
ХНАДУ, Харків

У своїй доповіді ми хотіли б розказати про деякі зв'язки між арабською, берберською та українською культурами. Про культурно-історичну роль між нашими мовами говорять, зокрема, численні арабські топоніми в Європі:

Мадрид, Гібралтар, Трафальгар, Фатіма, Арбат (у Москві), а також назва Бесарабії (від ар. Мосараб «християнин» – підданий мусульманської держави).

На уроках російської та української мов ми були вражені тим, що в українській мові зустрічаються знайомі нам слова, запозичені з арабської, так звані арабізми.

До запозичень з арабської мови належать такі типові українські слова як: борг, кава, жупан, хустка, шана, шановний, кайдани, кат, хабар, харчі, казна, шуба, юбка, раса, а також відомі й в інших мовах арабізми на зразок слів: атлас, абрикос, цифра, арсенал, калібр, зеніт, алгоритм, альманах, калій, амальгама, аварія, гашиш, алкоголь, нашатир, бензин, алгебра, ладан, табурет, мінарет, альков, масаж, могорич, марципан, мигдаль, мулат, азарт, мусон, сатин, шифр, факір, фата, фанфари, сафарі, талісман, мафія, бісер, жасмин, карат та інші. Арабське походження має назва Арабатської стрілки в Криму, берберська назва – Гранада. Арабізми проникали в українську мову через тюркські мови, насамперед кримськотатарську, караїмську та російську мови.

Мало хто знає, що на півночі Африки багато століть проживають білі племена під загальною назвою амазиги. Це корінний народ, який з'явився тут задовго до всіх відомих завойовників – фінікійців, греків, римлян і тим більше, арабів, які прийшли на ці землі в 7-8 ст н.е.

У перекладі «амазиги» (imazien) означає «вільні, благородні, білі люди». Назва ж «бербери» походить від римлянів за аналогією з варварами (дав.-гр. βάρβαροι, лат. barbari) через незрозумілість мови і культури амазигів. Самі себе вони так не називають. Ніхто не знає, коли вони прийшли на північ Африки і звідки. Як зауважив король Хасан II (правив в Марокко з 1961 по 1999 рр.): «Марокко нагадує дерево, коренева система якого бере сили в землі Африки, тоді як його широка крона дихає вітрами Європи...».

Близько 50% від всього берберського населення входить до складу Марокко. Вони мешкають переважно в північній частині країни, в гірській місцевості. Протягом усієї історії араби відтісняли біле корінне населення вглиб

котинента у пустельні і гірські райони, насильно ісламізували і асимілювали, нав'язуючи міжетнічні шлюби.

Хоча амазиги зіграли вирішальну роль у боротьбі за незалежність від французьких колонізаторів (1954-1962 роки) і арабські сподвижники обіцяли їм культурні права, берберська культура протягом уже майже 60 років ігнорується і знищується. Тож амазиги законно вважають себе жертвами етноциду – навмисного знищення їх мови і культури.

Берберська мова походить від древньолівійського письма та існувала вже в період ранньої античності. Вона має оригінальну графіку, чітко виражені геометричні форми. Втративши свою писемність і довгий час не вивчаючись, берберська мова довгі століття переховувалася у родині, передаючись від покоління до покоління.

Розрізняють три основних усних діалекти берберської мови – зената, масмуді і санхаджа.

Досі берберську мову забороняється використовувати у школах та офіційних закладах, правителі держав не хочуть проводити розкопки і вивчати історію берберів. Берберам не слід знати своє минуле. Вони повинні працювати і підкорятися арабам. Зі шкільної парти їм внушають, що до приходу арабів жодного минулого у них не було: жили в печерах, як первісні люди, напівзвірі, писемності не було, в бога не вірили. Але, незважаючи на це і практично поголовне прийняття ісламу, амазигам чудом вдалося зберегти свою мову, свій менталітет, свою культуру і спосіб життя. Цікаво, що у їх абетці літера «Ж» не тільки пишеться, як у слов'ян, але й вимовляється так само.

Амазиги споконвіку були землеробами, тому зберегли традицію древніх аграрних свят і церемоній, що відзначаються за сонячним, а не місячним, як у арабів, календарем. Ці свята тісно пов'язані з днями Зимового і Літнього Сонцестояння. У XVIII-XIX ст. в околицях Танжера обрядові аграрні ігри були приурочені до періоду жнив. Жінки робили з соломи ляльку, що символізувала «наречену» дозрілого хліба і виставляли її в полі. Потім одна група здійснювала

«наліт» на поле і викрадала ляльку, а інша група забирала її і з пошаною повертала на місце. Таким чином зображували весільний звичай умикання нареченої і свідчили свою повагу «нареченому» – урожаю .

На день Літнього Сонцестояння амазиги запалюють багаття, приносять злакові культури в жертву богам, ритуально обливаються водою (наше Купала), а в приморських районах відбуваються масові купання для умилювання духів води і очищення душі. Є і священні дерева, котрі вони прикрашають строкатими клапками (наше «Деревце»).

Цікаво, що новий рік вони відзначають 13 січня щороку. Кругла паляниця хліба була символом сонця, яке вшановували амазиги. Вогонь як Сонце. Вогонь поглинає хліб, щоб народити його знову. В основі цього жертвоприношення лежить безперервний цикл.

Взагалі, у суспільстві берберів жінка відіграє головну роль. Найстрашнішою ганьбою для роду вважається образа жінки, матері. Пригадаємо, як відомий футболіст Зінадін Зідан під час матчу відповів на образу його матері – завдав удару головою в живіт кривдникові. Тоді весь світ гадав, звідки такі манери? Річ в тому, що бербери не прощають нікому образи свого роду. Особливо образу матері. Мати, як і для слов'ян у давнину, так і для берберів – свята жінка.

Бербери-амазиги в стародавні часи вбирали в себе світоглядні елементи інших народів, проте, є і дещо, що не піддалося сторонньому впливу і наче застигло в часі. Це берберський традиційний одяг, прикраси та архаїчні орнаменти предметів народних промислів.

Культура амазигів сповнена любов'ю до всього створеного руками, до вишивки, мистецтва. Їх національний стрій барвистий, складається з довгої верхньої сорочки, вишитої понизу і біля горловини, та широкого яскравого полотна-спідниці, яке обмотується навколо талії. У вишивці амазигів дуже часто зустрічаються знайомі нам символи. Це сарги і свастики, символи засіяного поля, алатирі, берегині, арійські сонячні хрести та інші.

В доповнення до костюму йдуть чудово виконані традиційні прикраси. Гарні, важкі, ручної роботи, виконані зі срібла або сплавів на його основі – бербери не дуже шанують золото, адже вважають його металом диявола, що приносить нещастя. Іноді прикраси мають золотавий відблиск, тому що додають в срібло невеликої кількості міді.

Вдивляючись в етнічні костюми, можна впізнати там не то культуру Карпат (гуцули, бойки, лемки), не то Балкан (македонці, болгары, румуни, греки), не то традиційний одяг Київської Русі! Лемкиня? Ні. Представниця берберського племені, вдягнена у національній стрій. Здавалось б, фантастичні лемківсько-берберські паралелі. Але погляньте, яка схожість майже у всьому. В обох жінок на шиї так-звані «кризи» – широкі (до 20 см) круглі коміри з бісеру, що вкривали шию, плечі і груди жінки. Їх носили у свята лемки і бойки. Для того, щоб сплести один такий комір, треба витратити близько 200 годин. Так, у берберських прикрасах є подібні до давньоруських – і барми, і рясни, і колти, і скроневі кільця, а також мониста.

Ще більший подив викликає берберська символіка, зокрема жіночі тату, які мають трипільський почерк і являють собою композиції з ромбів й сонячних хрестів, в які покладені ідеї щастя, любові, здоров'я, родючості та запліднення. Найбільш вживаним знаком в берберській культурі є ромб – знак Сонця і Землі, символ Предків, Роду. Цей символ знаходимо й на берегах Дніпра в часи трипільців.

На слов'янських весільних спідницях, вишитих рукавах сорочок, на дівочих головних уборах дуже часто зустрічаємо ромб або косий квадрат, розділений на чотири маленьких квадрати або ромба. У центрі квадратів обов'язково зображується невелика цятка: побажання щастя нової сім'ї, народження дітей і врожайність полів, що забезпечує це майбутнє щастя.

А чи знаєте Ви, що у слов'ян, які переселилися з Прикарпаття на Балкани багато років тому, були подібні тату? Набивають їх на руках, рідше – на щоках. Малюнок на одній руці не повторювався на іншій. Усі ці кола, цятки, хрести – закликання сонця і закликання про родючість.

Берберські килими також дуже нагадують слов'янські. А кераміка нагадує трипільський арт. Ті ж штрихи, ті ж тона.

Досліджуючи берберські прикраси, національний костюм, вишивки, знаки і символи закодовані в них, писемність, усторичні назви селищ та запозичені арабізми - приходимо до висновку, що між нашими народами є давні та дружні зв'язки.

Закінчуючі нашу доповідь, ми хочемо сказати слова привітання. У будь-якій країні світу привітання – це побажання добра. Але оскільки життєві цінності у народів світу різні, то й способи висловлення приязні відрізняються.

В Україні, як і в більшості країн, бажають доброго ранку, дня або вечора. У Росії зичать здоров'я («Здравствуйте!»). Грузини, вітаючись, кажуть: «Будь переможцем!». Вітання арабів та інших мусульман звучить «Ассалем Амсіхум!», що означає «Мир вам!».

Бажаємо всім народам світу бути переможцями в своєму житті. Бажаємо всім людям доброго здоров'я та миру кожного дня.

Література:

1. Володина М.А. Берберы северной Африки: культурная и политическая эволюция (на примере Марокко). - Москва, Имэмо РАН, 2011
2. Сергеев М.С. Берберы северной Африки: прошлое и настоящее. - М., 2003, 214 стр.
3. Завадовский Ю. П. Берберский язык, М., 1967.
4. Соломоник Э. И. Сарматские знаки северного Причерноморья. Киев, 1959.
5. Rogers on Becker. Amazigh Arts in Morocco: Women Shaping Berber Identity. Austin: University of Texas Press, 2006. Illustrations.224 pp.
6. Народы мира. Люди, культуры, образы жизни.пер. с немецкого Л.Кайсарова // «Die Volker der Erde». — М.: Аст, Kunth, 2009. — С. 54. — 143 с.
7. Антология берберской литературы (кабилы). Т.І — II в IV частях / Сост. и отв. ред. С. В. Прожогина. М.: Институт востоковедения РАН, 2001.- 871 с.

Клятва Гіпократата і професійна етика лікаря
Зауї Ель Мехді (Марокко), Зухрі Закарія (Марокко)
науковий керівник – доц. В. Є. Штиленко
ХНАДУ, Харків

Клятва Гіпократата – це клятва лікарів, яка виражає основні морально-етичні принципи поведінки лікаря, а також вона є загальнозживаною назвою клятви, яку складає кожний, хто збирається стати лікарем. Гіпократ (460–377 до н. е.) – один з

основоположників античної медицини – вчив, що «лікар повинен лікувати не хворобу, а хворого» [1, с. 263]. Він став моральним авторитетом для лікарів всього світу. Хоча треба відзначити, що клятви, які формували моральні норми поведінки лікаря, існували ще в стародавньому Єгипті.

Клятва виникла значно раніше, ніж за часи життя Гіппократа: згідно переказам, клятва сходить до прямих нащадків Асклепія, вона переходила в усному вигляді як сімейна традиція з роду в рід. Клятва була вперше записана ще Гіпократом в елліністичній Олександрії. Історичні джерела показують, що її початковий варіант був записаний Гіпократом в III столітті до н. е. на іонійському діалекті давньогрецької мови [2]. З тих часів текст клятви багаторазово переводився на інші мови, редагувався, істотно змінюючи свій зміст. Більше того, ім'я Гіпократа в багатьох країнах не згадується у назві клятви. Розглянемо деякі «модифікації» клятви, привнесені часом.

Для свого історичного періоду вона була дуже великим досягненням і мала високу моральну планку. Тому не випадково, що в християнському світі вона все-таки була прийнята з поправками та змінами. Початок був змінений: «Нехай буде благословенний Бог, Отець Господа нашого Ісуса Христа, який благословенний на віки віків; це є істинна правда».

Відомо, що в Північній Америці і Європі в 2006 році текст клятви замінили на «професійний кодекс». На думку авторів нового документа, текст, запропонований грецьким лікарем ще дві з половиною тисячі років тому, абсолютно не відображав реалій сьогодення. В часи Гіпократа не було таких важливих принципів роботи медиків, як повага до інших фахівців і право пацієнта на власний вибір. Крім того, лікарі того часу не стикалися з постійними підозрами в непрофесіоналізмі з боку суспільства, влади та журналістів. У новому тексті виключені вимоги до заборони робити аборт, хірургічного лікування кам'яної хвороби та коректного поводження з рабами.

В Україні 15 червня 1992 року Президент Л. Кравчук підписав Указ N 349 про клятву лікаря, в якій наведено сам текст клятви і процедура її прийняття. В Указі було сказано:

1. Затвердити текст клятви лікаря.
2. Клятву лікаря повинні давати усі випускники вищих навчальних медичних закладів України.
3. Клятва лікаря дається в урочистій обстановці в присутності професорсько-викладацького складу вищого навчального медичного закладу (факультету) і представників громадськості.
4. Текст клятви зачитується і повторюється випускниками інституту (факультету) колективно. Після цього виконується Державний гімн України.
5. Підписаний випускником текст клятви лікаря зберігається в його особистій справі. У дипломі робиться відмітка про прийняття клятви лікаря, текст якої вкладається в диплом.

Відзначимо, що в Харкові традиційно прийняття Клятви проводиться у Харківському академічному театрі опери та балету, і текст клятви вимовляється всіма студентами, включаючи студентів-іноземців, які навчаються у Медичному університеті.

Наведемо повний текст Клятви лікаря: Здобувши професію лікаря та усвідомивши важливість обов'язків, які покладаються на мене, в присутності моїх учителів і колег урочисто клянусь: усі знання, сили та вміння віддавати охороні й поліпшенню здоров'я людини, лікуванню і запобіганню захворювання; надавати медичну допомогу всім, хто її потребує; незмінно керуватися у своїх діях і помислах принципами загальнолюдської моралі, бути безкорисливим і чуйним до хворих, визнавати свої помилки, гідно продовжувати благородні традиції світової медицини; зберігати лікарську таємницю, не використовувати її на шкоду людині; додержувати правил професійної етики, не приховувати правди, якщо це не зашкодить хворому; постійно поглиблювати і вдосконалювати свої знання та вміння, у разі

необхідності звертатися за допомогою до колег і самому ніколи їм у цьому не відмовляти, бути справедливим до колег; власним прикладом сприяти вихованню фізично і морально здорового покоління, утверджувати високі ідеали милосердя, любові, злагоди і взаємоповаги між людьми. Вірність цій Клятві присягаю пронести через усе своє життя.

В Ізраїлі лікарі не приносять клятву Гіпократу, в них вона називається клятва єврейського лікаря. Це пов'язано з тим, що в традиційному тексті клятви Гіпократу згадуються боги давньогрецького пантеону, що йде врозріз з іудаїзмом, за яким Бог один і присягатися Його ім'ям не можна. Так як в Ізраїлі релігія не відокремлена від держави, у всіх єврейських вчз, які готують лікарів, клятва Гіпократу не використовується. Клятва єврейського лікаря відрізняється від клятви Гіпократу тільки в дрібних деталях, на кшталт тих же самих посилянь на богів.

В даний час на території США дія Клятви Гіпократу обмежена судовим прецедентом. У відповідності з цим прецедентом, лікарська допомога терористам і потенційним терористам визнана незаконною експертною допомогою, і тому такі лікарі несуть за нею кримінальну відповідальність.

А як же звучала Клятва Гіпократу в первісному вигляді? Вважається, що так звана «клятва Гіпократу» зовсім не належить Гіпократу. Як і багато інших його робіт, йому приписували цю клятву в пізніших компіляціях його праць. Найбільш поширена версія клятви, так звана Лікарська заповідь, опублікована в 1848 році в Женеві, втрачає великі шматки історичного тексту. Наводимо один з її найбільш поширених переказів:

«Клянусь Аполоном, лікарем Асклепієм, Гигіеєю і Панакеей, всіма богами і богинями, беручи їх у свідки, виконувати чесно, відповідно моїм силам і моєму розумінню, наступну присягу і письмове зобов'язання: поважати людину, яка навчила мене лікарській справі нарівні з моїми батьками, ділитися з ним своїми достатками і в разі потреби допомагати йому в його потребах; його нащадків вважати своїми братами, якщо вони захочуть вивчати це

мистецтво, викладати їм безплатно і без договору; настанови, усні уроки і все інше в навчанні повідомляти своїм синам, синам свого вчителя і учням, пов'язаним зобов'язанням і клятвою за медичним законом, але нікому іншому не розкривати лікарську тайну.

Я не дам нікому, хто попросить у мене смертельного засобу і не покажу дорогу для подібного задуму; так само я не дам ніякій жінці абортивного песарію. Чисто і непорочно буду я проводити своє життя. Я ні в якому разі не буду робити розтину у страждаючих кам'яною хворобою, нехай це роблять люди, які займаються цією справою. В який би дім я не увійшов, я увійду туди для користі хворого, будучи далеким від усього поганого, несправедливого і згубного, особливо від любовних справ з жінками і чоловіками, вільними й рабами. Щоб при лікуванні а також без нього я не побачив або не почув відносно життя людини з того, що не слід коли-небудь говорити, я не скажу про те, вважаючи подібні речі таємницею. Щоб не зруйнувати щастя людини».

Якщо «розшифрувати» цей текст, ми бачимо, що він містить 9 етичних принципів або зобов'язань: зобов'язання перед вчителями, колегами і учнями; принцип не нанесення шкоди; зобов'язання надання допомоги хворому (принцип милосердя); принцип турботи про користь хворого; принцип поваги до життя і негативного ставлення до евтаназії; принцип поваги до життя і негативного ставлення до абортів; зобов'язання про відмову від інтимних зв'язків з пацієнтами; зобов'язання особистого вдосконалення; збереження лікарської таємниці (принципу конфіденційності).

Дуже часто у зв'язку з Клятвою Гіпократата піднімається питання оплати праці лікаря, адже начебто лікар повинен безоплатно надавати допомогу хворому. Ясна річ, що несправедливе ставлення до лікаря, а фактично примусове використання результатів його праці безкоштовно (чи майже безкоштовно, що, загалом, одне і те ж) і позбавлення можливості досягнення матеріального благополуччя чесним шляхом, породило, як реакцію опору, зустрічне насильство лікарів над членами несправедливого до нього

суспільства. Це насильство виражається в прагненні отримати матеріальну винагороду від пацієнта, причому основним мотивом такого насильства є не стільки збагачення, скільки забезпечення можливості елементарного біологічного виживання. Лікар сьогодні змушений так чи інакше, вимагати від пацієнтів додаткових винагород. Принаймні, від тих, хто може платити. Економічної аксіомою є положення про те, що зниження розміру заробітної плати нижче прожиткового рівня неминуче призводить до того, що потреба вижити починає переважати над професійними обов'язками і зобов'язаннями перед пацієнтами. Морально-етичними нормами не прогудуєшся і без грошей не проживеш. Багато лікарів говорять, що, може, пора припинити дорікати лікарів з будь-кого приводу (а часто і без приводу) – «Поклялися? Терпіть!!!». Можна уявити, що вирішення цього питання лежить в межах поліпшення матеріального забезпечення усіх членів суспільства. Кожен член суспільства має право задовольняти в результаті праці свої матеріальні і духовні потреби.

Література:

1. Гиппократ. Клятва. Закон. О враче. Наставления. / Пер. с греч. В.И. Руднева. - Мн.: Современный литератор, 1998. - 832 с.
2. Энциклопедический словарь. / под ред. Б. А. Введенского. Т. 1. – М.: Советская Энциклопедия. – 1963. – 656 с.

Міфи про мінеральні камені та їхні дивовижні властивості

Ісмаїл Інґрії (Марокко)

науковий керівник – ст. викл. В.О. Гура

ХНАДУ, Харків

В історії розвитку людини мінеральне каміння відіграє велику роль. Спостереження за різнокольоровими блискучими камінцями багато століть передаються у легендах народів світу. Ще у стародавні часи у людини з'явилися амулети, зроблені з мінерального каміння. Такий амулет людина повинна була носити постійно, тому що вірила у його магічну силу.

Археологічні дослідження свідчать про те, що люди прикрашали себе самоцвітами ще 7500-10000 років тому. Які це були камені? Насамперед,

халцедони, агати, нефрити, смарагди. Сапфіри та рубіни були відомі за 600 років до н.е., алмази – за 1000 років до н.е. Перші найміцніші знаряддя праці були зроблені людиною з використанням нефриту та жадеїту. Також відомо, що бірюзу видобували у стародавні часи – ще 3400 років до н.е. Історики свідчать і про те, що на території Стародавнього Єгипту на березі Червоного моря були копальні Клеопатри, де видобували смарагди. Сучасні дослідники знайшли папіруси геологічної експедиції на Сінайський півострів, відправленої фараонами за бірюзою та золотом. «Папірус Еберса» (1700 р. до н.е.) містить рецептурні довідники з описом лікарських речовин та їхнього складу, методів лікування мінералами.

Про особливі властивості мінерального каміння йде мова у багатьох асиро-вавілонських клинописних текстах та спеціальних книгах – «Лапідаріях». Відомі й авторитетні вчені давнього світу дуже поважно ставилися до таємничих сил каміння. Спеціальні дослідження мінералів проводили Аристотель та його учень Теофаст. Вивчав властивості мінерального каміння вчений-енциклопедист Пліній Старший. Відомо, що мінерали широко використовувалися в арабській медицині. Тибетські лікарі також активно використовували дорогоцінні камені. До нашого часу збереглися й давньоєгипетські папіруси із рецептами виготовлення й використання мінералів із лікувальною метою (наприклад, лазурит було рекомендовано як засіб для лікування очей, а гематит як засіб, що зупиняє кровотечу). Добре й відомі рецепти середньоазіатського вченого Абу Алі Ібн Сіні (Авіцені), який активно досліджував та використовував у лікувальній практиці не тільки рослини, а й порошки сердоліку, агату, перлин і смарагдів. У слов'янських народів перші описи мінерального каміння та його властивостей були зроблені у книзі «Ізбориик Святослава» у XI сторіччі. Зокрема, автори цієї роботи стверджували, що топаз може вгамовувати негоду, берил підтримує дружні та любовні стосунки, аметист запобігає пияцтву.

Початок наукового вивчення властивостей мінералів було закладено алхіміками. Саме їхні дослідження згодом стали основою не тільки хіміотерапії, а й літотерапії. Сучасна фармакологія використовує для виготовлення ліків майже 50 мінералів. Народні знахарі Індії й Тибету і сьогодні готують ліки із рослин та мінерального каміння. Про назви мінералів та дивовижні властивості мінерального каміння у наш час написано чимало книг.

Об'єктом нашого дослідження є міфи про унікальні властивості мінералів та символіку кольору каменів-самоцвітів.

Відомо, що з давніх давен люди використовували амулети і талісмани, зроблені з каменю. Вони вважали, що камінь – це жива істота, і тому він має певні риси характеру та свої особливі властивості. Люди вірили у те, що у кожного мінерала є душа, яка може допомагати людині і захищати власника цього каменю від всіляких негараздів та небезпеки. Саме тому у різних країнах та на різних континентах почали виготовляти із самоцвітів талісмани та обереги. Які ж мінерали застосовувались із цією метою? Наприклад, вважалося, що берил робить людину завжди веселою, халцедон забезпечує успіх у справах, гіацинт дає силу, гранат лікує від безсоння, сапфір допомагає знайти кохання, за допомогою смарагдів і гранатів можна побачити майбутнє, а сердолік забезпечує швидке виконання різних важливих справ. Віра у магічне значення самоцвітів була особливо поширена в Індії. Прикраси із каміння у індійців виконували важливу роль «захисту» від хвороб та небезпеки. Магія мінерального каміння була частиною індійської астральної системи. Цікаво, що представники різних каст повинні були прикрашати себе певним каменем. У асирійців і вавилонян була традиція співвідносити самоцвіти з різними знаками Зодіаку. Вважалося, що такий «адресний» камінь має допомагати людині, яка народилась саме під його знаком.

Із давніх давен у країнах Сходу був дуже популярним нефрит. Відомо, що для китайців нефрит – це камінь імператорів, який символізує космічну енергію, силу, владу, безсмертя. Також він є символом Землі і Сонця. Китайські

алхіміки вірили, що нефрит має бездоганну форму і може замінити золото як символ абсолютної чистоти. З хімічної точки зору нефрит – це силікат кальцію, магнію та заліза. Найбільш популярні зелені та білі нефрити. Відомо, що речами із нефриту люди користуються вже багато віків, із покоління у покоління їх передають своїм спадкоємцям. Нефрит є дуже міцним матеріалом, із нього у стародавні часи виготовляли різноманітні знаряддя праці, наприклад, сокири. Багато таких речей, зроблених із нефриту і лазуриту тисячі років тому, знайдено у наші часи археологами. Цікаво, що час не вплинув на якість таких виробів. У Китаї з давніх часів нефрит – це священний камінь, який символізує п'ять чеснот: чистоту, милосердя, справедливість, мудрість та хоробрість. Прикраси із нефриту популярні в Китаї і сьогодні. Із нього роблять різноманітні браслети на інші речі, які носять не тільки жінки, а й чоловіки.

У Європі література про магічні властивості мінералів з'явилася у 13 столітті. Це були книги французькою, англійською, голандською, іспанською, італійською та німецькою мовами. У перекладі з арабської і перської мов були записані легенди, казки та прикмети китайців, індійців та тибетців. Так, наприклад, унікальні сторінки про використання кварцу можна прочитати у книзі Мішеля Дж. Харнера «Шлях шамана». Автор пише, що у багатьох народів світу, які мешкають на території від Південної Америки до Австралії, кристал кварцу – це найкращий предмет сили. Безсумнівно, цей вислів свідчить про те, що люди вважали цей мінерал «духом-помічником». Відомо, що шамани використовували кристали кварцу (або «затверділе світло») для пророцтва майбутнього. Історики свідчать, що у стародавньому Римі був звичай у дні радості класти на полицю у чашу білий камінь, а у дні скорботи - чорний. У кінці року люди порівнювали, яких днів було більше. Таким чином, люди вірили у свій щасливий камінь і вважали, що його колір має велике значення.

Більш детально розглянемо співвідношення каменя та його кольору, інтерпретуючи два кольори: червоний та білий.

Червоний колір мають широко розповсюджені у світі рубіни і гранати.

Червоний колір у культурі народів світу символізує активність, чоловічу стать, це колір життя, вогню, війни, агресії, небезпеки, революції, емоцій. Дослідники зазначають, що у негативному символізмі червоного кольору можна побачити його зв'язок зі злом, особливо у єгипетській міфології. У деяких народів, наприклад, у кельтів, смерть асоціюється із червоним вершником. Цікаво, що червоний колір має й діаметрально протилежне позитивне значення. У культурах різних народів це колір мужності, відваги і захисту. У християнстві – це емблема воїнів господніх хрестоносців.

Які ж дивовижні властивості притаманні самоцвітам червоного кольору? Червоний порошок гематиту (від грецького «хайма» - кров) з давніх часів вважали дуже дієвим засобом для лікування хвороб кровоносної системи. Рубін також був дуже популярним, тому що він був символом удачі, щастя, довголіття, хоробрості і життєвої сили. На думку знавців, рубін давав його власнику силу лева, хоробрість орла і мудрість змії. У середні віки вважали, що цей камінь забезпечує перемогу та самовіддане лицарське кохання. Мусульмани вірили, що людина, яка носить на собі рубін обов'язково стане великою, але для цього треба мати добре серце, гарну пам'ять, гострий зір та розум. Також вважалося, що рубін посилює природню жорстокість злих людей і може провокувати їх на необмірковані вчинки. Цікаво, що, знаходячись на руці недоброї людини, рубін стає злим демоном. Халдейські маги застерігали: «Хто дуже пильно дивиться на темно-червоний рубін, може від цього швидко сп'янути». Індійці вважали, що рубіни – це закам'яніла тверда кров драконів і рекомендували носити цю «кров» тим, хто народився у грудні.

Білий колір – це символ очищення, колір янголів і провідників, у християнстві – символ Бога Отця. На Сході – символ цноти і смерті. Каміні білого кольору мають у своїх символічних значеннях такі архетипи, як Мати, Діва, Смерть. Білий камінь кахолонг – символ материнства. На Сході його називають «молоком священної корови».

Перли – це традиційний символ цноти, дівоцтва і незайманості. Найбільш відомі незаймані – Діва Марія і грецька богиня Артеміда символізують жіноче начало. У словарі символів Д.Тресіддера знаходимо такий опис символу перлини: «Перлина – це символ як світу, так і жіночності. Вона асоціюється із повним місяцем, а його водне походження – із плодючістю» [7, с.46]. Білий колір каменя, який символізує як життя, так и смерть, асоціюється із сльозами. Розірване намисто із перлин вважалось поганим знаком. У всі часи перлини були улюбленою прикрасою багатьох жінок. Вони символізують природу жінки.

Отже, містичні властивості мінерального каміння люди співвідносили із його кольором. Зазначимо, що основні кольори й мінерали, які з ними співвіднесені, сформували наступні поняття: білий колір - це початок та світло, чорний – кінець і темрява, червоний – влада і пристрасть, жовтий – енергія і життя, зелений – гармонія, природа; синій – спокій і рівновага; сірий – ізольованість і стабільність.

Чому ж багато віків люди вірять у магічну силу талісманів із кольорових камінців? На це питання сьогодні знайшли відповідь психологи. Їхні дослідження переконливо свідчать про те, що вибір каменя-самоцвіту у якості амулета та талісмана пов'язаний із дією механізмів психологічного захисту, якого потребує особа. Талісмани й обереги потрібні інфантильній людині як перехідні об'єкти, які допомагають їй позбутися відчуття тривоги,набути впевненості у собі, і, таким чином, забезпечити комфортний психологічний простір навкруги себе.

Література:

1. Абу АлиИбн Сина. Канон врачебной науки. – М., 1994.
2. Аль-Бируни. Собрание сведений для познания драгоценностей.- Л., 1963.
3. Бугрова С.А. Магия самоцветов . – М., 2005.
4. Киршбаум Э.И., Еремеева А.И. Психологическая защита. – М., 2000.
5. Супричѳв В.А. Сказание о камне-самоцвете. – Киев, 1975.
6. Рысьев О.А., Кайдалова О.В. Литотерапия. – СПб, 2002.
7. Тресиддер Д. Словарь символов. – М., 2001.

«Українська» Канада
Тарас Кальнооченко (Канада)
York University, Toronto
науковий керівник – ст. викл. О.В. Незовибатько
ХНАДУ, Харків

Канада – країна іммігрантів. Починаючи з 1971 року, тут проголошувалася політика полікультурності, девізом якої стало «Unity in Diversity» (єдність в різноманітті). Безумовно, вона є дуже сприятливою для розвитку культурної спадщини меншин.

Присутність громадян різних національностей в Канаді нікого не дивує. Ви можете відшукати тут кого-завгодно, але великих іммігрантських діаспор не так і багато. Однією із найстаріших і найорганізованіших імміграційних громад в світі називають українську громаду в Канаді. У 2011 році вона відзначила 120 років з початку свого формування.

Перші українські іммігранти масово прибули в канадський порт Галіфакс близько 120 років тому. Взагалі-то зараз українська імміграція налічує чотири хвили. І першу, яка відбувалася в кінці 19 століття, відносять до імміграції економічної.

Пов'язана вона була з браком земель на Західній Україні, що змушувало сім'ї жити украй бідно і викликало пристрасне бажання змінити ситуацію. Величезна кількість еміграційних бюро стали своєрідним поштовхом для українських переселенців. А Канада залучала тим, що давала можливість соціальної адаптації і головне – давала землю в користування.

Між Першою і Другою світовими війнами прокотилася друга хвиля української імміграції. Її історики називають політичною, оскільки люди їхали в основному з тих українських земель, які увійшли до складу Польщі, а також із Закарпаття.

Третя хвиля – наймасовіша і почалася після закінчення Другої світової війни. Як правило, переселенцями стали знову жителі українських західних земель, які не бажали залишатися на території радянської держави. Ця хвиля

об'єднала українців з території Галичини, Радянської України і також українців, що проживали в Європі.

Четверта хвиля почалася з падінням СРСР. І тут вже можна говорити про масове переселення громадян всієї України, а не лише її західних земель. Цю хвилю називають економічною, оскільки переселенці хотіли стабільності і кращих умов життя, а також нових перспектив для своїх дітей.

Найбільшими українськими провінціями в Канаді називають Альберту, Манітобу і Саскачеван. Саме у них проживає основне населення української діаспори. Провінції з найбільшою кількістю жителів з українським походженням (винятковим і одним з декількох) – це Онтаріо (290 925), Альберта (285 725), Британська Колумбія (178 880), Манітоба (157 655) і Саскачеван (121 735), Квебек (24030).

Згідно з переписом 2001 р. Українська національність посідала дев'яте місце серед національностей в Канаді (10 місце в Британській Колумбії, 7 в Альберті, 6 в Саскачевані, 5 в Манітобі, 12 в Онтаріо і 22 в Квебеці).

До метрополітичних міст з найбільшою кількістю жителів з українським походженням належать Едмонтон (125 720), Торонто (104 490), Вінніпег (102 635), Ванкувер (76 525), Калгарі (65 040), Гамільтон (24 070) і Монреаль (20 050). Українську мову як основну мову визнає 26 675 жителів Торонто, 18 055 жителів в Едмонтоні, 15 315 у Вінніпегу, 5805 у Ванкувері, 4945 в Саскачевані, 4685 в Монреалі і 4265 в Калгарі.

У Монреалі історія української діаспори вже налічує більше 100 років. Безліч організацій, декілька недільних українських шкіл і українські церкви розташовані сьогодні в Монреалі і його передмістях.

Канадським українцям вдалося зберегти єдину, визнану всіма представницьку організацію української діаспори – «Комітет українців Канади» (КУК). Канадські українці розвинули власну культурну традицію, створили мережу суботніх і так званих «рідних шкіл». Крім того, українську мову можна

вивчати в звичайних державних школах, і близько 10 тис. учнів використовують цю можливість.

На сьогодні саме Торонто називають столицею українства Канади. Крім того, Торонто є базою «Всесвітнього конгресу вільних українців».

Українська діаспора Канади посилено пропагує українську культуру, мову, випускає газети, телепередачі. Існує навіть музей української культури. Існує також факультет в університеті Торонто, де вивчають культурну спадщину українців. У Торонто є десяток українських церков, в основному, греко-католицьких, українські ансамблі пісні і танцю, українські школи, український музей (у Саскачевані теж), і навіть Інститут Св. Володимира.

У Торонто — чотири українські школи. Вони на особливому рахунку, оскільки дають дуже хорошу освіту.

Перший і головний пункт, що додає українським школам національний колорит, — півгодини щодня присвячуються вивченню української мови, літератури, культури. На відміну від більшості державних шкіл країни, де дотримання закону Божого було припинене в 1980 р., тут уроки починаються з молитви, нею і закінчуються. З 2 класу вивчається катехізис, який, згідно католицької традиції, готує дітей до першого святого причастя, вивчається Новий Заповіт, «релігія і релігієзнавство» є обов'язковим предметом з 8-го по 12-ій (випускний) класи.

Проте це не означає, що тут виховується майбутнє духівництво. Це не семінарія, а державна школа, що фінансується з бюджету провінції. Але українська католицька. Українській діаспорі в Торонто вдалося домогтися, щоб католицький відділ управління освіти дозволив навчати і виховувати дітей в «східному обряді».

В українських католицьких школах вчать діти колишніх росіян, поляків, афроамериканців... Але! Обов'язкова умова для зарахування: один з батьків має бути українцем за національністю.

Якщо говорити про школу Йосифа Сліпого, яку до речі закінчив я і багато моїх друзів, то, як правило, всі учні відвідують ще і суботню школу, де проводяться 4-годинні заняття (українські мова, література, історія і культура). Тут говорять лише українською мовою.

Головні ідеологічні принципи в українських школах Канади: виховання особи; виховання особи, що поважає інших; виховання громадянина Канади, що пам'ятає про коріння і поважає нову батьківщину.

У Канаді добре розвинута мережа українських професійних і бізнес-клубів, які об'єднують молодих енергійних українців, зайнятих у сфері престижних і сучасних професій. Особливою популярністю користуються численні танцювальні ансамблі. Тільки в Західній Канаді існує 150 таких колективів, у яких зайнято близько 10 тисяч осіб.

Ось уже 19 років поспіль один із районів Торонто на три осінні дні перетворюється у винятково українську територію: це проходить наймасштабніший вуличний відкритий український фестиваль Північної Америки Bloor West Village Toronto Ukrainian Festival. Усі гості мають змогу насолодитись українськими танцями, піснями, забавами, скуштувати українських страв, придбати вироби ручної праці, взяти участь у різноманітних розважальних заходах для молоді та дітей.

Українців в Канаді знають не лише по відомих варениках, а тут їх називають *pierogies* (пироги), але і по тій ролі, яку грає українська діаспора в економіці і політиці Канади.

У списку видатних українських канадських особистостей знаходяться політики, спортсмени, художники, люди науки, бізнесмени, космонавти і представники інших сфер. Хоча деякі з цих видатних людей лише частково мають українське походження, вони в різних ситуаціях підкреслюють своє українське коріння.

Серед них — покійний Реймон (Роман) Джон Гнатишин — колишній генеральний губернатор Канади, Ерні ІВЗ — колишній прем'єр Онтаріо, Гері

Фільмон — колишній прем'єр Манітоби, Рой Романів — колишній прем'єр Саскачевана, Стівен Джуба (Степан Дзюба) — колишній мер міста Вінніпег, Пітер Ліба — колишній губернатор Манітоби, Сільвія Федорук — учений і екс-губернатор Саскачевана, Ед Стельмах — нинішній прем'єр Альберти, Джерард Кенеді, колишній міністр утворення Онтаріо і надія Ліберальної партії Канади, Джин (Євгеній) Звоздеський — міністр освіти Альберти в 2004-2006 рр., Стів Пітерз — міністр праці Онтаріо, Джуді Василіца-Лейс, Борис Вжесневський, Уолтер Ластівка, Марк Варава — депутати федерального парламенту, покійний Джон Сопінка — юрист, колишній суддя Верховного суду Канади, покійний сенатор Пів Юзік, сенатор Рейнел Андрійчук, покійний Ярослав Рудницький — мовознавець, один з засновників канадської політики мультикультуралізма, покійний Уолтер Тернопільський — законодавець, Євгеній Мельник — власник фармацевтичної компанії «Biovail Pharma» і власник оттавського хокейного клубу «Ottawa Senators», покійний Петро Яцик — бізнесмен і меценат, Роберта Боднар — астронавт, Пилип Коновал — воїн під час Першої світової війни, відмічений Хрестом Вікторії, найпочеснішою винагородою за мужність, Альберт Бандура – видатний вчений-психолог, відомий скульптор Лео Мол (Леонід Молодожанін), Люба Гой– відома комедійна актриса і багато інших.

Серед відомих канадців українського походження також багато хокеїстів світової слави: Уейн Грецький (Wayne Gretzky), Дейв Андрійчук, Дейл Гаверчук, Майк Боссі, Джон Буцик, Терк Броду; представників різних областей культури, людей науки, працівників телебачення, представників майже всіх сфер канадського життя.

До речі, саме завдяки українській діаспорі, Канада першою визнала незалежну Україну, як державу. Цікаво, що українець канадського походження Ераст Гуцуляк купив і подарував Україні перше приміщення українського посольства в Канаді, розташоване в Оттаві. Уряд канадського містечка Саскачеван оголосив 2016 рік роком місцевих українців, зазначивши, що визнають значний внесок українських переселенців у розбудову провінції.

Література:

1. Василенко, Л. У далекий світ — за океан: до 120-річчя українських поселень у Канаді / Л. Василенко // Берегиня : Всеукраїнський народознавчий часопис. – 2011. – N 3. – С. 59-72.
2. Inglehart R. Culture Shift in Advanced Industrial Society / R. Inglehart. – New Jersey: Princeton University press, - 1990. - 482 p.
3. Kaye V. Early Ukrainian Settlements in Canada. 1895-1900 / V. Kaye. – Toronto: University of Toronto Press, 1964. - 402 p.

Дзеркало як символ долі у творчості Алішера Навої та узбецькому фольклорі

Корашев Носирбек (Узбекистан)

науковий керівник – ст. викл. Т.Ю.Уварова

ХНАДУ, Харків

Звернення до символізму і символіці – одна з найдавніших властивостей людської культури взагалі. Символізм притаманний усім найдавнішим міфам і релігіям, архаїчним формам мистецтва та ін.

В даний час слово «символ» трактується, як знак, зображення якої-небудь речі або тварини для позначення якості предмета або об'єкта; умовний знак будь-яких понять, ідей, явищ [2]. Зокрема, багато предметів побуту мають різне символічне значення для людини.

На наш погляд, на окрему увагу заслуговує значення такого предмета домашнього побуту, як дзеркало. Символ «дзеркала» можна зустріти в багатьох стародавніх міфологіях. Вирази «magus» (маг), «magia» (магія), magic (магізм), «image (образ), «imagination» (уява) походять від слова «мага» (дзеркало).

З найдавніших часів дзеркало мислиться як щось суперечливе, пов'язане з давніми уявленнями про кордон між світами і магічним зв'язком між тим, хто відображується, і тим, що відображується. Це уявлення про дзеркало є найбільш поширеним в літературі. У російській літературі образ дзеркала найчастіше пов'язаний з ідеєю двійника і совісті літературного героя. Зарубіжними письменниками широко використовується прийом подвійного відображення, де дзеркало є не тільки художнім образом, а й міфологемою сюжету. У фольклорі багатьох народів дзеркало – це відображення душі (її сутності та спогадів) і життя людини (її долі, минулого, сьогодення і майбутнього) [1].

Для узбецького народу дзеркало завжди мало особливе значення. Відповідно до національних звичаїв узбеків в колиску під подушку новонародженого кладуть ніж, дзеркало і перець, що пов'язано з уявленнями про магичні сили, які оберігають людину від злих духів, а також тим, що предмети побуту мають символічні значення. Дзеркальне відображення є не тільки фізичним явищем, але і духовним, що відображається в народних повір'ях: перед винесенням покійного з будинку всі дзеркала потрібно чим-небудь закрити, вночі не можна дивитися в дзеркало, інакше може здатися диявол. За повір'ями предків, дзеркальне відображення людини не тільки складається з заломлення і повернення променів від його зображення, а й є вираженням його духу. В узбеків до сих пір існує весільний ритуал, під час якого наречений і наречена повинні виглядати в одне дзеркало. Цей ритуал означає не тільки побажання щастя молодят, а й їх духовне зближення.

У своїх дослідженнях узбецький вчений Б. Саримсаков говорить про те, що спочатку в узбецькому фольклорі і класичній літературі дзеркало розглядали як предмет, що приносить щастя. Однак поступово в багатьох народних піснях дзеркало стало також мати інше значення – воно перетворюється в символ коханої [5].

Крім того, в узбецькій літературі часто зустрічається взаємозв'язок символів дзеркала і води. Так герой народних казок, тікаючи від переслідувачів (наприклад, від Баби-яги) кидає на землю дзеркало, яке перетворюється у велику річку і стає непереборною перешкодою. Таким чином, герой з легкістю звільняється від переслідування злої сили.

Вивчаючи використання мотиву дзеркала в фольклорі, можна помітити, що в стародавні часи воду і дзеркало (що відображають речі) розглядали як один предмет, або як взаємопов'язані речі. У народних піснях символічні образи дзеркала і води в однаковій мірі виконують функцію вісника. Наприклад, в одній народній пісні дівчина, яка чекає коханого, що відправився в далеку подорож, довго вдивляється в дзеркало і шукає його в шляху, але,

відчувши, що у дзеркала не вистачає сил для передачі звістки, за допомогою другого чарівного предмета надає коханому сили. Вона тихо опускає дзеркало в озеро перед будинком. Символ дзеркала, опущеного у воду, у древніх людей мав особливий сенс: з'єднання двох речей збільшував силу чарівництва і дозволяв отримати достовірно і швидко будь-яку інформацію.

У своїй творчості Алішер Навої також неодноразово використовує символіку «дзеркала». Зокрема, поет часто паралельно використовує образи дзеркала і чаші (жом) як засобу для досягнення зустрічі з реальною коханою. У творі Алішера Навої «Лисонут-тайр» 30 птахів, пройшовши через долину потреб і небуття, досягли місця своєї мрії і замість птиці Семург, побачили своє відображення.

В оповіданні «Шах і його дзеркало» в «Лисонут-тайр» значення алегорії трактується наступним чином:

*Қаср-тан, онда кўнгулни кўзгу бил,
Кўзгуда шах хуснини наззора қил.
Бермайин бу кўзгуга аввало жило,
Акс олдасолмагай ул подшо.*

*Замок – тело, в нем душа как зеркало,
В зеркале увидишь красоту шаха.
Не дав этому зеркалу блеск,
Не увидишь шаха того.*

Ш. Шаріпов коментує ці рядки наступним чином: «Замок – тіло людини, дзеркало – його душа, а шах – образ бога». Тут йдеться, за поширеним вченням суфізму, про те, що «бог створив всесвіт, щоб показати свою красу і досконалість, тобто щоб спостерігати за своєю красою, найдорожче в цьому дзеркалі – це душа людини» [6].

Алішер Навої, спираючись, з одного боку, на художні традиції, а з іншого – на релігійні уявлення народу про дзеркало, збагачуючи свою художню майстерність, неодноразово використовує символ дзеркала в поемі «Фархад і Ширін». Наприклад, Фархад містичним чином закохується в прекрасну Ширін за допомогою дзеркала. Зокрема, в дастані «Фархад і Ширін» майстерно використаний мотив повідомлення через Дзеркало Іскандера. За допомогою казкового дзеркала Фархад знаходить Ширін, принцесу Вірменії, Ширін і шалено закохується в неї. Після цього в дастані починається розповідь про основні події, тобто сюжет починає рухатися. Отже, в структурі дастана дзеркало є важливою деталлю, що

оповіщає про прийдешні події, про долю головного героя. Під час своєї подорожі Фархад зустрічає роботів. Робот – символ брехні, одночасно він символ чудес світу. Дзеркало на грудях робота – символ його душі. Фархад перемагає роботів, вистріливши в дзеркало, розташоване у них на грудях. Дзеркало використовувалося як важливий символічний засіб для розкриття тонких сторін людської природи, душевного стану, боротьби добра і зла.

Вищевикладені приклади і їх аналіз дають підставу зробити висновок, що в художній літературі широко використовувався мотив дзеркала. Ідейна функція, покладена на деталь в народних традиціях і звичаях, фольклорі, майже без зміни була продовжена в художній літературі. Твори Алішера Навої доводять, що дзеркало як символ людської душі, буття в середні віки в літературі служило засобом інтерпретації суфізму.

На закінчення можна сказати, що широко поширений в узбецькій класичній літературі мотив використання дзеркала для отримання звістки про майбутнє був оброблений і закріплений в письмовій літературі. Дотримуючись фольклору і літературних традицій, Алішер Навої вдало використав мотив, який спирається на цю традиційну деталь.

Література:

1. Вулис А. «Литературные зеркала» – М.: «Советский писатель», 1991 – 480 с.
2. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. – М.: Русский язык, 2000.
3. Комилов, Н. Тасаввуф. –Т. 1. – Тошкент, 1999. – С. 150.
4. Навои А. Поэмы / вступ. ст. В. Захидова; сост. А. Каюмов. - Москва : Художественная литература, 1972. - 815 С.
5. Саримсоков, Б. Ойнада зуhr этган бахт // Ўзбек тили ва адабиёти. 1984. – № 4. – С. 31.
6. Шарипов, Ш. «Лисон ут-тайр» достони генезиси ва ғоявий – бадий хусусиятлари. Тошкент, 1982. Б. 51.

Стародавнє місто Фес – символічне серце Марокко

Ламніаі Аираф (Марокко), Шаббуба Абделлах (Марокко)

науковий керівник – ст. викл. Т.Г. Доценко

ХНАДУ, Харків

Фес – це найбільший на півночі Африки центр ісламської культури та освіти, найдавніше із чотирьох імперських міст Марокко. (Імперськими містами

в різний час у Марокко були також Мекнес, Марракеш і Рабат, останнє з яких і зараз є столицею королівства.) Сьогодні Фес – це четверте за величиною місто країни – після Касабланки, Рабата та Марракеша. І його по праву можна назвати символічним серцем Марокко.

Це чудове та таємниче місто було засноване біля 789 року правителем Ідрісом I (прямим та близьким нащадком пророка Мохаммеда), який прибув на територію сучасного Марокко із Сирії та заснував поселення на березі річки Джавхар. 20 років потому на її протилежному березі Ідріс II (син Ідріса I) побудував інше місто та переніс столицю держави Ідрісидів туди. Пізніше обидві частини було об'єднано, а наприкінці XII сторіччя Фес уже був одним із найбільших міст ісламського світу. У різні часи він був кілька разів головним містом країни, а релігійна, інтелектуальна, політична еліта Марокко розміщувалась у Фесі до початку XX ст. Кажуть, що своєю назвою Фес зобов'язаний звичайному інструменту – мотиці. За легендою, великому марокканському святому Мулай-Ідрісу I подарували мотику із золота та срібла, нею він окреслив межі фортеці, якій судилося стати столицею династії Ідрісидів – першої арабської династії Марокко. Фес – це перше місто Марокко, яке прихистило арабів, що поселилися на цих землях майже 1200 років тому. Спочатку основне населення міста склали 8 тисяч арабських сімей, що були вигнані християнами із Андалузії, Кордови, Севільї та Гранади. Через 100 років до них приєдналися 2 тисячі сімей із містечка Карауїн, що в Тунісі. Так виникло велике місто Фес.

Протягом усієї своєї історії місто пережило три етапи будівництва, внаслідок чого сучасний Фес складається із трьох різних частин: старої медіни IX сторіччя (Фес-ель-Балі), нової медіни XIII ст. (Фес-ель-Джедід) та нового міста. Так, Фес-ель-Джедід називають новою медіною, хоча їй більше 700 років! Побудована вона була при правлінні династії Меринідів, коли стара частина Феса була повністю забудована, і Фес у ті часи став одним із найбільших міст світу з населенням у 200 тисяч чоловік. Султан Юссеф Якуб

хотів мати власне місто-фортецю, і стіни фортеці Фес-ель-Джедід звели поряд із стінами Фес-ель-Балі. А вже встановлення французького протекторату у Марокко в 1912 році ознаменувало початок модернізації міста. На південному заході нової медіни Фес-ель-Джедід було побудовано нове місто з гарними, широкими бульварами, зведено нові сучасні будинки – будинки ХХ ст. Відомий у всьому мусульманському світі, Фес протягом усієї своєї історії сяяв інтелектуальним та духовним надбанням. А завдяки численним реставраціям культурних пам'яток місто до цього часу змогло зберегти свої чудові палаци, мечеті, медресе. Фес – це дійсно історична столиця Марокко, і його видатні пам'ятки дуже цікаво розповідають про минуле міста та країни в цілому.

Основною пам'яткою, звичайно, є стара медіна Фес-ель-Балі. Розташована вона на обох берегах ріки Фес і являє собою вигадливе переплетіння вузьких звивистих вуличок. Стара медіна – це також унікальні мечеті з медресе, майстерні, старі будинки, лавки, ринки, що збереглися у первісному вигляді. Можна годинами блукати справжнім середньовічним містом, захоплюючись майстерною різьбою, арабесками, кольоровою мозаїкою, масивними металічними виробами, зробленими добротню, на довгі часи. Стіни фортеці, що з усіх боків оточують медіну, мають декілька воріт, що мають свої назви, але основними вважаються ворота, що знаходяться на межі двох медін, – ворота Баб-Бу-Джелуд. Хоча вони не найстаріші – їх побудовано у 1912 році, а більшість воріт датуються ХІІІ ст. Але їх краса, монументальність та місце розташування зробило їх головними воротами Фес-ель-Балі. За ними й починається таємничий світ, який складається з більш як 9400 вуличок та провулків, загальна довжина яких становить 73 кілометри. Здається, забудова медіни відбувалася стихійно, і в ній немає ніякого порядку, але це не так. Насправді, медіна чітко структурована, в ній майже 40 кварталів, у кожному з яких є мечеть, система водозабезпечення, хлібопекарні і т. ін. Міські квартали у східних містах взагалі (і в старій медіні Феса зокрема) формувалися згідно спеціалізації ремісників: шкіряного виробництва, гончарів, теслів, ковалів,

ткачів і т. под. Особливо цікаві у Фесі майстерні, де фарбуються вироби із шкіри. Величезні кам'яні резервуари, побудовані ще кілька століть тому, пам'ятають ще далеких предків нинішніх ремісників. Розташовані у замкнутому дворі просто неба, вони нагадують яскраву палітру художника. Навколо розташовано магазини із шкіряними виробами, з терас яких можна спостерігати за роботою майстрів. Ці майстерні досить популярні серед сучасних туристичних маршрутів.

Але повернемося до головних воріт старої медіни, через які й можна завітати до Фес-ель-Балі. Тут зразу можна побачити мінарет медресе Бу-Інанія. Це найбільша медресе міста. Побудована султаном Абу Інаном, вона належить до видатних зразків світової архітектури XIV ст. Медресе – це дуже красива будівля: вхідні двері оздоблені бронзою, купол – дерев'яною різьбою, сходи зроблені із фаянсу та оніксу, повсюди – витончені арабески. Фасад прикрашає унікальний старовинний водяний годинник XIV ст. із досить складною системою. Не менш гарний внутрішній двір медресе, який прикрашено мармуром, цінною деревиною та оніксом. А просто двором протікає невелика притока річки Фес, через яку перекинуто два мармурових місточки. Це одна з небагатьох медресе, куди можуть зайти іновірці, крім молитовної зали. Цікаво, що навчальні заклади арабських країн – медресе – виникли набагато раніше, ніж їх європейські аналоги. Саме слово «медресе» перекладається як «мудрий», або «навчання, виховання». Спочатку це були світські училища. Є навіть думка, що латинський вираз «alma mater» є перекинутим арабським «аль-мадраса» («аль-медресе»), а для традиційних чотирикутних головних уборів, що прикрашають професуру західних університетів, прообразом стали знамениті фески Марокко. Потім медресе організовували при мечетях. Бу-Інанія – це також мечеть-медресе.

У Фесі знаходиться багато мечетей, які й надають йому чаруючого вигляду. Завійя Мулая Ідріса посідає особливе місце серед цих архітектурних та історичних пам'яток. Її зведено у IX ст. Тут знаходиться усипальниця Ідріса II,

священного покровителя міста та, як ми говорили раніше, його засновника. А з художньої точки зору ця мечеть вражає своєю скульптурною композицією, багатством оздоблення, ажурною дерев'яною та кам'яною різьбою; споруда освітлюється багатьма люстрами, тут знаходиться велика колекція годинників.

Але найзнаменитіша мечеть, звичайно, – мечеть Кайруан. Це не тільки мечеть, це цілий релігійно-освітній комплекс, який було засновано ще 859 року. У середині XX ст. його було реставровано. Мечеть було засновано однією багатю жінкою Фатімою аль Фіхрі – біженкою з туніського міста Кайруан (або Карауїн) – в пам'ять про свого батька. З часів заснування мечеть неодноразово перебудовувалася, добудовувалася, прикрашалася, тому що кожна правляча династія вважала це своїм обов'язком. Зараз вона представляє собою грандіозну споруду з п'ятьма куполами. Раніше, до побудови мечеті Хасана II у Касабланці, мечеть Кайруан вважалася найбільшою у північній Африці та могла вмістити до 22 тисяч чоловік. Вражають розміри молитовної зали, в якій 16 рядів колон та 10 поперечних нефів. Декор інтер'єру східний, традиційний: орнаменти, позолота, різьба по дереву, арабески. У внутрішніх двориках є фонтани для омовіння, два павільйони. До мечеті можна підійти практично з будь-якого боку, тому що основні її фасади виходять безпосередньо на пожвавлені вулиці міста. Через століття мечеть опинилась у центрі суспільного життя міста. Місцеві жителі кажуть, що всі дороги ведуть до Кайруану. У IX столітті при мечеті було засновано університет, який приніс Фесу славу культурного та релігійного центра всього арабського Сходу. Це один із найстаріших університетів світу. Більше 8 тисяч студентів з усього Магрибу у XIV ст. навчалися тут мудрості та богослов'ю. Викладалося до 7 дисциплін. Викладачів Кайруанського університету міг призначити тільки сам султан, бо ця посада була почесною та відповідальною. Згодом саме викладачі Кайруана заснували знаменитий Каїрський університет. Між іншим, одним із випускників Кайруанського університету був римський папа Сильвестр II, який ввів арабські цифри, такі звичні у наш час у всьому світі. При університеті в

1349 році була створена бібліотека, у якій досі зберігаються дорогоцінні стародавні манускрипти. З університетом пов'язані давні студентські традиції. У XVII ст. студенти протягом місяця могли управляти містом. Організовувались торжества, на яких студенти обирали правителя на тиждень – від п'ятниці до п'ятниці. Обраний студент-халіф міг, не боячись наслідків, сказати справжньому правителю все, що він думає, про управління країною. В ці дні свого правління студенти намагалися покращити життя бідних, старих, хворих людей, припинялися несправедні суди та розправи.

На правому березі річки Фес молодшою сестрою засновниці Кайруана було збудовано Андалузьку мечеть, і тому зовні мечеті дуже схожі. Їх долі також довгий час складалися однаково, обидві вони стали соборними та кожна з них являла собою своєрідний центр притягіння: Кайруанська – в лівобережній частині міста, Андалузька – в правобережній. Але подальший активний розвиток лівого берегу набагато більше підвищив статус мечеті Кайруан. Крім названих пам'яток Феса, відзначимо ще медресе Аттарін, що знаходиться навпроти Кайруану. Цей навчальний заклад побудовано у простому, але витонченому стилі у XIV ст. В цій та інших будівлях середньовічні майстри декору працювали кропітливо і ніколи не допускали повтору малюнків, кожний візерунок був неповторним, унікальним.

Коли до влади у XIII ст. прийшла династія Меринидів, було вирішено побудувати нове місто на південному заході Фес-ель-Балі – так з'явився прекрасний Фес-ель-Джедід з королівським палацом, садами, мечетями, релігійними школами, базарами, лазнями, Усипальниці ж Меринидів (XIV ст.) розташовані у північній частині старої медіни. Руїни гробниць дуже величні, своєю особливою гармонією неправильних обрисів вони безумовно привертають увагу багатьох туристів. А нова медіна так само, як і стара, оточена фортечними стінами. Вона складається із трьох частин: Касби (фортеці), королівського палацу Дар Ель-Махзен та єврейського кварталу Меллах. Квартал Меллах легко впізнати по вікнах, які у єврейських житлах

виходять на вулицю, тоді як в арабських кварталах вони традиційно дивляться у внутрішні двори. Королівський палац займає площу біля 80 га та включає в себе мечеті, чудові сади, стародавні медресе і релігійні школи з вивчення корану. Сам палац було упорядковано в XVII ст. Зараз частину палацу займає король Марокко, який регулярно сюди приїжджає. Палац дуже гарний, він славиться своїми золотими дверима, красивими стелями, складними мозаїчними роботами. Тут зберігаються безцінні історичні артефакти зі всього Марокко, включаючи килими, гончарні вироби, шовкові тканини, вогнестрільну зброю, стародавні рукописи. Тут є зображені у натуральну величину гробниці карфагенських королів та стародавній некрополь. Палац є великою історичною цінністю та являє собою одну з головних культурних пам'яток Феса. У Фесі також знаходиться найкрасивіший музей усього королівства Марокко Дар Батха, у ньому містяться справжні скарби, що відображають традиційне мистецтво міста та його околиць.

Старий Фес прекрасний, та є й новий Фес, який було закладено в 1916 році маршалом Юбером Ліотеєм згідно з принципами європейської міської забудови, коли після підписання у 1912 році Феського договору Марокко на півстоліття стало французьким протекторатом. Було побудовано сучасне місто з цікавими новими архітектурними пам'ятками, новими дорогами та садами. Місто живе та розвивається нашими сучасниками вже у незалежній країні, зберігаючи, підтримуючи безцінні історико-культурні пам'ятки, привертаючи увагу туристів з усього світу. До їх послуг сучасні готелі, цікаві маршрути, і не лише в самому місті, а й на його околицях, де можна ознайомитися з видатними природничими пам'ятками Марокко.

Недалеко від Феса знаходиться величний каньйон Дадес. Краями його ущелин на висоті майже 3 тисяч метрів проходять мальовничі доріжки, якими на велосипедах чи автомобілях мандрують туристи, що люблять самі відкривати щось нове. Цим каньйоном можна добратися до берберських селищ, де у вересні проходить весільний фестиваль, на який збирається молодь зі

всього регіону з надією знайти собі пару. Не менш цікава ущелина Тодра, яка вважається найкрасивішим та найвражаючим місцем у країні. Тут люблять проводити час альпіністи. Якщо ж ви не любите лазити по скелях, можна пройти пішохідними доріжками та насолодитися фантастичними краєвидами. Навколо розкидано багато старих фортець, кожна з яких має цікаву історію. Захоплення викликає також єдине у Марокко місце, покрите піщаними дюнами, – Ерг-Шеббі. Ерг постійно знаходиться у русі, тому щодня це місце має унікальний вигляд. Додаткових чар цьому місцю надає особливий жовтогарячий колір піску, котрий яскраво вирізняється на фоні пустелі, яка його оточує. Висота дюн досягає 150 м, а довжина із заходу на схід – 5 км, з півдня на північ – 22 км. Вздовж цієї природної родзинки Марокко пролягає дорога, від якої ідуть розгалуження до різних готелів.

Як видно з вище сказаного, Фес – це не тільки історія, збережена, цікава, прекрасна, це цікаве й сьогодення. Не маючи статусу столиці, це місто і зараз править розумом і серцями. Тут продовжує діяти знаменитий найдавніший Університет. Між іншим, у цьому місті народилася дружина нинішнього короля Марокко – цілком сучасна жінка (до того ж комп'ютерщик за професією). У Фесі щорічно проходить чудовий фестиваль духовної музики, завдяки якому можна побачити, що ісламський світ – це не щось відгороджене від іншого світу, а цілком відкрите та толерантне суспільство. Це саме ми можемо сказати про молодь Феса, яка зараз активно їде навчатися до нас, до України, бажаючи не лише одержати освіту, професію, але й пізнати іншу культуру, традиції, подружитися з представниками інших народів, в даному разі з українцями.

Література:

1. Африка: енциклопедія / редкол.: А.М. Васильев (гл. ред.) и др. – М.: Энциклопедия: ИНФРА-М. Т.2: К-Я. – 2010. – 1037 с.
2. Елизаров Ю., Незнамов В. Марокко. Окно в Европу... и в Африку // Азия и Африка сегодня. – 1989. – № 9.
3. Чулов Д.И. Жемчужина Магриба // Вокруг света. – 2001. – № 2.
4. Достопримечательности и что посмотреть в Фесе / Энциклопедия путешественника // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://travelenc.ru/node/865>.

5. Фес, старейший имперский город Марокко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.uttour.ru/countries/morocco/morocco_resorts/morocco_excursions/fes/.

Національна кухня Гвінеї та пов'язані з нею традиції

Мамі Ежен Кідо (Гвінея)

науковий керівник – ст. викл. Т.Ю. Уварова

ХНАДУ, Харків

Велика кількість національних традицій у різних народів світу пов'язані з приготуванням страв. Варто відмітити, що на формування сучасної кухні Гвінеї значно вплинули багата кількість іноземних кулінарних традицій. Проте основні кулінарні традиції гвінейців пов'язані з великою кількістю звичаїв і табу, а також наявністю певних продуктів харчування на території країни.

Так в Гвінеї не прийнято вживати їжу під час ходьби. Гостя, який прийшов в будинок в той час, коли родина обідає або вечеряє, неодмінно запросять до столу. Їжу подають у великих блюдах, з яких їдять ложками. Основний прийом їжі відбувається в середині дня і т.д.

Що стосується продуктів і страв, які вживаються жителями Гвінеї, то багато в чому це залежить від того регіону, в якому живе людина

Гвінея поділяється на чотири регіона:

1. Гвінея Марітим / Maritime Guinea (La Guinée Maritime)
2. Моуен-Гвінея / Mid-Guinea (La Moyenne-Guinée)
3. Хут Гвінея / Upper-Guinea (La Haute-Guinée)
4. Гвінея Форестьєре / Forested Guinea (Guinée forestière)

Цей поділ на регіони пов'язаний із різними природними, кліматичними та географічними умовами. Наприклад, регіон «Гвінея Марітим / Maritime Guinea», який займає 18% від території всієї країни, – розташований на березі океану. Відповідно, тут найбільш доступним продуктом є риба і морепродукти. Регіон «Моуен-Гвінея / Mid-Guinea» (займає 20% території Гвінеї) - це середня смуга. «Хут Гвінея / Upper-Guinea» (найбільший регіон, близько 38%) - досить гориста

територія. І, нарешті, «Гвінея Форестьєри / Forested Guinea» – це регіон, який займає 23% від загальної території країни і покритий густими лісами.

Кулінарні уподобання кожного регіону залежать також від віросповідання його населення. Наприклад, регіони «Моуен-Гвінея» і «ХутГвінея» на 90% складаються з мусульман. Очевидно, що тут не їдять свинину, а перевагу віддають рибі і курці. Регіон «Гвінея Форестьєра» на 90% складається з християн. І, нарешті, перший регіон, «Гвінея Марітім», досить змішаний: тут приблизно однакову кількість мусульман і християн. З цим пов'язаний той факт, що в цьому регіоні переваги в їжі теж досить різні.

Також велике значення, наприклад, для «Гвінеї Марітім», має той факт, що це регіон, де знаходиться столиця Конакрі. Цей регіон відрізняється великою кількістю емігрантів з Франції, Камеруну, Марокко, Сінегалу та ін. Також сюди приїжджає жити велика кількість представників трьох інших регіонів.

Найчастіше в цьому регіоні їдять рис з різними соусами. Найулюбленішим соусом цього регіону вважається соус «Конкуї». Готують такий соус з певного сорту риби і бульйону. Фактично такий соус чимось нагадує рибний суп.

Ще одним улюбленим соусом можна назвати соус «Бонте». Його готують з рису, змішаного з лаймом, часником, солодким перцем, а також додають соус, який робиться з часнику, пальмової олії, перцю і подрібнених сухарів.

Також в цьому регіоні дуже люблять готувати соус з листя маніоки. Для приготування цього соусу використовують листя дерева маніок. Традиційно цей соус готують так: листя маніока подрібнюють в спеціальній машині(м'ясорубці), потім додають «піно» і червону пальмову олію (з плодів пальмового дерева). Так само за бажанням в соус можна додати інші інгредієнти, приправи і спеції.

В основі гвінейських страв багато різних видів зернових каш. Так, традиційна каша, яка вариться з кукурудзи і молока, прийшла до Гвінеї через арабські країни.

Ще одним поширеним інгредієнтом в цьому регіоні є коріння маніока. Існують різні способи їх приготування. Традиція вживати в їжу коріння маніока прийшли до Гвінеї з Кот-д'Івуару.

В регіоні «Гвінея Форестьєри» дуже поширеним блюдом є соус з патата. Він робиться з риби, перцю, червоного масла і великої кількості подрібненого листя патата.

Ще одним улюбленим блюдом жителів цього регіону є «Фуфу». Ця страва вважається дуже корисною для здоров'я, оскільки містить багато вітамінів. Вариться як пшенична каша з подрібнених коренів маніока з додаванням малої кількості води. Коли каша стає дуже густий, з неї ліплять кульки. Їдять це блюдо зазвичай з додаванням різних соусів, тому що саме по собі блюдо з коренів маніока дуже сухе.

Дуже поширеним блюдом у всіх регіонах є соус, який роблять з подрібнених арахісових горіхів, з додаванням м'яса і спеції. Такий соус їдять також з рисом.

Крім того, традиційною стравою всіх регіонів є «Кеке». «Кеке», як правило, складається з декількох страв. Однак обов'язковими інгредієнтами цієї страви повинні бути маніок і риба. Також в соус обов'язково додають помідор, солодкий перець і овочевий мікс (цибуля, перець, спеції, олія). Цікаво, що аналог гвінейської страви «Кеке» можна зустріти і в інших країнах. У Франції його називають «lakiki», а в Кот-д'Івуарі називають «Гарба».

Кеке готують так: подрібнюють коріння маніок, віджимають сік, сушать на сонці. Потім, загорнувши в сорочку, готують на пару, часто також використовуючи друшлаг, 3 рази по 15 хвилин. Потім з отриманої маси роблять кульки. Такі кульки зазвичай подають зі спеціальним соусом, який готується з обсмаженої риби з цибулею, з додаванням авокадо, або обсмаженого платана. Як правило, фрукти додають в це блюдо тому, що самі по собі кульки з маніока дуже сухі.

Традиційним блюдом для регіону «Хут Гвінея» є «Моні» (готують з кукурудзи з водою), а для регіону «Моуен-Гвінея» – «Лакіда» (кукурудза з

молоком). Також в цьому регіоні вживають в їжу картоплю. Однак, її використовують виключно в якості інгредієнта.

У щоденний раціон гвінейців також входять овочі, фрукти і молоко. Варто відзначити, що споживання молока і хліба залежить від етнічної приналежності і доходів. У середній Гвінеї часто вживають в їжу підсолоджене молоко в якості соусу, а також додають його до сорго або проса.

На окрему увагу заслуговує сорго. Крім використання цього злаку для приготування традиційної каші, гвінейські кухарі також використовувати сорго для приготування десертів, адже по солодощі він не поступається цукрового очерету. Як десертів жителі Гвінеї також їдять зацукровані і свіжі фрукти або солодкі пироги з плодів маніока.

Традиції в їжі, святкові обряди

Як і в багатьох країнах світу, в Гвінеї прийнято давати обіди з нагоди весіль, хрестин і похорону. Багаті жителі міст можуть собі дозволити накрити святковий стіл імпортованими продуктами - консервованим горошком, дорогими овочами –картоплею, наприклад.

У Гвінеї дотримується священний місяць Рамадан, який супроводжується тривалим постом. Свято Табаско відзначається забоем овець, кіз чи курей.

На сімейних урочистостях, як правило, не прийнято подавати алкогольні напої. З повсякденних напоїв найбільш популярне молоко. Його вживають свіжим або в квашеному вигляді. Винятком є лісовий регіон, де досить часто вживають пальмове вино.

Жителі Гвінеї, християни за віросповіданням, святкують традиційний Новий рік. До новорічних страв відносять рис «Рігра»: традиційно його готують як соус з помідорів з м'ясом, рибою або куркою, заправлений олією. Основну частину соусу викладають. Трохи соусу залишають на сковороді. Туди додають масло, воду, морква, сіль. Потім туди додають рис. Виходить щось, схоже на плов, який подають з приготованим раніше соусом.

Також святковим блюдом є макарони. Для жителів Гвінеї макарони є досить дорогим продуктом. Тому вони можуть дозволити собі це блюдо виключно в свята.

Психологічні особливості китайців

Мао Хаочже (КНР)

науковий керівник – викл. І.О. Володіна

ХНУ імені В.Н. Каразіна, Харків

Матеріальний добробут є ключовим пунктом мотивації будь-якого індивіда незалежно від кольору шкіри й віросповідання. Але у китайців «є свої нюанси». Будь-який китаець з народження, з культури виховання і взагалі за середовищем проживання, природжений неогоціант. «Купити дешево – продати подорожче» – це в китайців у крові. Будь-який китаець, навіть найбідніший і безперспективний, завжди мріє стати багатим. Причому при цьому він не чекає дива або манни небесної. Він сам намагається робити своє чудо. Навіть перебуваючи на нижчому ступені ієрархії.

Китайці в переважній більшості не тільки розмірковують про ті чи інші моральні принципи, але і сповідують їх у повсякденному житті. Для китайців, що зберегли принципи общинності, колективізму, дуже значущим є поняття роду. І є родові цінності, що визнаються абсолютною більшістю населення. І людина не просто належить до цього роду за походженням, зв'язок набагато міцніший. Вона відчуває реальну підтримку роду. Родові відносини взаємодопомоги в Китаї дуже сильні. Але й людина, зі свого боку, зобов'язана надавати повагу й посильну допомогу роду. Рід певною мірою контролює морально-етичний спосіб життя своїх представників, оскільки сама стійкість роду в часі багато в чому залежить саме від суспільного визнання його членів. Тому поняття честі для китайця не порожній звук.

Для багатьох європейців Китай не просто інша країна – це зовсім інший світ! Люди, що вперше приїхали до Китаю, не тільки стикаються з різницею у мові, географії, політики і т.ін. Багато хто відчуває справжній культурний шок.

Багато китайських звичаїв і звичок сягають своїм корінням у давнє минуле країни і ґрунтується на різного роду забобонах. Зараз у Китаї спостерігається маса змін, в тому числі і в культурному житті суспільства. А деякі західні традиції приходять їм на зміну.

Їжа – дуже значущий елемент китайської культури. Тому немає нічого дивного в тому, що китайці звикли вітати один одного, питаючи, поїли ви чи ні. Дослівно переклад цього питання звучить так: «Ви вже поїли рису?» (Ні чіфань ла ма?). На що зазвичай є відповідь: «Так, спасибі. – А Ви?» (Ши, сесе! Ніне?).

Традиційні китайські поклони в сучасному Китаї не в моді, крім, може бути, літніх китайців, та й то не скрізь і не завжди. Більшість китайців успішно перейняли західну звичку рукостискання. Обнімання і поцілунки, як спосіб вітання або розставання, абсолютно не прийнятний в Китаї (поки що), і їх слід уникати. Хоча деякі особливо «просунуті» китайці можуть здивувати вас міцним обіймами. Але поцілунки, навіть найбільш безневинні, китайцям незрозумілі.

Усі китайці дуже не люблять, коли до них торкаються незнайомі люди й іноземці. Жінки особливо відчувають практично фізіологічну неприязнь до тактильних знаків уваги з боку сторонніх чи малознайомих людей. Обійми, поплескування по спині, цілування, і взагалі будь-які інші форми тісних тілесних контактів можуть шокувати китайців.

Не завжди на запитання, звернене до китайця, особливо незнайомому, він дасть адекватну відповідь. Якщо китаєць не знає, де знаходиться той чи інший пункт, про який питаєте ви, він може щось нафантазувати або висловити припущення, видаючи його за достовірну відповідь. Це пов'язано із побоюванням "втрати обличчя" перед іноземцем. Не завжди і не у всіх китайців це так. У будь-якому випадку – в Китаї з питаннями краще звертатися до охоронця порядку.

Важливе місце в розмові відводиться розповіді про сім'ю. Проявом уваги й довіри до співрозмовника буде показ фотографій своїх рідних і близьких. У

цілому сімейні узи в Китаї дуже міцні. Традиційна вірність китайців сім'ї, клану, рідному селі, повіту і провінції часто виражається в міцних земляцьких симпатіях.

Конфуціанство як моральний зразок для китайців пропагує благородну людину, чесноти якої полягають у відданості, щирості, вірності, справедливості. У конфуціанстві затверджується перебудова особистості, пов'язана з «подоланням себе» – шлях до справжнього себе, самореалізація. Більше того, для китайської традиції властиве «наполегливе і навіть агресивне затвердження скромності і безкорисливості як чи не найвищих людських чеснот». У цьому полягає традиційна формула доброзвичайно поведінки: «Все добре приписувати іншим, все погане брати на себе». Але, з іншого боку, моральний ідеал конфуціанства – особисте вдосконалення, невпинна «перемога над собою», подвижництво, в якому людина духовно мужніє, олюднює сама себе і робить це неодмінно у спілкуванні з іншими. Життєвий ідеал Конфуція: слідувати поклику серця, не порушуючи правил.

У китайській культурі поняття «чоловічого» і «жіночого» традиційно розглядалися не як результат фізіологічної диференціації статей, а як результат об'єктивації вищих сакральних сил у буттєвій реальності. Маскулінність-фемінність в Китаї розуміли як діяльність протилежних і взаємодіючих початків: Ян – чоловічого, світлого, активного, і Інь – жіночого, темного, пасивного. Статус дружини, матері, господині в китайській родині був невисоким і ґрунтувався на трьох конфуціанських заповідях про покору: дочка жертвує собою заради батька; дружина жертвує собою заради чоловіка; мати – заради сина. Невірність чоловіка не була чимось надприродним, для жінки ж це було рівнозначно соціальному самогубству.

«Загадковість» східного менталітету давно звертає на себе увагу. Поведінка китайця може бути не тільки непослідовною, але і суперечливою з європейського погляду. У американській та європейській культурах більш цінується «цільна» особистість і, відповідно, незалежне від ситуації уявлення про себе, стабільна поведінка.

У східних культурах людина лояльна і віддана групі, до якої належить, але через це зовсім не повинна пристосовуватися до поведінки зовсім чужих людей, тому цілком самостійна в оцінках.

Мислення західної людини зазвичай оперує в одновимірному просторі: абсолютний детермінізм (і, отже, потенційно повної запрограмованості та передбачуваності) протистоїть ідеї індетермінізму (максимальна невизначеність, довільність, непередбачуваність, випадок). Розуміння долі і постановка цілей життя в Китаї має свої особливості. На буддійському Сході немає всього того, що характеризує спосіб мислення людини Заходу – ні фаталізму, ні детермінізму.

У Китаї доля розуміється радше не як сліпа сила, не як рок, а як вище призначення, що людині належить виконати, якщо вона хоче прямувати правильним шляхом, що веде його до звільнення від залежності роду. Якщо трапиться удача, то, як розмірковує китаєць, треба ще подумати, чи варто нею скористатися, чи не принесе це великої біди. Не можна використовувати те, що тобі не призначене. Не варто досягати багатства, якщо на роду написана бідність. Таким чином, людина вільна визначати свою долю тільки щодо правильності вибору свого шляху, якщо вона йде проти своєї природи, вродженого дару, то робить великий гріх – вбиває своє призначення. Правдивий шлях – це шлях через набуття себе, своєї справжньої природи, індивідуальності.

Отже, китайський менталітет виявляє свою специфіку у всіх сферах моральної свідомості, чи то аксіологія, рішення моральних дилем, етикет, норми поведінки. Суперечливість у позиції китайців (а в контексті вищесказаного, просто самотність) також виявляє себе при порівняльному дослідженні чеснот і вад.

В основі китайської культури, і, відповідно, правил етикету, лежить повага до старших, акуратність, дбайливе ставлення до традицій, знання й любов до національної історії та літератури, дотримання належних правил і ритуалів.

До всіх іноземців в Китаї ставляться дуже доброзичливо. У громадських місцях вони стають об'єктом загальної уваги. Завдання іноземця спокійно й доброзичливо реагувати на підвищену увагу до себе. Тому, навіть коли на вас показують пальцем, не сприймайте це вороже. Для того щоб правильно вести себе в Китаї, досить просто поспостерігати, як ведуть себе самі китайці в тій чи іншій ситуації, і в разі нерозуміння якихось особливостей, звернутися до них за порадою, – вони завжди з радістю допоможуть вам.

Китайці народ доброзичливий і товариський, тому знайомляться вони дуже легко. Не дивуйтеся, якщо з вами почнуть розмовляти на вулиці або в транспорті (особливо в поїздах далекого прямування). Це не вважається чимось винятковим. Зустрічаючись, китайці вітають один одного словами, іноді легким кивком голови. Звернення «ви» вживається рідко, переважно по відношенню до літніх або малознайомих людей. В основному, у розмові використовується «ти». Особливу повагу до співрозмовника може підкреслювати вживання звернення «пан» («пані») з додаванням прізвища – це залежить ще і від ступеня близькості відносин.

Жінки в Китаї повністю рівноправні з чоловіками в роботі і часто займають відповідальні посади. Проте, за китайською традицією, жінка повинна бути скромною. Торкатися жінки, брати під руку, допомагати надягати пальто – неприпустимо. Не прийнято поступатися жінці місцем, відкривати перед нею двері. Для жінок же неприпустимим вважається куріння і вживання в компанії спиртних напоїв.

Китайці люблять ходити в гості і запрошувати гостей додому. І оскільки в Китаї довгий час домашніх телефонів було мало, то люди звикли заходити в гості і без попередження. Однак якщо ви отримали запрошення в китайський будинок, то краще прийти трохи раніше. Не можна спізнюватися в гості. Неввічливим вважається засиджуватися в гостях. Гість може прийти з кимось із друзів, необов'язково знайомих з господарем. Гостей завжди зустрічають дуже радо й обов'язково пригощають. Вважається непристойним прийти в гості без подарунка,

особливо, якщо в сім'ї є літні люди або діти. Подарунок зазвичай – це фрукти, тістечка, солодощі. Якщо в сім'ї є діти, можна подарувати й дитячу іграшку. Не варто дарувати коштовні подарунки – це може викликати неоднозначну реакцію. До речі, приймати подарунки в Китаї прийнято обома руками.

До цінностей китайської традиційної культури належать:

- заснований на нерозчленованому уявленні про світ інтуїтивний спосіб мислення, співзвучний ідеям сучасної фізики, зокрема, квантової теорії поля;
- акцент на розвиток культури, моральне самовдосконалення людини, гармонію міжособистісних відносин і відносин між особистістю та суспільством;
- морально-етичні підвалини: повага старших, допомога ближньому, згода в суспільстві;
- традиційні правові погляди на пріоритет морально-етичних норм;
- традиції сімейних відносин;
- прагнення до поєднання влади й обов'язку, справедливості й вигоди, інтересів особистості й маси.

Література

1. Тertiцький К. М. Китайці: традиційні цінності в сучасному світі. – М., 1994.
2. Малявін В. В. Китайська цивілізація. – М., 2001.
3. Гусейнов А.А., Ирлітц Г. І. Коротка історія етики. – М.: Думка, 1987.
4. Маслов А. О. Образи маскуліності-фемініності та подружніх відносин у традиційному Китаї // Вісник Московського університету. Серія Сходознавство. – № 5. – 1997.
5. Доменак Ж.-Л., Хуа Ш. Сімейні відносини в Китаї: Пер. з франц. – М., 1991.

Особенности узбекского национального гостеприимства

Рашидов Махсуд (Узбекистан)

научный руководитель – преп. Т.А. Кравцова

ХГУПТ, Харьков

Всем знакома крылатая фраза: «по законам восточного гостеприимства», а что же лежит в ее основе? Мало кто догадывается что, в древности у узбеков, как и всех восточных народов, гостеприимство было жизненным принципом и дело тут вот в чем.

Уходя в дорогу, древний путник оказывался один на один с бесконечной степью, на сотни километров ни души. Могли кончиться деньги, еда и питье, но надежда на то, что любое встреченное жилье обязательно его примет, согревала душу. Хозяева просто не имели права отказать, ведь следующим путником, оказавшимся в подобной ситуации мог стать кто-то из близких. Быть хлебосольным предписывалось даже по отношению к врагам, отсюда и пословица: «гостеприимство – выше мужества».

Не принять гостя или не оказать ему должного уважение – позор для семьи и рода.

Узбекские семьи в большинстве своем очень большие, под одной крышей, как правило, живет несколько поколений, и опозорить семью, значит, в первую очередь проявить неуважение к старикам. А это страшный проступок ведь почитание старших - одна из главных заповедей в Узбекистане.

На сегодняшний день законы гостеприимства трансформировались, превратившись лишь в хорошую привычку, которая очень помогает в повседневной жизни. Но, чтобы прослыть приятным гостем, нужно знать несколько нехитрых правил.

Если вас пригласили на обед или ужин в узбекскую семью, соглашайтесь обязательно, отказаться – значит обидеть хозяев. Приходить нужно точно к означенному времени, с собой лучше принести небольшие подарки пригласившим или сладости детям. Заходя в дом, непременно поприветствуйте всех присутствующих, причем здороваться за руку лучше только с мужчинами. Для приветствия подавайте правую руку с открытой ладонью, левой накрывая запястье здоровающегося при пожатии. Нелишним, будет во время этой церемонии спросить, как обстоят дела и поинтересоваться здоровьем.

Остальных гостей приветствуют на расстоянии легким кивком головы и приложенной к сердцу правой ладонью. Рукопожатие с женщиной оправдано только в том случае, если она первая протянет ладонь, но ни в коем случае не

начинайте во всеуслышание сыпать комплиментами или оказывать ей пристального внимания – это знак неуважения.

Далее радушный хозяин пригласит вас за стол, непременно снимите у порога вашу обувь и помните, садиться нужно строго на указанное место, ведь рассаживают гостей по иерархии и чем дальше ваше место от входа, тем большего уважения вы удостоены. Не ждите, что рядом с вами окажется хорошенькая соседка, женщины и мужчины, обычно, находятся за разными столами, дабы никого не смущать и не мешать важным беседам.

Когда все приглашенные на местах, старейшина читает краткую молитву, с пожеланиями счастья и процветания хлебосольному дому, затем хозяин предлагает всем присутствующим испить чаю и только после соблюдения этих формальностей можно приступать к трапезе.

Гостеприимство – одна из характерных черт народа Узбекистана. Умение принять гостя ценится у узбеков выше богатства самого стола или достатка семьи. Не принять гостя – значит опозорить семью, род, селение.

Я пізнаю Україну...

Салако Пол Олутосін (Нігерія)

науковий керівник – ст. викл. А.О. Гусарчук

ХНУ імені В.Н. Каразіна, Харків

Я приїхав до України з Нігерії. Раніше я знав про Україну небагато: я знав, що Україна знаходиться у Східній Європі, знав, що в Україні холодно, сніжна зима, чув про український футбол і футболіста Андрія Шевченка, чув про українських боксерів-чемпіонів братів Кличків, а ще чув, що в Україні найкрасивіші дівчата. Знав, що в Україні багато навчальних закладів, де працюють гарні викладачі. Я зупинив свій вибір на Харківському національному університеті імені Каразіна, де навчаюся зараз на підготовчому факультеті. Тут я вивчаю російську мову та інші предмети, у тому числі

країнознавство. На заняттях із країнознавства я значно розширив свої знання про Україну, дізнався багато цікавого про культуру та традиції цієї країни.

І ось які цікаві факти про Україну я дізнався.

Україна – це найбільша країна, що знаходиться в Європі. Країна, що займає 0,41% світової території суші, у якій мешкає 0,85% населення планети та яка приносить 0,20% світового валового національного продукту. Це країна, на території якої зосереджена чверть всіх запасів чорнозему на Землі. Чорноземні ґрунти при правильній обробці дають найбільшу кількість врожаю. Під час Другої Світової війни німецькі солдати навіть вивозили чорнозем на потягах. Країна, що входить до трійки найбільших постачальників ячменю, є одним із найпотужніших виробників зерна та разом із Францією, Німеччиною та США є одним із найбільших виробників цукрового буряка. Україна входить до сімки найпотужніших у світі виробників рослинної олії, свинини, цукру та картоплі.

Сотні видатних українців були та залишаються творцями світової історії. Українці, а саме конструкторське бюро Антонова, розробили літак із найбільшою у світі вантажопідйомністю — АН-225 «Мрія». Спочатку він проектувався для транспортування космічних кораблів. Наразі «Мрія» виконує комерційні вантажні перевезення.

Автор першої у світі Конституції – український політичний і громадський діяч Пилип Орлик. 5 квітня 1710 р. його обрали гетьманом Запорізького війська. У цей же день Пилип Орлик оголосив «Конституцію прав і свобод війська Запорізького». У США Конституцію прийняли в 1787 р., у Франції та Польщі – тільки в 1791 р.

Перший рамковий вулик винайдено в Україні у 1814 р. Петром Прокоповичем. Україна в останні роки впевнено зберігає місце в трійці світових лідерів з виробництва меду. Випереджаючи країни Європи за обсягами виробництва меду в кілька разів, Україна є одночасно першою у світі з виробництва меду на душу населення (1,5 кг).

Найбільші чоловічі монастирі йменуються Лаврами. Статус Лаври мають лише шість монастирів у світі. Три з них знаходяться в Україні. Це Свято-Успенська Києво-Печерська Лавра в Києві, що отримала цей статус ще у 1598 р., Свято-Успенська Лавра в м. Почаїв і Святогірська Свято-Успенська Лавра на Донеччині.

Найстарішим навчальним закладом Східної Європи вважається Києво-Могилянська академія (1615 р.).

Пам'ятники відомому українському поетові Тарасу Шевченку встановлені в 1200 місцях по всьому світові.

Станція метро «Арсенальна» у Києві — найглибша у світі. Вона проходить під землею на глибині 105 м. Станцію біля будівлі парламенту побудували в 1960 р., однією з перших.

Український духовий інструмент трембіта – найдовший духовий музичний інструмент у світі. Її довжина може досягати чотирьох метрів, а її звуки чутні більш ніж за десять кілометрів.

Найкоротша головна вулиця серед усіх столиць світу, але в той же час одна з найширших і найгарніших – Хрещатик у Києві. Її довжина всього 1225 м.

Найдавніша відома ученим мапа, а також найстародавніше поселення *Homo Sapiens* знайдені в Україні: у с. Межиріччя Рівненської області. Їм близько 14,5-15 тис. років. Мапу вибито на кістці мамонта.

Найдовша печера України носить назву «Оптимістична» і знаходиться на Поділлі. Це гіпсова печера на глибині 20 м протяжністю 216 км. Найдовша гіпсова печера у світі і друга за протяжністю взагалі, вона поступається лише Мамонтовій печері в США.

В Україні, у містечку Рахові, в оточенні мальовничих Карпат знаходиться географічний центр Європи.

Територією України пролягав один з найбільших історичних транспортних шляхів — «шлях із варяг у греки» — система річкових шляхів і волоків між ними завдовжки 3 тис. км, що пов'язувала північні землі Давньої

Русі з південними руськими землями та Балтійське море з Чорним. Протягом усієї давньої історії Україна-Русь виступала мостом між світами Східної Європи і Давнім Сходом, Європою античною, візантійською і латинською.

Україна посідає четверте місце у світі за кількістю громадян з вищою освітою. Населення України належить до найбільш освічених, а кількість людей з вищою освітою на душу населення — вища за середньоєвропейський рівень.

Пабло Пікассо був у захопленні від робіт української художниці Катерини Білокур (1900–1961рр.). Коли в 1954 р. він побачив її роботи на виставці, то сказав, що вони геніальні та порівняв Катерину Білокур із відомою всьому світові художницею Серафін Луїс.

На момент проголошення незалежності в Україні налічувалося 19,4 млн свиней. Сьогодні їх удвічі менше – 8,3 млн. Не дивлячись на репутацію салоїда, середньостатистичний українець з'їдає всього 18 кг свинини на рік. Це втричі менше, ніж звичайний німець.

Одна з найбільших пустель Європи знаходиться саме в Україні. Олешківські піски складаються із безмежних барханів (тутешні мешканці називають їх «кучугурами») висотою близько 5 м з негустою рослинністю. Знаходяться ці піски у Цюрупінському районі (стара назва Цюрупінська – Олешки), за 30 км на схід від м. Херсон. Дніпровські піски існували здавна, але Олешківська пустеля у нинішньому своєму вигляді з'явилася порівняно нещодавно: через випасання величезних отар овець у XIX ст., які знищили траву, звільнилися піски, а вітрова ерозія дала їм можливість розширюватися. Олешківські піски за температурним режимом та кількістю опадів можна швидше віднести до напівпустель. Влітку пісок нагрівається до 70 градусів. Трапляються тут піщані бурі. У пустелі на глибині 300–400 м існує прісне підземне озеро з дуже смачною водою. Проте науковці дослідили, що масштабно добувати звідси воду не можна, оскільки рівень води знизиться, і ліси, які насаджені довкола пустелі, не зможуть стримувати піски. До найближчого населеного пункту – близько 7 км. Раніше в Олешківських пісках

знаходився військовий полігон, на якому відпрацьовували бомбування льотчики з країн Варшавського договору. У зв'язку з цим було обмежено наукове дослідження регіону. І зараз у пісках знаходиться значна кількість снарядів, що не розірвалися.

Українські народні пісні спонукали багатьох композиторів до написання світових музичних шедеврів. В основі композиції Summertime — арії, яку написав Джордж Гершвін у 1935 р. для опери «Поргі та Бесс», однієї з найвідоміших пісень у світі — лежить українська колискова «Ой, ходить сон коло вікон». Цю композицію Гершвін почув у Нью-Йорку у виконанні Українського Національного Хору під керівництвом Олександра Кошица. Почув – і написав одне з найгеніальніших і найвідоміших джазових творінь. З моменту написання композиції її виконали безліч виконавців, але найвідомішим лишається Summertime у виконанні Луї Армстронга, Еллі Фіцджеральд, а також Чарлі Паркера.

Волосина просвердлена по довжині та відполірована зверху і всередині до прозорості. У середину волосини вставлено виготовлену гілочку троянди, товщина якої 0,05 мм. Українець Микола Сядристий хоч і не шульга, але підкував блоху та зробив ще величезну кількість неймовірних витворів мистецтва. Творчість цього майстра затвердила у світі появу нового поняття – «мікромініатюра», якого раніше не було ні в енциклопедіях, ні у словниках. Мистецтво Миколи Сядристого обійшло всі континенти, залишаючи незабутнє враження серед глядачів різних країн світу. Найбільш повно його твори представлені в Московському політехнічному музеї, у постійній експозиції мікромініатюр в Києво-Печерському заповіднику і в Музеї мікромініатюр в Князівстві Андорра.

На конкурсі краси мов у Парижі в 1934 році українська мова посіла третє місце після французької та перської за такими критеріями, як фонетика, лексика, фразеологія, синтаксис. А за мелодійністю українська мова посіла друге місце, після італійської.

Україна дивовижна. Я дізнався про неї та її народ багато цікавого. Я був у Києві, в Одесі, Полтаві, Львові. Мені там сподобалося, але рідним для мене став Харків. Я дізнався, що Харків є найбільшим містом Землі на 50-й паралелі. У 2010 р. в саду Шевченка відкрито пам'ятник «50-а паралель».

Харків є батьківщиною специфічних слів і значень слів російської мови, поширених в основному тільки на Слобожанщині. Ці слова – *ракло* (дрібний бандит, нахабний і хамовитий), *тремпель* (плечики), *чинка* (бритвене лезо), *ампула* (стрижень кулькової ручки), *змійка* (застібка-блискавка), *марка* (транспорту, але тільки міського, в основному трамвая), *ганделик* (розпивочна), *тю* (вигук).

Майдан Свободи в Харкові є найбільшим в Україні.

Довжина найдовшої вулиці Харкова – Московського проспекту – становить близько 18 кілометрів.

Центральна вулиця Харкова – Сумська веде на Москву, Московський проспект – на Ростов, Полтавський шлях – на Суми та Київ. У Харкові розташований район Салтівка – найбільший «спальний район» в Україні, населення якого понад 400 тисяч осіб. Ринок Барабашова – найбільший промислово-речовий ринок України, займає площу більше 75 га, є найбільшим у Східній Європі та посідає 14-е місце в рейтингу найбільших ринків світу.

У 2010 році Харків був визнаний кращим містом за якістю життя в Україні, у зв'язку з чим міська рада розвісила плакати «Харків – найкраще місто для життя». У 2011 році Харків розділив перше місце з Києвом.

Зараз я продовжую пізнавати Україну та українців. Сподіваюся, що ще багато цікавого дізнаюся про українську історію та культуру, про дива і прості речі в житті українців. Я хочу побажати, щоб Харків і уся Україна й надалі розвивалися та квітнули, щоб усі українці жили в мирі й достатку, щоб вони завжди були здорові, веселі та щасливі!

Література

1. Україна: енциклопедія / Упорядники В.М. Складенко та ін. – Харків: Фоліо, 2008. – 319 с.
2. Україна. 500 чарівних куточків, які варто відвідати/ Укл. Т. Лагунова. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. – 416 с.

Ботсвана: країна і люди
Гломеланг Боемо Кутло (Ботсвана)
науковий керівник – ст. викл. В.О.Іванова
ХНАДУ, Харків

Ботсвана- держава в Південній Африці. Межує на півдні з ПАР, на заході і півночі з Намібією, на північному сході з Замбією, на сході з Зімбабве, не має виходу до моря. Географічно 70% території країни займає пустеля Калахарі. Територія країни становить 581 730 км², з них площа суші 566 730 км².

Велика частина країни розташована в поясі субтропічного клімату з різко вираженими рисами континентальності. У серпні починаються сезонні вітри західного напрямку, часто переходять у піщані бурі. 70% Ботсвани розташоване на території великої пологої бессточної западини Калахарі. Найвища точка в пагорбах Цоділо (1489 м), найнижча – в районі злиття річок Лімпопо і Шаше (513 м). Найбільшою річкою Ботсвани є Окаванго. На південному сході країни протікають ліві притоки річки Лімпопо, що протікає по кордону з ПАР; на північному сході - праві притоки річки Чобе, що протікає вздовж північного кордону. На решті території існують лише річки, що наповнюються водою тільки в сезон дощів, а також безстічні солоні озера. Більшість річок Ботсвани мають витoki в ПАР або Анголі.

У надрах країни міститься велика кількість корисних копалин. Найбільше значення для економіки серед корисних копалин мають алмази. Ботсванські алмази відомі завдяки високій якості, 30% з них використовуються для виробництва ювелірних виробів. Серед інших великих родовищ корисних копалин: поклади мідно-нікелевої руди у місті Селебі-Пікве і високосортного кам'яного вугілля біля селища Ммамабула.

Тваринний світ країни відноситься до Південно-Африканської подобласти Ефіопською області. Він багатий і різноманітний: слони (найбільша популяція в світі), леви, леопарди, гепарди, шакали, гієни бура і плямиста, зебри, буйволи, жирафи, антилопи і т.д. Численні птахи (африканський страус,

дрохви), ящірки, змії (пітони, щіткові кобри, карликові гадюки, чорні мамби та інші). З членистоногих звичайні скорпіони.

Найбільш багатий тваринний світ дельти Окаванго, де мешкають бегемоти, антилопа ситатунга і рудий лічі, водяні козли, африканський шулікар, рибалка, лисиці, фламінго, лелеки, ібіси, кілька видів чапель, качок, карликові гуси, крокодили.

У зв'язку зі зростаючими темпами розвитку тваринництва і негативним впливом ряду антропогенних факторів, що загрожують рослинності і диким тваринам, в Ботсвані для охорони навколишнього середовища був створений ряд заповідників і національних парків, які займають близько 18% від загальної площі країни. Найбільшими з них є:

Заповідник Сентрал-Калахарі (площа 52 800 км²). Він є найбільшим в світі заповідником за площею. Був заснований в 1961 році в центрі країни, охороняє природні комплекси саван і пустель з їх характерною фауною. Крім того, територія заповідника є домом для кочового племені сан (бушмени);

Національний парк Чобе (площа 10 566 км²) був оголошений національним парком в 1967 році (до цього мав статус заповідника). Парк відомий своїм біорізноманіттям, на його території спостерігаються чотири різні екосистеми, проживає найбільша в світі популяція слонів;

Заказник Моремі розташований в східній частині дельти Окаванго і займає територію площею 4871 км². Печери Гчвіхаба розташовані на території Північно-Західного округу.

У країні спостерігається дуже високий темп урбанізації. Найбільшим містом країни є її столиця Габороне. Інші великі міста: Франсистаун, Моллепололе, Селебі-Пікве, Маун.

Першими територію нинішньої Ботсвани заселили мисливці і збирачі, що говорили на койсанських мовами. Стоянки давніх людей, виявлені в пагорбах Цоділо, відносяться приблизно до XVIII століття до н. е. В останні кілька століть до н. е. деякі племена на півночі стали переходити до тваринництва,

використовуючи під пасовища порівняно родючі землі навколо дельти Окаванго і озера Макгадікгаді.

На початку нашої ери в Південну Африку з боку екватора прийшли землероби-банту, з появою яких починається залізний вік. Перші пам'ятники залізного віку в Ботсвані відносяться приблизно до 190 року н. е. і пов'язані, ймовірно, з народами банту з долини Лімпопо. До 420 році н. е. відносяться залишки невеликих будинків, схожих на вулики, в поселенні біля Молепололе, є схожі знахідки VI століття на пагорбах Цоділо.

У 186 -1869 роках в країні почався видобуток золота в Таті, поблизу від Франсистаун, однак через відкриття алмазів у Південній Африці золота лихоманка була короткочасним явищем. У 1880-х роках стала розвиватися німецька колонізація південного заходу Африки, напруга в регіоні наростала, і в 1885 році вожді тсвана звернулися до британської корони з проханням про захист. 31 березня 1885 року було проголошено протекторат Великобританії над землями тсвана, які отримали назву Бечуаналенд. Північна частина Бечуаналенду залишилася під управлінням англійської корони, а південна – включена в Капську колонію.

Великобританія не хотіла міняти політичний устрій країни до тих пір, поки не почався самостійний розвиток її економіки. У 1964 році колоніальна адміністрація погодилася з можливістю проголошення незалежності. У 1965 році було введено самоврядування, а столиця перенесена з Мафікенг в швидко отстроений Габороне, в 1966 році була проголошена незалежна Республіка Ботсвана. Першим прем'єр-міністром став Серетсе Кхама, один з лідерів руху за незалежність і законний претендент на трон вождя племені бамангвато. Він був переобраний ще двічі і помер в 1980 році, обіймаючи посаду президента.

Економіка незалежної Ботсвани була заснована на експорті продукції (зокрема, в країні були знайдені поклади алмазів). Щоб отримувати від цього експорту максимальну вигоду, в 1969 році уряд домогся зміни умови митного договору з ПАР. З 1969 року Ботсвана стала відігравати значиму роль у

регіональній політиці, покладаючись на принципи антирасизму і ліберальної демократії і протиставляючи їх режиму апартеїду в ПАР. В 1974 році Ботсвана разом з Замбією і Танзанією (пізніше до них приєдналися Ангола і Мозамбік) створили Організацію прифронтових держав проти режимів у Південній Родезії, Намібії і ПАР. У 1980 році вона була перетворена в Конференцію з координації розвитку країн Південної Африки, яке з 1992 року відомо як Співтовариство розвитку країн Південної Африки (САДК).

Главою держави, главою уряду і верховним головнокомандувачем є президент, який обирається строком на п'ять років простою більшістю національної асамблеї. Він має право призначати і звільняти з посади кабінет міністрів, а також віце-президента, вирішувати питання війни і миру, скликати національну асамблею, накладати вето на законопроекти, прийняті парламентом.

Двопалатний парламент складається з Національної Асамблеї і палати вождів. Національна асамблея складається з 61 депутата, з яких 57 обираються в результаті прямих виборів і 4 призначаються партією більшості. У разі неприйняття рішення національна асамблея може бути розпущена президентом. Всі члени парламенту обираються строком на п'ять років. Палата вождів є в основному дорадчим органом і складається з п'ятнадцяти членів – восьми вождів найбільших племен – довічних членів, чотирьох – обираються малими округами строком на п'ять років і трьох – призначаються палатою.

Юридична система заснована на римському-голландському і місцевому звичайному праві. Офіційними мовами країни є англійська та цвана.

Історія розвитку економіки Ботсвани вважається однією з найбільш успішних в Африці. Тваринництво також є значущим сектором економіки – м'ясна продукція, велика частина якої продається в ПАР і Західну Європу, є однією з головних статей експорту.

Пула була введена в якості валюти Ботсвани в 1967 році, замінивши в грошовому обігу південноафриканський ранд.

Найбільш давнім пам'ятником образотворчого мистецтва в Ботсвані є наскальний живопис в Цоділо на північному сході країни, яка містить більше 4 500 малюнків на території пустелі Калахарі площею приблизно 10 км². На них були схематично зображені різні тварини (зебри, кити, носороги і пінгвіни), люди, сцени ритуальних танців.

Найбільшим музеєм країни є Національний музей і галерея мистецтв в Габороне, який був відкритий в 1967 році і містить матеріали з етнографії та історії Ботсвани, а також твори мистецтва країни і регіону. Є також етнографічні музеї під Франсистаун, Канье і Мочуді і музей пошти в Габороне.

Перші школи європейського типу в країні створювалися Лондонським місіонерським товариством на початку XIX століття. До 1961-го фінансування початкових шкіл повністю здійснювалося за рахунок місцевих племен, при цьому деякі племена витрачали на освіту до 70% свого бюджету. У період 1985-1994 років уряд країни реалізував програму з будівництва середніх шкіл. Вже в 1999 році 84% дітей початкового шкільного віку відвідували початкові школи, 59% дітей відповідного віку – середні школи. Перші чотири роки навчання ведеться мовою тсвана, потім англійською. Початкова освіта триває сім років, середня освіта проходить в два етапи – три і два роки. Уряд країни забезпечує безкоштовну освіту на рівні початкової та першого етапу середньої освіти.

У систему вищої освіти входять Університет Ботсвани в Габороне, а також Ботсванський коледж сільського господарства.

Література:

1. Волков В.В., Чирков В.С. Ботсвана. М., «Мысль», 1985
2. Дэвидсон Б. Новое открытие древней Африки. М., «Издательство восточной литературы», 1962.

Внесок арабських вчених у світову науку

Фікри Нада (Марокко)

науковий керівник – доц. О.Л. Штиленко

ХНАДУ, Харків

Період розквіту ісламської культури характеризується бурхливим піднесенням у всіх сферах науки, доступних людському розуму тієї епохи. У

той час, коли Європа і Далекий Схід переживали занепад, в мусульманських країнах розквітли філософія, математика, астрономія, історіографія, лінгвістика, хімія, фармакологія, мистецтво лікування і мистецтво слова. Це була епоха, коли створювалися блискучі філософські трактати і твори в галузі точних і гуманітарних наук. Ще одна з важливих особливостей цієї цивілізації - мусульманські правителі не забороняли вченим користуватися знаннями, отриманими з книг грецьких, індійських, китайських авторів. На арабську мову перекладалися праці античних авторів з філософії, математики, медицини, алхімії, астрономії.

Значення діяльності мусульманських вчених для світової культури було безцінним. Варто згадати, що середньовічна Європа відкривала для себе грецьких філософів, переводячи їх праці на латину з арабської. У XII-XIII століттях, завдяки поширенню в Європі бумажки, яку принесли араби, основні роботи арабських математиків, оптиків, медиків, музикознавців були перекладені на латинь і стали основою європейської науки і техніки середньовіччя.

З початку VIII століття в мусульманському світі з'явився великий інтерес до різних наук. Правителі дбали про збереження, примноження і поширення знань, високо цінували вчених і створювали умови для тих, хто хотів цілком присвятити себе служінню науці.

Багато досліджень відзначають значний внесок мусульманського світу в математику, хімію, фізику і медицину [2, с. 3].

Алгебра і геометрія. Підвищений інтерес до математики в епоху правління Аббасидів став результатом розвитку торгівлі, архітектури, астрономії, географії та інших галузей знання. На арабську мову були переведені трактати давньогрецьких, перських та індійських мислителів. Найбільшим внеском мусульманських вчених в математику стало поширення десяткової системи числення, яка швидко отримала визнання у всьому світі. Разом з цифрами європейцями були запозичені у арабів і нові терміни. І хоча ті

цифри, які прийшли в Європу з Халіфату, придбали нинішній вигляд лише кілька століть тому, ми називаємо їх арабськими.

Відомим представником багдадської школи був математик, географ і астроном Мухаммад аль-Хорезмі (780-850). Його трактат «Книга про складання і віднімання на основі індійського обчислення» дійшов до нас лише в латинському перекладі. Це перша праця, в якій викладається десяткова система числення і операції, що виконуються в цій системі, включаючи множення і ділення. Від назви іншої книги «Хісаб аль-джабр ва-ль-мокабала» стався термін «алгебра», за яким закріпилося значення науки про рівняннях. Слово «алгоритм», який аж до початку нового часу означало обчислення в десятковій позиційній системі, походить від латинізованої варіанти імені вченого.

Іншим видатним математиком та астрономом був сирієць Мухаммад бін Джабір бін Сінан, більше відомий як аль-Баттані (858-929). Він заклав основи тригонометрії, ввів у вживання тригонометричні функції (синус, тангенс, котангенс) і виробив нові, більш точні обчислення кута нахилу екліптики до екватора.

Нові способи вирішення математичних рівнянь описуються великим поетом і філософом Омаром Хайямом. У його роботах робиться спроба вирішення геометричних завдань алгебраїчними методами, і тому дослідники називають його віддаленим попередником Декарта.

Хімія. Досягнення мусульманських вчених у галузі хімії було стало поштовхом для перевороту в цій науці. Джабір бін Хайян (721-805), відомий як «батько хімії», описав багато хімічні реакції і десятки хімічних речовин (купоросы, галун, луги, нашатир та інші). Особливу увагу він приділяв мінералам і семи металам, при описі яких він згадував їх плавкість, ковкість і металевий блиск. У роботах Джабіра викладаються способи отримання оцтової кислоти, слабкого розчину азотної кислоти, свинцевих білил.

Великий внесок у розвиток хімії вніс перський лікар-енциклопедист Абу Бакр ар-Разі (864-925). Він першим отримав сірчану кислоту і чистий спирт. У його трактатах згадуються такі хімічні прилади, як колби, тази, скляні блюда

для кристалізації, глечики, сірники, нафтові лампи, печі для плавки, напилки, шпателі, фільтри з тканин і шерсті, ступки з товчачиками, металеві сита, піщані і водяні бані. Ар-Разі описав процеси плавлення, фільтрування, дистиляції, розчинення, коагуляції. Вперше в історії хімії він зробив спробу класифікувати відомі йому речовини. З цією метою він розділив їх на три великих класи: мінеральні, рослинні і тваринні речовини.

Мусульманським вченим належить заслуга у виділенні фосфору і отриманні чорного пороху. Китайці, які першими винайшли порох, використовували для цього калієву селітру, яка видобувається в природі. Мусульмани використовували для рушничного пороху суміш нітрату калію, вугілля і сірки, що дозволило їм першими ефективно використовувати начинені порохом снаряди під час бойових дій.

Фізика. Значних результатів мусульманські вчені досягли у таких галузях фізики, як механіка і оптика. Запозичивши досягнення стародавніх греків і індусів, мусульманські фахівці розвинули механіку до рівня прикладної науки і навчилися ефективно використовувати робочу силу. Глибокими знаннями в області фізики володів басрійський лікар, математик і астроном аль-Хасан бін Хейсам (965-1039). Його трактат «Аль-Маназир», що містить сім статей про властивості світла, вважається одним з найважливіших середньовічних праць з оптики. Латинський переклад цієї книги, не втрачаючи своєї значущості протягом шестисот років, надихнув на наукові відкриття британського фізика Роджера Бекона (1214-1294) і німецького астронома Йоганна Кеплера (1571-1630). Ібн Хейсам пояснив закони відбивання і заломлення світла, першим описав будову ока та функції кожної оболонки.

Мусульманські вчені робили відкриття в різних галузях фізики. Аль-Фарабі (870-950) дав фізичне пояснення звуку. Абу Рейхан аль-Біруні (978-1051) виміряв атомну вагу вісімнадцяти елементів, а також щільність повітря. Персидський астроном Кутб-ад-дін Ширазі (1236-1311) на три сторіччя раніше Декарта дав наукове пояснення тому, як виникла веселка.

Зроблені мусульманами відкриття дали значний поштовх розвитку емпіричної науки в Європі. Основні закони механіки, викладені Ісааком Ньютоном (1643-1727), були детально описані в працях Ібн Сіни (980-1037), Фахр-ад-дін ар-Разі (1149-1209) і Хибаталлаха аль-Багдаді (1165). Заслуга англійського фізика полягає в тому, що він систематизував накопичені століттями наукові знання і сприяв подальшому розвитку механіки.

Медицина. Європейська медицина знаходилася в залежності від мусульманської науки до кінця XVI століття. Книги мусульманських лікарів переводилися на латинську мову і служили навчальними посібниками у всіх європейських університетах. На відміну від Західної Європи в Халіфаті релігія заохочувала лікарську практику і не пов'язувала цілителство з чаклунством.

Одним із найвидатніших лікарів епохи Аббасидів був учений-енциклопедист з Центральної Азії аль-Хусейн бен Сіна (980-1037). Йому належить цілий ряд важливих відкриттів в галузі медицини. Він першим виявив існування мікробів, першим встановив вплив психічного стану людини на травлення, кровообіг і серцебиття. Значних успіхів Ібн Сіна домогся в хірургії. Він описав кілька видів загального наркозу і місцевої анестезії, а також успішні операції з видалення доброякісних і злоякісних пухлин. Латинський переклад його трактату «Напередодні» витримав шістнадцять видань в XV столітті і двадцять — в XVI столітті. Ця книга видавалась в Європі і мусульманському світі аж до середини XVII століття і вважається найдосліджуванішою працею по медицині в історії людства.

Великий внесок у розвиток медицини вніс Абу Бакр ар-Разі (864-925). Його основні роботи з медицини – багатотомні твори «Хаві» і «Мансурі». Завдяки його зусиллям сильно змінилося ставлення до хвороб і цілителству. Він вперше ввів складання історії хвороби для кожного хворого, склав рекомендації щодо спорудження лікарень і вибору місця для них.

Ар-Разі був видатним хірургом. Він описав десятки хірургічних інструментів, у тому числі інструмент для вилучення чужорідних тіл з глотки, одним з перших

почав застосовувати вату при перев'язках. Це дозволило здійснювати операції на внутрішніх органах без повторного розтину для видалення металевих дротів. Прогресивними були і його погляди на лікування каріозних зубів. Він описав анатомію зубів, категорично виступав проти їх видалення і для лікування застосовував гарячу нафту і пломбувальний матеріал з квасцов і мастики. Значних успіхів досяг ар-Разі в лікуванні інфекційних захворювань. Для профілактики зараження віспою він застосовував щеплення від віспи.

Знаменитий лікар Халяф аз-Захраві (963-1013) перетворив хірургію в самостійну науку і описав близько двохсот хірургічних інструментів. Йому належить «Трактат про хірургію та інструменти» який мав величезний вплив на розвиток хірургії і має переклад іншими мовами. Аз-Захраві успішно проводив складні операції, описав видалення частини щитовидної залози за дев'ять століть до того, як подібні операції почали здійснюватися у Європі. Він проводив хірургічні операції в ротовій порожнині, за допомогою спеціальних інструментів видаляв зубний камінь, лікував переломи і вправляв вивихи нижньої щелепи. У його трактаті описані всілякі види щипців, що застосовуються для видалення зубів.

Мусульманські вчені досягли значних успіхів у різних сферах медицини. Вивчивши практику давньогрецьких лікарів, вони зробили крок далеко вперед і виявили в своїх попередників безліч помилок. Зокрема, було встановлено, що печінка людини складається не з чотирьох, а з трьох часток. Абд-аль-Латиф аль-Багдаді встановив, що нижня щелепа являє собою одну кістку, а не дві зрощені кістки, а крижі складається з однієї, а не з шести кісток, як це стверджував римський лікар Гален. Дамаський вчений Аля пекло-дін бін ан-Нафис (1213-1288) першим описав мале коло кровообігу і встановив, що серце складається з чотирьох камер.

Мусульмани розповіли у своїх працях про сотні видів рослин, детально роз'яснивши їх лікувальні властивості і способи застосування. Гіркі лікарські препарати фармацевти поміщали в різні оболонки. Знаменитий ботанік з

Андалусії Абдаллах бін Бейтар (1190-1248) описав близько 1 400 лікарських рослин, з яких близько трьохсот раніше не були відомі медицині.

Внесок арабо-мусульманської науки в скарбницю світової культури досить значний. Знання цього матеріалу допомагає здійснювати міжнародні контакти «за допомогою обміну досягнень інших культур, прямих контактів між державними інститутами, громадськими рухами, наукового співробітництва, торгівлі, туризму тощо» [1, с. 8]. Сучасні процеси глобалізації краще розкривають значущість кожного народу в розвитку сучасної цивілізації.

Література:

1. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация: Учебное пособие. М.: Альфа – М; ИНФРА – М, 2006. – 288 с.
2. Скворцова Е. М. Теория и история культуры: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 406 с.
3. Энциклопедия для детей. Т. 13 - Страны. Народы. Цивилизации / Глав, ред. М. Д. Аксёнова. М.: Аванта+, 2000. – 704 с.

Весняне рівнодення – астрономічний Новий рік

Хамді Мохаммед (Судан)

науковий керівник – ст. викл. А.М. Приходько

ХНАДУ, Харків

Рівнодення – момент, коли центр Сонця у своєму видимому русі по екліптиці перетинає небесний екватор. Точки перетину небесного екватора з екліптикою називаються точками рівнодень. Через еліптичність своєї орбіти Земля переходить від точки осіннього рівнодення до весняного швидше, ніж від точки весняного до точки осіннього. Внаслідок прецесії земної осі взаємне розташування екватора і екліптики повільно змінюється. За рік становище екватора змінюється так, що Сонце приходить у точку рівнодення на 20 хвилин 24 секунди раніше, ніж Земля завершує повний оберт по орбіті. У результаті міняється положення точок на небесній сфері. Від точки весняного рівнодення ведеться відлік прямих сходжень по небесному екватору, довгот по екліптиці. Визначення положення цієї фіктивної точки на небесній сфері становить одну з головних завдань практичної астрономії.

Осіннє рівнодення – день, коли Сонце проходить через перетин екліптики і небесного екватора, переміщається з Північної півкулі в Південне. Осіннє рівнодення настає 21 або 22 вересня. У цей день Сонце переходить зі знака Діви на знак Терезів, а тривалість дня дорівнює тривалості ночі. Цей день вважається священним у народів усього світу, в кожній традиції сформувалися свої повір'я та обряди святкування.

Весняне рівнодення (Vernal Equinox) настає 20 або 21 березня, коли Сонце переходить із південної півкулі в північну. У ці дні для всіх місць Землі (виключаючи райони земних полюсів) день також майже рівний ночі («майже» – через рефракції, того факту, що Сонце – не точкове джерело світла, а диск, і також через те, що сам момент рівнодення зміщений відносно 6 або 18 годин місцевого сонячного часу).

Весняне рівнодення вважається астрономічним початком Нового року.

Проміжок між двома однойменними рівноденнями називається тропічним роком, який і прийнятий для вимірювання часу. Тропічний рік становить приблизно 365,2422 сонячних діб, тому рівнодення припадає на різний час доби, пересуваючись вперед щоразу майже на 6 годин. Юліанський рік укладає 365 $\frac{1}{4}$ діб. День високосного року повертає рівнодення на колишнє число року. Але тропічний рік трохи менше юліанського, і рівнодення насправді повільно відступає по числах юліанського календаря. У григоріанському ж літочисленні внаслідок пропуску 3 днів в 400 років воно майже нерухомо (григоріанський рік у середньому становить 365,2425 діб 18 годин місцевого сонячного часу).

Отже, точна дата весняного рівнодення може «блукати» через те, що астрономічний рік відрізняється від календарного. Момент проходження Сонця через екватор небесної сфери з південної півкулі в північну щороку трохи зміщується, а у високосний рік ця різниця компенсується за рахунок зайвого дня.

Для сучасної людини дні весняного рівнодення є лише інформативною подією – це означає, що день тепер буде ставати довшим ночі. Світова спільнота в день весняного рівнодення відзначає День Землі. Традиція

святкування Дня Землі була закладена Джоном Макконеллом, бізнесменом і видавцем, творцем прапора Землі. Він представив проект святкування Дня Землі на конференції ЮНЕСКО з питань навколишнього середовища в листопаді 1969 року. Керівництвом міста Сан-Франциско була видана Декларація про День Землі, і 21 березня 1970 року вперше було організовано вшанування цього дня.

У 1971 році Організація Об'єднаних Націй (ООН) прийняла документ Прокламація Дня Землі, в якому зазначалося, що нове бачення Землі виникло тоді, коли астронавти і космонавти побачили й розповіли світу, наскільки гарна наша чудесна блакитна планета - будинок всього людства.

У цей день щорічно в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку звучить Дзвін Миру. Він починає дзвонити точно в момент початку весняного рівнодення. Сенс цієї церемонії полягає в тому, щоб протягом хвилини, поки дзвонить Дзвін Миру, люди подумали про те, що вони повинні зробити, щоб зберегти нашу планету, усвідомити себе її громадянами й поліпшити життя всього живого на Землі.

Зазначимо, що весняне рівнодення є не тільки початком астрономічного року, але традиційним початком нового року для багатьох людей Землі. Так, цей день мав величезне значення для різних народів. Адже в ті часи, коли календаря ще не було, саме кінець березня вважався початком весни. Люди вірили, що, починаючи з цього моменту, зимовий час втрачає свої права, земля починає повільно оживати, на деревах з'являються бруньки, а на небі можна спостерігати перші блискавки і грім.

Наприклад, іранці, афганці, таджики, казахи, киргизи, узбеки (країни Великого шовкового шляху) - практично всі тюркські та іранські народи – за давньоіранським сонячним календарем відзначають у День весняного рівнодення Новий рік.

У зороастризмі також існує свято Навруз, яке відзначає початок року під час весняного рівнодення. І по сьогоднішній день жителі Мексики проводять

святкування, які супроводжуються ритуальними танцями та молитвами. Віруючі збираються біля пірамід Місяця і Сонця, танцюють і дякують Господу за прихід нової весни. В Індії люди влаштовують фестиваль ходи. Під час «походу» прийнято посипати один одного лікувальними травами, спеціями. Увечері неодмінно джгут велике вогнище, танцюють і співають. Цікавим є той факт, що слов'яни дні весняного та осіннього рівнодення називали Новоліттям і зустрічали його 1 березня до 1492 року, а з 1492 до 1700–1 вересня.

Познайомившись із сонячним календарем Єгипту, Юлій Цезар у 45 році реформував римський календар. Новий рік святкувався тоді римлянами вже не в добу весняного рівнодення, а першого березня; після реформи Новий рік за юліанським календарем пересунувся на зиму – 1 січня. Поступово на цей календар перейшла вся Європа.

Весняне рівнодення для древніх слов'ян знаменувалося святом Масляної – коли люди зустрічали весну і проводжали зиму. Хоча нині Масляна пов'язана із датою Пасхи, яка, в свою чергу, вираховується за першою повнею, що йде за днем весняного рівнодення. Слов'яни ще Масляну називали святом комоедіци, яке тривало 2 тижні.

Спочатку Масляна був богом родючості та зими, що йде. Стародавні слов'яни до цього періоду року готувалися дуже ретельно, адже цей день знаменував відхід зимової пори і нове народження сонячного бога Ярила. А щоб Бог родючості Ярило «подарував» віруючим хороший урожай, на рівнодення потрібно нарядити юнака в білий, святкове вбрання і надіти на голову вінок із перших квітів.

На світанку потрібно вийти на вулицю, вмитися свіжою колодязною водою. Обличчя не витирати, а дозволити першим променям сонця «підсушити» шкіру. За переказами, сонячні промені рівнодення приносять здоров'я, наповнюють енергією. Цікаво, що саме в цю ніч освячували воду простим способом – виставляли глеки з водою під зоряне небо, здобуваючи «зоряну воду» для здоров'я своєї родини, череди та врожаю.

Звичайно ж, невід'ємним атрибутом свята були вогнища, які допомагали божеству набирати силу. У деяких селищах навіть було прийнято підпалювати колеса і котити їх по дорогах – це символізувало палаючий сонячний диск.

Крім того, було прийнято створювати опудало з соломи. Його обряджали в жіночий одяг, а до руки кріпили пательню. І під час урочистостей такого Масляну вшановували піснями, носили за собою з будинку в будинок, каталися на санях. А до кінця свята опудало або спалювали, або закопували в землю - зима йшла. Опудало уособлювало зиму і превалювання темряви в житті, пекли жертвні хліба (млинці), вбиралися в костюми і розігрували сценки, тим самим закликали весну і зустрічали Новий рік. Потім ішли дні шанування Бера - ведмедя. Один з чоловіків вбирався в шкуру звіра. Решта дарували йому млинці, розважали піснями і танцями. Закінчував ці дні обряд пробудження ведмедя.

Символами свята рівнодення до наших часів є:

- Яйце (це знак нового життя; віруючі твердо переконані, якщо птахи почали відкладати яйця, значить, весна вже остаточно настала, можна починати посівну, висаджувати квіти і дерева).
- Кролик (уособлює родючість).
- Ластівка (традиційний символ приходу весни).

Широко поширені веснянки-гаївки, що співали дівчата і водили хороводи у гаях, на галявинах біля води, символізували прихід весни, яка перемагала стару зиму. Мало-помалу веснянки «християнізувалися», а в XIV-XV ст. веснянки-гаївки почали водити біля церков після християнського Великодня:

*Ой, весна, ой красна,
Що ти нам принесла?
Де зимувала, кого зігрівала?
А ми за тобою насумувались,
А ми тебе, весно, навиглядались.*

У Великдень весна перемагає зиму, світовий день починає збільшуватися, воскресає Бог життя - Дажбог-Сонце. Життєтворяще Сонце особливо виграє першого Великого дня вранці, коли сходить. Тоді люди відчиняли усі вікна, щоб запустити у хату його чудодійне проміння.

Стародавні жерці на Великдень ходили від хати до хати і сповіщали: «Радуйтеся, Син Божий воскрес!» І разом із Сонцем-Дажбогом, яке дарувало світло і тепло воскресала природа. Дажбог-Сонце запліднював життям Землю. В ніч перед приходом Великого дня – воскресіння новолітнього, весняного життєдайного Сонця - на пагорбах, щоб бути ближче до Божича, запалювали вогнища, які палали всю ніч, єднаючи людські душі з великою душею зоряного неба предків.

У перший день Великодня всі сідають за стіл ще досвіту. Але перед цим вся родина вмивається крашанками. Мати наливає у череп'яну миску холодної води, а на дно кладе три червоні крашанки. Після кожної особи воду міняють, але крашанки залишаються. Всім, хто вмивається крашанками, Божич-Сонце дарує здоров'я, а дівчатам ще й вроду.

На Великдень випікався священний хліб, який посипався пшоном і який освячували в спеціальних мисках – ночвах. Така посудина зберігалася у хаті лише для цього свята – в жодних інших потребах не використовувалася. В священний коровай встромляли гілце верби, яке вважалося тим священним першодеревом, що росте посеред Вирію і тримає на собі вогонь Дажбога.

День весняного рівнодення для християнства став точкою відліку для святкування Пасхи. Такий закон був прийнятий ще в 325 році на Нікейському соборі, коли християнські країни прийняли юліанський календар. Та й Масляна залишається важливим святом, незважаючи на деяку невідповідність у часі.

Цей день святкують і в Японії, але тут він має зовсім інше значення. Торжество приурочено до стародавньої буддійської традиції Хіган. Свята починаються трохи раніше, ніж весняні рівнодення – приблизно за три дні до його настання і тривають ще три дні після. Для жителів країни це дуже важливий час року, коли кожна людина йде поклонитися і помолитися на могилі своїх предків. Величезне значення тут має підготовка. Жінки ретельно прибирають у будинку. Навести порядок необхідно і в усипальниці родичів або на їх могилах. А 20–21 березня члени сім'ї відвідують померлих родичів, здійснюють необхідні ритуали, відвідують храми.

І хоча у традиціях мого народу не прийнято відзначати цей день, але початок весни відчувається у всьому. Це чудовий день, коли можна забути про темні, холодні і довгі вечори зими і почати відроджуватися до життя разом із природою.

Марокканське весілля: переплетення старовини і сьогодення

Харбуш Сальма (Марокко)
науковий керівник – ст. викл. О.І. Артёмова
ХНАДУ, Харків

Марокко – етнічно різноманітна країна з багатою культурою і цивілізацією. Всі ці цивілізації мають своє відображення в весільних традиціях марокканських жителів.

Весілля є символом постійності суспільства і базовим фундаментом сімейного осередку. Весілля в Марокко відзначається, слідуючи церемонії, що черпає джерело в традиціях предків. Якщо святкування цієї події залишається в своїх головних рисах плюс мінус ідентичним в різних регіонах Королівства, деякі місцеві традиції, натхненні і вироблені на світ звичаями предків, збагачують весільний ритуал і надають йому характерний відбиток в різних місцевостях.

Насправді, організація весілля в Марокко варіюється в залежності від регіонів і підкреслює культурну різноманітність, яка виражається саме різними ритуалами (костюми, обряди, музика, кулінарні звичаї...). Ці місцеві особливості і ця автентичність зберігаються і передаються з покоління в покоління, що надає таке розмаїття марокканській культурі. Саме в марокканському весіллі ця різноманітність знаходить своє найяскравіше вираження. Однак весільна церемонія зазнала в деяких частинах Марокко зміни, що впливають з особливостей міського життя і прийняття сучасного способу життя.

З юридичної точки зору весілля закріплюється укладанням «адулярного акту», введеного «Адуль» (ісламськими юристами), які виконують обов'язки нотаріусів, в присутності свідків. «Адулярний акт» прирівнюється до свідоцтва про шлюб і являє собою основний сімейний договір.

Традиційно марокканська весільна церемонія складається з різних ритуалів і має свій хронологічний порядок:

1. Хамам – це очищаюча ванна, яка урочисто приймається нареченою в компанії близьких їй жінок в мавританській ванні, яка має в своєму розпорядженні 5 великих кімнат і фонтан. Мавританська ванна зазвичай зроблена з античної цегли і сирійського мармуру. Кожна кімната, кожна маринка пару, кожна крапля служать для краси і розслаблення. Хамам – це церемонія, де цнотливе змішується з приємним, і де вогонь свічок, запалених з цієї нагоди в темних залах ванни, призначений висвітлювати дорогу до щастя. Цей ритуал дає місце різноманітним звичаям і символічним приношенням.

2. Хна, рекомендована Пророком, наноситься на час свят та весіль «ханнаєю», жінкою, яка служить мистецтву малювання хною. Сприятливі якості хни покликані захистити від хвороб і гарантувати успіх і процвітання. Церемонія хни або «Хенна» починається напередодні головного дня в присутності жінок з двох сімей і подруг. Наречена одягається в зелений каптан, і «ханная» дуже обережно малює на руках і ступнях нареченої чарівні мотиви, які варіюються в залежності від побажань нареченої. Ця церемонія символізує наближення до статусу дружини.

3. Дарунки (Х'дія). Звичай приносити дари «х'дія» існує у всіх соціальних класах. Подарунки, які дарує майбутній чоловік своїй нареченій, пов'язані з соціальним статусом і варіюються в залежності від регіону. Але в основному подарунки надзвичайно символічні: цукор – символ щасливого життя, молоко – символ ясності і чистоти, фініки, хна, свічки, квіти і т.д.

4. «Берза», яка проходить в день великої церемонії, є можливістю представити дружину гостям. Одягнена в традиційний святковий одяг наречена влаштовується так, щоб її бачили і нею милувалися всі присутні в святковій обстановці, багатою яскравими фарбами і звуками.

У Марокко більш ніж де-небудь одруження вважається як в соціальному, так і в релігійному плані дуже важливою подією, ретельно підготовленою, як

широкомасштабна і значуща сімейна подія, яка святкується у веселій обстановці. У такому святі об'єднання сердець крім родичів подружжя беруть участь також їх друзі, близькі і навіть сусіди.

Традиції, притаманні невеликим містам, відрізняються від сільських традицій, де це свято набуває зовсім інший хід. Свято спонтанно охоплює весь «дуар» (сільське населення) і триває протягом декількох днів в пориві солідарності, яка надає розмах духу суспільства, що є завжди більш живучим в сільській місцевості, ніж у міській зоні через саму природу сільського життя. Таким чином, якщо основні традиції свята однакові у всьому королівстві, то деякі ритуали святкування варіюються в кожному регіоні, враховуючи місцеві традиції, метою яких є в залежності від нагоди акцентувати, зміцнити або забезпечити ще більше яскравості певному аспекту цього свята.

В принципі, канва весільної церемонії однакова як на півночі або крайньому півдні Марокко, так на сході і на заході. Присутня на ній національна вишивка відкриває спостерігачеві штрих кожного регіону і його власну печатку. Все відбувається так, як ніби кожен регіон країни намагається гордо продемонструвати свій особливий внесок, підкреслити талант і майстерність людей, показати турботу, з якою вони оточують дану важливу церемонію, а також майже релігійну повагу до правил, правлячих цим процесом.

Кожен регіон хотів би, в залежності від свого розташування, залишити відбиток на цій національній вишивці, яка, врешті-решт, є загальним творінням, схожим на весь марокканський народ. Кожен регіон норовить змусити блищати тисячами вогників ці відмінні, але дуже визначальні риси різноманітності марокканської культури в поєднанні контрастів в гармонію, численності в єдність. Саме в цьому яскравому поєднанні традицій предків, цінностей і переконань Марокко черпає елементи, які складають багатство культурного надбання.

Етапи весільної церемонії, які об'єднують автентичність, традиції і сучасність, насправді є однаковими скрізь в Марокко. Тільки на рівні їх

організації та їх протікання з'являються різні підходи і концепції в залежності від регіонів.

В регіоні Гхарб весілля є дуже серйозною соціально-релігійною подією, тому що являє собою поворот у житті майбутнього подружжя. Насправді ця подія означає зміну соціального статусу, оскільки як повага і пошана суспільства до дівчини тепер залежить від її нового чоловіка. Тепер вони обидва відповідальні за сімейний осередок суспільства.

Як в містах, так і в селах молоде подружжя і члени їх сімей звертають особливу увагу, як і будь-яка марокканська сім'я, на підготовку весільної церемонії, яка обов'язково проходить чітко за календарем, так як включає в себе цілий ряд дій, починаючи із заручин і закінчуючи весільними витратами.

Як у випадку будь-якого регіону Королівства, заручини являють собою перший етап, відзначений церемонією, під час якої претендент на руку і серце, супроводжуваний його сім'єю, формально просить руки своєї майбутньої нареченої. Заручини відбуваються після попереднього знайомства молодих або внаслідок ретельного вивчення, проведеного матір'ю майбутнього чоловіка, що приводить таким чином до того, що прийнято називати прийомом «Ар-Ршім».

Офіційна церемонія заручин відрізняється тим, що члени сім'ї майбутнього чоловіка направляються до батьків обраної дівчини з букетом квітів і мішечком цукру, символом любові і щастя для майбутнього подружжя і взаєморозуміння між двома сім'ями, які відтепер будуть об'єднані кровними зв'язками. Після того, як сім'я нареченої дає угоду, обидві сторони обговорюють ряд домовленостей з метою укласти договір про весілля. Процес укладання договору про весілля, що слідує одразу за заручинами, розгортається також у батьків молодої нареченої. В цей час сім'я майбутнього чоловіка в супроводі кількох наближених до сім'ї підносить батькам нареченої численні подарунки: хорошого барана, мішечки з цукром, чай, хну, фініки, молоко, духи, а також інші косметичні засоби.

Необхідно зупинитися на такій цікавій події, як «мус (фестиваль) заручин Імільшіля». Фестиваль заручин отримав міжнародну популярність і є зараз місцем туристичного паломництва.

В кінці кожного літнього сезону, у вересні, з незапам'ятних часів, долина, розпростерта на висоті 2000 метрів, що знаходиться в двадцяти кілометрах від Імільшіля перебуває в хвилюванні. Все берберські племена, що знаходяться поблизу, сходяться сюди перед періодом снігів, який розділить їх на довгі місяці від усього світу. Люди збираються тут у комерційних, релігійних і в першу чергу соціальних інтересах. Насправді, крім комерційних угод і релігійних ритуалів, жінки вибирають собі серед неодружених тих, хто стане їхніми чоловіками на рік (якщо присутні сімейні розбіжності) або на все життя. Звідси і з'явилася назва Фестиваль заручин.

Весілля «Р'баті» і шарм цієї традиції в місті Рабаті – справжній соціокультурний підхід до створення сім'ї в цьому місті, який купається протягом століть в глибокій атмосфері змішаних етносів і різноманітних культур.

Різні династії, які змінювалися зі створення Рібат-Аль-Фат (Рабат в наші дні) в 1150 році, внесли свої зміни в звичаї і традиції. І так як весілля – це священний союз, скріплений цінностями, правлячими заради всього суспільства, місто Рабат крізь різні церемоніальні межі показує, як змішуються автентичність, традиція і сучасність.

Сьогодні традиційне весілля «Р'баті» є святом, де переплітаються феєрія квітів, сп'яніння запахами, радість, що відчувається через настільки часто повторювані жести, пісні, стільки раз заспівані, і мелодії, стільки раз вже почуті. Традиція «Р'баті» вважає за краще, щоб весільна підготовка проходила окремо в сім'ї нареченого і в родині нареченої, які об'єднуються тільки в вечір весілля. Перший підготовчий етап проходить двома тижнями раніше дня весілля і називається «Кошес-синия», що означає «розкіш страви». У ньому дійсно присутній розкіш, оскільки це особливий момент приготування солодоців на основі мигдалю у вигляді пасти з додаванням флердоранжа і кориці.

Весільні традиції в регіоні Бені Врайне (провінція Таза) відкривають різноманітність і багату спадщину, які дозволяють оцінити важливість інституту шлюбу як для жінок, так і для чоловіків. Кожен етап весільного обряду відображає ситуацію жінки і оцінює в той же час її роль в суспільстві, де вона розвивається.

Весільна церемонія (Асслан) в Бені Врайне слід протоколу, який починається в першу чергу з АльХутба, протягом якого у нареченої попросять руку і серце, і сім'єю нареченої буде зафіксовано, за обопільною згодою, придане. Через тиждень підписується весільний договір.

Кожен регіон королівства має свої особливості, але всіх їх об'єднує прагнення зберегти давні традиції. Марокканці вважають, що така подія, як весілля, трапляється всього один раз в житті, тому будь-яке марокканське весілля святкується з великим розмахом.

Література:

1. Дьяков Н.Н. Марокко. История, культура, религия/ Н.Н. Дьяков. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 1993.– 184с.
2. Сергеев М. С. История Марокко / М. С. Сергеев.– М.: Изд-во Ин-та востоковедения РАН, 2001. –356 с.

Musical Culture of Côte d'Ivoire

*Такі Куаку Вінсан (Кот-д`Івуар), Гондо Гонкаліо Арсен Деві (Кот-д`Івуар)
науковий керівник – ст. викл. Н.М. Кальниченко
ХНАДУ, Харків*

Music in African culture has a more important role than in Western cultures. In many African cultures music is used as a form of communication. It also plays an important role in religious events.

In Africa, music intersects with every aspects of life and expresses life through the medium of sound. For instance, music is used to mark some significant events such as childbirth, marriage, hunting, and even political activities. By helping mark the important moments in life, music is used to underscores the divine and external value of human life. Aside this, African music also help to connect people together in

a variety of ways, strengthening the fabric of the community, which in turn reinforces people's commitment to support each other and the community.

Warren and Warren (1970) pointed out that, "Music follows the African through his entire day from early in the morning till late at night, and through all the changes of his life, from time to come into this world until after he has left it" (p. 3).

Agordoh (2005) highlighted quite a number of issues about both Western music and African music. Some of the major differences between Western music and African music are summarized below (Adapted from; African Music, Tradition and Contemporary, Agordoh, A.A (2005; p. 26))

WESTERN MUSIC: Music is noted. Distinction is made in terms of "arts" and audience, first group tending to be limited in number. Music is created and owned by one. Music is divorced from aspects of everyday life. There are orchestral instruments which are grouped under the strings, the woodwind, the brass wind and the percussion. There is little or no use of handclapping. Western art music has one rhythm in command. There is unified performance. Western art music sometimes modulates to other keys.

AFRICAN MUSIC: It is not notated but passed on through oral tradition. It is communal, audience are not separated from artists. Music is a part of life, not separated from it. Traditional African music, when created can be used by all. Stress is placed upon activity as an integral functioning part of the society. There is an enormous variety of instruments grouped under chordophones (strings), membranophones (drums), aerophones (winds), and idiophones (self-sounding). Handclapping is used as an idiophonic device in making music. Use of complex rhythms, poly-rhythms. A piece of African music has always 2, 3, or four different rhythms at a time.

The beat in African music is in most cases given by the dancers as they are part and parcel of the music, and clapping, whistling, and ululating is a way of involving the audiences and that is the reason why they sometimes supply the musicians with the beat. In Western music the beat is in most cases specifically for musicians, they

have their main beat. However, in African music, the musicians on the other hand have an additional beat and they keep this beat through their body movements and one Fante drummer was quoted saying that they are guided by what they call a “hidden rhythm”. This rhythm often influences the beat as the musician tries to put in some improvisations (Chernoff, 1979). Musical instruments are varied and comprise drums, rattles, bells and any other items that can carry a rhythm. For example, the bottle and spoon are sometimes used as musical instruments at informal gatherings.

The music of Ivory Coast includes music genres of many ethnic communities, often characterised by vocal polyphony, especially among the Baoulé, and talking drums, especially among the Nzema people. The Talking Drum is an hourglass-shaped drum mostly found in West Africa.

One of the crucial roles of music in Africa is as a mode of communication. The Talking Drum is used to communicate different types of important information, to transmit messages or ideas, and to recount historical events. In social setting, the talking drum is used to recount the eulogy of kings, chiefs, and dignitaries.

Before telephones and email, before cars, planes, trains, television, radio, or even telegraph, sending messages quickly across a distance was not easy. Different cultures solved this problem in different ways. Several cultures around the world discovered a way to send messages that could be heard over great distances. These cultures lived in places where very big trees grew. People in different parts of Africa sent messages using drums made out of huge logs. They would take a log from a large tree; the bigger the log, the bigger its sound would be and the farther it could be heard. A long slit would be cut in the side of the log, and the log would be hollowed out through the slit, leaving wooden ledges, or lips, on each side of the slit. If they wanted the drum to be able to make a lower note and a higher note, they would hollow it out more under one lip than under the other. To play messages, they beat on the drum's lips with sticks, beating out rhythms of high and low notes.

Some people confuse talking drums with message drums, but they are actually something completely different. Message drums, or slit gongs, are huge log drums

that can be heard miles away, and their messages are usually in some kind of code, although the code may be based on spoken sentences. Message drums were invented independently by several different cultures around the world. Some other cultures also invented a kind of "waisted drum" (in Korea and India, for example), but only western Africa has "talking drums".

Talking drums are not made from big logs. They are a kind of drum called a waisted drum. They are called "waisted" because they have an hourglass shape, with a "waist" in the middle, just like a person's body has a waist in the middle. Skins are stretched over the ends of the drum, held in place by many cords. When the cords are tightened, the skin gets pulled tighter and the sound of the drum gets higher. When the cords are relaxed, the sound goes lower. The player holds the drum between his upper arm and left side and uses his arm to squeeze and relax the cords while he is striking the drum with a curved stick in his right hand.

The peoples of western Africa speak tonal languages. English is not a tonal language. The word "hat" means something you put on your head. If your voice rises while you say "hat", it might sound as if you are asking a question. If your voice falls, it might sound as if you are quite certain of the hat. If your voice rises and then falls, it might sound as if the hat surprises you. If your voice stays even, it might sound as if the hat bores you. But in every case you are talking about something that goes on your head.

If English were a tonal language, though, saying the syllable "hat" while your voice rises might mean something you put on your head; saying it while your voice falls might mean something you put on your feet. Saying it while your voice rises and then falls might mean "come here", and saying it evenly might mean an animal with long ears that hops. Some words in some African dialects are so precisely tonal that you could write out the notes for a particular word on a musical staff.

So imagine the player of the talking drum. Using his left arm, he can control very precisely the tone of each syllable of his talking drum. What comes out of the drum is not the alphabet sounds of the words, but all the other things that go into a phrase – lengths, rhythms, pitches, rising and falling syllables. In a very tonal

language, that is enough. The people who speak the same dialect as the drummer will be able to hear what his drum is saying. But, of course, if they are from a village that speaks with a different accent, they may not be able to understand his drum at all!

European travellers discovered the drum languages of Africa in the 1830s; messages could be transmitted at 100 miles in an hour, a speed unrivalled by any communication system in Europe. The language of the drums was based on imitating the tonal structure of the spoken language; the loss of the information carried in the vowels and consonants of the language was made up by using long fixed phrases. For example, the word “moon” was expressed in the drum languages using the tones corresponding to the phrase “the moon looks down at the earth” (gleik 2011) .

At that date in Europe the fastest communication system was the Chappe telegraph: towers on hilltops, with huge arms that could be placed in semaphore configurations. In good weather the system could transmit signals at 47 miles an hour at the rate of three signals per minute.

The talking drum is widely considered to be one of the oldest musical instruments in West Africa. It was mainly used by African griots to assist in story-telling, communication, and guidance. It was also used as a summoning to a ceremony dance, or an aid in telling fables that taught important lessons. In the 20th century, however, the Talking Drum has become a part of popular music in West Africa.

Літэратура:

1. Agordoh, A. A. African music, traditional and contemporary. New York: Nova Science Publishing, Inc., 2005. – 186 pp.
2. Chernoff, J. M. African rhythm and African sensibility, aesthetics, and social action in African musician idioms. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1979 – 280 pp.
3. Gleick, J. *The Information: A History, A Theory, A Flood*. Pantheon Books, New York, 2011. – 526 pp.
4. Warren, F., & Warren, L. *The music of Africa: an introduction*, Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 1970. – 266 pp.

**МОВНА ОСОБИСТІТЬ
У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СВІТІ**

Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної студентської конференції

За достовірність викладених в статтях фактів і використаних джерел
відповідальні автори.